

Матеріали

III МІЖНАРОДНОЇ МОЛОДІЖНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«ПЛАТОН МЕНІ ДРУГ, АЛЕ ІСТИНА ДОРОЖЧА»: між вірністю пам'яті та пошуком істини

3-4 березня 2025 року

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Філологічний факультет
Факультет іноземних мов
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Наукове товариство студентів, аспірантів, докторантів
і молодих учених філологічного факультету

МАТЕРІАЛИ

III Міжнародної молодіжної конференції

**«Платон мені друг, але істина дорожча»:
між вірністю пам'яті та пошуком істини**

3-4 березня 2025 року

ЧЕРНІВЦІ
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2025

УДК 167/168:7/9](082)
П 375

*Рекомендовано до друку Вченою радою
філологічного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
(протокол №6 від 14 травня 2025 року)*

П 375 **«Платон мені друг, але істина дорожча»:** між вірністю пам'яті та пошуком істини: зб. матеріалів III Міжнародної молодіжної конференції (3-4 березня 2025 року, м. Чернівці). За заг. ред. Тичініної А., Горохолінської І., Калинич К., Бешлей О., Христана Н., Луцана І. Чернівці : Чернівецьк. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича, 2025. 340 с.

ISBN 978-966-423-966-7

У Збірнику представлені результати теоретичних і практичних досліджень у галузі сучасної гуманітаристики: філософії, літературознавства, лінгвістики, релігієзнавства, богослов'я, культурології, історії.

Конференція була організована та проведена філологічним факультетом, факультетом іноземних мов та факультетом історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Для науковців, докторантів, аспірантів, студентів гуманітарних спеціальностей.

ISBN 978-966-423-966-7

УДК 167/168:7/9](082)

** За якість і достовірність результатів дослідження
відповідальність несуть автори*

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2025

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ: ФІЛОСОФІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Blidar (Moldavan) Crina Rozalia

THE LAND OF THE FOREST – BETWEEN THE LOYALTY OF MEMORY
AND THE SEARCH FOR TRUTH.....11

Mercus Radu

CULTURE MEMORY: DIALECTICS TRUTH, JUSTICE, AND RESPONSIBILITY 14

Praporščic Valeria

GOOD FAITH AND THE TRUTH IN INVOKING A JUSTIFICATORY IMPEDIMENT:
BETWEEN ETHICS, RESPONSIBILITY, AND LEGAL MEMORY18

Ончуленко Михайло

СОЦІАЛЬНІ ВИМІРИ ДЕСЕКУЛЯРИЗАЦІЇ: ПРОСЕКУЛЯРНИЙ
І ТРАДИЦІОНАЛІСТСЬКИЙ ПРОТЕСТАНТИЗМ21

Отрішко Юлія

ФЕНОМЕН ПАМ'ЯТІ У ФІЛОСОФСЬКІЙ СПАДЩИНІ Р. БАРТА
(ЗА РОБОТОЮ «ФРАГМЕНТИ МОВИ ЗАКОХАНОГО»)25

Попаденко Антон

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ СУТНОСТІ СУЧАСНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
КРИЗЬ ПРИЗМУ ІДЕЇ «ГРИ В БІСЕР» Г. ГЕССЕ..... 27

Марченко Вероніка

ПРЕЗЕНТАЦІЯ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ КУЛЬТУРИ
В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ.....32

Загребельна Інна

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ
В УКРАЇНІ КРИЗЬ ПРИЗМУ КІНЕМАТОГРАФА
(НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ЛАУРЕАТІВ ПРЕМІЇ «ЗОЛОТА ДЗИґА») 36

Федорчук Оксана, Семенюк Катерина

СУЧАСНІ КОМЕМОРАТИВНІ ПРАКТИКИ ПАМ'ЯТІ: ЕСТЕТИЧНИЙ АСПЕКТ40

Горохолінська Ірина

ТЕРАПЕВТИЧНА ФУНКЦІЯ РЕЛІГІЇ: СИНЕРГІЯ ФІЛОСОФСЬКОГО,
ЕСТЕТИЧНОГО, ВІРОСПОВІДНОГО ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО 43

СЕКЦІЯ: ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Cincu Robert

CONSENSUS, DIFFERENCE, AND THE APPARENT EROSION OF TRUTH 47

Bojanovska Tereza, Dahmer Adam

THE RISE AND FALL OF THE LINGUA FRANCA: HOW THE HUMAN SEARCH
FOR IDENTITY THROUGH LANGUAGE CAN INFLUENCE WHICH LANGUAGES
BECOME MINORITIZED, AND WHICH BECOME HEGEMONIC 50

Simone Stefano

T.S. ELIOT'S LANDSCAPES: FROM THE LANDSCAPE OF YOUTH
TO THE LANDSCAPE OF MATURITY 58

Веренчанська Олена

НАЦІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ РОСЛИННИХ СИМВОЛІВ
У ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ ВАСИЛЯ СТУСА..... 59

Коротчук Маргарита

МЕТОДИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ В ЛІТЕРАТУРІ
ТА РЕАЛЬНОСТІ: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД..... 62

Мельник Іванна	
ПРО ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ РОМАНУ В. РАФЄЄНКА «МОНДЕГРІН»	65
Чолкан Валентина	
МОТИВ УТЕЧІ В ТВОРЧОСТІ РОКСОЛАНИ ЖАРКОВОЇ (НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ «БІЖИ, ЕВРІДІКО!»).....	68
Нікоряк Анастасія, Нікоряк Наталія	
ІСЛАМ ЯК КОД ДО РОЗУМІННЯ АРХІТЕКТОНІКИ РОМАНУ «ПОКОРА» МІШЕЛЯ УЕЛЬБЕКА	70
Ольга Піх, Альона Тичініна	
МОТИВИ СТРАХУ І ЖОРСТОКОСТІ У РОМАНІ «ГОЛОДНІ ІГРИ» СЮЗАННИ КОЛЛІНЗ	74
Димовська Анна	
НОСТАЛЬГІЙНИЙ ПАФОС ОПОВІДАННЯ Б. ЛЕПКОГО «МОЯ ПЕРША ЯЛИНКА»	77
Мельник Ульяна	
НЕКЛАСИЧНІ ФОРМИ У ПОЕЗІЇ ІВАНА ДРАЧА (НА ПРИКЛАДІ ВІРША «БАЛАДА ПРО САР'ЯНІВ ТА ВАН-ГОГІВ» ЗІ ЗБІРКИ «СОНЯШНИК»)	80
Тичініна Альона	
МІЖ КАТАРСИСОМ І ТРАНСЦЕНДЕНЦІЄЮ: ТЕРАПЕВТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МИСТЕЦТВА	82
Шапоренко Анна, Калинич Катерина	
КОЛЕКТИВНА ПАМ'ЯТЬ І МОРАЛЬНІ ДИЛЕМИ: РЕКОНСТРУКЦІЯ ІСТИНИ, СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У РОМАНІ «ЛЕГЕНДА ПРО ДАГАД ТРІКОН».....	84
Калинич Катерина	
МНЕМОНІЧНІ СТРАТЕГІЇ РОМАНУ В. Г. ЗЕБАЛЬДА «АУСТЕРЛІЦ»: ВЗАЄМОДІЯ КУЛЬТУРНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ	87
Наместюк Світлана	
ФІЛОСОФСЬКО-ОНТОЛОГІЧНІ КОНСТАНТИ ПОЕТИКИ ВІЙНИ	90
Захарюк Наталія	
ОБРАЗИ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК ПАМ'ЯТІ У ТВОРЧОСТІ СТЕПАНА ЧАРНЕЦЬКОГО (НА МАТЕРІАЛІ ВІРШІВ ПЕРШОЇ ЗБІРКИ «В ГОДИНІ СУМЕРКУ»)	92
Бирбюк Христина, Тичініна Альона	
«ФІЛОСОФІЯ» ПОСТАПОКАЛІПСИСУ: ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ПИТАННЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА.....	95
Матвієшин Катерина, Нікоряк Наталія	
ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ТА ЇХ РУЙНУВАННЯ У РОМАНІ БЕРНАРДІН ЕВАРІСТО «ДІВЧИНА, ЖІНКА, ІНАКША»	99
Дзик Роман	
ПАМ'ЯТЬ У РОМАНІ ТАНІ МАЛЯРЧУК «ЗАБУТТЯ»	102
Ісапчук Юлія, Дробко Оксана	
ПРИГАДУВАННЯ ЯК СПОСІБ КОМУНІКАЦІЇ МІЖ ПОКОЛІННЯМИ У РОМАНІ ІСАБЕЛЬ АЛЬЄНДЕ «ЯПОНСЬКИЙ КОХАНЕЦЬ».....	105
Ісапчук Юлія, Гуцул Дар'я	
ПРОСТІР СПОГАДІВ ПРО ПОВСЯКДЕННЯ У РОМАНІ КЛАРИСЕ ЛІСПЕКТОР «ЧАС ЗІРКИ»	109
Віщак Юліанна	
ПАМ'ЯТЬ І ЗАБУТТЯ: ГЕНДЕРНА «ПОЛІТИКА» У ФЕМІНІСТИЧНИЙ НАУКОВІЙ ФАНТАСТИЦІ («ОПОВІДЬ СЛУЖНИЦІ» МАРГАРЕТ ЕТВУД, «ДІВЧИНА, ЯКУ ПІДКЛЮЧИЛИ» ДЖЕЙМСА ТІПТРІ)	112

Горбатюк Марина

МЕТОНИМІЙНІСТЬ ОБРАЗУ КАСАНДРИ ЯК ІМАГОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ
ГУЦУЛІВ У РОМАНІ «ТОРІШНІЙ СНИГ» ГРЕґОРА ФОН РЕЦЦОРИ116

Забродін Максим

МОВА ІНТЕРВ'Ю: МОНОЛОГ КОМБАТАНТІВ ІЗ СУСПІЛЬСТВОМ
ПРО ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ІНСТИТУТУ МЕМОРІАЛІЗАЦІЇ119

Андріїва Святослава

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ:
ВІД ТЕОРІЇ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ121

Гречешнюк Ольга

ЛІТЕРАТУРА ЯК МЕДІУМ ПАМ'ЯТІ: ОСМИСЛЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ТРАВМ
У ПОСТТОТАЛІТАРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ123

Ilaş Alexandra-Maria

NARRATIVE MEMORY IN JOHN FOWLES' THE COLLECTOR:
INSTANCES OF NARRATIVE MANIPULATION126

Prisacariu Ioana-Alexandra

THE AMERICAN RELIGIOUS IMAGINARY AND THE POLITICAL FRAY: RECURRING
ARCHETYPES FROM THE PURITAN FATHERS TO THE MORAL MAJORITY130

Цівінська Юлія

РИТМИ, ЩО БЕРЕЖУТЬ ПАМ'ЯТЬ (КІЛЬКА ВІРШІВ ЗІ ЗБІРКИ
«СКРИПНИКІВКА» СЕРГІЯ ЖАДАНА)134

Івончак Настасія

ФУНКЦІЇ МОВЧАННЯ В «ЩОДЕННИКАХ» О. КОБИЛЯНСЬКОЇ136

Калуські Кароліна, Тичініна Альона

ПОЕТИКА КЛАСИЦИСТИЧНОЇ КОМЕДІЇ У ТВОРЧОСТІ ФРАНЦІШЕКА
ЗАБЛОЦЬКОГО: АНАЛІЗ П'ЄСИ «ФІРЦИК У СВАТАННІ» В КОНТЕКСТІ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДРАМАТУРГІЇ XVIII СТОЛІТТЯ139

СЕКЦІЯ: РУМУНСЬКА ФІЛОЛОГІЯ

Nemeş Alexandra Andrada, Dragomir Daria-Ioana,

Drăgulescu Paula-Andreea, Secoşan Amalia Marinela,

Brînzei Silvia-Lorena, Buruian Daniel-Sorin

THE RELATIONSHIP BETWEEN MEMORY AND MICRO-MYTHOLOGY142

Pelea Ioana-Lăcrimioara

INTERVIEW-BASED NARRATIVES: EXPLORING TRUTH, COLLECTIVE MEMORY,
AND CULTURAL REPRESENTATION IN POSTMODERN LITERATURE146

Pătrăucean Constantin-Andrei

SYMBOLIC THINKING WITHIN THE COLLECTIVE MENTALITY
OF THE HUTSLS FROM BUKOVINA149

Mîndrila Abel

COLECTIVE MEMORY AND TRUTH IN THE MUSEUM
OF THE ABANDONED SECRETS151

Moisa Diana, Grosu Liliana

MEMORII TESTAMENTARE ÎN PUBLICISTICA LUI GRIGORE VIERU155

Iurchevici Tatiana, Grosu Liliana

REPERE CULTURALE ÎN CREAȚIA LUI DUMITRU MATCOVSCHI159

Buburuzan Colțuneac Raluca Elena

LE POIDS DE LA VÉRITÉ DANS LES MAXIMES CONVERSATIONNELLES163

Smochină Mădălina Roxana

TRADUCEREA DISCURSULUI SPECIALIZAT MEDICAL: PROVOCĂRI ȘI DIFICULTĂȚI165

Щербанюк Кетелин	
POEZIA LUI NICHITA STĂNESCU INSPIRATĂ DIN «MEMORIA ÎNDEPĂRTATĂ» A RĂZBOIULUI	169
Опаїць Віолетта	
TIPOLOGII METAFORICE ALE MEMORIEI CULTURALE ÎN OPERA LUI VASILE LEVIȚCHI	172

СЕКЦІЯ: РЕЛІГІЄЗНАВСТВО ТА БОГОСЛОВ'Я

Луцан Ігор	
РОСІЙСЬКА ЦЕРКВА ЯК ФАКТОР ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ УПЦ (МП) ПІД ЧАС ВІЙНИ	175
Марчук Анатолій, Марчук Олександр	
БІБЛІЙНІ ОСНОВИ КЛІНІЧНОГО ДУШПАСТІРСТВА	177
Бойсин Ірина, Огірко Олег	
ПРОБЛЕМИ ІСТИНИ В РЕЛІГІЙНО-БОГОСЛОВСЬКОМУ ВИМІРІ.....	179
Мілешкін Михайло	
РЕЛІГІЙНА СВІДОМІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ХРИСТІАН В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ: КОНТЕНТ-АНАЛІЗ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ «РІВЕНЬ РЕЛІГІЙНОСТІ, ДОВІРА ДО ЦЕРКВИ, КОНФЕСІЙНИЙ РОЗПОДІЛ ТА МІЖЦЕРКОВНІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ»	183
Максимець Олексій	
ЕСХАТОЛОГІЧНА ІДЕЯ В АВРААМІЧНИХ РЕЛІГІЯХ.....	185
Мінькович Микола	
ПРОБЛЕМАТИКА АНТИХРИСТА В РЕЛІГІЙНО-БОГОСЛОВСЬКІЙ ДУМЦІ: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ	188
Голобородько Василь	
САКРАЛЬНИЙ РІК В СТАРОЗАВІТНОМУ ЮДАЇЗМІ	190

СЕКЦІЯ: МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

Басіста Лілія	
ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ДИСИДЕНТСТВА В 11 КЛАСІ.....	194
Матенко Катерина	
ВПРОВАДЖЕННЯ ТАКСОНОМІЇ Б. БЛУМА ЯК ОСНОВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ	198
Мороз Олена	
РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ШЛЯХОМ ФІЛОСОФСЬКИХ ПИТАНЬ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН.....	201
Плачінта Ірина	
РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ТА ПРОБЛЕМНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ ФАХІВЦІВ	205
Сливчук Ірина	
ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	207
Смолінська Галина	
ЗДАТНІСТЬ ДО КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК КЛЮЧОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У ВИЩІЙ ОСВІТІ.....	209

Цуркан Тетяна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА РІЗНОМАНІТНІСТЬ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ212

СЕКЦІЯ: ІСТОРІЯ ТА ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ

Вахнянин Анна

ЗАХОДИ Й ІНІЦІАТИВИ ЗІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ СВІТОВОГО КОНГРЕСУ ВІЛЬНИХ УКРАЇНЦІВ215

Гаврилюк Юлія

СУЧАСНА РУМУНСЬКА АНГЛОМОВНА ІСТОРІОГРАФІЯ ВИВЧЕННЯ СТАНОВИЩА КОРОЛІВСТВА РУМУНІЯ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ219

Гапчич Діана

ЗВИЧАЇ І ТРАДИЦІЇ ЯК ГЕНЕТИЧНА ПАМ'ЯТЬ УКРАЇНЦІВ.....221

Дзюба Галина

ПРИРОДА І ЖИТТЯ ЖІНКИ В САКРАЛЬНИЙ ОНТОЛОГІЇ БУТТЯ224

Єгоров Руслан

ПАМ'ЯТАТИ ЩОБ ПЕРЕМАГАТИ: РОЛЬ ГЕНЕТИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНЦІВ У СУЧАСНІЙ РЕАЛЬНОСТІ227

Жук Майя

ВИСВІТЛЕННЯ ТА КРИТИКА РАДЯНСЬКОЇ ДІЙСНОСТІ 1980–1991 РР. У МАТЕРІАЛАХ ЖУРНАЛУ «BEZTAKNIST».....230

Морозенко Володимир

РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗБРОЙНИХ СИЛ ДОБИ ГЕТЬМАНАТУ 1918 РОКУ232

Навозняк Анастасія

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ: ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ235

Олешкевич Володимир

ОТАМАНЩИНА В ОЦІНКАХ ПОЛІТИЧНИХ ДІЯЧІВ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РОКІВ237

Пилипець Валерія

ГОЛОСИ З-ПІД ПОПЕЛУ: ЧИ МОЖЕМО МИ РЕКОНСТРУЮВАТИ СВІТОГЛЯД МЕШКАНЦІВ ПОМПЕЙ?.....240

Півень Руслана

ОБРАЗ СИМОНА ПЕТЛЮРИ В РАДЯНСЬКІЙ ТА СУЧАСНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ.....243

Талімончук Юлія

«ДУХОВНИЙ ОБЕРІГ РІВНОГО» АБО ІСТОРІЯ СВЯТО-ВОСКРЕСЕНСЬКОГО КАФЕДРАЛЬНОГО СОБОРУ У МІСТІ РІВНЕ246

Хов'якова Катерина

РОЛЬ ФОТОДОКУМЕНТАЛЬНИХ ВИСТАВОК АРХІВУ НАЦПАМ'ЯТІ У ВИВЧЕННІ ПРОБЛЕМ ІДЕНТИЧНОСТІ.....249

Шепітак Наталія

ПОЛІТВ'ЯЗНІ ВАСИЛЬ СТУС І СТЕФАНІЯ ШАБАТУРА В КОЛОВОРОТІ РАДЯНСЬКОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ.....251

Якубів Наталія

ТІНІ ЗАБУТИХ «ПРЕДКІВ»: ТРИ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ-ЕМІГРАНТІВ, ЯКІ ЗДОБУЛИ УСПІХ НА ЧУЖИНІ254

Якуба Олександр

ПЕРЕЙМЕНУВАННЯ ТА ПАМ'ЯТЬ: ЯК ХАРКІВ ФОРМУЄ НОВІ МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ ПІСЛЯ 2022 РОКУ259

Яременко Владислав, Філіппович Вікторія ГЕНЕТИЧНИЙ КОД УКРАЇНЦІВ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ	261
---	-----

СЕКЦІЯ: ЛІНГВІСТИКА

Beshlei Olga METAPHORS IN AMERICAN POLITICAL SPEECHES	265
Бортун Каріна ОСНОВИ РИТОРИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДЛЯ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ: СТАТУС, ФУНКЦІЇ	269
Виклюк Анна РЕАЛІЗАЦІЯ ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ ТЕРМІНІВ НЕЙРОНАУКИ ЧЕРЕЗ МЕТАФОРУ (НА ПРИКЛАДІ ОДНОКОМПОНЕНТНИХ ТЕРМІНІВ НЕЙРОНАУКИ)	272
Вітвіцька Наталя FUNCTIONAL FEATURES OF HYPERBOLE IN THE SPEECH OF A TRICKSTER CHARACTER (BASED ON THE MATERIAL OF NEIL GAIMAN'S COLLECTION 'SCANDINAVIAN MYTHOLOGY')	275
Юлія Головащенко, Микола Прохоров ТЕКСТОТВОРЕННЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПОСТМОДЕРНІЗМУ І ПОСТКОЛОНІАЛІЗМУ	278
Горяк Евеліна АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В ОПОВІДАННІ «THE LION'S SKIN»	282
Горшкальова Марія, Гуцуляк Тетяна СПЕЦИФІКА ТВОРЕННЯ ТА ВЖИВАННЯ ФЕМІНІТИВІВ У СФЕРІ МЕДІА ТА СОЦМЕРЕЖ	284
Dushkevych Alina LEXICAL FEATURES OF PROFESSIONAL LANGUAGE	288
Боднарюк Іван УКЛАДАННЯ ГЛОСАРІЮ НІМЕЦЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ДЛЯ ВІСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ, ЯКІ ПРОХОДЯТЬ НАВЧАННЯ ЗА КОРДОНОМ	291
Жовтяк Владислав ПАРАДИГМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ КІБЕРБЕЗПЕКИ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	293
Сидоряк Анастасія, Гуцуляк Тетяна МАТЕРІАЛИ «РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО СЛОВНИКА» ЗА РЕД. А. КРИМСЬКОГО ТА С. ЄФРЕМОВА ЯК ВАЖЛИВЕ ДЖЕРЕЛО ПИТОМИХ ІМЕННИКОВИХ СИНОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	296
Закутня Анна, Ткач Людмила УКРАЇНСЬКІ РЕКЛАМНІ ТЕКСТИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ. ТА ЇХ НАРАТИВНА ОРГАНІЗАЦІЯ	299
Казимір Ірина ЛІНГВОФІЛОСОФСЬКІ ПЕРЕДУМОВИ ЛЕКСИЧНОЇ ВАРІАТИВНОСТІ	304
Кифорак Ангеліна-Іванка СИСТЕМНО-СТРУКТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ БІБЛІЙНИХ ОДИНИЦЬ (СИНОНІМІЯ, АНТОНІМІЯ, ПОЛІСЕМІЯ) У ТВОРЧОСТІ В. ШКЛЯРА	306
Логош Ангеліна, Ткач Людмила ВИКОРИСТАННЯ ДІАЛЕКТНИХ СЛІВ ТА ФОРМ У ПРАКТИЦІ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ ВОЛОДИМИРА КМІЦИКЕВИЧА)	309

Колесник Юлія

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ОБРАЗУ «ЗДОРОВЕ ХАРЧУВАННЯ»
У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ.....316

Viktoriia Linnikova

REPRESENTATION OF FOOD IMAGERY: AN ANALYSIS OF NOUNS
IN JAMIE OLIVER'S COOKING BLOG318

Радик Валентина

ЛЕКСИКА БУДІВНИЦТВА У ГОВІРЦІ СЕЛА ВАСИЛІВ
ЗАСТАВНІВСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ 320

Чунтул Олександра, Нагорна Аліна, Тичініна Альона

ПЕРСОНОСФЕРА ТЕМНОГО ФЕНТЕЗІ: ПЕРСОНОСФЕРА
РОМАНУ ГОЛЛІ БЛЕК «ЖОРСТОКИЙ ПРИНЦ»324

Стефурак Олена

АВТОРСЬКА НЕОЛОГІЗАЦІЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ
У НАСЛІДОК ПОВНОМАШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ326

Dumbravanu Catalina

CODE SWITCHING: TO- BE- OR- NOT- TO- BE
A MEMORY GAME IN DAILY DISCOURSE328

Carmen Claudia Pavel

CULTURAL MEMORY AT THE BORDER DRAWN BY MEDIA DISCOURSE331

Buburuzan Colțuneac Raluca Elena

LE POIDS DE LA VÉRITÉ DANS LES MAXIMES CONVERSATIONNELLES.....334

Mădălina Roxana Smochină (căs. Bulai)

TRADUCEREA DISCURSULUI SPECIALIZAT MEDICAL:
PROVOCĂRI ȘI DIFICULTĂȚI336

ФІЛОСОФІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

THE LAND OF THE FOREST – BETWEEN THE LOYALTY OF MEMORY AND THE SEARCH FOR TRUTH

Blidar (Moldavan) Crina Rozalia

Stefan cel Mare University, Suceava (Romania)

crinaromy@yahoo.com

Popular traditions are an essential component of cultural identity, expressing values, beliefs, and practices inherited over time. This heritage is passed down from one generation to the next through word of mouth, being constantly recreated by the community depending on several factors such as historical ones or those related to the natural habitat. Cultural heritage includes all representations of traditions and oral expressions that include language as a means of transmission, practices and rituals, knowledge and techniques related to traditional crafts, all based on collective memory.

Memory is one of the basic functions that help us function as individuals in society, while collective memory is based on the efforts of individuals to trace their identity as a people by making sustained efforts to build their own story or history, specific to the area, community or family.

We can very easily deduce that those responsible for collective memory are both learning and group experiences, as well as cultural traditions and customs, which allows us to identify the collective memory of a collectivity in all its forms and approaches. Until the advent of writing, which represents a much more precise and durable alternative for documentation, orality was the one that was used to support collective memory in the search for information with historical roots.

Representing an essential element within the national group, the group that shares common values and meanings, collective memory acts as a link maintaining the connection between past and present generations, being understood as the combined memory of the population that experienced the same common past, without collective memory there are no people, no nation and no identity.

Collective memory, which also encompasses cultural memory, plays a crucial role in understanding the past and building the future. It transcends the status of individual experience and is closely linked to historical memory, although there are also differences between the two. Collective memory is constantly updated, being influenced by the contributions of social groups, while historical memory is limited by the social order. Folk memory, transmitted through oral or written stories, represents a living spiritual heritage that shapes the identity of a community.

Tara Codrului, an ethnographic region in Maramureș, is a treasure trove of popular traditions and customs. The collective memory of the locals is transmitted through folklore, an inexhaustible source of information about the culture and identity of the area. It reflects a balance between archaic elements and modern reinterpretations, ensuring cultural continuity. However, it is important that loyalty to this heritage be critically analyzed in relation to historical truth, to distinguish reality from myth.

Collective memory includes historical events, personalities, values, beliefs, and customs, being transmitted through various forms, such as folklore (songs, dances, stories, myths, proverbs), folk art (costumes, household objects, tools, decorations), customs and traditions (holidays, rituals, agricultural practices, crafts), and religion (beliefs, practices, religious holidays).

Folklore, considered an expression of the popular soul, manifests itself in Țara Codrului through Codru-specific «doine» (a type of Romanian folk song), archaic «hora» dances (a traditional circle dance), and winter customs, such as «Jocul Moșilor» (The Game of the Old Men) or «Colindul Cetei de Feciori» (The Carol of the Group of Lads). These practices define the cultural identity of local communities and must be preserved without excessive idealization.

In the search for truth in Codru folklore, it is observed that traditions are often romanticized, and the myths about outlaws, such as Pinteia Viteazul or Vasile Blidaru, are a relevant example. Ethnological studies show that the historical outlaw and the ballad outlaw are distinct figures, with different cultural functions. Therefore, a clear distinction between historical facts and literary constructions is necessary.

In Țara Codrului, collective memory is very strong and manifests itself through a rich and varied folklore, such as the Codru folk songs, often accompanied by «strigături» (shouts or short, rhymed verses), a specific form of poetic expression in the area. The «strigături» are full of humor, short, rhythmic, and satirical, being used to convey messages, jokes, or irony.

Expanding the area towards dances, we can argue that the Codru dances are highly appreciated, being characterized by rhythmic, energetic movements and a complex and distinctive choreography. We cannot ignore the Codru customs and traditions, which represent another form of manifestation of collective memory, which are marked by a series of specific rituals and customs, such as, for example, caroling, the lighting of purification fires or the gratitude for the «colac» (a traditional Romanian cake) for the winter holidays.

Another form of expressing the cultural identity of Țara Codrului is the Codru folk art, and here we can mention the folk costumes, renowned and appreciated for their beauty and originality, while religion plays a very important role in the life of the community, the religious beliefs and practices being deeply rooted in the collective memory, and passed down from generation to generation.

Starting from these aspects, we can talk about a tension between myth and reality in Țara Codrului, since the mythicization of some elements of popular culture can distort the perception of the past. For example, magic rituals, incantations and beliefs in witches are often treated as reminiscences of an anachronistic era.

However, popular beliefs are not mere superstitions, but expressions of a deep symbolic thinking. Thus, their study should not aim at their elimination from the collective memory, but at understanding the meanings they had and still have for traditional communities.

Collective memory and folklore are invaluable values that require attention and it is necessary to protect them and transmit them to future generations, being an important part of the cultural identity of the area and not only, we can say that of the Romanian people as a whole. These two concepts, collective memory and folklore in Țara Codrului are interdependent and influence each other, because, if collective memory is a source of inspiration for folklore, folklore contributes to the transmission and preservation of collective memory.

In the balance between loyalty to collective memory and the search for historical truth, accepting the fact that the traditions in Țara Codrului are dynamic and that collective memory is transformed over time is essential for an authentic understanding of cultural identity. Thus, respecting the ethno-folkloric heritage must be accompanied by rigorous research, which should highlight both the continuities and the reinterpretations that appear over time.

References

1. Pamfil Bîlțiu, Maria Bîlțiu. (2022). Folclor din județul Maramureș, vol I-V, Editura Etnologica, Baia Mare.
2. Le Goff... apud. (2009). Paul Arthur «Memory retrieval and truth recovery» în Dennis J.D. Sandole, Sean Byrne, Ingrid Sandole- Staroste, Jessica Senehi (eds.), Handbook of Conflict Analysis and Resolution, Routledge, Londra.
3. Mihai Pop. (1999). Obiceiuri tradiționale românești, Editura Univers, București.
4. Rahman, Smita. The presence of the past: Negotiating the politics of collective memory', *Contemporary Political Theory*, vol. 9, 59–76.
5. Romulus Vuia, Mihai Pop, Ioan Șerb, Florica Șerb (1980). *Studii de etnografie și folclor*, vol II, Editura Minerva, București.

CULTURE MEMORY: DIALECTICS TRUTH, JUSTICE, AND RESPONSIBILITY

Mercus Radu

Moldova State University, Chişinău (Moldova)

mercusradu@gmail.com

Plato was one famous philosopher from ancient Greece and organizer Academy Athens, which influence significant development Western philosophy, and all his documents have been maintain for more than 2,500 years.

A member an aristocratic and influential family, is known about his early education, considerable effort he left a legacy and influence he had on Christian thought, considered one teacher Western religion and spirituality, is also recognized for develop education and philosophy Western politics improve many recent political studies written from a philosophical perspective.

Concept Platonism is used many researchers refer intellectual consequences reject reality from material world.

Theoretical concept from Socrates, Plato created his proper system principle and a general concept on development human society. His lesson includes logical, epistemological and metaphysical aspects. Therefore, motivation is ethical, form system Platonism, a method individualizes perception reality society or method we think everyday.

So we note Plato is one teachers from ancient Greek period influenced from his parents who had a remarkable influence about development society and education child. Therefore, we list 5 concepts about life which we would apply within some culturally developed society from example:

1) «Be kind because every person you meet is already fight a hard battle» means idea we need involve with people around in a friendly manner regardless how this manifests itself.

2) «First and important victory is personal result» expresses concept which everyone controls their own emotions or develops get highest opportunity only through constructive activity or decisions made with objective or real example.

3) «Excellence is not a gift, at same time an ability essential skilled» is represented our development individual in a contemporary society, we progress in different fields technical and scientific study also educational or moral-spiritual we should pay attention because we are still people.

4) «Opinion is principal method between knowledge and ignorance» accept what we support, opinions, expressions regard some subjects or about some people are our opinion, philosophical concepts which didn't represent real truth or correct answer questions we fight usually.

5) «Untruth words aren't only manifest wrong, they also affect soul with badness» is represented method expression usually or sometimes in some conflict situations used uncensored language in method real reaction some situations or truths with which we don't agree same opinion, influenced, ignorance real situation, age difference, level education, occupation, national,

ethnic, religion affiliation, field in which we make or family development society.

These 5 life lessons are five concept or special norms which we need obtain since they allow coexist favorably in a society, group or get involved personally also we need make it not only food from a material point view approve morally-spiritually in some special existential goals.

Therefore, subject which I will address in this project or article is based on some reason about life concepts or existential scientific terms from example culture, definition about truth, justice and responsibility also social-economic-political concept which influence normal development society.

Society exists or develops normally only if it respects some organize norms between which we list compliance with follow concepts known from majority society visibly applied everyday because only in this type we maintain progress and existence in a democratic society where principles culture, truth, justice, responsibility and education also indicate general-philosophical terms from example memory and dialectics which are applicable make functional society.

Our concept culture include several definitions or meanings, nowadays a multitude terms culture are known, these excessively refer traditions, norms, principle or society, a set of knowledge, beliefs, morals, art, laws, customs and other rights and abilities learned person a member a society, transmitted from generation to generation like a legacy, form patterns behavior, identification an individual or nation, allow people learn, communicate and develop individuals in a society, community or specific group.

Accord follow concept, dialectic truth was develop from philosopher Marx in his works, about Marxist philosophy it is a general theory and philosophical method consist in study and overcome contradictory arguments in order discover truth or represents a general theory about development community, society and thought also a method knowledge or transformation world, while in ancient philosophy dialectic truth is art discuss in contradiction, in order reach truth or art discover truth confront reasons, resort theses, antitheses or reason take consideration truth, at same time the Middle Ages period is expressed formal logic or art compare truth from untruth.

Accord William James's theory express from pragmatist theory offers a definition term truth «A proposition is true if it is useful» or truth is what contribute our world or what creates confusion accord philosopher Goethe or truth blinds you like light affirmed philosopher Albert Camus finally truth something dedicated or is unique, inaccessible or truth is God.

Regardless environment in which we exist, coexist or manifest we are controlled from a system social norms confirmed differently maintain a stable order and develop individuals confirm social justice in different situation or some situation manifest from an authority although it doesn't represent something absolute or truth has its final goal maintain stability in society law is a set norms approved and recognized from majority individual or state development.

Justice is an ethical or legal principle, it is represented legal and social relations, it is manifested concept give what is legitimate till someone or

respect people rights except if there are legal norms or jurisdictional authority for good organization society, different society need know existence diversity types jurisdiction from example distributive justice, which is represented advantages or obligations a person, procedural justice, restorative justice, which involves respect legal norms obligation, and corrective or reparative justice, which is expressed concept we have mechanisms through which we restore equity in a society approve sanction generally known norms and respected for all majority civil society.

Justice is a general principle expressed idea gives what is a person in a convenient method.

Concept responsibility means obligation perform a problem, also represents our obligations from childhood, old ages society, whether it is educational, social or labor institutions.

Therefore, opinion philosopher Immanuel Kant, «become responsible for oneself means respect one's own dignity» responsibility is a principle means discipline and respect and we demonstrate a person is responsible released their obligations on time in accepted method.

Concept responsibility represents a principle manifested everyday occupation, decisions made or obligations assumed obtain proposed objectives and essential perception one's individual person responsible, this term has several characteristic modalities from example:

- engagement – assume obligations made deserve good luck;
- punctuality – perform obligations exactly;
- obligation – complete responsibilities come from everyday activity, whether work, family or educational environment;
- prudence – keep away from dangerous or unpleasant situations;
- approve mistakes and their consequences – recognize mistakes and remove deficiency
- prevention and preparation – anticipate events which will happen;
- goodwill – accept pertinent proposals;
- civic responsibility – some obligation and guide others;
- maturity – accept high responsibilities;
- ethical responsibility – responsible behavior;
- implementation – result perform obligations assumed;
- procreativity – availability for creative initiatives;
- diligence – diligent attitude, punctuality, promptness;
- participation – involvement in community and civic events; etc.

Responsibility is an essential quality a person which is obtained around life, whether at work, school/university or in a family environment, perform some special obligations which we have accepted, different which we are recognized for result obtained demonstrate around ourselves personal qualities or our behavior come honesty, respect, justice, brave or punctuality.

Therefore, irresponsible character is represented less perform responsibility from our colleagues, service or personal implication in dangerous and unfavorable occupation or connect to groups friends which are unsafe our future, little organization or involvement, a method life different from one

society would accept a model or positive contribution progress society or community which we are a member.

We only develop our future improve some responsibilities, manifest destiny is going open up new opportunities personal development or a good life for all society.

Our behavior learned around life from parents, educational development, work represents individual progress our personality and evolution subject about terms culture, knowledge, dialect, truth, justice, responsibility include 5 philosophical principles Platonic life refer philosophical concepts different scientist from different historical development periods issued our degree participation into a society, methods we understand concept truth, correct decisions, our knowledge about natural type things and also degree responsibility in relation everyday decisions which we need make for progress for a state law.

Our individual positive qualities from example positivism, responsibility, diligence, loyalty, maturity, prudence, kindness or performed are some principle a well-educated person who wants obtain skill, excellence for effort or contribution made community or group which he develops everyday.

Democracy in a state is manifest from every person through method we understand reality and resolve conflict situations developed in a society.

GOOD FAITH AND THE TRUTH IN INVOKING A JUSTIFICATORY IMPEDIMENT: BETWEEN ETHICS, RESPONSIBILITY, AND LEGAL MEMORY

Praporșcic Valeria

Moldova State University, Chișinău (Moldova)

valeriapraporscic97@gmail.com

Introduction. The substantial reform of the Civil Code of the Republic of Moldova, which entered into force on March 1, 2019, brought notable changes to the field of obligations law. Among these was the redefinition of situations that may exempt a debtor from liability, which led to abandoning the old concept of «force majeure» and implementing the modern notion of a **justificatory impediment** (Civil Code of the Republic of Moldova, 2019, art. 904). This reform aimed to align Moldova's legislation with European and international trends in civil and commercial law, providing a more flexible and precise framework for cases of contractual non-performance.

Beyond the technical-legal aspects, the essential element that stands out in these new regulations is the **principle of good faith**. It is explicitly mentioned in art. 11 of the Civil Code of the Republic of Moldova (C. civ. RM) as obliging the parties to exercise their civil rights **honestly and loyally**. Moreover, **truth** and **honesty** in presenting the objective circumstances are crucial in determining whether a debtor can be exempted from liability under a justificatory impediment. In light of these requirements, one can observe a close connection between law, ethics, and the collective memory of a society's values. Essentially, memory (whether individual, institutional, or cultural), the pursuit of truth, and loyalty to these principles also manifest in the contractual sphere, where good faith guarantees that legal norms are applied in an honest and equitable framework.

The justificatory impediment in the civil code of the Republic of Moldova. Under the amendments to the Civil Code of the Republic of Moldova (Law no. 1107-XV of June 6, 2002, republished), which took effect on March 1, 2019, the notion of a **justificatory impediment** became a key concept in the matter of non-performance of an obligation, replacing the traditional terminology of «force majeure» (Civil Code of the Republic of Moldova, 2019, art. 904). According to this article, the debtor is exonerated from liability if:

1. The non-performance or improper performance is caused by an event beyond the debtor's sphere of control.
2. The event could not have been reasonably foreseen at the time of concluding the contract.
3. Its consequences could not have been avoided or overcome by reasonable measures.

Thus, the emphasis is placed on the objective impossibility or substantial difficulty of performance, rather than listing specific situations (such as natural disasters, military conflicts, etc.). The legislator grants judges a broad margin of appreciation in determining the gravity and unpredictability of the

impediment in concrete cases (Comentariu la Codul civil al Republicii Moldova, 2020, p. 112).

Additionally, the new provisions underscore **good faith** (art. 11 C. civ. RM) as a fundamental principle in analyzing the conditions of a justificatory impediment. This entails the honest disclosure of the causes hindering performance, proof that the debtor has made all reasonable efforts to limit or overcome the consequences of the event (A. Stoica, *Manual de drept civil. Teoria generala a obligatiilor. Note de curs*, 2019, p. 89), and the absence of any abuse of rights (art. 10 C. civ. RM) – for instance, an attempt to «inflate» or exaggerate a minor event in order to evade contractual obligations.

Good faith and truth: ethical and legal dimensions. Although a contract is essentially a legal instrument, it relies on the **trust** between the parties, which is built through a culture of **truth** and **loyalty** (Francisc Deak, Lucian Mihai, Romeo Popescu, *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, 2017, p. 54). Good faith thus becomes the link that harmonizes reciprocal interests and ensures a balance between the contractual freedom of the parties and protection against abuses (Civil Code of the Republic of Moldova, 2019, art. 11).

From an ethical perspective, the truth about the actual situation preventing performance must be communicated promptly and fully, so that the other party can assess the consequences and any possible adaptation measures (Comentariu la Codul civil al Republicii Moldova, 2020, p. 115). Otherwise, there is a deliberate distortion of reality, which could constitute a breach of the duty to inform and cooperate, as reflected in the principle of good faith (A. Stoica, *Manual de drept civil. Teoria generala a obligatiilor. Note de curs*, 2019, p. 91).

When the justificatory impediment is invoked in bad faith, negative effects may arise on multiple levels:

1. **Contractual level** – the creditor is deprived of the promised benefit, being misled about a nonexistent or exaggerated event (Francisc Deak, Lucian Mihai, Romeo Popescu, *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, 2017, p. 57).

2. **Social level** – the general trust in the legal system and in the seriousness of commercial relationships is undermined.

3. **Case law level** – courts are compelled to examine subjective issues, such as the debtor's true intention, thereby complicating the evidentiary process and increasing the risk of judicial errors (Comentariu la Codul civil al Republicii Moldova, 2020, p. 118).

For these reasons, **good faith** and **truth** are vital in evaluating any request for exoneration from liability under art. 904 of the Civil Code of the Republic of Moldova. An honest approach, supported by solid evidence, shows that the debtor is not seeking to evade obligations but rather to manage a genuine crisis (A. Stoica, *Manual de drept civil. Teoria generala a obligatiilor. Note de curs*, 2019, p. 95).

Legal memory, social responsibility, and their relevance. The concept of **legal memory** refers to the body of precedents, doctrinal interpretations, and court practices accumulated over time (Francisc Deak, Lucian Mihai, Romeo Popescu, *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, 2017, p. 60). In the Republic of Moldova, only a few years after the entry into force of these new provisions, one can observe the emergence of case law concerning justificatory impediments, which establishes practical standards for assessing good faith (A. Stoica, *Manual de drept civil. Teoria generala a obligatiilor. Note de curs*, 2019, p. 96).

On the other hand, there is also a **cultural memory** that relates to the broadly shared values and principles within society. In the context of the Republic of Moldova, where commercial and business relations continue to develop, building an atmosphere of trust requires entrenching **truth** and **responsibility** as fundamental benchmarks for private relationships (Comentariu la Codul civil al Republicii Moldova, 2020, p. 120). Therefore, the field of obligations law – particularly the subject of justificatory impediments – has a deeply humanistic dimension that goes beyond the strict limits of legal regulation, crossing into the domain of ethics, responsibility, and collective memory.

The notion of a **justificatory impediment** introduced by art. 904 of the Civil Code of the Republic of Moldova marks significant progress in the law of obligations, adapting regulations to the current needs of commercial and legal practice. On the other hand, the effective implementation of this concept largely depends on the **good faith** of the parties and their willingness to **communicate the truth** regarding the circumstances preventing them from fulfilling their obligations.

Conclusion. This requirement for good faith and truth reflects a broader ethical and social dimension, fitting into the debates on legal memory, loyalty, and the pursuit of truth – central themes of the conference «Plato is my friend, but the truth is more valuable: between loyalty to memory and the search for the truth». Thus, beyond the normative framework, an integrated vision takes shape, where law interacts with the fundamental values of society, and legal practitioners are not limited to simply applying legal texts but also engage in fostering and consolidating a culture of responsibility and honesty. In conclusion, the justificatory impediment fully aligns with the broader questions of the conference, offering an interdisciplinary perspective on how truth, memory, and loyalty manifest in the legal sphere, influencing the manner in which society organizes and safeguards its obligations relationships.

References

1. Civil Code of the Republic of Moldova (Law no. 1107-XV of June 6, 2002), republished in Official Monitor no. 66-75/200 of February 22, 2019, with subsequent amendments (art. 10, art. 11, art. 904).
2. Comentariu la Codul civil al Republicii Moldova (2020), online: <https://eresursedrept.wordpress.com/wp-content/uploads/2020/07/codul-civil-comentariu.pdf>
3. Stoica, A. (2019). Manual de drept civil. Teoria generala a obligatiilor. Note de curs. Bucharest: Editura Universul Juridic.
4. Deak, F., Mihai, L., & Popescu, R. (2017). *Tratat de drept civil. Contracte speciale (5th ed., revised and expanded)*, vol. I. Bucharest: Editura Universul Juridic.

СОЦІАЛЬНІ ВИМІРИ ДЕСЕКУЛЯРИЗАЦІЇ: ПРОСЕКУЛЯРНИЙ І ТРАДИЦІОНАЛІСТСЬКИЙ ПРОТЕСТАНТИЗМ

Ончуленко Михайло

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)*
onchulenko.mykhailo@chnu.edu.ua

Поняття десекуляризації, введене П. Бергером у 1990-х роках, стало ключовим для осмислення трансформацій релігійності в сучасному світі. Проте саме його розуміння зазнало еволюції: від концепції контрсекуляризації, що наголошує на поверненні релігії в публічну сферу, до ідеї плюралізації, яка підкреслює зміну форм релігійної присутності в суспільстві. У цьому контексті особливу роль відіграє протестантизм, що існує в двох відмінних векторах: традиційний (просекулярний), представлений ліберальними церквами, та євангелістичний (контрсекулярний), пов'язаний із глобальним зростанням п'ятидесятництва та інших протестантських рухів фундаментального характеру.

Ці процеси створюють напругу між секулярними і традиціоналістськими підходами до соціальної та політичної ролі релігії. Водночас плюралізм, на думку П. Бергера, є неминучим наслідком модерності, що розмиває будь-яку релігійну монополію. У тезах проаналізовано ці дві концептуальні тенденції десекуляризації, їхній вплив на соціальні реалії та внутрішню динаміку протестантизму в глобальному контексті.

У розділі «Глобальна релігійна ситуація» своєї статті, що була опублікована у збірнику «Десекуляризація світу» [1] П. Бергер пише про те, що у світі все більшої сили набувають «консервативні, ортодоксальні та традиціоналістські» рухи. Ще одним терміном для позначення цієї групи рухів є «фундаменталізм», який філософом не вважається вдалим.

Дефініція «консерватизм, ортодоксія та традиціоналізм», наведена американським соціологом, заслуговує уваги, адже в ній міститься вказівка на рухи різного характеру, причетні до феномену «повернення релігії». Вчений не розбирає докладно, що таке консерватизм, ортодоксія або традиціоналізм, але дає приклади конфесій, які можна з ними афіліювати: католицька та православна церкви, різноманітні єврейські релігійні рухи, буддизм, іслам, індуїзм, синтоїзм, сикхізм та євангелізм. Загальна характеристика цих рухів, дана П. Бергером стосується їх свідомої відмови від аджорнаменто та модернізму з його жорсткою секулярною програмою.

Термін аджорнаменто (італ. *aggiornamento* – «оновлення»), який вводить вчений, – це частина дихотомії «аджорнаменто / рисорджименто (італ. *il risorgimento*) – «відновлення»), якою він позначає готовність релігії до модернізації та її адаптацію до сучасного секулярного світу. У католицькій церкві цей термін потрапив в обіг після Другого Ватиканського собору (1962-1965 рр.), позначивши відкритість до діалогу з світським світом, плюралізм і демократизацію внутрішньо церковного життя.

Що стосується терміну «рисорджименто», то під ним мається на увазі процес відновлення релігійної традиції, її повернення до автентичності та посилення ролі в суспільстві. У більш широкому сенсі цей термін згодом став застосовуватися соціологами релігії в позначенні рухів, які прагнуть реінтеграції релігійних норм у публічний простір, гостро реагують на секуляризацію.

Отже, аджорнаменто може бути пов'язане з секуляризацією релігійних інституцій, тоді як рисорджименто можна розглядати як один із проявів контрсекуляризації. Це важливе узагальнення яке дозволяє краще зрозуміти подальший хід думки П. Бергера щодо десекуляризації.

Тепер звернемо увагу на динаміку контрсекулярного та плюрального руху в сучасному протестантизмі. Звісно, у скептиків може виникнути цілком закономірне питання: «Чому саме протестантизм?». Відповідь у тім, що сам П. Бергер вважає протестантизм (Сполучені Штати Америки) найбільш «яскравим прикладом» підтвердження своє концепції десекуляризації.

Треба зазначити, що сам філософ ідентифікує себе ліберальним протестантом, наголошуючи при цьому, що він ліберал за релігійним, а не політичним покликанням. Цей акцент багато що говорить про світогляд вченого. Справа у тім, що в англомовному (і ширше – західному) дискурсі «ліберальний протестантизм» і «лібералізм» часто асоціюються, але означають різні речі.

Ліберальний протестантизм – це теологічний напрям, який відкидає буквальне прочитання Біблії, підтримує критичний підхід до догматів, відкритий до модернізації віровчення та міжрелігійного діалогу, але проти філософії секуляризму в переважній більшості її проявів. Що стосується політичного лібералізму, то це практично повністю секулярна ідеологія, яка виступає за індивідуальні свободи, демократію, права людини тощо.

Якщо спрощено подивитися на ситуацію, то секулярність політичного лібералізму¹ проявляється у кількох ключових аспектах: а) Розмежування релігії та держави – ліберальні демократії зазвичай підтримують принцип секулярної держави, що означає нейтральність держави щодо релігійних питань і рівність усіх релігійних та нерелігійних світоглядів перед законом; б) Пріоритет індивідуальних прав – у політичному лібералізмі головною цінністю є автономія особистості, що може вступати в конфлікт із традиційними релігійними нормами, які регулюють життя людини відповідно до догматичних приписів; в) Релігія як приватна справа – хоча політичний лібералізм не виключає релігію з суспільного життя, він зазвичай підтримує ідею, що віра є особистим вибором, а не загальноприйнятим суспільним або державним зобов'язанням.

При цьому не лишнім буде наголосити, що політичний лібералізм не антирелігійний – він такий, що забезпечує плюралізм і рівні умови для всіх світоглядних позицій, включаючи релігійні. У цьому сенсі він є секу-

¹ Докладніше про секулярність політичного лібералізму у статті Лаймана К. Г., Кемпбелла Е. Д., Джона К. Г., Сумактойо Г. Н.: «Секуляризм і американська політична поведінка» [3].

лярним, але не обов'язково секуляризаторським (примусовий дискурс, мета якого – нав'язування світського образу життя).

Це визначення П. Бергера стало відповіддю на соціально-політичні та релігійні пошуки Ю. Габермаса, який у 1992 р. написав працю, яка суттєво вплинула на ліберальну ідеологію «Фактичність та обґрунтованість: внесок у дискурсивну теорію права та демократичну конституційну державу» [2], в якій розвинув ідею того, що демократична легітимність повинна спиратися на інклюзивний і раціональний дискурс, у якому всі зацікавлені сторони мають можливість брати участь у формуванні законодавчих норм. Цю ідею називають «концепцією деліберативної демократії».

Деліберативна концепція Ю. Габермаса пов'язана з політичним лібералізмом через акцент на публічному раціональному обговоренні як основі демократичного порядку. Вона передбачає легітимацію політичних рішень через процес вільного та аргументованого обговорення між громадянами, незалежно від їхніх релігійних чи світських переконань.

У контексті секулярності політичного лібералізму Ю. Габермас наголошує, що представники релігійних спільнот можуть брати участь у публічному просторі, але їхні аргументи мають бути «перекладені» мовою, зрозумілою для всіх. Це підтримує секулярний характер політичного лібералізму, оскільки публічна дискусія має спиратися на раціональні аргументи, прийнятні для всіх громадян, а не на суто релігійні догмати.

Що цікаво, П. Бергер у «Десекуляризації світу» виступає проти секулярного характеру політичного лібералізму. Але пізніше його підхід плюралізації релігій майже співпадає з деліберативною концепцією Ю. Габермаса: сучасне суспільство не відкидає релігію, а радше визнає її однією із сил (голосів) у плюралістичній дискусії, в якій жоден світогляд (секулярний чи релігійний) не має монополії на істину.

Так ось, повертаючись до теми двох типів протестантизму, звернемо увагу на наступні слова П. Бергера: «релігійні інститути та рухи, які доклали величезних зусиль для того, щоб відповідати сучасним реаліям, майже всюди перебувають у занепаді. У Сполучених Штатах це стало широко обговорюваним фактом: яскравий приклад – занепад так званого *традиційного протестантизму* та супутнє йому зростання *євангелізму*»² [1, с. 6].

Якщо детальніше, то прикладами конфесій «традиційного протестантизму» є: а) Єпископальна церква США (Episcopal Church USA) – американське відгалуження Англіканської церкви, що змогла зберегти деякі літургійні традиції, але в той же час суттєво секуляризувалося; б) Євангелічна лютеранська церква Америки (ELCA) – найбільша ліберальна лютеранська гілка протестантизму в США, яка еволюціонувала від класичного лютеранства до прогресивного богослов'я; в) Об'єднана церква Христа (United Church of Christ, UCC) – правонаступниця кальвіністських традицій, яка зараз глибоко занурилася у ліберальну філософію; г) Голландська реформатська церква (Dutch Reformed Church) – частково

² Курсив – М. Ончуленка.

зберегла кальвіністську теологію, але на сьогоднішній день майже втратила свою соціальну значущість; г) Об'єднана протестантська церква Франції – історично пов'язана з кальвіністами-гугенотами, але на сьогоднішній день більш схильна до політики секулярного гуманізму.

Що стосується «євангелізму», то це: а) П'ятидесятники (Pentecostals) – одна з найдинамічніших гілок євангельського протестантизму, що робить акцент на харизматичних дарах (говоріння мовами, зцілення, пророчтва); б) Баптисти (Baptists) – особливо південно-баптистські спільноти США, що мають значний вплив на політичне й суспільне життя; в) Євангельські харизмати (Evangelical Charismatics) – течія, що поєднує консервативне богослов'я з харизматичними практиками; г) Неоевангельські рухи (Neo-Evangelicals) – більш адаптовані до сучасного світу, але при цьому вони жорстко дотримуються у своїй доктрині консервативних поглядів на богослов'я та мораль.

Не всі з перерахованих течій та Церков згадуються П. Бергером. Саме тому ми і вирішили дати більш конкретну картину, в якій чітко по персоналіям видно, хто є хто.

У підсумку зазначимо, що аналіз соціальних реалій контрсекулярного та плюрального векторів десекуляризації свідчить про значну роль протестантизму в сучасних релігійних трансформаціях. Ліберальний (просекулярний) протестантизм відображає адаптацію до секулярного світу, тоді як євангелічний (контрсекулярний) протестантизм залишається потужним чинником релігійної мобілізації. Водночас плюралізація релігійного простору, яку підкреслює П. Бергер, відкриває можливості для взаємодії релігійних і секулярних дискурсів у публічному просторі. У цьому контексті конфлікт між аджорнаментом та рисорджиментом стає не лише теоретичним питанням, а й реальним викликом для глобальної релігійної динаміки.

Список використаних джерел

1. Berger L. P. (1999). *The Desecularization of the World: A Global Overview. The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics*. Washington, D.C. : Ethics and Public Policy Center ; Grand Rapids, Mich. : W.B. Eerdmans Pub. Co., P. 1-18.
2. Habermas J. (1992). Faktizität und Geltung. Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 666 S.
3. Secularism and American Political Behavior (2021). Layman C. G., Campbell E. D., John C. G., Sumaktoyo C. N. *Public Opinion Quarterly*. № 85 (1), P. 79-100, DOI <https://doi.org/10.1093/poq/nfab011>.

ФЕНОМЕН ПАМ'ЯТІ У ФІЛОСОФСЬКІЙ СПАДЩИНІ Р. БАРТА (ЗА РОБОТОЮ «ФРАГМЕНТИ МОВИ ЗАКОХАНОГО»)

Отрішко Юлія

*Український державний університет
імені Михайла Драгоманова (Україна)*
2liffy.otrishko@std.udu.edu.ua

У творі Р. Барта «Фрагменти мови закоханого» любовний дискурс представлений як текстуальна структура, яка складається з цитат та фрагментів пам'яті. І власне сама пам'ять функціонує як текст, тоді як любовний досвід людини осмислюється через літературні стратегії. Відповідно, пам'ять постає як своєрідний дискурс, в межах якого любовний досвід розглядається як текст.

Так, дослідник демонструє, що любовний досвід у якості смислового феномену конструюється не з індивідуальних емоцій, а з уже існуючих висловлювань, цитат, кінематографічних образів, пісень, літературних текстів та культурних кодів. Фактично закоханий говорить не «від себе», а «мовою культури», запозичивши формулювання та вирази. Але, разом з тим, закоханий суб'єкт переживає власний досвід через мову, що робить пам'ять структурованою за законами тексту.

Наприклад, закоханий постійно згадує та переказує минуле, він повертається до моментів щастя чи болю, прокручує все у пам'яті та аналізує. Його мова обумовлена цитатами – він не просто висловлює свої почуття, він запозичує слова з книг, фільмів, пісень та чужих історій. У такий спосіб, кохання стає переживанням через текст, оскільки все що ми відчуваємо, ми перетворюємо на слова.

Важливим аспектом досліджень Р. Барта у сфері пам'яті та письма є фрагментарність. Власне книга Р. Барта побудована не як роман, а як окремі фрагменти, що імітують роботу пам'яті, спогади не є лінійними, вони існують у різних емоційних імпульсах. Пам'ять про кохання складається з моментів зустрічі чи розмови. Закоханий не розповідає історію, він живе моментами, почуттями, словами.

Кожен фрагмент – це короткий аналіз якогось стану: «Очікування», «Біль», «Розлучення», «Ревнощі», «Ностальгія» тощо. Як бачимо, Р. Барт прості речі аналізує в такий спосіб, щоб показати, що за ними «ховається» досить складана психологічна картина людських переживань. Така структура є літературною стратегією, яка відображає спосіб, у який пам'ять осмислює досвід, а саме через окремі значущі фрагменти, а не засобами конституювання цілісної історії.

Ще одним досить важливим аспектом дослідження пам'яті та тексту в роботі Р. Барта є феномен ностальгії. Дослідник наголошує, що закоханий суб'єкт постійно перебуває в стані очікування або втрати, що формує особливий тип ностальгічної пам'яті. Цей стан актуалізує особливий тип пам'яті, який не просто зберігає минулі почуття, а й активно їх «перепишує», перетворюючи їх на текст, адже закоханий живе не в теперіш-

ньому моменті, а в часі пам'яті. Він або чекає на щось, що ще не настало (очікує зустрічі, відповіді чи прояву почуттів) або оплакує те, що вже стало минулим. Цей феномен також можна розглядати як літературну стратегію: текст фіксує минуле почуття, перетворюючи пам'ять на художній дискурс.

Отже, у «Фрагментах мови закоханого» Р. Барт аналізує як особистий досвід структурується через мову та цитати, що є своєрідними «текстами пам'яті». Кохання в такому контексті постає як повторення вже існуючих фраз, культурних кліше та відлунь минулого досвіду. Такий підхід являє собою своєрідну літературну стратегію осмислення пам'яті через текст.

Список використаних джерел

1. Barthes R. Fragments d'un discours amoureux. URL: https://www.sas.upenn.edu/~cavitch/pdf-library/Barthes_Discours_amoureux.pdf.

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ СУТНОСТІ СУЧАСНОГО УНІВЕРСИТЕТУ КРИЗЬ ПРИЗМУ ІДЕЇ «ГРИ В БІСЕР» Г. ГЕССЕ

Попаденко Антон

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)
popadenko.anton@chnu.edu.ua

Сьогодні університет повсюди стикається з багатьма викликами, втрачаючи під їхнім тиском свої позиції та значення для сучасного світу. На наш погляд, це пов'язано із комплексом принципових проблем, які, з одного боку, постають у вигляді зовнішніх чинників (виклики ринку, відсутність інтересу до науки, споживацьке ставлення до освіти та знань, тощо), а з іншого – як внутрішня невідповідність між принципами, цілями, завданнями університетського ества та методами їхньої реалізації, спробами «реформувати» (а насправді деформувати та зруйнувати) університетську реальність («Сьогодні уряди та чиновники свідомо тримають наукові громади в зоні невизначеності, невідомості, непевності; вони постійно реформують і деформують університети і в такий спосіб позбавляють науковців почуття певності. Постійні зміни стають чудовою формою соціального контролю» [Error! Reference source not found., с. 170]).

У цій праці ми розглянемо та проаналізуємо природу та джерела названих проблем, а також спробуємо застосувати принципи «гри в бісер», яку описав у своєму однойменному романі Герман Гессе, для їх переосмислення. Ми не стверджуємо, що висновки цих тез стануть «рецептом» подолання глобальних проблем університетської культури, проте, на нашу думку, набагато важливішим за це, на даному етапі, є розуміння кризовості та руйнівного потенціалу того шляху, яким іде сучасний університет. Ми пропонуємо свого роду мисленнєвий експеримент, в якому сконструюємо паралельну, щодо існуючої, систему, яка, будучи протиположною тому, що є тепер, загострить увагу на зазначених вище факторах.

Для опису основних проблем сучасного університету ми спиратимемось на досвід З. Баумана та Л. Донскіса, який вони описали у своїй праці «Моральна сліпота: втрата чутливості у плінній сучасності», а також на свій власний.

«Питання про те, чи виживуть у двадцять першому столітті університети як визнані класичні інститути освіти та науки, більше не видається наївним чи невірно сформульованим. ...То що ж робити? Спостерігати, як університети повільно конають чи створювати альтернативи, які існуватимуть довше за терміни перебування політиків у парламенті та в уряді?» [Error! Reference source not found., с. 164-165]. Ці слова можна сприймати як лейтмотив вищезазначеної праці. Вчитавшись уважніше виявляється перша та чи не найвагоміша проблема сучасного університету: його залежність від політичного середовища. Насправді це лише окремий випадок його залежності від зовнішніх факторів, серед

яких також можемо виокремити залежність від ринку, залежність від бюрократичних норм, від соціального запиту, від різноманітних рейтингів і так далі. Насправді, цей список можна продовжувати ще довго, проте для нас принциповим є те, що сутність університетського життя редукується до механізму задоволення потреб позауніверситетських акторів. Їхнє постійне втручання в наукові та освітні програми, переписування величезної кількості формальних вимог та перманентний тотальний нагляд за всіма процесами (що є репрезентантом недовіри та страху зовнішніх сил) створюють непереборні труднощі для справжньої наукової та освітньої діяльності.

Друга проблема, яка значною частиною впливає з першої – *спроба перетворити університет на фабрику*, де замість оригінальних фундаментальних (як міра ґрунтовності) досліджень світу та розкриття його незримих граней, проводиться політика «конвеєрного» штампування статей, публікацій, монографій та ін. задля задоволення статистичних потреб. Звісно, ми не стверджуємо, що всі сучасні вчені працюють в такому режимі, ми лише підкреслюємо наскільки важким видається життя того, хто справді зацікавлений в розвитку справжньої науки (в широкому розумінні), хто прагне до Істини. «Можливо, логіка швидкого споживання і миттєвого реагування, справді, дозволила розробити критерії ефективності фабрик, майстерень, компаній і крамниць в індустріальну добу. Але перенесена в університети і дослідницькі інститути постіндустріальної та інформаційної доби ця логіка стає безглуздою та абсурдною. ...справді глибокі знання, фундаментальні проекти, гуманітарні та соціальні науки, що змінюють світ ідей, на відміну від прикладних технологій та популярних теорій, не можуть бути розвинуті швидко і призначені для швидкого споживання просто тому, що їхня основна турбота – це школи філософії та самокоректовні процеси, які не можуть бути спожиті за кілька днів» [Error! Reference source not found., с. 166].

Ще одна проблема – капіталізація академічного середовища, а також його комерціалізація. Університет стає однією з форм бізнесу, де основним критерієм успішності завжди була прибутковість. Університет тепер, втягнутий у ринкову боротьбу та конкуренцію, не заслуговує на те, щоб бути повністю забезпеченим усім необхідним для існування та функціонування. Він мусить самостійно знайти собі засоби виживання, а це тягне за собою відповідні плачевні наслідки: «До університетів, так само як до інших суб'єктів, що перебувають у метаболічному зв'язку з рухливим і хижим-на-прибутки капіталом, застосовується правило «хай встановлять самі свій рівень» [Error! Reference source not found., с. 172].

Отже, підсумуємо: три, на нашу думку, найважливіші проблеми – це (а) залежність від зовнішніх чинників, які не мають прямого (сутнісного) відношення до університету, (б) інструменталізація університету та спроба перетворити його на «масове виробництво», (в) капіталізація та комерціалізація, спроба підмінити наукові та освітні програми бізнес-стратегіями.

Як було сказано на початку, ми розрізняємо два типи проблем: зовнішні та внутрішні. Проте варто пам'ятати, що подібні виміри завжди мають діалектичний зв'язок, тому зрушення в одному провокують зміни

в іншому. Ключовими цінностями-принципами, якими має жити університет, аби не втратити свою ідентичність ми виділяємо такі: (1) самоцінність знання та пізнання як для загального духовного простору, так і для залученої особистості; (2) первинність особистості та її оригінального бачення, дослідницька та академічна свобода; (3) безкорисливість наукової діяльності, культивування ідей, незалежно від їхньої прагматично-інструментальної цінності.

Виходячи з цього, зрозуміло, що обставини, в яких опинився університет сьогодні не просто сповільнюють його роботу та знижують її якість, а й в цілому загрожують його існуванню.

Аби зрозуміти це наглядно, а також простежити можливі вектори виходу з цієї кризи, пропонуємо розглянути ідею «гри в бісер» Гессе. Вона цікавить нас у двох основних розрізах: (1) як принцип всеохоплюючого синтетичного дослідження дійсності та (2) як організуючий осередок Касталії – незалежної республіки вчених, філософів та митців.

Сам Гессе дає таке визначення устами одного з персонажів: «Гра в бісер – це гра всім змістом і всіма вартостями нашої культури, майстер грає ними десь так, як у добу розквіту живопису художник грав барвами своєї палітри. Всім, що людство в епохи свого піднесення витворило в сфері пізнання, високих думок і мистецтв, що в наступні сторіччя наукового осмислення було закріплене в поняттях і стало спільним інтелектуальним надбанням, – усім цим величезним зібранням духовних вартостей гравець у бісер володіє так, як органіст своїм органом, і орган той доведений до майже неймовірної досконалості, його клавіші й педалі відтворюють весь духовний світ, його реєстри майже незчисленні» [Error! Reference source not found., с. 28]. Далі по тексту роману є ще багато різноманітних уточнень, проте ми не будемо розлого цитувати їх, а лише назвемо ті, які видаються найбільш продуктивними для нашого дослідження.

Цікаво, що між «грою в бісер» та метафізикою, як її розумів Арістотель, багато спільного: вона є найбільш прекрасним заняттям, проте його користь (прагматична) далеко не найбільша [див. Error! Reference source not found., с. 265]. Цією схожістю (на нашу думку, зовсім не випадковою), а також багатьма іншими прикладами автор підкреслює неутилітарність духу, наголошує, що його значимість абсолютна, проте втілюється вона за межами видимого, наявного світу, за межами теперішнього та минулого: «Гра в бісер – найдовершеніша і найвразливіша частина нашої будівлі. Можливо, саме тому Magister Ludi, головний представник дисципліни, яка стоїть найдалі від світу, перший відчув, що насувається землетрус, чи принаймні перший сказав Колегії про це своє відчуття» [Error! Reference source not found., с. 263].

Зауважимо, що зазначений парадокс прояснює пласт проблем й існуючого університету, адже у гонитві за корисністю та ефективністю, уявлення про які базуються на потребах ринку та держави, він навпаки марнує свій потенціал, вихолощує та руйнує свою справжню природу.

Ще однією подібністю «гри в бісер» та метафізики є її синтетично-інтегративний потенціал, її здатність вбирати в себе існуючі уявлення та

знання задля створення якісно нового універсального розуміння, що в класичній метафізиці завжди було основною метою. І цей факт, повертаючись до проблеми університетського життя, підказує нам, що метафізика є потенціальним джерелом для натхнення у процесі перебудови університету, адже вона може стати принципом сутнісного впорядкування різноманітних дисциплін, яке зараз відбувається здебільшого стихійно, слідує штучно створеним бюрократичним нормам. А тепер розглянемо Касталію в декількох моментах, які цікавлять нас безпосередньо:

1) Ставлення до Істини як до найвищої цінності та мети: «Касталія без глибокої пошани до істини, без вірності духові немислима» **[Error! Reference source not found., с. 263];**

2) Єдність особистості як індивідуальної духовної одиниці та академічного простору як лабораторії осмислення Буття: «Касталія... це ієрархія, будівля, в якій кожна цеглина дістає свій сенс лише від цілого» **[Error! Reference source not found., с. 56];**

3) Культивування майстерності та вправності у своїй справі кожного учасника академічного процесу паралельно із розбудовою їхніх Я: «Касталія виховує чудових музикантів, істориків мистецтва, філологів, математиків та інших учених. Кожен касталійський заклад і кожен касталієць повинен мати тільки дві мети, два ідеали: у своїй галузі досягти досконалості й зберегти свій фах і самого себе живим і пружним завдяки постійному зв'язку і щирій дружбі з усіма іншими дисциплінами. Цей другий ідеал – думка про внутрішню єдність усіх духовних зусиль людини, думка про універсальність – найповніше виявився в нашій шляхетній Грі» **[Error! Reference source not found., с. 163].**

Отже, повертаючись до принципів, які визначають універсальну ідентичність університету, бачимо, що касталійський устрій дуже наближено відповідає їм. Зрозуміло, що Касталія – це утопія, але, на нашу думку, будь-яка утопія є продуктивним джерелом переосмислення дійсності, адже вона зазвичай своїм прикладом загострює увагу на її недоліках та пропонує (імпліцитно або явно) можливі вектори їх подолання.

Цікаво, що навіть у фантастичній реальності Гессе відзначаються загрози, актуальні для реального університету й сьогодні і, напевне, у всі часи: урізання фінансування, недовіра владних кіл, репутаційні ризики та ін., що ще раз підкреслює місце та значущість цих перепон для вченого світу. Окрім цього, зазначається, що створення Касталії та винайдення «гри в бісер» стало реакцією на «фейлетонну добу», яка «...не була бездуховною чи навіть духовно бідною. Але вона ...не знала, що робити з своєю духовністю чи, радше, не вміла знайти їй відповідного місця і функції в економічній структурі життя й держави» **[Error! Reference source not found., с. 10].** Чи не нагадує це наші теперішні часи?

Останнім, проте не за значенням, ми хотіли б звернути увагу на те, що Касталія, як окрема країна шукачів знань не є ізольованим інкубатором. На прикладі Плініо Дезіньорі, який був талановитою особистістю, однак вирішив покинути стіни Касталії задля життя у світі за її межами, як, з рештою й сам Йозеф Кнехт – головний герой роману. Ця історія спонукає на розмисел про місію університету у світі і, на нашу думку, в ньо-

му має бути місце як для тих, хто бажає отримати знання та застосувати їх поза університетом, так і для тих, хто бачить своє майбутнє в ролі вченого, хто воліє присвятити пізнанню та дослідженню буття усе своє життя. На жаль, сьогодні в університеті немає місця ні для одних, ні для інших.

Список використаних джерел

1. Бауман З., Донскіс Л. (2014). Моральна сліпота: втрата чутливості у плинній сучасності / пер. з англ. О. Буценка. Київ: Дух і Літера, 280 с.
2. Гессе Г. (2001). Гра в бісер: роман / пер. з нім. Є. О. Поповича. Х. : Фоліо, 510 с.

ПРЕЗЕНТАЦІЯ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ

Марченко Вероніка

*Український державний університет
імені Михайла Драгоманова (Україна)*
23nnifop.v.marchenko@std.udu.edu.ua

Кримськотатарська культура є невід'ємною частиною української культурної спадщини. Її розвиток зазнав значних випробувань через історичні події, зокрема депортацію кримських татар 1944 року та сучасну окупацію Криму. Попри це, кримськотатарська культура продовжує розвиватися, знаходячи своє відображення в живописі, графіці та орнаментальному мистецтві. Ця культура є унікальним явищем, що сформувалося на перетині традицій тюркських, ісламських та європейських народів. Вона має багату історію, яка знайшла своє відображення в архітектурі, музиці, декоративно-ужитковому мистецтві, живописі та графіці. Особливе місце в кримськотатарському мистецтві займає орнамент, що виконує не лише естетичну, а й символічну функцію, передаючи цінності, вірування та історичну пам'ять народу. «Унікальність культури народів Криму зумовлена тривалим процесом змішання різних етносів протягом століть на відносно невеликій території. Усі дослідники Криму зазначали, що однією з характерних рис етнічної спадщини півострову є її надзвичайний еklektизм, сукупність різноманітних нашарувань» [1].

Мета: досліджуючи репрезентацію кримськотатарської культури на прикладі сучасного українського мистецтва, дослідити закономірність інтеграції традиційних орнаментальних, живописних і графічних мотивів у нові художні практики та їхню роль у формуванні культурного діалогу та збереженні національної ідентичності кримських татар.

Після анексії Криму у 2014 році питання збереження та популяризації кримськотатарської культури набуло ще більшого значення. Українські митці активно звертаються до кримськотатарської тематики, використовуючи традиційні мотиви у сучасних творах. Відродження орнаментальних традицій, зображення кримських пейзажів, історичних сюжетів і національної символіки в живописі й графіці сприяють збереженню й популяризації культури кримських татар. Це не лише підтримує зв'язок із минулим, а й формує нові художні підходи, що інтегрують кримськотатарську культуру у світовий мистецький контекст.

Досліджень безпосередньо репрезентації кримськотатарської культури в мистецтві наразі мало, проте вивченням цієї культури займались як українські, так і зарубіжні науковці. В Україні цим питанням займається Мартін-Олександр Кислий, досліджуючи деколоніальні аспекти взаємодії української та кримськотатарської культур [2]. Зарубіжний внесок зробив Андреас Каппелер, який у межах Віденського університету вивчав культуру та історію кримських татар [3]. Важливим історичним дослідником був також Ісмаїл Гаспринський, чия діяльність вплинула на збереження національної ідентичності. Проте сучасна репрезентація

кримськотатарської культури в українському мистецтві залишається малодослідженою, що визначає актуальність цієї роботи.

У своїй статті Сергій Русаков розглядає культуру як процес обміну цінностями між різними спільнотами. Такий підхід допомагає зрозуміти репрезентацію кримськотатарської культури в українському мистецтві, зокрема як традиційні орнаменти, живопис і графіка набувають нових форм і значень. Це дозволяє дослідити, як відбувається збереження та водночас трансформація культурної спадщини у сучасному художньому просторі [4].

У нашому дослідженні ми будемо розглядати орнамент та живопис, адже вони є ключовими формами візуального вираження кримськотатарської культури, які поєднують традицію та сучасність. Аналіз цих аспектів дозволить розкрити механізми збереження та трансформації кримськотатарської культури у сучасному українському мистецтві.

Орньєк (крим. Orñëk) – так називається кримськотатарський орнамент, що є цікавою і унікальною системою з глибоким символізмом, що відображає духовні традиції народу. Він використовувався в народному мистецтві, архітектурі, кераміці та текстилі. Основними мотивами є геометричні симетричні рослинні символи, наприклад квіти (тюльпан, троянда, гранат) що символізують відродження і процвітання. Цікавим є поєднання рослинних структур. «Унікальним є те, що кожен з елементів має свою назву і сенс і виказує надзвичайно високу потенцію до комунікації з іншими структурами. Інакше кажучи, окремі елементи часто сприймаються лише як частки, складові одного великого символу, що можна назвати особливістю синкретичної системи кримськотатарського орнаменту» [С. 96, 5].

Також важливим елементом є тамга – стародавній родовий знак кримських татар, який знаходить місце в орнаментальному мистецтві. Сучасні українські та кримськотатарські художники (Рустем Скибін, Марина Курукчі, Зера Аблязісова) часто звертаються до орнаментальних традицій, проте здебільшого створюючи автентичні предмети побуту з елементами орнаменту. «Завданням для дослідників є інтерпретація цих символів для розуміння змісту культурно значущої інформації, яка історично організовувалася у вербальні, образні, формалізовані знакові системи й культурні тексти. Це – мова культури, що виникла на основі символічної системи релігійних і соціоетичних заборон і розпоряджень, прийнятих у певному етносі» [6].

Окрім естетичної функції, кримськотатарський орнамент сьогодні набуває ще й політичного значення. Він використовується як символ національної ідентичності та боротьби за права кримськотатарського народу. Наприклад, його часто використовують на прапорах на громадських заходах, мистецьких проєктах. Будучи внесеним до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО, підкреслює важливість орнаменту як символу національної ідентичності. У сучасному українському мистецькому просторі цей орнамент стає не лише частиною культурної спадщини, а й важливим засобом самовираження та збереження історичної пам'яті.

Найбільш популярним і потужним способом репрезентації кримськотатарської культури наразі є живопис. Художники активно використовують традиційні мотиви та символіку, тому є декілька об'єднуючих напрямлень і ключових мотивів в сучасному живописі. Наприклад, історична пам'ять та трагедія депортації 1944 року. Багато митців звертаються до теми геноциду кримськотатарського народу, передаючи трагізм і біль через символічні образи (залізничні вагони, спустошені домівки, дорога в степи Середньої Азії); традиційний побут та культура. Живописці відображають традиційні кримськотатарські костюми, народні ремесла, архітектурні пам'ятки (Бахчисарайський палац, мечеті); пейзажі Криму як символ втраченої Батьківщини. Гори, море, старовинні кримські міста часто стають фоном або навіть центральними темами картин. Такими митцями є Айдер Алієв (поєднує традиції з експресіоністичним стилем), Дмитро Доценко (реконструює сцени з життя кримських татар в різні історичні періоди), а також серії картин Олександра Левіча та Михайла Шаповаленка. Сучасні графічні роботи, натхненні кримськотатарською культурою, часто поєднують традиційні орнаменти з сучасними техніками та стилями. Митці використовують цифрові технології, експериментують з формами та матеріалами, створюючи твори, що відображають як історичну спадщину, так і сучасні тенденції в мистецтві.

Для розширення контексту дослідження, ми проаналізуємо тематичні виставки, на прикладі виставки «MIRAS. Спадщина» у Національному музеї історії України. Це вагомий приклад репрезентації кримськотатарської культури в сучасному українському мистецькому просторі. Експозиція демонструє не лише естетичну та історичну цінність артефактів – ювелірних виробів, предметів побуту, традиційного одягу – але й наголошує на їхньому значенні для збереження національної ідентичності. Особливістю виставки є її поєднання матеріальної спадщини з графічними творами, що відтворюють історичний побут кримських татар

Усі аспекти кримськотатарської культури формувались під впливом багатьох цивілізацій, що були на цій території: скіфської, античної, візантійської, тюркської. Це вплинуло на форми та способи вираження їх культури. Живопис, графіка та орнамент мають декілька спільних рис. Мотиви та сенси творів здебільшого стосуються повернення до традицій та історичних трагедій, осмислюючи минуле в контексті сучасного світу, та заново репрезентуючи досвід колективної пам'яті кримськотатарського народу. Цікавим є той факт, що художники і митці, що працюють з історичними темами, за походженням є здебільшого з Криму, тоді як виставки, до прикладу Левіча і Шаповаленка були присвячені морю і пейзажам, будучи спогадами, не маючи на меті донесення і популяризації важливих питань кримськотатарського народу. Також, кримськотатарська культура має багато спільних духовних символів з українськими традиціями: «Найважливішим символом для української та кримськотатарської орнаментики є Світове Дерево – модель триєдиної вертикальної структури Всесвіту й універсальний символ об'єднання всіх сфер світобудови. Його композиційна конструкція найпоширеніша в обох культурах і абсорбує інші численні семантичні елементи й зображення» [6].

Таким чином, репрезентація кримськотатарської культури в сучасному українському мистецтві є важливим елементом збереження й популяризації культурної спадщини цього народу. Вивчення репрезентації можна вважати першим кроком у її вивченні. Ця культура знаходить відображення в орнаментальному мистецтві, живописі, графіці, набуваючи нових форм і значень у сучасному контексті. Тоді як сучасне українське мистецтво є інструментом цієї репрезентації, інтегруючи цю культуру в ширший світовий контекст, воно сприяє глибшому розумінню взаємозв'язку мистецтва й національної ідентичності.

Список використаних джерел

1. Соболева О. (2007). Вивчення весільної обрядовості кримських татар. *Етнічна історія народів Європи*. Вип. 23. С. 99–104. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2007_23_18
2. Кислий М.-О. (2018). Наративи Великого Голоду: погляд з обох боків Перекопу, Режим доступу: https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/123456789/14872/1/Kyslyi_Naratyvy_velykoho_Holodu_pohliad.pdf
3. Kappeler A. Fisher A. W. (1979). The Crimean Tatars : Book Review. Hoover Institution Press Stanford, Calif. 1978. *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*; Breslau Vol. 27, Iss.3, (Jan 1, 1979): 394. Режим доступу: <https://search.proquest.com/openview/d758ed00371c2897d5d2b94b75933467/1?pg-origsite=gscholar&cbl=1818002>
4. Русаков С.С. (2020). Теоретична модель колообігу культури як культурологічний підхід у вивченні феноменів сучасної культури. *Питання культурології*. № 36, С. 24-37. doi: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.36.2020.221040>.
5. Вежбовська Л. (2021). Кримськотатарський орнамент у сучасному мистецтві та дизайні. *Деміург: ідеї, технології, перспективи дизайну*. Т. 4, № 1. С. 93-103. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ditpd_2021_4_1_10.
6. Азарцева Л. С. (2014). Семіотичний аналіз українського та кримськотатарського декоративного орнаменту: спільне та відмінне. *Культура України*. Вип. 46. С. 98-111. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ku_2014_46_1.

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ КРИЗЬ ПРИЗМУ КІНЕМАТОГРАФА (НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ЛАУРЕАТІВ ПРЕМІЇ «ЗОЛОТА ДЗИґА»)

Загребельна Інна

*Український державний університет
імені Михайла Драгоманова (Україна)*
23nnifop.i.zahrebelna@std.udu.edu.ua

Трансформація суспільства відбувається внаслідок масштабних криз чи трагедій. Наразі наше суспільство проживає одну з найбільших криз 21-го століття і перебуває у перманентному стані рефлексії, яка проявляється у мистецтві. Досліджуючи та аналізуючи сучасний український кінематограф ми можемо визначити стратегії формування культурної пам'яті в умовах нової ціннісно-світоглядної парадигми.

Метою цього дослідження є аналіз сучасного українського кінематографа та виявлення його впливу на формування сучасної української культурної пам'яті в Україні.

Вперше поняття «культурна пам'ять» ввів німецький єгиптолог та культуролог Ян Ассман у 1992 році, коли розвинув теорію колективної пам'яті Моріса Альбвакса. Ассман розділяє колективну пам'ять на комунікативну та культурну [1, с. 109-119]. Пізніше теорію культурної пам'яті досліджувала та доповнювала дружина Ассмана, німецька історикиня, єгиптологиня та культурологиня – Аляйда Ассман, яка запропонувала розділяти культурну пам'ять на функціональну та накопичувальну [1, с. 97-109].

П'єр Нора досліджував історичну пам'ять, у своїй роботі «Місця пам'яті» прийшов до висновку, що колективна пам'ять певної соціальної групи кристалізується у певних місцях (місця пам'яті) [1, с. 19-27].

Пол Коннертон займався проблемами культурної антропології та у своїх працях намагався з'ясувати: в який спосіб пам'ять груп підтримується та передається наступним поколінням? [4]

Культурна пам'ять спрямована на фіксовані моменти в минулому. У ній минуле не може зберігатись як таке. Для культурної пам'яті важлива не фактична, а відтворена у спогадах історія. Культурна пам'ять закріплена в культурних текстах, ритуалах, символах та інституціях. Така пам'ять являє собою набір важливих для соціуму традицій і образів минулого, що приймають форму міфів і передаються через письмові тексти, мистецтво, релігійні обряди, музеї.

Культурна пам'ять передається також через кіномистецтво. Наше сприйняття теперішнього великою мірою залежить від нашого знання про минуле образи минулого та зібране у пам'яті знання про минуле передаються та підтримуються через відтворення [4]. Тому кіно – один із видів пам'яті. Кінематограф – потужний інструмент, що формує наше уявлення про світ, створює та закріплює наративи. Фільми – своєрідні «капсули часу», що зберігають культурну пам'ять народу.

Кіно - засіб комунікації із суспільством. Це не лише відображення, а й інтерпретація. Щоб зрозуміти, яким чином сучасний кінематограф формує українську культурну пам'ять та що саме закладає у голови майбутніх поколінь, ми пропонуємо проаналізувати сучасний український кінематограф. Ми вирішили обрати 8 фільмів, які стали лауреатами премії «Золота дзиґа», що проводиться з 2017 року та присуджується за професійні досягнення у розвитку українського кінематографу. Ми обрали 8 фільмів у номінації «Найкращий фільм» – «Гніздо горлиці» Тараса Ткаченка (2017), «Кіборги» Ахтема Сaitаблаєва (2018), «Донбас» Сергія Лозниці (2019), «Мої думки тихі» Антоніо Лукіча (2020), «Атлантида» Валентина Васяновича (2021), «Стоп-Земля» Катерини Горностай (2022), «Памфір» Дмитра Сухолиткого-Собчук (2023), «20 днів у Маріуполі» Мстислава Чернова (2024).

У статті «Analysis of film» автор, Лотар Мікос, розповідає про правила аналізу фільмів та виділяє 5 рівнів аналізу, а саме: 1) *Зміст та оформлення*; 2) *Оповідь та драматургія*; 3) *Персонажі та актори*; 4) *Естетика та конфігурація*; 5) *Контекст* [3, с. 38-43]. За допомогою цих рівнів ми й будемо аналізувати вищезгадані фільми. Для більш коректного дослідження ми розподілили фільми на ті, що були зняті та вийшли до повномасштабного вторгнення та на ті, що побачили світ після початку повномасштабного вторгнення.

Проаналізуємо кінострічки, що були зняті до повномасштабного вторгнення, а саме: «Гніздо горлиці» (2017), «Кіборги» (2018), «Донбас» (2019), «Мої думки тихі» (2020), «Атлантида» (2021), «Стоп-Земля» (2022).

За *змістом та оформленням* всі фільми, звичайно, відрізняються – кожен фільм має різну тему, проте дещо їх все таки об'єднує. Всі фільми так чи інакше розповідають про життя українців – особисті трагедії, переживання, реакцію на події навколо та способи пристосуватися до нових реалій, побут та буденне життя. Режисери кожен по-своєму підійшов до оформлення фільмів, залежно від суті та жанру стрічки, проте можемо стверджувати, що всі стрічки зі списку мали на меті реалістично показати та передати умови життя та сучасні виклики для персонажів.

На другому рівні аналізу, *оповідь та драматургія*, ми хочемо виділити 3 роботи – «Кіборги», «Донбас» та «Гніздо горлиці». У контексті оповіді «Кіборги» та «Донбас» дещо відрізняються від інших у списку. Фільм «Кіборги» був знятий на основі реальних подій (бої за Донецький аеропорт, що тривали з вересня 2014 року до 23 січня 2015 року), хоч і не є документальним. «Донбас» же складається з низки епізодів про реалії на окупованих територіях сходу України. Сцени взаємопов'язані між собою за принципом побудови сюжету в фільмі «Привид свободи» Бунюеля, де новий герой з одного епізоду переходить в інший. Сюжетні лінії уявляють собою реконструкцію справжніх подій, зафіксованих в професійних репортажах та спогадах місцевих жителів. «Гніздо горлиці» хочеться відмітити за неймовірну драматургію, яка побудована на контрасті між життям в Італії та в Україні. Значну частину фільму персонажі спілкуються між собою італійською мовою і, незважаючи на це, фільм не має субтитрів. Чудове режисерське рішення, адже таким чином глядач проживає історію разом із головною героїною.

На третьому рівні аналізу, *персонажі та актори*, ми хочемо виділити фільм «Атлантида». «Атлантида» цікава тим, що ролі у ній зіграли лише непрофесійні актори – ветерани АТО, волонтери, солдати ЗСУ. Це допомагає фільму вибудувати сильний емоційний зв'язок з глядачем, що змушує останнього заглибитись у сюжет та краще зрозуміти ідею й сенс фільму.

Естетика та конфігурація. Кожен фільм цікавий та естетичний, це не можна заперечувати. Але особливу увагу привернули до себе «Мої думки тихі» та «Стоп-Земля». У кінострічці «Мої думки тихі» кожен кадр побудований правильно й несе певний сенс. Це той випадок, коли немає нічого зайвого і все на своїх місцях. Конфігурація кадрів у цій роботі підкреслює внутрішній світ головного героя й дає глядачу змогу поринути в нього. Щодо «Стоп-Земля», то режисер роботи змогла якнайкраще передати й закарбувати в кінематографі атмосферу звичного життя, яке існувало до повномасштабного вторгнення. Фільм викликає у глядача відчуття ностальгії та чогось приємного й рідного. Режисер талановито побудувала кадри й змогла зняти роботу, де звичайні сірі дев'ятиповерхівки виглядають естетично й вписуються у контекст фільму.

Контекст. Всі кінострічки важливі й всі вони є результатом подій того часу. У даних фільмах підіймаються проблеми еміграції, сімейних цінностей, низького рівню життя в Україні, війни та життя після неї. Проте ми хочемо виділити фільм «Донбас» на цьому етапі аналізу. Сатиричний фільм, що став відповіддю на російську пропаганду після початку війни у 2014, – гостре соціально-політичне висловлювання, що досліджує феномен гібридної війни на сході України. Ця робота важлива тим, що стала результатом спільного виробництва Німеччини, України, Франції, Нідерландів та Румунії. Окрім цього, фільм був представлений на багатьох міжнародних кінофестивалях, де викликав широкий резонанс.

Розберемо фільми, що були зняті після початку повномасштабного вторгнення – «Памфір» (2023) та «20 днів у Маріуполі» (2024). По змісту це, звичайно, дуже різні фільми. «Памфір» – художній фільм, а «20 днів у Маріуполі» – документальний. У «Памфірі» оповідь побудована на конфлікті між бажанням головного героя жити чесно та обставинами, які змушують його порушувати закон; а в «20 днів у Маріуполі» оповідь є хронікою подій, що відбувалися у місті, з використанням реальних кадрів, знятих у зоні бойових дій.

«Памфір» демонструє українську культуру західного регіону, досліджує теми сім'ї, віри та морального вибору в сучасному українському суспільстві. «20 днів у Маріуполі» є важливим історичним документом, що фіксує воєнні злочини та страждання українського народу. Окрім цього, кінострічка здобула «Оскар» у 2024 році в категорії «Найкращий повнометражний документальний фільм» і стала першим фільмом-переможцем від України.

Сучасні українські фільми відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні культурної пам'яті України. Вони не лише відображають сучасні проблеми та виклики українського суспільства, а й закладають фундамент для майбутніх поколінь, зберігаючи та передаючи ключові аспекти національної ідентичності. Звичайно, найголовніша та найваж-

ливіша задача фільмів наразі – фіксування злочинів та страждань українського народу внаслідок російсько-української війни. Важливо передати пам'ять про цей досвід майбутнім поколінням, і фільми (художні чи документальні) є незамінним інструментом у цій справі. Окрім цього, сучасний український кінематограф підіймає і розповідає про такі теми як: еміграція, збереження української культури, низький рівень життя, корупція, посттравматичний стресовий розлад у військових, колективна травма українського суспільства внаслідок війни та роль родини у подоланні цих проблем.

Список використаних джерел

1. Astrid Erll, Ansgar Nünning. (2008). *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*. Berlin: Walter de Gruyter, 449 с.
2. Lothar Mikos. (2014). Analysis of Film. Uwe Flick. *The SAGE Handbook of Qualitative Data Analysis*. London: Sage Publications, C. 409-424
3. Коннертон П. (2004). Як суспільства пам'ятають. Київ: Ніка-Центр, 184 с.
4. Rusakov S. (2017). The Ukrainian Dimension of Mass Culture: Philosophy and Culture Studies Analysis. *Studia Warmińskie*, с. 117-129.

СУЧАСНІ КОМЕМОРАТИВНІ ПРАКТИКИ ПАМ'ЯТІ: ЕСТЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Федорчук Оксана

*Український державний університет
імені Михайла Драгоманова (Україна)*
fedorchykoo@gmail.com

Семенюк Катерина

*Український державний університет
імені Михайла Драгоманова (Україна)*
k.s.semeniuk@udu.edu.ua

Актуальність теми. Важливість даної теми зумовлена тим, що наразі актуальність дослідження феномена історичної пам'яті набирає нових обертів у сфері філософського аналізу. Вона перетворилася на гостру тему, пов'язану з проблемами гуманітарного знання і тими викликами, з якими зіткнулася Україна, борячись за свою державність в ході російсько-українських воєн (в 2014–2021 рр. – гібридної з лютого 2022 р. – повномасштабної).

Основний виклад. Під комеморативними практиками слід розуміти весь комплекс дій та об'єктів, як-то: ритуали та церемонії, пам'ятники та меморіальні комплекси, спрямованих на репрезентацію певного історичного наративу, який є значущим для значної частини спільноти [7]. В українських комеморативних дослідженнях можна виокремити два етапи: 1) дослідження радянської меморіальної спадщини як частини історії України; 2) праці про меморіальну спадщину початку доби Незалежності, пов'язану зі змінами у світоглядних наративах та етап активних напрацювань, пов'язаних з інституалізацією меморіального дискурсу.

Серед скульптурних об'єктів виокремлюються основні моделі: класичні пам'ятники; жанрову міську скульптуру та художньо-меморіальні дошки. Основною функцією таких об'єктів залишається увіковічення осіб та подій, актуалізація історичної та культурної колективної пам'яті. Міські пам'ятники, скульптури та, частково, меморіальні дошки ми розглядаємо як візуально-естетичну та культурну складову сучасного міського середовища, як інструменти суспільного діалогу, формування ідентичності та актуалізації пам'яті.

Для скульптури соцреалізму було характерне чітке регламентування тематики, дотримання основ реалістичного зображення як єдиної можливості правдивого відтворення, концентрація уваги на ідейно-вольових моментах композицій [8, с. 158]. Крім того, радянський монументалізм утвердив певні канонічні образи-типи пам'ятників, які до сьогодні міцно укорінились у суспільній свідомості. Можемо простежити, що вождів та ідеологів комунізму найчастіше зображали як постаті, що крокує вперед, натомість, письменників, діячів культури, – такими, що сидять у кріслі, герої війни та революції – у динамічних композиціях, часто кінного типу. Як зауважує О. Ю. Гайдай радянський час пам'ятник Леніну був

центральною елементом усіх ритуалів, які були основою комеморативних дійств комуністичної влади. І хоча мотиви участі представників спільноти у них були різними: дехто щиро підтримував ці ритуали, водночас інші – за звичкою <...> хоча йдеться не лише про офіційні заходи, такі як мітинги, посвята в піонери чи прийняття до комсомолу, але і приватні практики – покладання квітів до пам'ятника молодятами та фотографування [1, с. 103].

Відтворення тоталітарної естетики продовжилося на початку 2000-х років. І, якщо для пам'ятників 1990-х років це ще можна вважати «природним» процесом, то виразне тяжіння до художніх принципів соцреалізму у наступному десятилітті є досить парадоксальним та водночас тривожним явищем. Промовистими прикладами наслідування канонів радянського монументалізму постають пам'ятники М. Панчишину (2000 р., В. Гурмак), В. Чорноволу у Львові, (2002 р., І. Самотос) та Івано-Франківську (2007 р., В. Вільшук), А. Волошину в Ужгороді (2003 р., М. Михайлюк) [2, с. 84–85].

На відміну від пам'ятників та монументів радянської доби, на сьогодні можна зазначити більш вільні та природні зв'язки скульптури з навколишнім середовищем, а також її роль при створенні просторової композиції та використання малих архітектурних форм сучасного звучання. Саме це дозволить говорити про появу якісно нових тенденцій у питанні скульптури в структурі сучасного міста.

Офіційним репрезентаціям минулого притаманний еkleктичний характер і калькування меморіальних прийомів минулої доби. Держава актуалізує нові «місця пам'яті» ((з фр. *Lieu de mémoire*), – термін, запроваджений французьким істориком П'єром Нора (Pierre Nora) на початку 1980-х років XX ст. для позначення місць, символічних об'єктів, з якими певна група людей пов'язує свої спогади, цінності, і де «пам'ять кристалізується і знаходить свій притулок»): у багатьох містах зводяться пам'ятники, монументи, меморіальні комплекси, що апелюють до трагічних подій радянського періоду історії України. Так, наприклад, 1994 року в м. Києві встановлено пам'ятний знак воїнам-афганцям, а у 1999 році відбулося відкриття масштабного меморіального комплексу пам'яті жертв Чорнобилю – «Коло пам'яті» і «Курган-могила», по всій Україні поширюється процес зведення пам'ятників жертвам Голодомору і політичних репресій, Голокосту тощо [4, с. 44].

Пам'ятники 1990-х та частково 2000-х років у Західній Україні здебільшого пов'язані з політикою пам'яті та курсом на утвердження національної ідентичності. Водночас переважна більшість проектів все ще наслідують традиції радянського монументалізму [3, с. 78]. Національна домінанта особливо виразна у Львові, Тернополі та Івано-Франківську, меншою мірою в Луцьку та Рівному. Натомість в Ужгороді та Чернівцях – пам'ятникам більше властивий наднаціональний характер [6], вони апелюють до регіональної ідентичності, пов'язаної із австро-угорським минулим.

Нині, в умовах російсько-української війни, центральне місце серед комеморативних практик займають ті, що відображають боротьбу українського народу за незалежність. Від створення картин, скульптур, масштабних меморіалів і присвоєння імен героїв Революції Гідності та

війни, до проєктів коменорації, реалізованих у цифровому середовищі, ці практики стали потужним інструментом увіковічення пам'яті та утвердження ідентичності. Однією з платформ для обговорення цієї тематики стала ініціатива культурної пам'яті, заснована в 2019 році в Одесі під назвою «Минуле / Майбутнє / Мистецтво» (переглянути сайт можна за посиланням: <https://pastfutureart.org/about/>). Вона зосереджується на меморіалізації російсько-української війни, реалізації мистецьких проєктів, спрямованих на осмислення минулого, а також сприяє трансформації практик пам'яті в Україні [5, с. 87].

Висновки. Отже, у сучасному міському просторі історична пам'ять актуалізується через дві відмінні парадигми художніх практик. Перша включає традиційні форми, які виступають матеріалізацією та утвердженням колективної пам'яті, а друга зосереджена на використанні сучасних меморіальних підходів, що сприяють глибшому осмисленню суспільством різних культурно-історичних питань. Якщо естетика багатьох пам'ятників 90-х років ХХ ст., які були створені для підкреслення національної ідентичності, апелювала до традицій радянського монументалізму, то в пам'ятниках, створених у 2000-х роках, акцент зміщувався на локальні аспекти міської історії. Так відбувався перехід від класичного монументалізму до більш камерних форм у сучасному міському середовищі.

Список використаних джерел

1. Гайдай О. Ю. (2015). Радянська спадщина в політиці пам'яті та свідомості населення України 1991–2014 рр. (на матеріалах Вінницької, Житомирської, Черкаської та Полтавської областей). Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Ін-т історії України НАН України. Київ, 227 с.
2. Єфімова А. В. (2017). Художні практики в урбаністичних просторах кінця ХХ – початку ХХІ століття (досвід Західної України). Дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.05 / Львівська національна академія мистецтв. Львів, 329 с.
3. Єфімова А. (2013). Традиційні художні практики в урбаністичних середовищах 1990 – 2000-х років: досвід Львова. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. №24. С. 69–79.
4. Зерній Ю. (2008). Державна політика пам'яті в Україні: становлення та сучасний стан. *Стратегічні пріоритети*. №3(8). С. 42–51.
5. Охримович В. О. (2024). Симбіозні форми соціокультурної комунікації та коменорації ХХІ століття: вплив штучного інтелекту. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журн. №2. С.83–88.
6. Расевич В. (2008). Політика пам'яті і пам'ятники: Львів – Чернівці. *Західнет: аналітичне інтернет-видання* Львова. 11 лип. URL: https://zaxid.net/politika_pamyati_i_pamyatniki_lviv_chernivtsi_n1056818 (дата звернення: 20.02.2025).
7. Філюк К. (2017). Мистецтво нагадувати: як у світі вшановують пам'ять про трагічні події минулого. *Українська правда*. 13 берез. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2017/03/13/223078/> (дата звернення: 17.02. 2025).
8. Цісарик В. (2013). Монументальна скульптура Львова другої половини ХХ ст.: проблема ансамблю // *Львів: мистецький простір міста*. Львів: ЛНАМ, Т. 1: Художня синестезія міського середовища. С. 122–323.

ТЕРАПЕВТИЧНА ФУНКЦІЯ РЕЛІГІЇ: СИНЕРГІЯ ФІЛОСОФСЬКОГО, ЕСТЕТИЧНОГО, ВІРОСПОВІДНОГО ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО

Горохолінська Ірина

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича (Україна)

i.horokholinska@chnu.edu.ua

У часи глобальних соціальних і політичних змін, в умовах постсекулярних трансформацій суспільства, спільноти починають шукати нові способи адаптації та відновлення. Особливо такий запит актуалізується в умовах масштабних криз. Такою кризою, очевидно, є військова агресія росії проти України. В цей час релігія, як важливий компонент культури та світогляду, виступає не лише як моральний орієнтир, а й як потужний інструмент для психологічного оздоровлення, подолання стресів і травм, що виникають в суспільстві враженому війною. Терапевтична функції релігії, отже, масштабується в контексті потреб сучасного українського суспільства, де питання пошуку духовного сенсу, внутрішнього миру та стійкості набувають критичної важливості.

Ми наголошуємо, що за спектром дії ця функція є багатовимірною і не обмежується лише духовним аспектом. Вона працює в синергії філософських, естетичних, віросповідних та психологічних складових.

Релігійні практики та вірування відповідають на глибинні запити людини щодо сенсу життя, мети страждання і розуміння власної ідентичності. Сучасні філософські школи, зокрема екзистенціалізм і феноменологія, акцентують увагу на важливості релігійного досвіду для усвідомлення власної свободи та сутності. Цікаво, що провісник екзистенціалізму Блез Паскаль підкреслював, що людина – це «мисляча тростинка»: «Людина є тільки тростина, найслабша у природі, але це тростина, що мислить. Щоб її розчавити, не треба озброюватися цілому всесвітові: одного випару, однієї краплі води досить, щоб її вбити. Але якби навіть усесвіт її розчавив, людина була б усе ж чимсь значно шляхетнішим ніж те, що її вбиває, бо вона знає, що вмирає, і знає про ту перевагу, яку всесвіт має над нею. Всесвіт же про це не знає нічого» [1, с. 80]. Ця метафора містить глибокий екзистенційний і феноменологічний сенс. Паскаль порівнює людину з тростиною – ламкою, фізично слабкою істотою. У цьому є передрікання пізніших феноменологічних і екзистенційних інтенцій, де визнання крихкості життя (смертності, тривоги, страждання) виступає відправною точкою для духовного пошуку. Й, що важливо, Паскаль вказує, що саме через розум (і дух), людина вища за весь фізичний світ, адже вона усвідомлює свою скінченність, і це усвідомлення – джерело і страху, і надії. Паскаль вважав, що віра – це відповідь на розрив між нашою крихкістю і нашою здатністю мислити про вічне, тобто вона дарує надію там, де розум сягає меж.

Релігія також є джерелом і значної естетичної насолоди. В контексті нашої розвідки передусім варто вказати на звичні для релігійної практики естетичні феномени – ікони, церковні співи, літургійна музика, які створюють атмосферу духовної гармонії, що має очевидний лікувальний ефект. Їх функція полягає не тільки в естетичному переживанні, а й у створенні умов для морального очищення та відновлення внутрішнього балансу. Сучасні дослідження показують, що естетична сила релігійного мистецтва може бути важливим ресурсом для психологічного відновлення, зокрема для тих, хто переживає стрес і втрати.

Але естетичний вимір терапевтичної функції релігії досягається і через споглядання краси світу. У багатьох релігійних традиціях краса природи розглядається не лише як щось приємне для чуттів, але як шлях до глибшого духовного переживання. Така краса – не поверхнєве задоволення, а досвід присутності чогось вищого, трансцендентного. У християнській традиції, наприклад, краса природи може сприйматися як «відблиск» божественної слави, як об'явлення Бога у творінні, що зцілює людину від розпорошеності, зневіри чи відчуження.

Феноменологічно це можна тлумачити як момент відкритості до світу у його даності – без прагматичного володіння ним. Сам акт споглядання, не утилітарного, а з любов'ю і подивом, уже є терапевтичним: він зупиняє розпорошену увагу, об'єднує людину з реальністю, дає досвід сенсу. Цей досвід часто описується як внутрішній мир, радість, або навіть екзистенційне полегшення – те, що можна вважати духовним зціленням.

З точки зору психології, споглядання краси може запускати процеси, схожі на медитацію або молитву: знижує рівень тривожності, активує позитивні афекти, посилює відчуття зв'язку зі світом та з собою. Якщо релігійна людина інтерпретує цю красу як дар Божий або знак Його присутності, то цей естетичний досвід набуває додаткової глибини – як підтвердження віри, надії, любові.

Ще один ракурс вивчення проблеми – усвідомлення суті соціально-естетичного формату взаємин. Відчуття себе частиною спільноти вірних становить одну з фундаментальних складових компенсаторного (а тому й лікувального) потенціалу релігії. Бути включеним у релігійну громаду – це не лише про соціальну приналежність, але й про укорінення у світі сенсів, правил і взаємної відповідальності. Людина, що страждає – екзистенційно чи психоемоційно – часто найбільше потребує орієнтирів, прийняття та підтримки, і саме це дає релігійна спільнота. Цьому, в умовах постсекулярних реалій, все більше знову приділяють уваги не тільки богослови чи релігієзнавці, але й психологи та соціальні працівники (хоча б одне із таких досліджень – [2]).

Етична структура, що пропонується релігією, з її чітко означеними нормами – «належного» і «неналежного», правильного і гріховного – також містить в собі терапевтичний потенціал, бо дозволяє людині структурувати свій досвід, вийти з хаосу моральної невизначеності. Ідея того, що вчинки мають наслідки, а добро буде винагороджено (як у земному,

так і в потойбічному сенсі), забезпечує відчуття справедливості та надії – навіть у ситуаціях, коли світ здається абсурдним або жорстоким.

У цьому сенсі, моральна карта, яку пропонує релігія, виконує роль психотерапевтичної опори: вона дає змогу людині прийняти провину, пережити прощення, здійснити спокуту, а відтак – рухатися далі з відновленою гідністю. Також, ритуали – сповідь, причастя, спільна молитва – відіграють роль психологічної переробки травм через мову, символ, тілесну участь.

А тому, враховуючи сучасні запити українського суспільства, особливо в контексті психологічної підтримки в умовах війни, важливо розвивати міждисциплінарні дослідження, що поєднують релігієзнавчі, психологічні філософські, мистецько-аналітичні підходи. Очевидно перспективними в наш час є дослідження впливу релігійних практик на соціально-психологічну адаптацію, а також вивчення естетичних аспектів релігійного досвіду в контексті психотерапевтичного впливу. Такі дослідження можуть стати важливим інструментом для розвитку нових підходів до реабілітації та підтримки людей у кризових ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Hill P. C., Pargament K. I. (2008). Advances in the conceptualization and measurement of religion and spirituality: Implications for physical and mental health research. *Psychology of Religion and Spirituality*. 5 (1), Pp. 3-17.

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

CONSENSUS, DIFFERENCE, AND THE APPARENT EROSION OF TRUTH

Cincu Robert

*«Sextil Pușcariu» Institute of Linguistics and Literary History
Romanian Academy, Cluj-Napoca branch (Romania)
robert.cincu@acad-cj.ro*

This paper analyzes a series of changes that take place in contemporary society in relation to concepts such as consensus, difference and truth, starting from a theoretical framework outlined by authors such as Jean-François Lyotard, Fredric Jameson or Jean Baudrillard in relation to post-modern society or postmodern thinking in general. While the details of postmodernism have been mostly clarified by the end of the 90's, today's society seems to have shifted from a traditional understanding of «postmodern society», moving towards a new type of organization that requires a different context of understanding.

The «logic of late capitalism», as Jameson's calls it, is still valid in many aspects, yet, with the generalization of internet access, and many of its consequences (social media, influencer culture, live online streaming by media trusts as well as individuals, etc.) among other things, it seems that fundamental concepts – such as truth, for example – require a reassessment in terms of history, usage, and limitations. In this sense, my primary goal to analyze the concept of truth in relation to consensus and difference, a dyad that was essential for the postmodern shift theorized by Lyotard in 1979.

Many authors have argued that the postmodern shift represented an end to consensus (in general terms of human knowledge), leaving room for difference. This does not automatically imply the global acceptance of alternative truths, or relative ones, yet it does create a context in which multiple areas of (sub)consensus are valid. In any case, if consensus was «eroded» by difference, we cannot say the same about truth. My intention is to highlight the fact that, although truth and consensus are fundamentally different, at some point in recent years, the «erosion» of consensus was transferred to truth itself. This would be the actual context in which fake news and alternative truths reach a climax in terms of acceptance. The historical movement between truth and consensus becomes circular: in a first stage, the complex nature of truth required philosophical discourse to move towards consensus (because consensus, as a concept, is much more open to interpretations, deconstruction, and philosophical discourse in general, unlike truth, which has always been the ultimate challenge in terms of knowledge or discourse); in a second stage, postmodern society had replaced consensus with a pluralist perspective of differences (Lyotard's plurality of language games is the best example here); finally, a society of pluralist/differential perspectives seems to have imposed itself in relation to truth as well (only misleadingly, by «silently» identifying truth with consensus, an issue that Lyotard himself, for example, argues against: «not every consensus is a sign of truth; but it is presumed that the truth of a statement necessarily draws a consensus»). In other words, consensus has been used as a surrogate for truth, and, although the two are

not twin-concepts, the transformations and deconstruction performed on consensus have been transferred to truth as well.

In this context, differential thinking is not responsible directly for an apparent erosion of truth, rather the false equivalency between consensus and truth is responsible for a society in which knowledge is fluid and it drifts further and further away from any intentions of investigating the nature of reality, in classical terms. Even though it might be unreachable, just as it was decades or centuries ago, truth may be still be pursued using contemporary philosophy's instruments, with the only amendment that philosophical studies should, in this case, shift from a differential perspective, towards a different type of approach that, at this time, cannot be clearly outlined, as we are still in the first stages of a new organizational model for society and knowledge.

Some comparisons to other fields of knowledge, however, may be relevant here. If we look at physics, for example, we find here an almost ideal situation for the truth-consensus-difference triad. While admitting 3 different areas of consensus, apparently divergent between themselves (Newtonian physics, relativity, and quantum physics), scientists are still searching for a unified theory of the universe, a quest not so different from the classical philosophical search for truth. One could even admit that Newtonian physics corresponds to classical philosophy, Einstein's theory of relativity (because of its relative nature) would match the modernist (perspectives) shift, while quantum physics reunites complementary contraries, as we find in postmodern thought throughout the late 20th century. In opposition, we have religion, where the grand narrative that determines it is seen like an undeniable truth, and any deviations are categorically amended. Even within the general framework of a certain religion (like Christianity, for example, with its various denominations), we see that differences are often not accepted, even at a social level, sometimes with brutal consequences. From an ideal perspective, philosophy could combine the two directions (of physics and religion), in an attempt to design a grand meta-narrative (in Lyotard's terms) that would leave room for both consensus and difference, but, at the same, would not imply that the search for truth (wherever it may lead) has been abandoned. From this perspective, a new form of existentialism (that acknowledges man's limitations in his search for truth, yet still continues to investigate the nature of reality), perhaps even a new form of Nietzscheanism, could be a potential solution.

Such a direction, to some extent, is in fact visible in contemporary philosophy, especially in areas such as philosophy of religion, where we see more and more authors discussing about post-postmodernism, about meta-narratives that have been deconstructed by 20th century thought, yet are still valid from a post-deconstructionist perspective. Writers such as John D. Caputo or Richard Kearney, for example, often speak about «returning to God», not by ignoring the 20th century deconstruction of religion, but, on the contrary, by assimilating that philosophy into a new approach towards religion, and, ultimately, a new perspective on the nature of reality that «escapes» the limitations imposed by poststructuralist thought or postmodern thinking in general.

References

1. Baudrillard J. (2003). The Spirit of Terrorism. New York: Verso, 120 p.
2. Baudrillard J. (1994). Simulacra and Simulation. Ann Arbor: University of Michigan Press, 176 p.
3. de Man P. (1983). Blindness and Insight: Essays in the Rhetoric of Contemporary Criticism. Minneapolis: University of Minnesota Press, 342 p.
4. Jameson F. (1991). Postmodernism, Or the Cultural Logic of Late Capitalism. Durham: Duke University Press, 437 p.
5. Kearney R. (2011). Anatheism: Returning to God after God. New York: Columbia University Press, 272 p.
6. Kuhn T. (1996). The Structure of Scientific Revolutions. Chicago: University of Chicago Press, 212 p.
7. Lyotard J. F. (1984). The Postmodern Condition: A Report on Knowledge. Minneapolis: University of Minnesota Press, 111 p.
8. Vattimo G., Caputo, J. D. (2009). After the Death of God. New York: Columbia University Press, 216 p.

THE RISE AND FALL OF THE LINGUA FRANCA: HOW THE HUMAN SEARCH FOR IDENTITY THROUGH LANGUAGE CAN INFLUENCE WHICH LANGUAGES BECOME MINORITIZED, AND WHICH BECOME HEGEMONIC

Bojanovska Tereza

Masaryk University (Czech Republic)

bojanovska@mail.muni.cz

Dahmer Adam

East Tennessee State University (USA)

This article addresses a topic situated at the intersection of sociolinguistics and psycholinguistics. Sociolinguistics¹, for its part, examines the social influences on linguistic systems and investigates the functional use of language in social communication. Psycholinguistics², on the other hand, represents a broad field – itself interdisciplinary – that examines the relationship between language and thought.

It can be readily observed that language preference, language acquisition, and the political, social, and economic forces that underlie them have repeatedly influenced the relative popularity of various languages throughout human history.

The Lingua Franca

The title of this piece makes use of the phrase 'lingua franca'. This is a term which has many possible meanings, and which might therefore require some clarification. At the literal level, *lingua franca* is Latin for the 'Frankish tongue'.³ In this capacity, confusingly, it can refer to any one of three distinct languages. The first is the Frankish or Old Franconian language, a now extinct Germanic language spoken by the Frankish tribe of late-antique and early-medieval Northern Europe. The second is the modern standard French language, which originated in the vicinity of medieval Paris, and which is now spoken as an official language throughout France and many of its former colonies. The third and final such language is Sabir, a pidgin language based on several Romance languages that was used to facilitate commerce along the late-medieval and early-modern Mediterranean seacoast.⁴ Interestingly, scholars agree it is this last example – Sabir – that most likely gave rise to the

¹ Jiří Nekvapil (2017): SOCIOLINGVISTIKA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/SOCIOLINGVISTIKA>

² Iva Nebeská (2017): PSYCHOLINGVISTIKA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/PSYCHOLINGVISTIKA>

³ Kahane, Henry, and Renée Kahane. «'Lingua Franca': The Story of a Term». Romance Philology, vol. 30, no. 1, 1976, pp. 25–26.

⁴ Guido (2020). Lingua Franca and Migrations. Migrating Words, Migrating Merchants, Migrating Law: Trading Routes and the Development of Commercial Law, edited by Stefania Gialdroni et al., Brill, pp. 84–85.

modern English definition of the term 'lingua franca': a common language used to facilitate communication, often over a large area, between people whose native languages are not fully mutually intelligible.⁵

Often, no interlocutor in an interaction conducted via a lingua franca will have the lingua franca itself as their mother tongue. Even so, there is no reason that an established, domestically-transmitted language may not become a lingua franca; or that a lingua franca that began as a network language may not eventually be domestically transmitted. Indeed, not every lingua franca politely confines itself to facilitating politics and trade. Instead, it may find its way from palaces and markets into taverns and houses, eventually becoming the mother tongue of people whose grandmothers had other tongues altogether – and thus gaining hegemony at those other languages' expense.

The languages under discussion in the remainder of this article did exactly that: through political or economic prestige, they each became at first the lingua franca, and then the vernacular language, of a far larger region than the one in which they originated.

But that is only part of the story this article hopes to tell. In Antique, Medieval, and Early Modern times, languages often became lingua francas – and, later, hegemony – because of their economic and political prestige, as is well known. However, many modern people have reversed this trend, and undertaken the learning of minority languages for the very reason that such languages are minoritized. This phenomenon is an interesting one, and one that we will revisit in the conclusion. For now, let us examine the rise and fall of some of the great lingua francas of European history.

The Latin Language

One of the most renowned examples of a hegemonic lingua franca in European history is that of Latin. Originally spoken by the inhabitants of Latium in central Italy and along the lower River Tiber, Latin spread through the extensive conquests of the Romans, who were originally a neighboring people to Latium. Over several centuries, the Romans subdued the entire Italian peninsula, the whole of the Mediterranean seacoast, much of Western Europe, parts of Central Europe, and the western shores of the Black Sea. Early on in this period of expansion, in 335 BCE, the Romans conquered their Latin-speaking neighbors and borrowed Latin as their own official language. When, in subsequent centuries, Roman authority spread to encompass most of Europe, Southwest Asia, and North Africa, the Latin language spread with it.⁶

Over time, Latin evolved into a universal language – the lingua franca of a vast, multi-lingual empire. Adopted both voluntarily and through coercion, vernacular Latin became the foundation of the Romance language branch of the Indo-European languages.⁷ It maintained its dominant role in pan-

⁵ Reinecke, John E., et al. (1975). «Italian-Based Pidgins and Lingua Franca». *Oceanic Linguistics Special Publications*, no. 14, p. 70.

⁶ Leonhardt, Jürgen. (2013). *Latin: Story of a World Language*. Cambridge, Massachusetts/London, England: The Belknap Press of Harvard University Press, pp. 2-3.

⁷ Genzor, Josef. *Jazyky světa*. Brno: Lingea. p. 166.

European society until the Modern Era, functioning as the language of diplomacy, the Church, literature, and science even after it had ceased to be the language of the domestic sphere.⁸ During this later period – when Rome had collapsed, and its remains were evolving into the various nation-states of modern Europe – Latin was considered an international language. Latin would ultimately be replaced in most official capacities by modern vernacular languages that achieved prominence as a result of the Protestant Reformation, rising national consciousness, and the invention of the printing press. Even so, it served as the standard language of educated Europeans for centuries after the fall of Rome.⁹

The Old Church Slavonic Language

Although Old Church Slavonic is a dead language, it still fascinates linguists and researchers from all around the world. Before we explore the reasons for interest in this phenomenon, let us first discuss, in brief, the history of the language.

The Slavs living in the historical region of Great Moravia (today's southern Moravia, in the Czech Republic) in the ninth century CE were dealing with several pressing issues. First among them was the growing political and religious influence of their neighbors, the Franks. These were the Germanic-language-speaking people of today's Germany and France, and the speakers of the original 'lingua franca' (in its sense of denoting the Franconian language, as opposed to French or Sabir).

In many ways, the Moravian Slavs were well equipped to resist the Franks: they were brilliant soldiers and warriors; they built excellent fortified settlements; and their society was unified under the reign of a prince. Nonetheless, they were non-Christians – and the creation of a stable state religion was a question of great importance to the maintenance of their cohesion as an ethnic group in the face of Frankish aggression.¹⁰

The Moravian prince, Rostislav, decided to appeal to the Pope in Rome for help. He wanted the Pope to send teachers and priests to Velehrad (the administrative center of Great Moravia), so that his people could convert to the Christian religion. The answer from Rome was negative, however, and Rostislav had to seek help elsewhere. He decided to dispatch envoys to the Byzantine Empire with the same request. Fortunately, Michael III, the emperor of Byzantium, agreed to help the prince, and established the mission. Because Constantinople already had experience with religious missions (e.g. the mission to the Khazars) Rostislav's request did not surprise them. Moreover, the mission was an opportunity to expand Byzantine influence. Michael

⁸ Leonhardt, Jürgen. (2013). *Latin: Story of a World Language*. Cambridge, Massachusetts/London, England: The Belknap Press of Harvard University Press, pp. 245-246.

⁹ Leonhardt, Jürgen. (2013). *Latin: Story of a World Language*. Cambridge, Massachusetts/London, England: The Belknap Press of Harvard University Press, pp. 245-246.

¹⁰ Hrdina, Jan. (2024). *Bohemané – Prvních tisíc let českých dějin*. Praha: Grada, pp. 214-215.

III quickly chose Constantine the Philosopher, and his older brother, Methodius, for the task at hand.¹¹

It is important to note that Constantine was one of the greatest thinkers of his time. He could speak several languages and had a great talent for rhetoric and diplomacy. Equally, his older brother Methodius was well educated in law, and worked in the emperor's service, where he had met and dealt with Slavonic tribes near Thessalonica. Hence, the brothers were well prepared to teach and had previous experience as missionaries.¹²

Constantine and Methodius had to face one significant complication. Literacy was essential for Orthodox Christian religious teaching, but the Moravian Slavs did not have a written language. Consequently, the brothers began their preparations for their journey to Moravia in Thessalonica, by creating the first Slavonic alphabet: the Glagolitic alphabet. It had to be practical and easy enough to learn quickly. It was suited to the specific features of the Slavonic language, with each letter representing one concrete sound. Both brothers knew the language well because their mother spoke Slavonic, and the men had grown up in a bilingual environment. This, certainly, helped them not only to create the alphabet, but also to begin the first Slavonic Gospel translations in 863 CE.¹³

Constantine and Methodius translated essential liturgical books and wrote the first Slavic Civil Code that was used in Great Moravia.¹⁴ Their teaching in this territory was extremely successful. Prince Rostislav expelled missionaries of the Roman Church – and simultaneously Latin, which practically no one understood in Velehrad. The brothers' success in evangelizing the Slavs, and their effort to establish a Slavonic Church, exacerbated political tensions between the Moravian Slavs and the Frankish. This led to many conflicts and battles; however, these political problems are not the central theme of this text.¹⁵

The language known as Old Church Slavonic eventually spread to other regions, especially after Constantine's death. Methodius served as a bishop in Velehrad and did his best to finish the work he had started with his younger brother. Great Moravia became fully independent. The Slavs managed to repel the Frankish and expand their own influence and territory at the same time. Nonetheless, after Methodius's death, Frankish priests returned to Moravia. Their influence was supported by the new prince, Svatopluk. Slavonic texts were burnt, and Constantine's and Methodius's former students were forced either to convert to Roman Christianity or leave Great Moravia.

¹¹ Vavřínek, Vladimír. (2023). *Cyril a Metoděj mezi Konstantinopolí a Římem*. Praha: Vyšehrad, pp. 120-121.

¹² Vavřínek, Vladimír. (2023). *Cyril a Metoděj mezi Konstantinopolí a Římem*. Praha: Vyšehrad, p. 55.

¹³ Vavřínek, Vladimír. (2023). *Cyril a Metoděj mezi Konstantinopolí a Římem*. Praha: Vyšehrad, pp. 120-121.

¹⁴ Vašica, Josef. (2014). *Literární památky epochy velkomoravské 863-885*. Praha: Vyšehrad, p. 19.

¹⁵ Hrdina, Jan. (2024). *Bohemané – Prvních tisíc let českých dějin*. Praha: Grada, p. 216.

Therefore, many people left the area and took their Slavonic language knowledge with them to the East and the South.¹⁶

The Old Church Slavonic language became a language of religious texts in many Slavonic nations.¹⁷ As the Glagolitic alphabet was difficult to write, the process of simplification began, and its result was the early Cyrillic alphabet. It was derived from the Greek alphabet and the Glagolitic alphabet. Later, Cyrillic replaced Glagolitic as the alphabet of the Old Church Slavonic, the language that became the official language of the First Bulgarian Empire and eventually spread to Eastern Slavs (the Kievan Rus). Cyrillic ultimately spread throughout most of the Slavic world.¹⁸ Thus, the Slavonic language originally created for Great Moravia became the fundament for the development of today's Slavonic languages.

Based on the facts described above, we can call Old Church Slavonic the lingua franca of the Slavs: the language that united the Slavs, even though originally the language was utilized as a tool for teaching religion to just one nation. Constantine and Methodius did not plan to invent a universal Slavonic language. However, thanks to the stabilizing effects of the written standard they created, Slavonic language speakers (East, South or West) can still comprehend each other without significant difficulties or misunderstandings even now. Nowadays, the Slavonic languages share over 2000 similar words describing everyday life (e.g. bread: chléb [CZ] – chleb [PL] – хлеб [RU] – хліб [UA] – hleb [RS] – хляб [BG])¹⁹ – a shared heritage which, without Old Church Slavonic, might by now have been lost to semantic drift and linguistic assimilation to non-Slavic languages. Constantine and Methodius are rightfully called the «Apostles of the Slavs». The impact of their religious work is undoubtedly significant, but their philological legacy is just as important.

The Scottish Gaelic Language

Scottish Gaelic, or Gàidhlig, is one of the three Goidelic languages. These are the languages historically spoken by the ethnocultural group known as the Gaels (the native population group of Scotland, Ireland, and the Isle of Man). These Goidelic languages – Irish, Manx, and Scottish Gaelic – together represent one branch of the Celtic languages.²⁰ The other branch of the Celtic languages consists of the Brittonic languages, Welsh, Cornish, and Breton. The Celtic languages themselves represent a sub-family of the Indo-European family of languages.²¹ This is the family to which the vast majority of the languages of Europe and the Indian subcontinent belong – including, of

¹⁶ Večerka, Radoslav. (2006). *Staroslověnština v kontextu slovanských jazyků*. Olomouc: Euroslavica, p. 90.

¹⁷ Večerka, Radoslav. (2006). *Staroslověnština v kontextu slovanských jazyků*. Olomouc: Euroslavica, p. 87.

¹⁸ Večerka, Radoslav. (2010). *Staroslověnská etapa českého písemnictví*. Praha: Lidové noviny, pp. 25-26.

¹⁹ Večerka, Radoslav. (2006). *Staroslověnština v kontextu slovanských jazyků*. Olomouc: Euroslavica, p. 12.

²⁰ McLeod, Wilson. (2020). *Gaelic in Scotland: Policies, Movements, Ideologies*, Edinburgh University Press, pp. 6-7.

²¹ Ó Baoill, Colm. (2010). «A History of Gaelic to 1800». The Edinburgh Companion to the Gaelic Language, edited by Moray Watson and Michelle MacLeod, Edinburgh University Press, p. 1-2.

course, the Latin, Frankish, and Old Church Slavonic discussed earlier in this presentation.

Today, Scottish Gaelic is considered a minority language even within its historical range.²² However, in the form of its antecedent stages of development (Old Gaelic and Middle Gaelic) it was once the dominant language of politics, socialization, and trade at all levels of society throughout most of what is now Scotland. The relative stability of Gaelic society even after the fall of Rome, and the earlier failure of Rome to conquer that society and familiarize its members with Latin, meant that Romano-British missionaries to Ireland in the fifth century CE were obliged to learn and preach in the local vernacular. At that time, this vernacular was Old Gaelic.²³

By contrast, when, in the sixth century CE, Gaels in Ireland dispatched their own Christian missionaries to the Picts (in what is now Scotland), the relative situation of the missionaries with regard to their hoped-for converts was imbalanced in favor of the Gaels. As a result, within a few centuries, the Picts had abandoned their own cultural expressions, including their mother tongue, in order to emulate the Gaels. As a result, when the Scottish kingdom emerged at the close of the ninth century CE, that kingdom was culturally and linguistically Gaelic.²⁴

Most scholars agree that the ultimate cause of Gaelic's decline in Scotland was the union of the Anglo-Saxon kingdoms of southern Britain to form England. This occurred in the early tenth century CE. The creation of this more populous and economically prosperous country caused the regional balance of power in Britain to permanently shift away from Scotland in favor of the English. As such, the English language became the most prestigious regional vernacular language in the Britannic archipelago.²⁵

This event was followed by a series of religious and political conflicts throughout the late medieval and early modern periods in which the Gaels consistently happened to support the losing side. Taken together, these occurrences made Scottish Gaelic seem even to its speakers like a socio-economic liability.²⁶ By the late twentieth century, this perception, and the consequent abandonment of Gaelic, had reduced Scottish Gaelic from the vernacular of almost the entire Scottish nation to the language of less than two percent of the Scottish population.²⁷

The Revival of Endangered Languages

The twentieth-century British philosopher G. K. Chesterton once wrote that 'the patriot never under any circumstances boasts of the largeness of his country, but always, and of necessity, boasts of the smallness of it'.²⁸ While the quote is amenable to various interpretations, it can be argued that Ches-

²² McLeod, Wilson. 2020. p. 23.

²³ Ó Baoill, Colm. 2010, pp. 3–5.

²⁴ Ibid

²⁵ McLeod, Wilson. 2020. pp. 8–11

²⁶ McLeod, Wilson. 2020. p. 18.

²⁷ Oliver, James. (2006). «Where is Gaelic? Revitalization, language, culture and identity». Revitalizing Gaelic in Scotland, edited by Wilson McLeod, Dunedin Academic Press, pp. 155–168.

²⁸ Chesterton, G. K. The Napoleon of Notting Hill, William Clowes & Sons Ltd., 1904, p. 134.

terton was reacting against what he – and many others in his century – saw as the totalitarian impulses of industrial modernity.

In ancient times, when it came to political organization, 'bigger' generally meant 'better'. The larger an empire was, the more resources it controlled, and the more effectively it could defend its residents against both war and famine.

In the industrial and post industrial ages, however, the situation has changed. The perfection of espionage and mass-manipulation – along with the advent of mechanized warfare, chemical weapons, and the atomic bomb – have meant that the size of one's army is not the guarantee of safety that it once was. Furthermore, the advent of mechanized agriculture and accelerated global trade have meant that defeating famine does not necessarily require sprawling farmlands and hordes of peasant farmers.

If, in fact, bigger does not mean better, then what, in the modern world, is best? For many moderns, having food on the table and safety in the streets is only as important – or is even less important – than who we are, or whom we believe ourselves to be, as we eat that food, and walk those streets. Moreover, in a world where it is easier than ever to exist externally imposed isolation, as an individual producer, consumer, or employee, there is also a tremendous yearning for community.²⁹ This desire for human connection is something which, for much of human history, individuals could simply take for granted, or from which they might even feel the need to escape.

For many people, the desire to seek identity, and the drive to find community, are connected, since it is through belonging to a community that identity is forged. And, equally, many find that the ultimate badge of identity – and, thus, the ultimate symbol of the community to which one belongs – is one's language. It is for these reasons, we believe, that people are seeking to revive once-prominent but now lesser-used languages like Scottish Gaelic and Old Church Slavonic – a trend in which we ourselves are eager participants, and which we hope will continue in the future.

References

1. Chesterton, G. K. (1904). *The Napoleon of Notting Hill*, William Clowes & Sons Ltd.
2. Cifoletti, Guido. (2020). *Lingua Franca and Migrations. Migrating Words, Migrating Merchants, Migrating Law: Trading Routes and the Development of Commercial Law*, edited by Stefania Gialdroni et al., Brill, pp. 84–92. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/10.1163/j.ctv2gjwt7q.9>. Accessed 28 Feb. 2025.
3. Genzor, Josef (2015). *Jazyky světa*. Brno: Lingea.
4. Hrdina, Jan. (2024). *Bohemané – Prvních tisíc let české historie*. Praha: Grada.
5. Kahane, Henry, and Renée Kahane. (1976). 'Lingua Franca': The Story of a Term. *Romance Philology*, vol. 30, no. 1, pp. 25–41. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/44941693>. Accessed 28 Feb. 2025.
6. McLeod, Wilson. (2020). *Gaelic in Scotland: Policies, Movements, Ideologies*, Edinburgh University Press.
7. Ó Baoill, Colm. (2010). *A History of Gaelic to 1800. The Edinburgh Companion to the Gaelic Language*, edited by Moray Watson and Michelle MacLeod, *Edinburgh University Press*, pp. 1–22.

8. Oliver, James. (2006). Where is Gaelic? Revitalization, language, culture and identity. *Revitalizing Gaelic in Scotland*, edited by Wilson McLeod, Dunedin Academic Press, pp. 155–168.
9. Reinecke, John E., et al. (1975). *Italian-Based Pidgins and Lingua Franca*. *Oceanic Linguistics Special Publications*, no. 14, pp. 70–72. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/20006569>. Accessed 28 Feb. 2025.
10. Vašica, Josef. (2014). *Literární památky epochy velkomoravské 863-885*. Praha: Vyšehrad.
11. Vavřínek, Vladimír. (2023). *Cyriil a Metoděj mezi Konstantinopolí a Římem*. Praha: Vyšehrad.
12. Večerka, Radoslav. (2006). *Staroslověnština v kontextu slovanských jazyků*. Olomouc: Euroslavica.
13. Večerka, Radoslav. (2010). *Staroslověnská etapa českého písemnictví*. Praha: Lidové noviny.

Online sources

1. Jiří Nekvapil (2017): SOCIOLINGVISTIKA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: <https://www.czechency.org/slovník/SOCIOLINGVISTIKA>
2. Iva Nebeská (2017): PSYCHOLINGVISTIKA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: <https://www.czechency.org/slovník/PSYCHOLINGVISTIKA>

T.S. ELIOT'S LANDSCAPES: FROM THE LANDSCAPE OF YOUTH TO THE LANDSCAPE OF MATURITY

Simone Stefano

*University of Savoie-Mont Blanc (cotutelle with University of Tuscia,
Viterbo, and École Normale Supérieure de Lyon)*

stefano.simone@univ-smb.fr, stefano.simone@unitus.it

T.S. Eliot's poetic production evolves through a progressive transformation of landscape symbolism. In his early works, urban landscapes are often characterized by bustling, disordered cities, imbued with existential malaise: a fragmented modernity, fighting with alienation and loss. However, as Eliot's poetry matures, particularly following his conversion to Anglicanism, a shift occurs towards more abstract and tenuous landscapes. These later works exhibit a spatial symbolism where natural and spiritual imagery – gardens, rivers, and maritime elements – serve as metaphors for redemption and transcendence.

Therefore, the analysis reveals a dichotomy reified in the landscape, a divide between a landscape of the past and a landscape of the present. The past is the realm of myth, certainty, and (later) revealed Truth, and its landscape is often idyllic, idealized, exotic, and maritime. However, the landscape of the present manifests itself in all its duplicity, brutality, decay, squalor, and death. Through a close reading of excerpts from youth poems, *The Wasteland*, *Ash Wednesday* and *Four Quartets*, it is possible to observe how Eliot's landscapes pose a divide between the landscape of youth and the landscape of maturity: youthful depictions of the natural landscape give way to oppressive representations of the city. In his maturity, after the conversion, T. S. Eliot cyclically returns on his earlier poetical imagery of more peaceful landscapes.

The path here followed allows to witness the evolution of a lyrical voice, moving erratically from a poetics of desolation to the renunciation of youthful images, making way for a spiritual rebirth.

References

1. Crivelli R.S. (2015). T. S. Eliot. Roma: Salerno Editrice.
2. Geary E.A. (1986). T. S. Eliot and the Fin de Siècle. *Rocky Mountain Review of Language and Literature*, XL(1/2), 21-33.
3. Halverson J. (1968). Prufrock, Freud, and Others. *The Sewanee Review*, LXXVI(4), 571-588.
4. Hargrove N.D. (1978). *Landscape As a Symbol in the Poetry of T. S. Eliot*. Jackson: University Press of Mississippi.
5. Reeves G. (1995). *The Wasteland and the Aeneid*. *The Modern Language Review*, LXXXII(3), 555-572.
6. Serio J.N. (1982). *Landscape And Voice In T. S. Eliot's Poetry*. *The Centennial Review*, XXVI(1), 33-50.
7. Taschini A. (2022). «Four Quartets»: percorsi interpretativi. In T. S. Eliot, *Quattro Quartetti* (pp. 117-177). Milano: Bompiani.

НАЦІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ РОСЛИННИХ СИМВОЛІВ У ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ ВАСИЛЯ СТУСА

Веренчанська Олена

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)
verenchanska.olena@chnu.edu.ua

Символіка репрезентує специфіку культури певної нації, акумулює її в собі, зберігає й передає культурні нашарування наступним поколінням. Вербальна символіка як один із виразників фонових культурних знань допомагає закріпити в мові ключові для нації сенси, створити додаткове коло розуміння між «своїми» та окреслити кордони самоідентичності. Тобто мовні символи з національною специфікою є способом комунікації між представниками однієї нації, своєрідним закодованим повідомленням. Свідомо чи несвідомо, маючи тонке світовідчуття й розуміння власної належності до культури, поети часто звертаються до вживання лексем із символічним значенням у своїх текстах. Василь Стус, шістдесятник і дисидент, відірваний фізично від Батьківщини, але невідірваний ментально, активно апелює до рідного й серцевинного для його самоідентифікації. Доволі яскраво це представлено у використанні флоролексем у символічному значенні в його поетичного доробку.

Метою цієї розвідки є окреслити національну специфіку функціонування рослинних символів у віршах Василя Стуса.

Високочастотними у творчості поета є національні символи-назви дерев. Наприклад, класичний і навіть сакральний для українців образ **тополі** в словниках символів трактують не тільки як дерево життя, а й «символ України; сумної дівчини, матері» [1, с. 803]. У поезіях Василя Стуса тополя переймає перше значення, утілює Батьківщину митця, рідну землю: *Перепочиньте, харони мої! / Станьте під небом високим, харони! / Очі притьмарює смертна запона, / в горлі солоні вищать солов'ї. / Перелетіть мене, перелетіть / через дроти, паркани і горожі / на Україну! До смертного джужу / бачу – **тополя** до мене спішить. / Але – ріка попливла світова* [4, с. 79]. Тут символічне значення **тополі**-України підсилене образами **харонів**, які перевозять душу ліричного героя в царство мертвих, тобто ведуть його до смерті, та, на противагу їм, **солов'їв** – вісників весни, символів «співучої душі українця» [1, с. 774] і навіть волі [2, с. 56]. Дорогою до смерті персонаж закликає вільну душу поспішати туди, де назустріч вибігає тополя, де завжди чекає Україна. Про гірку долю Вітчизни, яка приречена на це чекання, Василя Стус пише в таких рядках: *Тонкостанна **тополе!** / Ти мечем видаєшся лиш здалека. / Ти не меч. / Ти лиш сум. / Ти у горлі гамований крик. / Над тобою гудуть, / мов провісниці, грози віддавна, / ти ж гойдаєшся тужно / і тужиш навколо моріг. / О журлива **тополе!** / Скільки літ ти тужила й квила! / Ти, мов чайка, кигичеш / при битій дорозі сама. / Ти високе прощання. / Ти віками доземно хилилась, / як синів проводжала / і ждала, од горя німа* [3, с. 90].

Тополя – це мати, якій випало проводити своїх синів у далеку дорогу, не знаючи, чи пощастить ще зустріти їх у житті. Увизразнює образ матері **чайка**, яка кигичить *при битій дорозі* та сама є символом України [2, с. 633]. Батьківщина постає в поетичній картині світу автора не «мечем», не чимось могутнім і незламним, а лише «гамованим криком», болем і тугою за спокійним шляхом. Проте Василь Стус, рівняючи Україну до Долі та навіть Богоматері, наполягає, що, хоч і зжурена, вона підтримуватиме своїх дітей, буде поруч, хай лише легким шепотом тополі: *У всесвіті чути – голісінький голос голосить / і нас подвигає – до злетів, ширянь і падінь. / Голісінький голос – чи то Богоматері, Долі / Чи то України огорнутий мороком дух. / Крило холодить полохке лопотіння тополі. / Дніпра переплески, що вижеврів, вистиг і стух* [4, с. 103].

Туга за рідним краєм відбилася у рядках поета, підсилюючи і про-вокуючи активне застосування важливих для національної самоіденти-фікації символів. Наприклад, фіксуємо пари лексем **тополя** й **дуб, верба** і **клен**. Усі чотири виступають світовими деревами, деревами життя, а також невіддільні від світової картини українців. Тут ще й утілюють жіноче й чоловіче начала, репрезентують доньок і синів народу: *Україно, тебе вже не видно – / ні тополі твоїх, ні дубів. / За Михайлівським хутором, рідна, / я надовго тебе загубив. / Ти не вернеш уже, не вернеш, / ти втікаєш і груди рвеш* [3, с. 100]; *І перша птаха різала крилом / обрус небес, морозний і зелений. / Чаділи верби і шаліли клени. / О рвись до них – крізь ґрати напролом!* [4, с. 73].

Не менш яскравими є символічні значення назв кущів чи квітів, наприклад, сакральна для українців **калина**, разом з уже названим вище **кленом**, а також **соняхом**, своєрідною «емблемою України» [2, с. 567], відтворюють фіксовану в авторській свідомості картину Вітчизни: *Занад-то далеко. Занадто ген-ген, / де в леготі-вітрі кучериться клен, / де сонях кружляє, калина цвіте, / хвалитиму Бога, що там ви єсте, / де ревом німим задихнувся Дніпро, / де Нестор ховає злочинне перо, / бо в горлі застуда, у грудях п'ятьма / і світ оступає стокрик — Колима* [4, с. 134]. Під-силює контекст також образ священного для нашої нації **Дніпра**, алюзія на одну з ключових для українців пам'яток, а саме «Повість минулих літ», які разом протиставляються **Колімі**, утіленню в'язниці поета зокрема й багатьох українців загалом.

Полин виступає символом гіркої долі [2, с. 465], на яку приречені українці: *А де Україна? Все далі, все далі, все далі. / Шляхи поростають дрімучим терпким полином. / Украдене сонце зизить схарапудженням оком, / мов кінь навіжений, що чує під серцем метал* [4, с. 33-34]. А допов-нює націоцентричну картину світобачення Василя Стуса звичне симво-льне значення **терну**, а саме «непрохідність у просторі й часі» [2, с. 593]: *Там – Україна. За межею. Там, / лівіше серця. З горя молодого. / І геть тернами поросла дорога. / А Бог шепоче спрагло: аз воздам!* [5, с. 318]. Забутий шлях до рідного дому, дорога, якою вже не пройдеш, якою вже не повернешся.

Міцним зв'язком з Україною для автора-вигнанця стає **чебрець**, символ «рідного краю» [2, с. 636], який зазвичай брали з собою в чужі

землі, щоб не забувати і не відчувати себе повністю відірваним від Батьківщини: *Хай сходить співом горло солов'я / в гаю нічному. Пам'яте, верни / із чебреця, із липня жаротою* [4, с. 28]. **Солов'їний** спів та невід'ємний від українського пейзажу **гай** посилюють символічне значення України.

Важливо зауважити, що національну специфіку фіксуємо також і в індивідуально-авторських символічних значеннях. Наприклад, **деревій**, поширений усією територією України, постає для Василя Стуса втіленням батьківщини, рідної сторони й домівки: *А скільки тут снувалось мрій / моїх батьків, молодших мене, / ім кожна стежка тут священна. / Як тяжко пахне деревій* [5, с. 349].

Отже, рослинні символи у поетичних текстах Василя Стуса мають яскраву національну специфіку, причому переважають саме загальнонаціональні символічні значення, індивідуально-авторські з подібною конотацією фіксуємо рідше. Зокрема, лексеми **тополя, дуб, верба, клен, калина, сонях, полин, терен і чебрець** функціонують із таким нашаруванням сенсів, які підкреслюють важливість знання власної культури для національної єдності та зв'язку з рідною землею. Василь Стус у своїх текстах передає через рослинні символи глибоку тугу за Батьківщиною, невіддільність власної ментальності від України і в такий спосіб зберігає причетність до національної картини світу.

Список використаних джерел

1. Енциклопедичний словник символів культури України (2015). За заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, В. В. Куйбіди. 5-е вид. Корсунь-Шевченківський : ФОП Гаврищенко В. М., 912 с.
2. Жайворонек В. (2006). Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 703 с.
3. Стус В. (2021). Зібрання творів. У 3-х т. / Т. 1. Круговерть; Зимові дерева; Веселий цвинтар. Київ : Видавничий союз «Андронум», 188 с.
4. Стус В. (2021). Зібрання творів. У 3-х т. / Т. 3. Палімсести; Таборіві записки. Київ : Видавничий союз «Андронум», 254 с.
5. Стус В. (2005). Час творчості / Dichtensezeit. Київ : Дніпро, 704 с.

МЕТОДИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ В ЛІТЕРАТУРІ ТА РЕАЛЬНОСТІ: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД

Коротчук Маргарита

Чернівецький фаховий коледж економіки і права (Україна)

ritakorotchuk@gmail.com

Кожна людина – індивідуальність та має власні особливі інтереси. У когось вони схожі, можливо, навіть спільні, в інших – зовсім різні. Проте є речі, які однаково заворожують і лякають всіх, це – злочини. Мистецтво їх розкриття завжди було об'єктом захоплення і дослідження, як у реальному житті, так і в літературі. Розберемо схеми розслідувань та порівняємо їх.

Методи розслідування злочинів у літературі. В українській літературі методи розслідування злочинів залежать від жанру та історичного періоду твору. Детективний жанр у класичному розумінні з'явився не так давно, але в багатьох творах можна знайти елементи кримінального розслідування.

1. Народно-інтуїтивний метод (Розкриття злочинів через життєвий досвід, мудрість і спостережливість). Приклад: «Кайдашева сім'я» (І. Нечуй-Левицький) [1]. Хоч твір не є детективом, але суперечки між персонажами (зокрема судові процеси) розкривають традиційний підхід до вирішення конфліктів у громаді. Громада або старші люди аналізують події, шукають винуватців, спираючись на власний досвід.

2. Поліцейсько-слідчий метод (Розслідування через допити, документи, роботу офіційних органів). Приклад: «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» (Панас Мирний) [2]. Головний герой Чіпка потрапляє у вир кримінального світу, а його злочини стають предметом розслідування. Влада застосовує класичні поліцейські методи (свідчення, затримання), але розслідування є поверхневим і упередженим.

3. Журналістське розслідування (Роль незалежного спостерігача, який викриває правду через аналіз подій). Приклад: «Залишенець. Чорний ворон» (Василь Шкляр) [3]. У романі про українських повстанців є елементи шпигунства та викриття зрадників через спостереження та аналіз поведінки.

4. Криміналістичний метод (Застосування судово-медичних та аналітичних методів). Приклад: Твори Андрія Кокотюхи («Темна вода», «Адвокат із Личаківської») [4],[5]. У сучасній українській літературі методи розслідування вже більш наближені до реальних криміналістичних підходів. Використання доказів, судової медицини, аналізу поведінки підозрюваних.

5. Психологічний аналіз (Вивчення характеру злочинця, його мотивації, аналіз підсвідомості). Приклад: «Місто» (Валер'ян Підмогильний) [6]. Внутрішній детектив: головний герой аналізує свої вчинки, а також поведінку інших людей, намагаючись знайти винуватців у власних невдачах.

Отже, в українській літературі розслідування злочинів часто поєднує кілька методів:

- Народна мудрість та інтуїція → у фольклорі та класичних творах.
- Поліцейські методи → у реалістичних романах.
- Журналістське розслідування → у сучасних романах.
- Криміналістика → у детективних творах.
- Психологічний аналіз → у глибоких соціальних романах.

Методи розслідування злочинів у реальному житті

Методи розслідування злочинів у реальному житті залежать від типу злочину, доступних доказів і технологічних можливостей. Основні методи можна поділити на кілька груп:

1. **Криміналістична фотографія та зйомка** [7]. Криміналістична фотографія – являє собою систему наукових положень і розроблених на їх основі фотографічних методів, засобів і прийомів, що використовуються під час збирання і дослідження доказів для розслідування і попередження кримінальних правопорушень, розшуку і викриття злочинців.

2. **Криміналістичне дослідження слідів** [8]. Трасологія – це галузь криміналістичної техніки, що вивчає теоретичні засади слідоутворення, закономірності виникнення різних видів слідів, які відбивають механізм кримінального правопорушення, вивчає і розробляє техніко-криміналістичні засоби, прийоми, методи збирання і дослідження слідів з метою їх використання для розслідування і попередження кримінальних правопорушень.

3. **Криміналістичне дослідження матеріалів, речовин та виробів** [9]. Криміналістичне дослідження матеріалів, речовин та виробів (криміналістичне матеріалознавство) – це галузь криміналістичної техніки, предметом якої є вивчення і формулювання закономірностей виникнення, умов збереження і способів передачі криміналістично значущої інформації власними властивостями речовин і матеріалів.

4. **Криміналістичне дослідження зброї, боєприпасів, вибухових речовин і пристроїв та слідів їх застосування** [10]. Судова балістика – це підгалузь криміналістичного зброєзнавства, що вивчає стрілецьку вогнепальну зброю, патрони до неї, їх складові частини та елементи, сліди їх дії, а також закономірності відображення та отримання інформації про такі об'єкти, та розробляє на цій основі прийоми, методи і засоби збирання та дослідження вогнепальної зброї, патронів і слідів їх дії з метою розслідування та попередження кримінальних правопорушень.

5. **Криміналістичне дослідження документів** [11]. Криміналістичне почеркознавство – це підгалузь криміналістичного дослідження письма, що представляє собою систему знань про закономірності почерку, а також закономірності його розвитку й методи вирішення завдань судово-почеркознавчої експертизи.

6. **Криміналістична габітологія** [12]. Криміналістична габітологія – це галузь криміналістичної техніки, що вивчає закономірності розвитку та змін зовнішності людини, розробляє техніко-криміналістичні засоби й методи збирання, фіксації, дослідження і використання відомостей про зовнішність людини з метою розшуку та ідентифікації осіб, які вчинили кримінальні правопорушення.

7. Криміналістичне дослідження звукових слідів [13]. Фоноскопія – це галузь криміналістичної техніки, яка вивчає закономірності виникнення та фіксації звукових слідів, а також засоби та методи їх дослідження під час розслідування кримінальних правопорушень.

8. Криміналістичне дослідження слідів запаху [14]. Одорологія – це галузь криміналістичної техніки, що вивчає природу і механізм утворення запахових слідів, засоби та методи їх збирання і використання під час розслідування кримінальних правопорушень.

9. Інформаційно-довідкове забезпечення правоохоронної діяльності [15]. Криміналістична реєстрація як галузь криміналістичної техніки являє собою сукупність знань про організацію та функціонування криміналістичних об'єктів, а також використання інформації, що в них міститься, під час розслідування та попередження кримінальних правопорушень. У реальності найефективніші розслідування поєднують кілька методів одночасно. Одне тільки розкриття серійного вбивства може включати аналіз ДНК, складання психологічного портрета та використання камер відеоспостереження.

Можна підсумувати, що на відміну від реального життя, у літературі завжди присутній феномен романтизації і містифікації, як детективної діяльності, так і самого злочину. Крім того, розслідування часто базується на аналізі психологічного портрета вбивці, інтуїції та думці народу. Головна мета – описати моральну чи соціальну проблему і донести її до читача, допомагаючи йому відчувати та зрозуміти реальну небезпеку і наслідки цих дилем через зображення долі літературних героїв, їхній дії та помилки. У реальному ж житті розслідування націлене на встановлення істини та покарання винного.

Список використаних джерел

1. Нечуй-Левицький І. С. (2018). Кайдашева сім'я: повість. Київ : Знання, 2018. 223 с.
2. Мирний П. Я. (2003). Хіба ревуть воли, як ясла повні?: соціально-психологічний роман. Харків : Ранок, 384 с.
3. Шкляр В. М. (2019). Залишенець. Чорний ворон: історичний роман. Харків : КСД, 440 с.
4. Кокотюха А. А. (2018). Темна вода: роман. Київ : Нора-Друк, 272 с.
5. Кокотюха А. А. (2015). Адвокат із Личаківської: ретророман. Харків : Фоліо, 288 с.
6. Підмогильний В. П. (2014). Місто: роман. Харків : Фоліо, 240 с.
7. П. Є. Антонюк та ін. (2021). Криміналістика: мультимедійний навчальний підручник. Розділ 2, Т5.1 URL: <https://arm.navs.edu.ua/books/criminalistics/info/lec4.html>
8. П. Є. Антонюк та ін. (2021). Криміналістика : мультимедійний навчальний підручник. Розділ 2, Т6.1 URL: <https://arm.navs.edu.ua/books/criminalistics/info/lec6.html>
9. П. Є. Антонюк та ін. (2021). Криміналістика : мультимедійний навчальний підручник. Розділ 2, Т7.1. URL: <https://arm.navs.edu.ua/books/criminalistics/info/lec7.html>
10. П. Є. Антонюк та ін. (2021). Криміналістика : мультимедійний навчальний підручник. Розділ 2, Т8.1. URL: <https://arm.navs.edu.ua/books/criminalistics/info/lec8.html>
11. П. Є. Антонюк та ін. (2021). Криміналістика : мультимедійний навчальний підручник. Розділ 2, Т9.1. URL: <https://arm.navs.edu.ua/books/criminalistics/info/lec9.html>
12. П. Є. Антонюк та ін. (2021). Криміналістика : мультимедійний навчальний підручник. Розділ 2, Т10.1. URL: <https://arm.navs.edu.ua/books/criminalistics/info/lec10.html>
13. П. Є. Антонюк та ін. (2021). Криміналістика : мультимедійний навчальний підручник. Розділ 2, Т11.1. URL: <https://arm.navs.edu.ua/books/criminalistics/info/lec11.html>
14. П. Є. Антонюк та ін. (2021). Криміналістика : мультимедійний навчальний підручник. Розділ 2, Т12.1. URL: <https://arm.navs.edu.ua/books/criminalistics/info/lec12.html>
15. П. Є. Антонюк та ін. (2021). Криміналістика : мультимедійний навчальний підручник. Розділ 2, Т13.1. URL: <https://arm.navs.edu.ua/books/criminalistics/info/lec13.html>

ПРО ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ РОМАНУ В. РАФЕЄНКА «МОНДЕГРІН»

Мельник Іванна

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)*
melnyk.ivanna@chnu.edu.ua

Сучасна українська література перебуває в активному процесі мовної та культурної трансформації, зумовленої як історичними обставинами, так і особистим досвідом автора. Один із найяскравіших прикладів цього явища – роман Володимира Рафеєнка «Мондегрін», у якому автор уперше переходить із російської мови на українську. Роман є новаторським та експериментальним, у ньому переплітаються лінгвістичні метаморфози та численні інтертекстуальні покликання.

З огляду на це маємо на меті проаналізувати мовні трансформації та інтертекстуальні зв'язки в романі В. Рафеєнка «Мондегрін», дослідити їхній вплив на художню структуру твору.

Володимир Рафеєнко – багатогранний письменник, який працює в просторі метамодерну. Він родом з Донецька, був російськомовним українським письменником. Деякі його твори перекладені з російської мови на українську: «Довгі часи» (2017, переклад М. Кіяновської), «Мала книжка прощань» (2017, переклад І. Бондаря-Терещенка)[2]. Рафеєнко працював літературним редактором і провідним менеджером у видавництвах Донецька» [3]. Його роботи публікувалися в Росії та отримували міжнародні літературні премії, скажімо, роман «Московський дивертисмент» відзначений літературною премією «Русская премия», роман «Демон Декарта» відзначений літературними преміями «Русская премия» та «НОС» тощо[2]. Початок російсько-української війни у 2014 році змусив Рафеєнка переїхати до Києва. Переїзд був важливим кроком у його письменницькій революції. Роман «Мондегрін» – перший українськомовний роман Рафеєнка, написаний автором у 2019 році. Твір є художньою реакцією на події, своєрідна метафора внутрішньої біографії. Протагоніст роману має автобіографічні риси – він російськомовний, на початку війни переїжджає з Донецька до Києва. І ось тут починається його входження в стихію української мови. Для Габи (Габріель Габінський), світ української мови є фантастичним світом, у який протагоніст занурюється та одночасно досліджує. Критикиня Тетяна Петренко зазначає, що монолог Габи звернений до когось іншого, але ніхто, крім нас, читачів, не може його почути. Протагоніст для читача є своєрідним Вергілієм-провідником, який пропонує провести складним і болісним колом донецького пекла і посттравматичного чистилища. І тепер, подібно до Данте, ми повинні пройти цей шлях і зрозуміти істину, яка незабаром відкриється.

У своєму романі Рафеєнко використав дев'ять епіграфів, вони є своєрідними опціями-орієнтирами, які пропонує автор, щоб зорієнтувати читача. «Мондегрін» складається із п'яти розділів. Переказати роман було б доволі складно, бо він нелінійний. «Мондегрін. Пісні про смерть і

любов» – роман, для якого мова має вагомe значення. Мондегрін – це спотворення сприйняття, неточно почуте і відповідно неправильно витлумачене слово чи вираз. Численні текстові мондегріни – ніби квест, який потрібно проходити протягом роману. У своїй критиці Світлана Вардеванян слушно зауважує, що поняття «мондегрін» є грою слів, як у казці Л. Керрол «Аліса в Дивокраї». У цій казці трапляються численні каламбури й мондегріни. «Мондегрін» – це ненавмисне спотворення інформації, але його комунікативна небезпека в тому, що він вводить в оману як одержувача, так і комунікатора, слушно вважає науковиця [1].

Роман «Мондегрін» – це роман про вивчення рідної мови від якої людина з різних причин була відлучена. Вивчаючи мову, головний герой не лише змінює своє розуміння навколишнього світу, але й зазнає внутрішньої трансформації. Мовний експеримент виходить за межі вивчення лексики та граматики. Герой не лише вивчає нові слова, але й активно грається з їхнім значенням та формою. У романі діє фольклорна Кобиляча Голова, яку бачить тільки Габа. Вона нашіптує йому правила української мови. В. Рафеєнко використовує абрєвіатуру Кобилячої голови: КБ замість КГ, що також є елементом гри слів автора у тексті. За словами Рафеєнка, Кобиляча Голова – це персонаж, який ідентифікує себе як українець, який змушений покинути рідний дім, за словами автора: «У Кобилячої голови немає тіла, так само, як і в мене після тих 45 років життя, що залишилися на Донбасі» [4]. Автор взяв цього персонажа з казки. Вона має глибоке коріння в українському фольклорі та дитячих спогадах. Роман є прикладом того, як травматичні теми й сюжети можуть бути висвітлені в літературі за допомогою текстової гри, карнавального духу та філософського настрою. Головний герой роману цитує багатьох українських та іноземних письменників. До прикладу: П. Куліша – «сто двадцять літ живе чернець мовчущий» з його поеми «Маруся Богуславка», також з поеми «Великі проводи»: «Ой по Лубнях крутоярх, у високім замку» [6, ст. 152-153]; В. Шекспір: «Згадай мої гріхи, наяда, ти в своїй молитві...» [6, ст. 119]; В. Лебедев-Кумач, який є автором більшовицького гімну: «Пусть ярость благородная вскипает, как волна...» [3, ст. 120] тощо. Отож, «Мондегрін» – це багатовимірний простір, де співіснують різні культурні та мовні коди.

Отже, назва «Мондегрін» символізує не лише лінгвістичні ігри, але й те, як люди «спотворюють» або реконструюють власну реальність, слухаючи історії з різних культур. Мова відіграє важливу роль, бо є засобом і способом трансформації головного героя. Це як подорож до глибшого розуміння мови, де не лише вивчається нова мова, а й твориться нова ментальність. Роман можна інтерпретувати як своєрідну метафору творчого процесу, в якому мовний бар'єр стає матеріалом для експериментів. «Кобиляча Голова» в народній казці створює глибокий культурний контекст для роману. З одного боку, вона відсилає до фольклору, а з іншого – до питань національної ідентичності. Цитати різних письменників, як українських, так і закордонних, перемежуються, створюючи багатовимірну смислову фактуру. Це дозволяє розглядати роман як поле культурних перегуків.

Список використаних джерел

1. Вардеванян С. (2020). Інший, але не Чужий : критика. Чернівці, №1–2. С. 32–35.
2. Володимир Рафеєнко. Наші автори. URL : <https://www.meridiancz.com/blog/volodymyr-rafieienko/> (дата звернення : 2022).
3. Володимир Рафеєнко. Видавництво Старого Лева. URL:https://starylev.com.ua/old-lion/author/volodimir-rafyeyenko?srsItid=AfmBOorasmHy9l5pUOai72xlwNPqg9MPPllp_m3PC-s3LRTA50YlrIk
4. Володимир Рафеєнко: Як я почав писати українською (дата звернення: 25.06. 2019).
5. Патренко Т. Мова, що дрімає в тобі: «Мондегрін» Володимира Рафеєнка. Читомо. URL : <https://chytomo.com/mova-shcho-drimaie-v-tobi-mondegrin-volodymyra-rafieienka/> (дата звернення : 24.06.2019).
6. Рафеєнко В. (2019). Мондегрін. Пісні про смерть і любов: роман. Чернівці : Meridian Czernowitz, 192 с.

МОТИВ УТЕЧІ В ТВОРЧОСТІ РОКСОЛАНИ ЖАРКОВОЇ (НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ «БІЖИ, ЄВРІДІКО!»)

Чолкан Валентина

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)
v.cholkan@chnu.edu.ua

Роксолана Жаркова (1989, Львівщина) – українська письменниця, есеїстка, літературознавиця, кандидатка філологічних наук, дослідниця жіночого письма. Її перу належать три поетичних збірки («СлухаТИ море: просто собі вір[ші]» /2015/, «Руками-словами» /2017/, «Всі мої птахи» /2019/, книга новел і напівновел «Він пахне тобою» /2017/, повісті «Нуль цілих, нуль десятих» /2021/ і «Ножиці, папір» /2024/).

Збірку оповідань, новел та образків «Біжи, Еврідіко!» (Дискурсус, 2023) письменниця присвятила проблемі зовнішніх і внутрішніх міграцій. Композиційно книга поділяється на два розділи, що мають назву двох стихій природи («Земля» і «Вода»). На сторінках двадцяти художніх творів діють герої, кожен з яких має у своєму серці особисту драму.

Відкриває книгу автобіографічне оповідання «Лінією на білому папері». Його головна героїня Анастасія, «списана» з прабабусі Роксолани Жаркової, «біжить [...] босоніж між трав високих і колючих» [2, с. 11], бо хоче попрощатися з коханим чоловіком, який від'їздить у далеку дорогу. Вона самовіддано чекатиме його аж до смерті.

До мотиву втечі відсилає нас образок, який дав назву збірці. Наша персонажка тікає з України, бо «міста обставлено ворожими танками, з кордонів сунуть гради і смерчі, небом кружляють бойові літаки...» [2, с. 52]. Письменниця наказує Еврідіці: «Не озирайся, бо повернешся знову туди, звідки тікаєш – до Маріуполя, чи Харкова, чи Краматорська, чи Сєвєро-донецька...» [2, с. 53]. Наймення головної героїні твору відразу викликає асоціацію з німфою та дружиною Орфея, яку він намагався повернути з мертвих своєю музикою.

Безіменна дівчинка з оповідання «Одна на вокзалі», що з тихеньким запитанням «“А куда можна?” розсипається намистинками під темним центральним тابلіо львівського залізничного вокзалу» [2, с. 57], навіть не знає, куди їй треба тікати. Письменниця навмисно не дає героїні імені, бо в час війни України з російським агресором таких людей, на жаль, дуже багато.

Р. Жаркова говорить не лишень про сучасні події, але й про відомих особистостей минулого. Так, до вічного переходу від життя до смерті готується геніальна Леся Українка – персонажка оповідання «Відлетіла». Через тридцятилітню війну з хворобою вона приречена змінювати місце проживання, перебуваючи у постійному русі. Символічно, що завершується твір уточненням авторки: справжнє ім'я письменниці – Лариса. «З грецької – “чайка”. Чайка, що відлетіла» [2, с. 92].

Втрачає бажання жити Кшися (новела «Звідти не має назви») – молода жінка, що «несподівано впала на рейки» [2, с. 136]. Ця свідомо

втеча у смерть спричинена особистим травматичним досвідом: «Одного жовтневого вечора мама зникла, поїхала без неї, Крісти, у звідти [підкреслення наше – В. Чолкан], залишивши їй свого м'якого смугастого светра» [2, с. 136].

У новелі «Готельне мило» подибуємо Магду, яка, покинувши рідну землю, забула власне ім'я. Вона пам'ятає лишень, «як їх викинули з вагону, як вони розсипалися серед вокзальних кас, залів очікувань, багажних відділів, камер зберігання, кафе-бістро, лавок, столів, кавових автоматів, озброєних охоронців» [2, с. 139]. Бачимо, що втрата Батьківщини веде до втрати пам'яті, втрати себе.

Наприкінці збірки маємо оповідання «Покажи мені море», яке починається і завершується афористичними висловленнями, що говорять про втечу в минуле: «Кажуть, що ми повертаємося туди, де найбільше залишили себе колись» [2, с. 141]; «...кажуть, що ми повертаємося туди, де найбільше залишили себе самих» [2, с. 144]. Афористично стверджує герой роману сучасного болгарського письменника Георгі Господінова «Часосховище» Гаустін, який заснував першу клініку минулого: «Минуле – це не лише те, що з тобою сталося. Іноді – це те, що ти всього лише вигадав» [1, с. 59]. Один із розділів цього твору, де свого героя автор назвав «Самотнім бігуном на довгі дистанції» [1, с. 107], має назву «Утікач».

Мотив утечі спостерігаємо у назвах творів окремих європейських письменників. Так, головні герої роману польської письменниці, психологині за освітою, Ольги Токарчук «Бігуни» [3] виступають сучасними коцівниками, якими є усі ми.

«Втеча» [4] – назва окремої збірки творів українського письменника Словаччини Івана Яцканина. Його збірка, яка вийшла друком у 2010 році, об'єднавши сімнадцять творів, отримала заголовок «Втеча без вороття» [5]. Водночас автор неодноразово у своїх творах апелює і до мотиву повернення.

Отже, мотив утечі, яким наскрізь просякнута збірка Роксолани Жаркової «Біжи, Еврідіко!», звучить потужним акордом у чималій кількості творів, як біг від самого себе, свого минулого, майбутнього, життєвих проблем і негараздів, сучасної війни, переживань, болю, страждань Тіла, Душі й Духу Людини.

Список використаних джерел

1. Господінов Г. (2023). Часосховище : роман / Георгі Господінов ; пер. з болг. Остапа Сливинського. Чернівці : Книги – ХХІ, 360 с.
2. Жаркова Р. (2023). Біжи, Еврідіко! [оповідання, новели, образки] / Роксолана Жаркова. Брустури : Дискурсус, 152 с.
3. Токарчук О. (2011). Бігуни : роман / О. Токарчук ; пер. з пол. О. Т. Сливинського ; худож.-оформлювач О. М. Артеменко. Харків : Фоліо, 414 с.
4. Яцканин І. (1995). Втеча. Пряшів : Словацьке пед. вид-во в Братіславі, відділ української літератури в Пряшеві, 127 с.
5. Яцканин І. (2010). Втеча без вороття. Пряшів : Спілка українських письменників Словаччини, 214 с.

ІСЛАМ ЯК КОД ДО РОЗУМІННЯ АРХІТЕКТОНІКИ РОМАНУ «ПОКОРА» МІШЕЛЯ УЕЛЬБЕКА

Нікоряк Анастасія

Чернівецький національний університету
імені Юрія Федьковича (Україна)
nikoriak.anastasiia@chnu.edu.ua

Нікоряк Наталія

Чернівецький національний університету
імені Юрія Федьковича (Україна)
n.nikoriak@chnu.edu.ua

Літературознавча методологія сьогодні активно використовує нові прийоми й техніки аналізу літературного тексту, зокрема поповнилася поетикою паратекстуальних зв'язків, докладно викладених Ж. Женеттом ще у 1987 р. [5]. Відомий французький дослідник тлумачить паратекст (обкладинки, назви, анотації, присвяти, епіграфи та ін.) як своєрідний «*porig*», який читачеві потрібно обов'язково «переступити». На його думку, будь-який архітектонічний контекст може вважатися паратекстом, а сутність визначається, насамперед, функціональністю, адже забезпечує тексту найвідповіднішу задуму інтерпретацію [3]. Подібну думку висловив й американський дослідник П. Магнус, співвідносячи паратекст зі специфічним «естетичним кордоном, який постійно перетинається та зміщується» [6, с. 4]. Він зауважує, що «будь-яке контекстне читання переносить центр твору з глибини його внутрішнього простору до границь, до можливих зв'язків з іншими творами, до посередницького простору» [6, с. 27]. Таким чином, такі незначні, на перший погляд, елементи здатні перетворити текст на книгу.

Поетика заголовку. Так, першим вагомим складником тексту виступає заголовок, власне, першою його графічно виділеною архітектонічною частиною, яка концентрує ідею літературного твору, фокусує авторський задум, спрямовує увагу реципієнта до домінантних складників твору, дає можливість читачеві відразу зорієнтуватися у змістовому спрямуванні твору. «Функція заголовків, – за словами Р. Барта, – досі не достатньо досліджена, принаймні зі структурального погляду. <...> Функція заголовка полягає у маркуванні початку тексту, тобто у конституюванні тексту як товару. Тому кожен заголовок має кілька одночасних значень, серед яких особливо важливими є два: (1) те, про що заголовок говорить, пов'язане із конкретним змістом тексту, якому він передує, (2) вказування на те, що надалі буде літературна “річ” (яка насправді є товаром); іншими словами, заголовок завжди виконує подвійну функцію: оголошення і вказування» [1, с. 501].

М. Уельбек своїм заголовком «Покора» одразу промаркував даний роман і змусив читача ідентифікувати семантичне поле цього слова. Показово, що вперше ідея написання цього роману датується січнем 2013 р., а персонажем до нього було обрано – «La Conversion», що в перекладі

звучить, як «Перетворення», «Навернення». Слід також зауважити, що текст писався протягом 2014 р., однак початково наскрізною лінією проступала католицька проблематика, яка була близькою і добре знаною автором: «Спочатку перипетії повинні були розгортатися довкола перетворення Франсуа – головного персонажа – в дусі Жоріса-Карла Гюїсманса – французького письменника, який еволюціонував від натуралізму, декадансу до католицизму. Перетворення есплікується в двох епізодах: ситуація біля статуї Чорної Мадонни в містечку Рокамадур, де Франсуа відчуває духовне піднесення і одразу ж все зникає, а герой самотній у розпачі повертається до місця паркування, та його тижневе перебування в Абатствах Сен-Віктор і Нотр-Дам, де його починають дратувати загальна атмосфера монастирського життя. Франсуа не приймає католицизму» [2].

Початковий задум письменника проявив себе й у збереженому епіграфі до першого розділу книги. Зокрема, автор подав доволі поширену цитату з тексту Ж.К. Гюїсманса «На шляху»: *«До церкви Сен-Сюльпіс його привів гамір; північ розходились; храм мав от-от зачинитися. Варто було б помолитися, – подумав він, – усе ж краще, ніж поринати у марні мрії в кріслі; але – помолитись?! Не відчуваю такого бажання; я зацькований католицизмом, що п'янить мене ароматами ладану й воску, я мовби блукаю довкола культу, до сліз зворушений молитвами, глибоко причарований псалмами та співати. Мені остогидло власне життя, я осоружний сам собі – і все ж я далекий від того, щоб заново розпочинати шлях! Зрештою... зрештою, хоч у каплицях я й відчуваю зворушення, а проте, коли виходжу, знову стаю нечутливим, сухим. Гаразд, – визнав він, підвівшись і пішовши за людьми, яких служка спрямовував до виходу, – моє серце надто тверде, випалене у шлюбах, я вже ні до чого не схильний»* [4, с. 5]. Даний епіграф якнайкраще пояснює зміну орієнтиру автора на іншу релігію. Релігію, яка б проникала у єство людини не лише у церкві, а й поза її межами. І такою релігією, на думку автора, є іслам: *«У цьому щось таємниче... Якщо я пишу романи, то я не знаю, що відбувається, коли я починаю писати. Коли щось повністю визначене, я не хочу писати, ось причина, через яку я не пишу про реальні події»* [2]. Тому згодом роман став називатися «Soumission» («Покора», «Підпорядкування», «Залежність»). І тут слід зауважити, що слово «іслам» з арабської мови перекладається саме як «покора», «покірність», «смирність». Таким чином, зміна заголовку тексту змінила і прогнозування змісту самого тексту. Оскільки, займаючи сильну позицію у тексті, заголовок стає частиною початкового стимулу для ймовірного прогнозування смислу всього тексту, оскільки читач знає, що так виділяється в тексті щось особливо важливе. Сучасні дослідники часто називають заголовки стислою «програмою літературного твору», «ключем до його розуміння». Власне такою постає і назва роману М. Уельбека «Покора».

Отож, стає очевидним, що письменник вагався, яку ж релігію зробити ключовою у тексті, наче Мухаммад з притчі: мусульманський учений ат-Табарі (838-923) в своїх коментарях до Корану наводить притчу про обрання віри. Пророк під час своєї подорожі на небо чув голоси право-

руч та ліворуч від шляху, що молили про допомогу. Мухаммад не відізвався на їхній поклик. Незабаром до нього звернулася стара жінка, на якій були всі прикраси цього світу, проте Посланець пройшов і повз неї. Згідно з теологічним тлумаченням, голоси обабіч шляху були покликами іудейства та християнства, а в образі старої перед Посланцем постав земний світ зі всіма його спокусами.

Епіграф як код до розуміння тексту. Щодо епіграфу зауважимо, що він є другим архітектонічним складником тексту, який також є функціональним ключем до адекватного розуміння авторського задуму. Необов'язковість цього архітектонічного складника робить його особливо важливим за своєю функцією. Виступаючи водночас і як композиційний прийом, цей елемент виконує роль експозиції після заголовка, але перед текстом і пропонує пояснення чи загадки для прочитання тексту у його відношенні до заголовку, через епіграфи автор відкриває зовнішню межу тексту для інтертекстуальних зв'язків і літературно-мовних віянь різних напрямів і епох, тим самим наповнюючи і розкриваючи внутрішній світ свого тексту. Отже, епіграф постає як чинник двостороннього зв'язку: він звернений до тексту-джерела і до цитованого тексту, тому його смисл доречно шукати на перетині внутрішньотекстових і позатекстових структур. Саме епіграф передбачає ретроспективне прочитання і вимагає від читача активної участі у виробленні смислу твору.

М. Уельбек використав лише два епіграфи – до першого і п'ятого розділів. Перший, як ми вже зазначали вище, допомагає з'ясувати причини переорієнтації автора (як і героя) з католицизму на іслам. Інший ж: «Якщо іслам – не політика, то він – ніщо» (Аятола Хомейні) [4, с. 187], переконує читача у загальновідомій тезі, що «будь-яка релігія – це політика». До того ж цитата, використана як епіграф, ретельно підібрана письменником, оскільки належить іранському державному діячу, аятолі, лідеру ісламської революції 1979 року в Ірані – Рухолла Мусаві Хомейні. Верховному лідеру Ірану з 1979 по 1989 рр., який 1 лютого 1979 року після 15 років вигнання з тріумфом повернувся на батьківщину і через два дні оголосив про створення ісламської Революційної ради. Саме цей новий лідер Ірану взяв курс на перетворення країни в ісламську державу, яка й розпочала свій «тріумфальний» хід.

Фрагментація роману «Покора». Переорієнтація на іслам відчувається і на *фрагментації тексту*, оскільки М. Уельбек ділить його на п'ять розділів (фрагментів). І такий поділ вочевидь не випадковий, бо символіка цього числа для мусульман дуже явна. Хоча п'ятірка є універсальним символом людини та її п'яти почуттів (зір, слух, нюх, смак, дотик), проте в ісламській традиції число п'ять насамперед благодотвірний і захисний символ. Мусульмани вважають, що в основі їх релігії лежать п'ять стовпів, що являють собою основні приписи шаріату і становлять фундамент ісламу, тому є обов'язковими для всіх віруючих мусульман. До п'яти стовпів ісламу відносять: шахада, намаз, ураза, закят і хадж. Зауважимо, що ці стовпи ісламу не перераховуються в Корані, проте були відомі з хадису Пророка. Кожна з п'яти дій потребує внутрішньої духовної посвяти і зовнішньої ознаки наміру (ніят), як і правильного завершення кожної дії.

П'ять стовпів ісламу включають п'ять дій, обов'язкових для правовірного мусульманина. Зокрема: 1) декларація віри, що містить сповідання єдинобожжя і визнання пророчої місії Мухаммада (шахада); 2) п'ять щоденних молитов (намаз); 3) дотримання посту під час місяця Рамадан (ураза); 4) релігійний податок на користь потребуючим (закят); 5) паломництво в Мекку (хадж). Підкреслимо, що саме п'ять разів протягом дня мусульманин проводить намаз. Крім того, п'ятий день тижня, тобто п'ятниця, є священним днем для мусульман. І, найголовніше, ортодоксальне ісламське богослов'я стверджує, що Творцем встановлено п'ять періодів людського буття. Перший – життя в світі душ, другий – в утробі матері, третій – життя на цьому світі, четвертий – в світі Барзах, що є проміжним станом людської душі в часи між смертю та днем воскресіння, п'ятий – життя після Судного дня та перебування, відповідно до ступеня праведності, в раю чи пеклі. Проте число п'ять неодноразово фігурує і в самому тексті. Згадаймо хоча б той факт, що університет «Париж-III», в якому працює головний герой Франсуа розташовується саме в п'ятому окрузі [4, с. 11].

Таким чином, першопочатковий задум автора був спрямований вбік католицизму, проте відбулася переорієнтація на іслам, що відбулося на всіх рівнях тексту. Особливо чітко ісламське спрямування тексту проявляється на рівні його паратекстуальних чинників: заголовка, епіграфа, фрагментації тексту, що свідчить про глибоко продуману форму самого тексту і доволі ретельний підхід до втілення задуму. Дані архітектонічні чинники спрямовані, насамперед, спрямувати читачку рецепцію у відповідно авторському задумові ключі.

Список використаних джерел

1. К Барт Р. (2001). Текстуальний аналіз «Вальдемара» Е. По. Слово. Знак. Дискурс : антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. 2-е вид., доп. Львів : Літопис, с. 501.
2. Мірошніченко В. Soumission [La Conversion] Мішеля Уельбека. URL: <http://litakcent.com/2015/03/24/soumission-la-conversion-mishelja-uelbeka/>
3. Тичініна А. Р. (2018). Трансгресія епіграфу в структуру художньої цілісності (Срджан Срдиш Саторі). Мова і культура. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, Вип. 21. Т.III (192). С. 71–77.
4. Уельбек М. (2015). Покора / пер. з франц. І. С. Рябчиха. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 256 с.
5. Genette G. (1997). Paratexts: thresholds of interpretation. Cambridge : Cambridge University Press, 427 p.
6. Magnuson P. (1998). Reading Public Romanticism. Princeton: Princeton University Press, 232 p.

МОТИВИ СТРАХУ І ЖОРСТОКОСТІ У РОМАНІ «ГОЛОДНІ ІГРИ» СЮЗАННИ КОЛЛІНЗ

Ольга Піх

*Чернівецький національний університету
імені Юрія Федьковича (Україна)*
pikh.olha@chnu.edu.ua

Альона Тичініна

*Чернівецький національний університету
імені Юрія Федьковича (Україна)*
a.tychinina@chnu.edu.ua

Сучасна література дедалі частіше звертається до тем, пов'язаних із функціонуванням тоталітарних режимів, репресивних систем влади та їхнього впливу на особистість. Особливу увагу дослідників привертають твори, які через художню форму розкривають феномен контролю та механізми психологічного тиску, що лежать в основі політичної й соціальної маніпуляції. У цьому контексті мотиви страху та маніпуляції виступають ключовими концептами та розкривають внутрішній світ персонажів, водночас репрезентуючи засоби функціонування репресивного суспільно-го устрою.

Роман С. Коллінз (1962) «Голодні ігри» (2008) поєднує риси антиутопії та пригодницької літератури. «Антиутопія – альтернативне фантомному прогресизму зображення в художній літературі небезпечних наслідків, пов'язаних із безвідповідальним, іноді злочинним експериментуванням над людством задля його “поліпшення”, застосуванням ілюзорних, зовні принагідних соціальних, педагогічних ідеалів» [1, с. 75]. Авторка демонструє антиутопічні мотиви у тоталітарному суспільстві Панему, де правляча верхівка використовує жорстокі ігри з метою контролю над населенням: «Правила Голодних ігор прості. Це кара за повстання. Кожен з дванадцяти Округів повинен обрати для участі одну дівчину й одного хлопця, яких називають трибути. Двадцять чотири трибути опиняться на просторій арені просто неба, яка може виявитися чим завгодно – від пекучої пустелі до льодовика. Кілька тижнів учасники й учасниці битимуться на смерть. Перемагає останній трибут, який залишиться живим. Вилучення дітей з наших округів, які з примусу мають убивати одне одного, поки ми спостерігаємо, – нагадування про те, що ми цілковито у владі Капітолію і що в нас мало шансів на виживання після будь-яких заворушень» [2, с. 23]. Пригодницька ж складова реалізується через випробування головної героїні на арені: «Я обережно розклала здобич. Один тонкий спальний мішок, здатний відбивати тепло тіла. Пакунок з крекерами. Коробка дерев'яних сірників. Маленька катушка дроту. Пара темних окулярів. І закручена пластикова пляшка на пів галона, сухісінька» [2, с. 150]. Це були всі знаряддя для виживання в Катніс на початку Ігор.

У трилогії С. Коллінз «Голодні ігри» мотиви страху та маніпуляції є ключовими інструментами, які використовує тоталітарна влада Капітолію

для контролю над населенням Панему. Ці мотиви простежуються протягом усіх книг. У першій частині трилогії Капітолій використовує Голодні ігри як засіб залякування та демонстрації своєї влади. Щорічне проведення Ігор змушує мешканців округів жити в постійному страху за життя своїх дітей, що створює атмосферу безсилля та покори. Крім того, Капітолій маніпулює інформацією та транслює Ігри як розважальне шоу, що викривлює сприйняття насильства та смерті. Це дозволяє владі контролювати емоції та думки громадян. У другій частині трилогії влада продовжує використовувати страх як засіб контролю, але також стикається з наслідками своїх маніпуляцій. Після перемоги Катніс і Піти в Іграх, їхні дії починають надихати округи на повстання. Капітолій намагається придушити ці настрої, організовуючи 75-ті Голодні ігри, в яких знову беруть участь переможці минулих Ігор. Цей крок є спробою залякати населення та знищити символи опору, однак, замість цього, він лише посилює бажання до боротьби проти тиранії. У третій частині трилогії страх і маніпуляції досягають свого апогею. Капітолій вдається до крайніх заходів, бомбардує округи та використовує пропаганду, щоб зберегти свою владу. Водночас, повстанці також використовують маніпуляцію та створюють образ Переспівниці як символ революції. Це підкреслює, що маніпуляції можуть бути використані не лише тиранією, але й тими, хто бореться за свободу.

Роман Сюзанни Коллінз «Голодні ігри» демонструє один із найжорстокіших проявів диктаторського режиму в художній літературі. Панем – держава, збудована на руїнах Північної Америки, складається з 12 (раніше 13) округів та Капітолію, який централізує владу, ресурси та технології. Диктатура Капітолію підтримується та зміцнюється завдяки страху, контролю й репресіям.

Після спроби повстання тринадцяти округів, яке завершилося поразкою та знищенням 13 округу, Капітолій запровадив щорічні Голодні ігри. Це – не просто форма покарання, а символічний акт влади, який постійно нагадує підкореному народу про їхню беззахисність: «Хоч би які слова вони вимовляли, повідомлення зрозуміле: "Дивіться, як ми забираємо ваших дітей і приносимо їх у жертву, й ви нічого не можете з цим вдіяти. Якщо хоча б пальцем поворухнете – ми знищимо вас усіх до останнього. Так само, як зробили з Округом Тринадцять"» [2, с. 24].

Жнива, процес вибору трибутів, є частиною публічного приниження. Це лотерея смерті, у якій беруть участь діти. Бідніші мають менше шансів вижити: діти з бідних родин частіше вписують своє ім'я додатково, щоб отримати тесери – пайки зерна й олії: «Люди мовчки шикуються вервечкою і записуються. Жнива – це ще й слухна нагода для Капітолію стежити за населенням. Усіх громадян віком від дванадцяти до вісімнадцяти зганяють у відмежовані мотузками зони, позначені за віком» [2, с.22].

Капітолій живе в розкоші, з надлишком їжі, модою, операціями, розвагами – тоді як в округах, особливо 11 та 12, панують злидні, хвороби, холод і безробіття: «У Капітолії вони блюють спеціальним сиропом, щоб знову їсти... А ми раді кожній крихті». Ця глибока соціальна прірва між правлячою елітою і простими громадянами лише посилює жорстокість

системи. Це не просто бідність – це контрольована бідність, яка слугує інструментом влади: бідних легше залякати, їм простіше нав'язати правила виживання.

Капітолій контролює не лише ресурси, а й медіа. Ігри транслюються як головне реаліті-шоу – видовищне, відредаговане, з ведучими, інтерв'ю, музикою. Замість того, щоб засудити насильство, Капітолій перетворює його на розвагу. Проте в другій книзі згадується спроба трибутів використати прямий ефір на свою користь і показати опір: «І тоді це сталося. Обабіч сцени переможці почали братися за руки. Хтось відразу, як морфіліністи Вайрес й Біті. Інші невпевнено, але втягнуті наполегливістю інших, як Брут і Енобарія. Поки звучали останні ноти гімну, ми, двадцять четверо, стали однією нерозривною лінією, ледь не вперше після Чорних Часів публічно демонстрували єдність округів» [3, с. 241].

Влада також активно пригнічує будь-які ознаки опору, навіть жест із трьома пальцями, який стає символом протесту, оголошується незаконним, а кожен, хто його повторює, може бути страчений: «Кожна людина з юрби приклала три середні пальці лівої руки до губів і випростала руку, салютуючи мені. Це був наш знак, з Округу 12, моє останнє прощання з Рутою» [3, с. 63]. «Двоє миротворців тягли сходами старого чоловіка, який свистів. Поставили його навколішки перед натовпом. І пустили кулю в скроню» [3, с. 64].

Головною зброєю Капітолію є не армія, а психологічний тиск і демонстрація влади, яка змушує людей вважати своє становище немінучим. Але саме через ці прояви жорстокості поступово виникає ненависть до режиму і з'являється надія на зміни. І в цьому контексті Голодні ігри – це не лише розповідь про тиранію, а й про народження опору, який починається з усвідомлення несправедливості.

Список використаних джерел

1. Антиутопія. Літературознавчий словник-довідник (2007). За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ : ВЦ «Академія», с. 48-49.
2. Коллінз С. (2024). Голодні ігри. Книга 1: Голодні ігри / пер. з англ. Т. Марченко. Київ : Видавництво Букшеф, 352 с.
3. Коллінз С. (2024). Голодні ігри. Книга 2: Полум'я займається / пер. з англ. Т. Марченко. Київ : Видавництво Букшеф, 368 с.
4. Tychinina A., Paranyuk D. (2018). The Fantastic Shakespeare: Character's Passionary Confocality in the Aspect of Reception. *Питання літературознавства*, №. 98. pp. 191-207. doi:10.31861/pytlit2018.98.191

НОСТАЛЬГІЙНИЙ ПАФОС ОПОВІДАННЯ Б. ЛЕПКОГО «МОЯ ПЕРША ЯЛИНКА»

Димовська Анна

*Комунальний заклад «Балтський
педагогічний фаховий коледж» (Україна)*
annadymm@ukr.net

Бурхливі події ХХ століття (наймасштабніші в історії війни, розпад імперій, звільнення колоній та ін.) споводували актуалізацію студій пам'яті у світовій гуманітаристиці. Людство потребувало осмислення травматичного досвіду, реабілітації невинних, покарання злочинців. Пам'ять завжди була об'єктом вивчення історії (на рівні свідчень, спогадів і т.д.), але не меншим є її значення для літератури. Зауважмо, що великі ретроспективні фрагменти зустрічаємо в найдавніших писемних пам'ятках людства, зокрема в «Одіссеї» Гомера.

Р. Лахман розглядає літературу як «пам'ять культури», «втілення меморіастичного процесу, до якого входять культурні знання, а також усі тексти, які продукує культура, і з яких вона складається» [4, с. 301]. О. Пухонська зазначає, що художня література «постзалежних» суспільств, які зазнали на собі «найбрутальніших впливів недавнього минулого», постає «своєрідним дзеркалом трансформації суспільної свідомості», репрезентуючи своє бачення пережитих народом травматичних подій та оприянюючи «цілком нову, однак вкрай необхідну стратегію виявлення і пропрацювання спричиненої ним історичної травми» [2, с. 193]. Потреба ділитися травматичними спогадами як у реальному житті, так і в художньому просторі літератури може виникати у зв'язку з бажанням відкрити світові зазанані кривди, зафіксувати їх для нащадків. Часом індивід прагне проговорити свої негативні спогади через почуття провини – за те, що когось не врятував, не прийняв у потрібний момент правильне рішення, втрапив у пастку, виявив надмірну довірливість / наївність тощо. У таких випадках рушієм наративів пам'яті стає бажання виправдатися або ж перепросити, спокутувати провину.

Утім, варто зауважити, що людська пам'ять береже не лише негативні спогади. Дуже часто саме на тлі катаклізмів і соціальних потрясінь набувають особливої ваги щасливі спогади – про мирні часи, стабільність, сімейний затишок, рідний дім тощо. Вже згаданий Одісей протягом своєї десятирічної морської подорожі після завершення Троянської війни, переживає стан, знайомий усім, хто добровільно чи примусово покинув рідний дім і з певних причин не має можливості туди повернутися – тугу за Батьківщиною, відому під назвою «ностальгія». С. Бойм визначає ностальгію як «почуття втрати і переміщення», але й як «роман із власною фантазією» [3, с. XIII] – адже спогади про дім поступово міфологізуються, втрачають зв'язок з реальністю, набувають ідеалізованих рис; це дає підстави розглядати ностальгію як «захисний механізм у час прискорення ритмів життя та історичних потрясінь» [3, с. XIV]. Можливо, принад-

ність ностальгії найбільш обумовлено тим, що вона є «пам'яттю без відчуття провини» [3, с. XIV] – комфортною, втішною, терапевтичною.

У контексті такої пам'яті найчастіше фігурують спогади про дитинство, яке є періодом мінімальної відповідальності (а отже – найменшої кількості помилок) у житті кожної людини. Такі спогади оповідача про перші різдвяні свята, які запам'яталися йому з дитинства, покладено в основу оповідання Б. Лепкого «Моя перша ялинка».

Оповідач згадує Святвечір у хаті свого діда в Крегульці. Тоді він, маленький хлопчик, нестримно гасаючи оселею від перезбудження, перечепився через поріг і сильно забився. Батько, заспокоюючи, почав розказувати йому, що «...незабаром зійде перша зірка, <...> й ангел принесе ялинку» [1, с. 413], тоді розважив малюка переповіданням життя святої Геновефи, пояснив, навіщо нині в хаті сіно й інші символічні атрибути свята. Того ж вечора хлопчик-оповідач отримав у подарунок від місцевого учителя прегарну «шестираменну зізду зі свічкою всередині і з Різдом, вимальованим на наоливленім папері» [1, с. 414]. Ця зізда стала не лише одним із найбільш пам'ятних подарунків у його житті, але й першим розчаруванням, оскільки згоріла того ж вечора через необережність. Найважливішим сюрпризом вечора була, як можна здогадатися з назви оповідання, ялинка, що світилася в «салі», прикрашена райськими яблучками, золоченими горіхами, медяниками у формі серця і ланцюгами з різнокольорового паперу. А пізно ввечері диліжансом приїхали до родини оповідача гості. Наступного ранку «найправдивіша» (справжня – А. Димовська) тітка подарувала хлопчикові іграшкового ослика зі Львова й пригостила цукерками. Вона й помітила у нього пасмо сивого волосся за лівим вухом, яке, вочевидь, з'явилося напередодні, після вечірньої травми на порозі. Так завершується ця ідилічна замальовка, короткий, але неймовірно теплий спогад оповідача, який він «з-перед пів сотні літ» бачить, «мов нинішню хвилину» [1, с. 412]. З-поміж іншого, цей спомин містить купу деталей інтер'єру дідової хати, у ньому фігурують постаті, яких на момент оповіді немає серед живих – батьки оповідача, старенькі слуги – нянька Яницька, маляр Швугер, дяк Ілля, імовірно, й красуня-тітка.

Як уже було сказано, композиційно текст становить оповідь дорослого про епізод зі свого дитинства. «Моя перша ялинка» має обрамлення, у якому оповідач починає свою історію з короткого обґрунтування: «Коли голову припорошить іней, а по спині пробіжить перший, позасвітній вітерець, тоді, як від студені до теплої ватри, біжиш до споминів із діточих літ» [1, с. 412]. Під впливом емоцій, навіяних спогадами, він формулює риторичне запитання, у якому втілено ностальгійний пафос твору: «Як гарно колись було, як люблю і надійно! І питаєшся самого себе: “Як воно могло статися, що ти цих гарних хвилин не вмів як слід цінити, що нарікав і захочував бог вість чого?”» [1, с. 412]. Оповідач свідомий того, що з плином часу його спогади все більш міфологізуються, але вони й справді є для нього терапією і розрадою: «Казку розказую своїй душі в зимову довгу ніч, казку про свою першу ялинку...» [1, с. 412]. Сакральний час (Святвечір, Різдво), сакральний простір (дідова хата), сакральні символи і дії (ялинка,

різдвяна зірка, подарунки), – усе це змінює його пам'ять, опоетизовує події, які можна було б вважати банальними (адже старий персонаж-оповідач понад півстоліття потому щороку зустрічав ті ж самі свята), надає виняткового значення саме тій – першій ялинці, адже це і є та сама, не затьмарена докорами сумління пам'ять «без відчуття провини».

Аналізоване оповідання Б. Лепкого відтворює ностальгійну тугу оповідача не лише за хатою, у якій він жив у дитинстві, але й за тими, хто був поряд того незабутнього Різдва, і за самим собою тодішнім: «Під білим покривалом снігу спить Яницька зі своєю чумацькою пісню, і дяк Ілля з офірками, і маляр Швугер зі слізьми на бороді, як у Леонардо да Вінчі, і всі, всі, що разом зі мною святкували цей мій перший, незабутній Святий вечір. І клапта сивого волосся на моїй голові вже також не видно. Вирівняв його час» [1, с. 416]. Зауважмо, що наративні стратегії цього оповідання Б. Лепкого вельми подібні до витворених О. Довженком у «Зачарованій Десні», кіноповісті про дитинство, у якій так само фігурують малий Сашко і дорослий оповідач, який згадує миле дитинство.

Таким чином, ностальгійний пафос є ключовим елементом поетики оповідання Б. Лепкого «Моя перша ялинка». Автор спромігся створити історію, рецепція якої провокує емпатійного читача на рефлексійні розважання, які провадять до ідентичних ностальгійних спогадів – адже перша незабутня ялинка була в кожного. Сила цього тексту не лише в письменницькій майстерності Богдана Лепкого, а й в апеляції до «вічної» різдвяної теми у її зв'язках з мотивом світлого, безтурботного й неповторного дитинства, за яким тужить кожен із нас.

Список використаних джерел

1. Лепкий Б. (2024). Моя перша ялинка. Різдвяна класика: антологія оповідань українських письменників і письменниць XIX-XX століть та сучасної класики / Юрій Андрухович, Степан Васильченко, Лариса Денисенко та ін.; худ. Лада Касьяненко; упор. Ярина Цимбал; перед. Богдана Тихолоза. Х.: Віват. С. 412–416.
2. Пухонська О.Я. (2018). Література і пам'ять: версії взаємовпливу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, Вип. 4 (72), грудень. С. 191–193.
3. Boym S. (2001). *The Future of Nostalgia*. New York: Basic Books, 404 p.
4. Lachmann R. (2008). Mnemonic and Intertextual Aspects of Literature. *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*. Berlin – New York. P. 301–310.

НЕКЛАСИЧНІ ФОРМИ У ПОЕЗІЇ ІВАНА ДРАЧА (НА ПРИКЛАДІ ВІРША «БАЛАДА ПРО САР'ЯНІВ ТА ВАН-ГОГІВ» ЗІ ЗБІРКИ «СОНЯШНИК»)

Мельник Ульяна

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)
melnyk.uliana@chnu.edu.ua

Іван Драч (1936-2018) – ключова фігура літературного покоління 1960-х років, яке увійшло в історію як «шістдесятники». Його поезія поєднувала народну традицію та художні відкриття. Він поглиблював та оновлював нашу літературу цікавими образами, символами, тропами. Чимало новизни засвідчено в лексиці, поетичному синтаксисі, звукописі та віршуванні поета. Творчість І. Драча сприяла оновленню поетичної мови, формуванню національної самосвідомості та протистоянню радянській цензурі.

У дослідженні розглянуто вірш «Балада про Сар'янів та Ван-Гогів» [1, с. 28] в аспектах метрики та ритміки, строфіки та римування, а також проаналізовано певні особливості рими.

Названий вірш характеризується неklasичною формою. До неklasичних форм (за Н. Костенко [2, с. 101–139]) зараховуємо дольник, тактовик, акцентний вірш та верлібр. Хоча у творі помічаємо велику кількість рядків, які належать до силабо-тонічних віршів, проте неklasичні форми відіграють тут особливу роль. У більшості рядків кількість складів коливається від 10 до 12, а кількість наголосів – від 3 до 5. Це характерно для дольника – віршованої форми, у рядках якої може бути така кількість ненаголошених складів: від одного до двох. Тут немає чіткої періодичності чергування наголосів у рядках, тому віршований розмір твору – різнонаголошений дольник. У рядках вірша широко використана форма дольника, яка наближає його до трискладовика. Це яскраво видно у такому:

Поорані віком смагляві лица ~ _ _ ~ _ _ ~ _ ~ _ ~ _

Приклад дольника, близького до трискладовиків, є в останньому версі поезії:

І крапка в баладі мойй – сльоза. ~ _ _ ~ _ _ ~ _ ~ _ ~ _

У поезії наявні рядки, які мають будову власне акцентного вірша. Наприклад:

В мелодіях гички зеленоросої ~ _ _ ~ _ ~ _ ~ _ ~ _ ~ _ ~ _ ~ _

Ця форма надає тексту природної мелодійності й відчуття живої мови, що повністю відповідає літературному стилю Івана Драча. Вільна ритміка та відсутність жорсткої метричної структури допомагають пере-

дати динамічні, живі образи (наприклад, «Сар'яни в хустках, Ван-Гоги в спідницях»). Це поєднання візуального і емоційного враження дозволяє автору створити багатошарові картини. Підсилене також відчуття щирості та безпосередності, що важливо для емоційного зв'язку з образом матері та спогадами дитинства (наприклад, «Мама мої чисті в мелодіях крону»)

Усього рядків із силабо-тонічною будовою налічуємо 11, тонічною – 9. Отже, вірш належить до тонічної системи віршування, оскільки тут головну роль відіграє кількість наголосів, а не фіксована кількість складів чи впорядкованість стоп або метрів. Розмір поезії – різнонаголошений дольник 3-5.

Продовжуючи аналіз форми вірша, варто звернути увагу на особливості його строфіки. Твір складається із п'яти катренів, кожен з яких представляє окрему смислову мініатюру, об'єднану спільною темою культурної пам'яті та народного мистецтва. Така строфічна будова надає віршу чіткої композиційної структури.

У вірші «Балада про Сар'янів та Ван-Гогів» спостерігаємо перехресне римування. Наприклад:

<i>Хата у серці світитися мусить,</i>	A
<i>Погідною бути при всякій погоді.</i>	B
<i>Стоять Парфенони солом'яно-русі,</i>	A
<i>Синькою вмиті, джерельноводі.</i>	B

Надалі у вірші зберігається цей спосіб римування.

Також у творі наявні такі рими: неточні, приблизні та різнограматичні. Серед неточних рим знаходимо: *мусить – солом'яно-русі, глина – спинах, лица – спідницях, Ганни – ногами, небеса – сльоза*. У відсотковому аспекті їхня кількість – рівно 50. Фіксуємо також приблизну риму – *зеленоросої – проса*. До різнограматичних (категорії «дієслово-прикметник», «іменник-прикметник», «іменник-дієслово») зараховуємо *мусить – солом'яно-русі, погоді – джерельноводі, зеленоросої – проса, греблю – тереблю*. Це – 40% від загальної кількості рим.

«Балада про Сар'янів та Ван-Гогів» Івана Драча поєднує традиційні мотиви з сучасними поетичними формами, використовуючи різнонаголошений дольник і нетипові рими для створення емоційної глибини та асоціативного багатства образів. Це дозволяє передати динаміку думок і плинність спогадів, що відповідає асоціативному стилю мислення шістдесятників. Такі чинники надають віршові глибокого філософського забарвлення. Поезія є роздумом про культурну пам'ять, мистецтво та національну ідентичність.

Список використаних джерел

1. Драч І. Ф. (2016). Соняшник. Поезії 1960-1970 років : збірка поезій. Харків : «Фоліо», 416 с.
2. Костенко Н. В. (2006). Українське віршування XX століття : Навчальний посібник – 2-ге вид. випр. та доп. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 287 с.

МІЖ КАТАРСИСОМ І ТРАНСЦЕНДЕНЦІЄЮ: ТЕРАПЕВТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МИСТЕЦТВА¹

Тичініна Альона

Чернівецький національний університету
імені Юрія Федьковича (Україна)
a.tychinina@chnu.edu.ua

Художній образ, окрім естетичної, виховної, комунікативної та рецептивної функцій, може також виконувати терапевтичну роль. Питання терапевтичного потенціалу мистецтва неодноразово ставало предметом зацікавлення дослідників, зокрема в контексті філософської рефлексії. Платон надавав мистецтву важливого виховного та морального значення. У своїх діалогах, зокрема в «Державі», він аналізує вплив мистецтва на душу та формування людського характеру, оскільки може слугувати засобом гармонізації внутрішнього стану людини та її духовного розвитку. Показовим у цьому контексті є його запитання: «А чи не для того взагалі існує мистецтво, щоб відшукувати й видобувати для кожного те, що для нього корисне?» [3]. Арістотель, розглядаючи душу як ентелехію тіла, у концепції катарсису визначив очищення емоцій шляхом переживання співчуття і страху, викликаного певними епізодами трагедії. Він вважав, що мистецтво має здатність зцілювати душу, пробуджуючи глибокі емоційні реакції та співпереживання. Як зазначає мислитель: «Фабулу треба складати так, щоб кожен, хто навіть не дивлячись на сцену, а тільки слухаючи про події, тремтів і співчував тому, що діється» [1, с. 69]. Таким чином, і Платон, і Арістотель акцентували роль мистецтва у моральному становленні особистості та підтримці її емоційної гармонії. Ідеї цих античних філософів стали підґрунтям для подальших досліджень терапевтичної функції мистецтва, що й досі залишаються актуальними в сучасному гуманітарному дискурсі.

Ідею терапевтичного потенціалу мистецтва розвивали численні дослідники, серед яких варто згадати В. Маджі, С. Гаупта, Г. Ленерта, Е. Целлера, Е. Мюллера та інших. Особливої уваги заслуговують праці Я. Бернайса – «Діалоги Арістотеля у зв'язку з іншими його творами» (1863) та «Два трактати з арістотелівської теорії драми» (1880). Ці дослідження викликали широкий резонанс у науковому середовищі, зокрема щодо переосмислення катарсичного потенціалу мистецтва.

Ф.Ніцше у ранній праці «Народження трагедії з духу музики» (1872) розглядає мистецтво як засіб рецептивно-компенсаторного впливу. Через аналіз аполлонійського (раціонального) та діонісійського (ірраціонального) начал він підкреслює, що трагедія може бути інструментом примирення з болем буття: «Тут, у найвищій загрозі для волі, до нас наближається, як рятівна, цілюща чарівниця, мистецтво...» [7, Кар. 1–10].

¹ Повна версія тексту міститься у статті: Тичініна А. Р. Терапевтична функція художнього образу: поетика біблійних образів Сергія Жадана. Питання літературознавства. 2024. Вип. 110. С. 36–61. <http://doi.org/10.31861/pytlit2024.110.036>

З.Фройд піднімає питання про майбутнє людства в умовах глибокої епістемологічної кризи. Він звертає увагу на суперечливість технічного прогресу, який, даруючи людству нечувану силу, водночас несе загрозу самознищення. Проте надію він покладає на Ерос – життєствердну силу, здатну протистояти деструктивному Танатосу: «...Залишається тільки сподіватися, що інша з двох “небесних сил”, одвічний Ерос, докладе зусиль, аби утвердитися в боротьбі зі своїм рівно ж безсмертним суперником» [5, с. 88]. У праці «*Невпокій у культурі*» (1930) Фройд розглядає мистецтво як форму сублимації – перетворення пригнічених потягів у творчість, що слугує психотерапевтичному зціленню.

Р.Інгарден у фундаментальній праці «*Літературно-художній твір*» (1931) пропонує складну структуру літературного тексту та описує цикл його конкретизації читачем. Він акцентує, що за наявності відповідного запиту текст може мати терапевтичний ефект, провокуючи глибокі емоційні стани: «...читач часто використовує літературно-художній твір як зовнішній поштовх, що збуджує в ньому почуття й інші важливі для нього психічні стани...» [2, с. 53].

Мартін Гайдеггер у трактаті «*Походження твору мистецтва*» (1950) інтерпретує мистецтво як спосіб розкриття буття. Він підкреслює взаємозв'язок митця й твору та здатність мистецтва відкривати істину, що має екзистенційну й терапевтичну цінність: «Митець є джерелом твору» [6, р. 1].

Отже, існування художнього образу нерозривно пов'язане з адресатом, який у процесі сприйняття конкретизує текст, надає йому змісту та «оживляє» в акті рецепції. Цей процес не лише трансформує сприйняття самого твору, а й збагачує внутрішній світ реципієнта, відкриваючи йому нові горизонти буття поза межами повсякденності. Мистецький текст у читацькій уяві розгортається як багатовимірний світ, глибина і багатогранність якого визначаються запитом інтерпретатора. Мистецтво, зокрема й література, здатне не лише поглибити розуміння життя, а й надати йому відтінку піднесеності, іноді – майже сакрального значення, даруючи відчуття естетичного переживання й духовного зростання. Завдяки цьому творчість постає не просто об'єктом естетичної насолоди, а засобом трансценденції.

Список використаних джерел

1. Арістотель. Поетика (2018). Пер. з давньогр. Б. Тена. Харків : «Фоліо», 154 с.
2. Інгарден Р. (2024). Літературно-художній твір. Львів : Літопис, 484 с.
3. Платон. Держава (2000). Пер. з давньогр. Д. Коваль. Київ : Основи. 355 с. URL: <http://litopys.org.ua/plato/plat01.htm>. (дата звернення: 22.12.2024).
4. Тичініна А. Р. (2024). Терапевтична функція художнього образу: поетика біблійних образів С. Жадана. *Питання літературознавства*. Вип. 110. С. 36-61. <http://doi.org/10.31861/pytlit2024.110.036>
5. Фройд З. (2021). Невпокій в культурі. Пер. з нім. Ю. Прохасько. Київ : «Апріорі», 120 с.
6. Heidegger M. (2012). Der Ursprung des Kunstwerkes. Mit der «Einführung» von Hans-Georg Gadamer. Herausgegeben von Friedrich-Wilhelm v. Herrmann. Hamburg : Alster Werkdruck der Firma Geese, 118 S.
7. Nietzsche F. (2016). Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik. Edition Holzinger Berliner Ausgabe. 120 s. URL: <http://www.zeno.org/Philosophie/M/Nietzsche+Friedrich/Die+Geburt+der+Tragödie/Die+Geburt+der+Tragödie+aus+dem+Geiste+der+Musik> (Datum des Zugangs: 22.12.2024).

КОЛЕКТИВНА ПАМ'ЯТЬ І МОРАЛЬНІ ДИЛЕМИ: РЕКОНСТРУКЦІЯ ІСТИНИ, СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У РОМАНІ «ЛЕГЕНДА ПРО ДАГАД ТРІКОН»

Шапоренко Анна

*Чернівецький національний університету
імені Юрія Федьковича (Україна)*
shaporenko.anna@chnu.edu.ua

Калинич Катерина

*Чернівецький національний університету
імені Юрія Федьковича (Україна)*
k.kalynych@chnu.edu.ua

Культурна пам'ять постає важливою складовою соціальної ідентичності, позаяк генерує важливі колективні мнемонічні механізми, поєднуючи їх із особистісним досвідом. У цьому контексті особливого значення набувають художні тексти, що не лише розглядають процеси побудови колективної пам'яті, а й транслюють вагомі соціально-культурні питання справедливості та відповідальності за минуле. Одним із таких творів постає «Легенда про Дагад Трікон» (2016) сучасного швейцарського письменника та дипломата Грегуара де Кальберматтена.

Наукові зацікавлення цим романом – нове явище у вітчизняному та зарубіжному літературознавстві (наразі відсутні будь-які розвідки щодо цього тексту, що, безумовно, свідчить про новизну нашого дослідження). В основі його створення лежить досвід духовного зростання самого автора – працівника ООН, який займається Сахаджа йогою. Мотиви написання твору він вклав у репліку старого графа, який присвятив усе життя пізнанню себе: «Легенди призначені для того, щоб розказувати істини, які не можуть бути почутими у відкритому вигляді» [1, с.168]].

Письменник, ставлячи під сумнів існуючу дійсність, застосовує в «Легенді про Дагад Трікон» своєрідну легендну структуру та намагається підкреслити вагомий процес трансформації історії у важливий для формування уявлень про минуле міф. Однак письменник застосовує нетрадиційне для науки розуміння міфу. Як наголошує Г. де Кальберматтен, «міфи минулого могли вказувати на мости між паралельними світами та станами свідомості» [1, с. 99]. Такі мотиви переходу між вимірами, взаємодія з іншими реальностями та трансформації людського сприйняття знаходять своє відображення у жанрі фентезі. Інтеграція у текст роману атрибутивних ознак цього жанру: елементи міфологій різних народів світу, мотиви квесту, наявність паралельного світу, міфічного минулого, мандри у власній душі, пошук себе, гармонії, відображення занепаду людства від періоду Золотого віку до сучасної деморалізованої цивілізації, відродження втрачених цінностей [2] – та авторське визначення

[1, с. 3] дає підстави вважати «Легенду про Дагад Трікон» пригодницьким фентезі з елементами детективу.

Інкорпоруючи в означений роман сюжет про пошук зниклої десять тисяч років тому найрозвиненішої цивілізації Авастів, Г. де Кальберматтен порушує традиційну для літературознавства тему боротьби добра та зла і відтворює у найрізноманітніших топосах сутички між переродженими Авастами (добро) й Танатофором (зло). Важливим видається фокусування автора на відсутності у представників зла – огидних істот – «пам'яті про своє походження» [1, с. 83]: вони жили, не маючи «власної цілі» [там само].

Натомість ключовим у творі виступає концепт інтегрованого знання. Роль колективної та культурної пам'яті полягає в його легітимізації. Письменник наділяє персонаферу відповідною місією – відновити зв'язок із внутрішнім знанням, яке закладене в людську расу. Г. де Кальберматтен часто вдається до ретроспективних наративів – переносить героїв у вигадане минуле чи радше паралельний світ, і повертає їх у реальність, вказуючи на підсвідомі зв'язки з древньою вищою расою (Авастами) та у такий спосіб проводить компаративний аналіз між минулим та сучасністю. Як підкреслює сам автор, головне пророцтво Авастів (елемент колективної пам'яті) передалося людству в замаскованому жаргоні найбільших філософів людства – Платона, Аристотеля, Томи Аквінського та центральній постаті релігійного та культурного руху – Мартіна Лютера – і фокусується на самопізнанні кожного індивіда. Сама ж суть цього пророцтва загубилася в раціональних міркуваннях людства, яке прагнуло збагнути цю істину. Апелюючи до міфу про Платонівську печеру, швейцарський письменник наголошує на відмові від звичного ілюзорного сприйняття дійсності та спонукає до радикальних дій: «Ми маємо вийти назовні з темряви печери Платона, звільнитися від тіней ментальних переконань і раціональності. Натомість давайте мати мужність дивитися безпосередньо в сонячне світло першоджерела, відкриття усіх таємниць. Ті, хто живуть в ілюзіях, мають ілюзію, що живуть. Ті, хто живуть в реальності, торкаються глибшого виміру існування» [1, с. 165]. Досягти цього людство може лише завдяки спільним (колективним) зусиллям кожного.

У «Легенді про Дагад Трікон» реципієнт стикається з дослідженням і розкриттям реконструкцій минулого через одного із головних героїв – Лакшмана – археолога, на якого покладена відповідальність знайти скриню з пророцтвами біля активного вулкана. Розшифрувати послання від вищої раси означає віднайти першоджерело істини. Зробити це самотужки він не в змозі. Натомість колектив постає рушійною силою в цій справі, адже кожен персонаж – важливий носій певної культури. Таким чином, крізь призму колективної пам'яті (важлива складова культурної та соціальної ідентичності) автор порушує питання колективної та індивідуальної еволюції.

У романі «Легенда про Дагад Трікон» поняття культурної пам'яті (невід'ємна складова колективної [3]) стає першорядним інструментом для встановлення зв'язків між світовими культурами. Святий місце, в яких

персонажі наближаються до розгадки пророцтва, не обмежуються Індією, яка відома як священна земля. Особливий зв'язок зі зниклою вищою расою (Авастами) герої відчувають в Дельфах, біля підніжжя Скелі Піфії, а також у лісі. Сама ж культурна пам'ять передається нетрадиційно під час екскурсій чи церемоній, а не чуттєвому рівні.

Ще одним із структурних елементів культурної пам'яті, відтвореної на сторінках роману Грегуара де Кальберматтена, є релігія. Так, через наратив одного з персонажів автор висновує, що досліджені ними послання вищої раси дуже подібні до канонів встановлених релігій. Світ глобалізується і очевидними стають спільні та відмінні інтелектуальні, культурні, духовні традиції і цінності, які свідчать про притаманну єдність і красу людського сімейства [1, с. 300].

Головне прозріння наступає наприкінці твору, порушуючи плани і хід думок протагоністів. Як підкреслюється на сторінках роману: «авасти є минулим, людство є теперішнім» [1, с. 319]. Автор наголошує, що «тільки в теперішньому може бути досягнутий реальний прогрес... стан, який ви шукаєте, є самою реальністю... він не є ні пам'яттю, ні теорією, ні гіпотезою» [1, с. 394]. На останніх сторінках тексту автор вдається до філософського порівняння: розглядає пам'ять про минуле як човен, який ми беремо, щоб перетнути річку, і не маємо носити на спині всю решту життя, після того, як річка перейдена. Таким чином, він вдається до відкритого фіналу, залишаючи простір для розвитку дії в наступній частині.

«Легенда про Дагад Трікон» через концепти реконструкції істини, справедливості та відповідальності досліджує взаємодію колективної пам'яті з моральними дилемами. Грегуар де Кальберматтен порушує важливі питання, пов'язані з продуктивним функціонуванням соціуму, у якому кожний індивід відіграє вагомe значення. Письменник наголошує на необхідності взаємодії всього колективу, оскільки поодиночні герої «були просто не в змозі справлятися із завданням утримати це тонке знання: вони були немов стиснені кулаки, що намагаються втримати воду в своєму стиску» [1, с. 381]. У означеному романі відсутні однозначні відповіді, але за допомогою цього твору Г. де Кальберматтен спонукає до роздумів над моральними цінностями та їх змінністю в контексті історії та суспільства.

Список використаних джерел

1. Де Кальберматтен Г. (2016). Легенда про Дагад Трікон / пер. з англ. Ю. В. Добровольський. Київ: РІДЖИ, 432 с.
2. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т.2 (2007). Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: Академія. С. 529–530.
3. Шеховцова-Бураянова В. (2021). Колективна пам'ять як чинник формування національної ідентичності. У полоні спогадів: Україна у пошуках власної ідентичності (в рамках програми МОН України Всеукраїнські сковородинські навчання «Пізнай себе») (Київ, 23 квітня 2021 р.). Київ. С. 12–14.

МНЕМОНІЧНІ СТРАТЕГІЇ РОМАНУ В. Ґ. ЗЕБАЛЬДА «АУСТЕРЛІЦ»: ВЗАЄМОДІЯ КУЛЬТУРНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

Калинич Катерина

*Чернівецький національний університету
імені Юрія Федьковича (Україна)*

k.kalynych@chnu.edu.ua

Література як форма культурного вираження не лише акумулює в собі пам'ять про минуле, а й стає її безпосереднім об'єктом, позаяк зберігає та транслює досвід попередніх поколінь. Виконуючи роль своєрідного медіатора між індивідуальною та колективною пам'яттю, художній текст генерує наративи, здатні осмислити історичний досвід у його багатовимірності. Насьогодні наявно чимало досліджень, присвячених механізмам комеморації, літературній репрезентації травматичних подій, культурній та індивідуальній пам'яті, серед яких «Дослідження культурної пам'яті: вступ» А. Ерл (2008), «Простори спогаду. Форми та трансформації літературної пам'яті» А. Ассман (2012), «Постколоніальне відновлення пам'яті: привласнення, вигадки, дивовижні спогади» Д. Клодзейчика (2013), «Травматична пам'ять культури та її літературна репрезентація» О. Пухонської (2016), «Концепт «культурна пам'ять» у сучасній гуманітаристиці» (2024) М. Требіна та ін.

Одним із промовистих зразків репрезентації пам'яті в художній літературі постає роман німецького письменника та літературного критика Вінфріда Георга Зебальда «Аустерліц» (2001). Цей текст зі складною мнемонічною структурою артикулює взаємодію тісно пов'язаних між собою рівнів пам'яті – індивідуальної, колективної та культурної, безпосередньо пов'язаних із долею протагоніста Жака Аустерліца. Професор-мистецтвознавець із хвилястим волоссям, перекинутим на плече наплічником і цікавими мислинневими пробами [1, с. 39, 46] намагається внаслідок мимовільних ретроспекцій, навіяних архітектурними спорудами, віднайти втрачене дитяче «Я», виховане «у невеликому провінційному містечку Бала, в Уельсі, у домі пастора-кальвініста й колишнього місіонера <...> який був одружений з одною боязкою жінкою з англійської родини» [1, с. 52]. Реципієнт знайомиться з особистою історією головного персонажа, його намаганням віднайти загублену ідентичність. «Я ще пам'ятаю», – зауважує протагоніст, – «що у своєму вузькому ліжку в будинку пастора я годинами лежав без сну, намагаючись уявити собі обличчя тих, кого я покинув, як мені здавалося, з власної провини» [там само]. Крім того, читає разом з нараторами відтворює трагічну європейську історію ХХ ст. про Голокост. Як наголошує літературознавець Р. Осадчук, В. Зебальд демонструє не просто шлях повернення вже минулого вимушено забутого травматичного досвіду Аустерліца, а відтворює спогади про подвійно втрачені дитячі роки: «забуте празьке дитинство чотирирічного хлопчика, а також те фантомне щасливе дитинство, яке насправді він так і не пережив, бо його відірвали від батьків і відіслали до Англії» [2, с. 334].

Ускладнюючи оповідну структуру роману фрагментованими метанаративами різноманітних очевидців подій, автор демонструє діалогічний потік свідомості з нашаруванням історичних пластів документальних та художніх елементів, де особисті спогади Аустерліца накладаються на колективну пам'ять про Голокост, віддзеркалених у архітектурних просторах, матеріальних артефактах, історичних архівах тощо (свідчення культурної пам'яті). У такий спосіб, В. Зебальд намагається реконструювати вразливу пам'ять головного героя та заповнити лакуни його спогадів про важкі дитячі роки емігранта. Застосування інтермедіальних описів свідчить про матеріальні сліди пам'яті, які підтверджують, а подекуди й де-стабілізують оповідну послідовність пригадування протагоніста.

Так, архітектурні структури у романі «Аустерліц» слугують не тільки фізичними об'єктами, вони постають своєрідними текстами зі збереженими ознаками минулого. Описи фортифікаційних споруд, вокзалів, бібліотек, концентраційних таборів функціонують у творі В. Зебальда як «місця пам'яті» (*«lieux de mémoire»* за П. Нора [див.: 3]) і матеріалізують історичні травми, пережиті у відповідну епоху певними індивідами (до них зараховуємо й Жака Аустерліца). Протагоніст-мистецтвознавець крізь призму суб'єктивного досвіду активно взаємодіє з такими просторово-часовими матеріальними предметами через детальні описи, вважаючи їх мнемонічними носіями колективної травми та індивідуальної втрати. Яскравим прикладом цього слугує образ вокзалу на станції Ліверпуль-стріт, який слугує своєрідним тригером для Ж. Аустерліца і пробуджує у нього уривки спогадів про раннє дитинство і процес розлуки з родиною: «тоді на вокзалах зі мною часто траплялося, що серед тих, хто йшов мені назустріч викладеним кахлями переходом або стояв на ескалаторі <...> я помічав якісь, як видавалося, відомі мені з давніх часів обличчя. Всі ці знайомі лиця мали в собі щось таке, чим вони відрізнялися від інших, щось таке стерте, якщо так можна сказати, і ці обличчя часом не давали мені спокою цілими днями» [1, с. 140]. Як зауважує автор, Жака Аустерліца «охоплювали небезпечні та для нього самого цілковито незбагненні потоки почуттів» [1, с. 40]. Така наративна репрезентація Аустерліцових флешбеків генерує своєрідний культурологічний палімпсест пам'яті, у якому різні події (в тому числі й історичні) накладаються, взаємодіють і доповнюють одне одного.

Крім архітектури, автор звертається й до фотографії як амбівалентного медіатора пам'яті: з одного боку, вона фіксує відповідний момент минулого, а з іншого – свідчить про його невідворотну втрату. Хоча світлини, включені до тексту роману, й функціонують незалежно від самого тексту та порушують лінійну структуру оповіді, однак вони допомагають герою у пошуці власного «Я» та, інтегруючи його в зображеннях на фото епоху та події, допомагають віднайти забуті спогади. Наратор зауважує, що Аустерліц може витрачати цілі години, розглядаючи різноманітні світлини, «які він дістає зі своїх записів і викладає зображенням донизу, подібно до партії в пасьянс, і що кожного разу він знову дивується з того, що бачить, відкриваючи один за одним усі ці знімки, перекладає їх туди й сюди, дотримуючи порядку родової подібності, а то й виводить їх із гри,

аж поки не залишається жодної світлини, лише сіра поверхня стола, а часом, виснажившись від усіх цих роздумів та спогадів, він відчуває потребу прилягти на отоманку [1, с. 132].

Бібліотеки та архівні документи, з якими співпрацює Жак у надії відшукати втраченого батька, також відіграють вагому роль у процесі реконструкції індивідуальної пам'яті героя. Однак навіть систематизовані документальні свідчення минулого мають непоновлювальні лакуни: Аустерліц, відвідуючи паризькі архіви, виявляє у ретельно каталогізованих документах сліди замовчування. Тому індивідуальні маркери меморизації заміщуються існуючими достовірними аргументами колективних спогадів.

Ще одним символом культурної пам'яті у романі «Аустерліц» постають руїни. Покинуті будівлі та залишки архітектурних комплексів вдало ретранслюють сліди минулого і слугують матеріальними свідченнями історичних катастроф, що у свою чергу акцентують увагу на неможливості остаточного забуття минувших подій та перманентності травматичного досвіду.

У романі «Аустерліц» автор вибудовує складну систему взаємодії між культурною та індивідуальною пам'яттю, де матеріальні об'єкти виступають носіями історичних пластів і свідчать про страшні меморійні, суспільні та особисті втрати. Використані Зебальдом інтермедіальні пласти стають засобами інтерполяції минулого у сучасність, нагадуючи про фрагментарність і неповноту пам'яті. Задля відновлення травматичних спогадів і подолання їхнього деструктивного впливу протагоніст намагається за допомогою культурної спадщини генерувати власну ідентичність і доповнювати особисті спогади архівними документами, історичними свідченнями та матеріальними об'єктами. Їхнє споглядання, що часто переростає у філософські роздуми про час, втрату, фатальні випадки, наближають протагоніста до сакрального усвідомлення реальності і дають змогу пережити своєрідне теоестетичне сприйняття. Хоча німецький письменник демонструє нестабільний механізм пам'яті, наголошує на її фрагментарності, однак він стверджує можливість меморіалізаційної реконструкції через мистецтво та матеріальну культуру.

Список використаних джерел

1. Зебальд В. Г. (2020). Аустерліц / пер. з нім. Р. Осадчука. Київ: Комубук, 336 с.
2. Осадчук Р. (2019). У пошуках втраченого дитинства. Рефлексії над романом В. Г. Зебальда «Аустерліц». Аустерліц. С. 321–335.
3. Nora P. (1984). Les lieux de mémoire. I. La Republique. Paris: Gallimard, 720 s.

ФІЛОСОФСЬКО-ОНТОЛОГІЧНІ КОНСТАНТИ ПОЕТИКИ ВІЙНИ

Наместюк Світлана

*Буковинський державний медичний університет
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)
s.namestiuk@chnu.edu.ua*

Україна переживає не лише повномасштабну війну, а й складний ідентифікаційний процес, у якому переплітаються історичні, політичні та культурні чинники. Важливою складовою цього процесу є реінтеграція Донбасу як невід'ємної частини України та формування європейської ідентичності. Російська пропаганда використовує дезінтеграційні наративи, зокрема міф про «особливість» Донбасу, що сприяє ізоляції регіону та послаблює національну єдність. Пропонована робота аналізує ідентифікаційні процеси через призму творчості С. Жадана, зокрема його роману «Інтернат», де мотив дому та дороги символізують розрив із минулим та пошук ідентичності. С. Жадан досліджує тему «втраченого дому», що можна трактувати як екзистенційну алотропію (термін О. Червінської), що на сьогодні відображає широкі суспільні процеси [4].

Формування образу Донбасу як частини України має базуватися не лише на політичних аргументах, а й на культурній інтеграції, що є важливим чинником національної консолідації [1]. В романі «Інтернат» автор використовує традиційний мотив дороги, акцентуючи увагу на темах прощання з рідним домом та можливого (не)повернення до нього. В цьому контексті особливе значення набувають такі локуси, як інтернат, вокзал, мотель, магістраль, блокпост тощо. Дім постає як просторовий символ родинної пам'яті. С. Жадан підкреслює проблему невґрунтованості та «дезорієнтації на місцевості», подвійного травмування – тоталітарним минулим і мілітарним сьогодишнім. Відтак, акцентується проблема ідентичності, самоусвідомлення, його втрати та пошуку. Дім у романі виступає філософсько-онтологічною константою. Автор порушує питання внутрішньої бездомності та екзистенційного сирітства. Аналізуючи травмоландшафт Донбасу, письменник ретельно вибудовує шлях до «Дому» як єдиного можливого варіант повернення внутрішньої цілісності героїв, усвідомлення своєї ролі у макросвіті «Великого Дому» та шанс попрощатися з інтернатом як символічним простором внутрішньої колонії.

Творчість С. Жадана відображає естетичні особливості української літератури ХХІ століття. Ці тексти сприяють глибшому осмисленню культурної спадщини України та її зв'язків із європейськими традиціями.

Образ Донбасу в українській літературі ХХ–ХХІ століть можна виокремити у три основні типи його сприйняття: метафоричний степ і праця (у класиків, як-от С. Черкасенко), героїчна індустріалізація (література 1920–1930-х років) та екзистенційна порожнеча (С. Жадан).

Російська пропаганда створила міф про Донбас як виключно радянський і неукраїнський регіон, що стало інструментом гібридної агре-

сії [3]. Це сприяло дезінтеграційним настроям і ускладнило боротьбу України за Незалежність. С. Жадан через свої твори демонструє, як маніпуляції історичною пам'яттю формують викривлене уявлення про регіон та виправдовують агресію під приводом «захисту» російськомовного населення. В цьому контексті, українська культура, зокрема література, відіграє ключову роль у переосмисленні стереотипів та інтеграції Донбасу в національний дискурс.

Таким чином, гібридна війна Росії проти України є військовим та культурним протистоянням, спрямованим на зміну історичної пам'яті та національної ідентичності українців. Відтак, літературна рефлексія, зокрема творчість С. Жадана, відіграє ключову роль у формуванні опору пропаганді та зміцненні національної самосвідомості.

Українська література виступає важливим інструментом суспільного діалогу та консолідації, допомагаючи осмислити ідентичність у постколоніальному контексті та інтегрувати різні регіони в єдиний культурний простір [2].

Творчість С. Жадана, яка досліджує питання ідентичності та культурних трансформацій, сприяє переосмисленню Донбасу як частини української національної та європейської спільноти. Його література формує новий наратив, що зміцнює внутрішню єдність України та її зв'язки з європейським світом.

Список використаних джерел

1. Ассман А. (2012). Простори спогаду. Форми трансформації культурної пам'яті. Київ.
2. Гриценко Є. Інтерв'ю. Сергій Жадан: «Поетичними є всі характери, варто лише спробувати їх відчувати та зрозуміти». URL: <http://interviewer.com.ua/culture/serhiy-zhadan/> (дата звернення: 17.08.2018).
3. Гундорова Т. (2013). Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодернізм. Київ.
4. Червінська О. В. (2003). Віртуальна парадигма історичного буття. *Питання літературознавства*. Вип. 10. С. 3-10.

ОБРАЗИ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК ПАМ'ЯТІ У ТВОРЧОСТІ СТЕПАНА ЧАРНЕЦЬКОГО (НА МАТЕРІАЛІ ВІРШІВ ПЕРШОЇ ЗБІРКИ «В ГОДИНІ СУМЕРКУ»)

Захарюк Наталія

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)*

zakhariuk.nataliia@chnu.edu.ua

Степан Чарнецький (1881-1944) – український поет, перекладач, фейлетоніст, журналіст, редактор, режисер, театральний критик, член Спілки письменників України (1939), автор патріотичного гімну Українських січових стрільців «Червона калина» («Ой у лузі червона калина...»).

Народився у с. Шманьківці (нині Чортківський район на Тернопільщині), був тринадцятою дитиною у сім'ї. Його батько, священник, помер, захворівши на тиф, ще до народження сина.

З юних років брав активну участь у різних молодіжних організаціях, захоплювався літературою та театром. На формування і становлення Степана Чарнецького як поета безпосередньо вплинуло середовище літературного угруповання «Молода муза». Був режисером і художнім керівником театру товариства «Руська бесіда». Опублікував «Нарис історії українського театру в Галичині» (1934 р.).

Мета роботи – розглянути поезію Степана Чарнецького щодо її образної наповненості на основі віршованих творів, уміщених у дебютній збірці «В годині сумерку», яка вийшла у 1908 році. Книгу складає 48 віршів, які згруповані у 7 розділів.

Творчість поета є надзвичайно різноманітною за своєю образністю та символікою. У віршах Степана Чарнецького зафіксовано зіткнень художніх варіацій, які показують: схопленість миті, момент настрою, почуття. Вислови творчої уяви поета постають у різних інтерпретаціях: від образу природи до емоційного опису.

Переплетіння опису природи та емоційного занепаду засвідчено у вірші «Говерля». Автор віртуозно поєднує тонкість пейзажу засніженої гори та наділяє її людськими почуттями. Наприклад:

Я бачу знов тебе! Он стать твоя біліє,
І око знов моє по твоєму блудить склоні.
Ось бач: вже сонця жар тепло на світ весь сіє,
Лиш ти одна сумна у сніговій опоні!.. [1, с. 11].

Горо, моя горо! Тебе я розумію...
Твоя судьба — в снігу красніти та в інею,
Твоя душа — в зими обіймах вічно мліє...[1, с. 11].

Також ліричний герой порівнює долю Говерли зі своєю, демонструючи відчуття приреченості та холоду:

Ти все повита в мрак і літо над твоєю
Короною теплом ніколи не повіє –
Гей! Яка схожа ти із долею моєю!.. [1, с. 11].

Автор часто зіставляє свої почуття зі змінами пір року. Яскравим прикладом слугує його «Кулявий сонет». Варто звернути увагу, що осіння туга та дощовитість ніби передає стан оповідача:

Як прийде осінь тиха, сумовита,
І вбере поле жовтою травою,
Земля затужить за леготом літа, –
Затужу за тобою...

Як прийде осінь тиха, сумовита
І все овіє тихою тугою,
Земля застогне – сумна, в скиби зрита, –
Заплачу за тобою... [1, с. 32].

Вірш «В каварні» демонструє рутину, безрадісність одноманітного існування. Жіночий образ у поезії постає самотнім, відчувається приглушений внутрішній біль з надією на прозріння та умиротворення. Наприклад:

Минають дні, минають ночі,
Ти за буфетом все сама;
В утому вбрали твої очі
Сліди недоспаної ночі,
Жалоба в них тремтить німа...

Скажи, маленька, чи ніколи
В тебе не будить ся душа?
І чи заплакати не хоче,
Що марно йдуть і дні і ночі, –
Ти за буфетом все сама... [1, с. 75].

Відображення глибоких роздумів та внутрішніх звертань ліричного героя передає поезія «В томлячу хвилю...». Атмосферу життєвої мряки, згаслих надій та прощання виражено такими рядками:

Чи тямиш ту бліду погаслу днину
Вбрану в мельодію розжалених піль?
Мраки лягали на пусту долину

І смуток ніс ся від далеких ріль,
Котив ся ген над зжатыми ланами
Та опиняв ся на верхах топіль... [1, с. 65].

Отже, збірку «В годині сумерку» можна розцінювати як книгу роздумів та переживань поета. Збірка пронизана мотивами самотності, туги, нездійснених мрій. Степан Чарнецький майстерно використовує гнучку ритміку та меланхолійну тональність, яка передає стан душі, що перебуває між світлом і темрявою, між надією та зневірою.

Список використаних джерел

1. Чарнецький С. (1908). В годині сумерку. Львів: Накладом М. Петрицького з «Загальної друкарні» ул. Академічна 8, 96 с.
2. Степан Чарнецький – Поезія, біографія, тексти [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://poetry.eu/avtor/stepan-charneckiy>. Дата звернення: [22.02.2025]

«ФІЛОСОФІЯ» ПОСТАПОКАЛІПСИСУ: ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ПИТАННЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА

Бирбюк Христина

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)*
byrbiuk.khrystyna@chnu.edu.ua

Тичініна Альона

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)*
a.tychinina@chnu.edu.ua

Поетика літературних видів і жанрів завжди була актуальним об'єктом літературознавчих студій. Це зумовлено, зокрема, «мінливістю жанрових меж, рухом, постійною трансформацією, диференціацією» [1, с. 231]. Особливо цікаво простежувати жанрову динаміку на прикладі фантастичної літератури, яка еволюціонувала від імплікованого в художній текст фантастичного компонента до жанру, жанрового різновиду, піджанру, мегажанру і, зрештою, ряду метажанрів [1, с. 216], як-от: наукова фантастика, фентезі, кіберпанк, хорор, постапокаліпсис тощо.

Постапокаліпсис – це метажанр фантастичної літератури, в якому події відбуваються у світі після глобальної катастрофи. У творах цього жанру часто зображуються руйнування та занепад цивілізації, оскільки високий рівень капіталізму призводить до соціальних, економічних і екологічних криз. Термін походить із грецької «апокаліпсис», що означає «одкровення». Така катастрофа може мати як наукову, так і релігійну основу – наприклад, третю світову війну із застосуванням зброї масового ураження, падіння астероїда, пандемію тощо. Оповідь окреслює сучасну ситуацію з точки зору тих, хто пережив катастрофу.

Метажанр відрізняється від жанру тим, що автор розширює жанрові межі в інші мистецькі та культурні контексти. Так, спираючись на низку праць із літературної генології, Т. Бовсунівська окреслює ключові ознаки метажанру: «1) архетип, міф, психоаналітичний конструкт або силогізм; 2) співіснування літературних родів, видів, жанрів і течій, жанрів мистецтва, а також літературних, позалітературних і позахудожніх ідеологічних конструктів; 3) система включених жанрів; 4) неможливість асиміляції» [7, с. 10]. Саме тому ми можемо стверджувати, що постапокаліпсис є метажанром: «Постапокаліптичний роман у двадцять першому столітті стверджує, що, як альтернатива постмодерністським формальним експериментам, ці тексти використовують умовності постапокаліптичної жанрової фантастики, щоб дослідити категорію сучасності» [3, р. 2].

Постапокаліптичні топоси можна описати як простори «локальних катастроф». Прикладами цього можуть бути покинуті території, руїни, стихійні лиха, міфологізовані сцени тощо. У романі Роджера Желязни «Проклін-зона» читаємо: «Вибратися з Лос-Анджелеса на дев'яносто першу трасу було справжнім кошмаром. Вода лилася стіною, а по броні

транспортера барабанили каменюки завбільшки як бейсбольний м'ячик» [2, с. 18]. У цьому контексті показовим є уявлене міське майбутнє Лос-Анджелеса у фільмі Рідлі Скотта «Той, що біжить по лезу» (1982) – візія технократичного занепаду, наукова проекція післявоєнного мегаполіса в руїнах [8, р. 90–117], що перегукується з баченням у творі «Проклін-зона». «Нова хвиля» фантастики також інтегрувала постапокаліптичний стиль у зображення субкультур, зокрема банди рокерів, як у романі «Проклін-зона» Роджера Желязни: «Я – “Янгол”». Останній із “Янголів”. І в клубі я ще відтоді, коли їздили в джинсах, а не повернулися до шкіри через трикляті бурі» [2, с. 45].

У постапокаліптичних творах однією з ключових тем є руйнування цивілізації та початок нової ери. Такі твори зображують глобальну катастрофу, яка або повністю знищує, або радикально трансформує існуючі соціальні, економічні та політичні структури, змінюючи самі основи людського буття.

«Ті, хто залишився, стикаються з війнами, епідеміями та стихійними лихами, які є настільки руйнівними, що виживає лише кожна четверта людина» [6, р. 9]. Ядерна війна, техногенні катастрофи або масштабні епідемії часто виступають причинами описаних подій. «Чума, знаєш – річ не терпляча» [2, с. 64]. Після катастрофи люди змушені адаптуватися до нової реальності, в якій звичні правила й норми більше не діють.

Постапокаліпсис часто демонструє, як люди змушені шукати нові способи виживання після глобальної катастрофи, коли старі соціальні системи вже не функціонують. В умовах відсутності влади, зруйнованої економіки та знищеної інфраструктури вони намагаються адаптуватися до ворожого середовища. «Багато бомб і ракет, що дали непередбачені наслідки: оце!» [2, с. 69]. Організація нових соціальних зв'язків, відновлення виробництва та пошук життєво необхідних ресурсів стають першочерговими завданнями тих, хто вижив. Іноді це передбачає повернення до примітивного способу життя, де існування кожної людини залежить від її здатності до адаптації.

Через руйнацію економічних і політичних структур виникають нові форми соціальної організації – племена, угруповання або альтернативні моделі взаємодії, продиктовані необхідністю спільного виживання. «Гадали, що “Янголи” – це тільки вся банда, один же “янгол” – ніхто» [2, с. 48].

У нових умовах поняття «влада» й «порядок» набувають інших значень і більше не обов'язково пов'язані з державними інституціями. Це породжує нові моральні дилеми, які стають частиною філософського виміру постапокаліптичної літератури.

Спроба людства відновити цивілізацію або знайти нові моделі існування є важливим аспектом постапокаліптичного наративу. Не завжди зрозуміло, наскільки оптимістичним є це уявлення. У низці творів ідеться не лише про фізичне виживання, а й про відродження духовних і моральних цінностей, а також про пошук нових форм буття у світі, де старі ідеали вже не мають сили. «Апокаліптична література проходить повз кінець моралі, яка пов'язана зі звичками буття світу, що закінчився» [5, р. 61]. У таких умовах відновлення цивілізації часто постає як складний і

неоднозначний процес, що охоплює як технологічний прогрес, так і глибокі моральні питання – про сенс життя після катастрофи.

Окрім образів руїн цивілізації та дикої природи, важливу роль відіграє загальна атмосфера тривоги й безнадії. Персонажі постапокаліптичних творів змушені постійно шукати їжу, воду та безпечне місце для ночівлі. Вони стикаються з наслідками катастрофи: інфекціями, нестачею ресурсів, конфліктами за їх володіння. У таких умовах головною ознакою нової реальності стає напруга між людьми. Боротьба за виживання часто перетворюється на протистояння між групами або племенами, що мають різні уявлення про шляхи відновлення цивілізації чи адаптацію до нових обставин. «Я – останній, і маю берегти репутацію. На нас не залупайся – порвемо, ось воно як» [2, с. 45].

Одне з найважливіших філософських питань постапокаліпсису – що відбувається з людською мораллю та соціальними нормами після розпаду цивілізації. Чи є в людині щось таке, що дозволяє зберігати людяність у світі, де традиційні моральні орієнтири втратили актуальність? Як вона реагує на ситуації, коли соціальні й правові норми більше не діють? У реальності, де ресурси обмежені, а виживання стає головною метою, постає дилема: чи виправдовує це порушення моральних засад?

Постапокаліпсис створює умови «експериментальної моралі», коли дії персонажів визначаються не зовнішніми нормами, а внутрішнім вибором. Це відкриває простір для осмислення екзистенційної відповідальності – необхідності самостійно приймати рішення та нести за них наслідки, навіть у хаотичному, безструктурному світі. Герой Желязни в «Проклін-зоні» ілюструє цю проблему. Жорстокий та егоїстичний на початку, він поступово бере на себе відповідальність за життя інших, що свідчить про його внутрішню етичну трансформацію. «[Ідеш або не ідеш. Вибирай. Але пам'ятай: якщо поїдеш і доберешся, тобі все пробачать, і ти будеш вільною людиною» [2, с. 11]. Цей вибір між особистим порятунком і суспільним обов'язком демонструє трагізм або навіть абсурдність існування в нових умовах.

Постапокаліптична література – це не просто жанр, що описує фізичне знищення світу, а й засіб глибшого осмислення того, як люди живуть і змінюються під час катастрофи. Проблеми морального вибору, пошуку сенсу, внутрішньої боротьби та надії на відродження розгортаються на тлі руйнування довколишнього світу. У цьому контексті постапокаліпсис виступає простором для вивчення архетипів, міфів і символів. Образ героя, його шлях, жертви та боротьба з темрявою чи руїною цивілізації метафорично відображають внутрішні зміни особистості. Часто використовуються міфологічні мотиви – руїни, дороги, стихії, природа – як маркери цієї боротьби людини як із зовнішнім світом, так і з собою. Постапокаліпсис символізує очищення й оновлення, що знищують застарілі світоглядні системи, формуючи нову реальність.

Таким чином, постапокаліптичний метажанр є не лише засобом художнього моделювання катастрофи, а й платформою для філософських і екзистенційних роздумів. Він дозволяє не просто осмислити поняття волі, надії та відродження, а й переосмислити взаємини між людиною та

світом. Постапокаліпсис – це значущий культурний феномен, що не лише фіксує руїни старого порядку, а й відкриває шлях до нових сенсів.

Список використаних джерел

1. Бовсунівська Т. Жанрові модифікації сучасного роману. Харків: Діса плюс, 2015. 368 с.
2. Желязни Р. Проклін-зона; пер. з англ. Дениса Дьоміна. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2021. 128 с.
3. Hicks Heather J. The Post-Apocalyptic Novel in the Twenty-First Century: Modernity beyond Salvage. New York: Palgrave Macmillan, 2016. 208 p.
4. Hurley J. Still Writing Backwards: Literature After the End of the World. *Frame*, 26(1), 2013. pp. 61-76.
5. Jung Carl G. The Archetypes and the Collective Unconscious. Translated by R. F. C. Hull, 2nd ed., vol. 9, pt. 1, Princeton University Press, 1969. 589 p.
6. Kyle Richard G. Apocalyptic fever: end-time prophecies in modern America. Wipf and Stock Publishers, 2012. 372 p.
7. Paranyuk D., Tychinina A. Intertextuality of the Personosphere as a Factor of Meta-Genre and the Key to the Success of a Text (Clifford Simak «Shakespeare's Planet») *Питання літературознавства*. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2023. Вип. 107 (2023). С. 216–237.
8. Yeates R. Urban Decay in the Transmedia Universe of Blade Runner. In *American Cities in Post-Apocalyptic Science Fiction*, 90–117. UCL Press, 2021. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1txdfvf>.

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ТА ЇХ РУЙНУВАННЯ У РОМАНІ БЕРНАРДІН ЕВАРІСТО «ДІВЧИНА, ЖІНКА, ІНАКША»

Матвієшин Катерина

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)
matviieshyn.kateryna@chnu.edu.ua

Нікоряк Наталія

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)
n.nikoriak@chnu.edu.ua

Бернардіна Еварісто (Bernardine Evaristo, 1959 р.н.) – одна з найвпливовіших сучасних британських письменниць англо-нігерійського походження, поетеса, драматургиня та професорка, яка зробила значний внесок у розвиток літератури та гендерних студій [2]. Її творчий шлях відзначається сміливим переосмисленням традиційних наративів, експериментальним стилем письма та глибоким зануренням у питання ідентичності, раси та гендеру. Як перша темношкіра жінка, яка отримала Букерівську премію, Еварісто привернула увагу до досвіду маргіналізованих груп, що значно розширило простір для обговорення гендерних та соціокультурних тем у літературі. У своїх творах вона майстерно поєднує традиційні й новаторські літературні техніки, створюючи багатоголосі оповіді, що охоплюють широкий спектр жіночого досвіду [3].

Знаковий роман авторки «Дівчина, жінка, інакша» («Girl, Woman, Other», 2019) [1] постає зразком глибокого дослідження жіночого досвіду та гендерної ідентичності у сучасному британському суспільстві. Авторка не лише зображує багатомірні образи жінок і небінарних осіб, але й активно руйнує усталені гендерні стереотипи, демонструючи їхню неспроможність у сучасному світі.

Деконструкція традиційної гендерної ролі жінки як матері та дружини. Одним із найпоширеніших гендерних стереотипів є уявлення про жінку як насамперед матір і дружину, берегиню домашнього вогнища, яка має дбати про чоловіка та дітей. У романі цей образ розвінчується через низку героїнь: Амму і Ширлі. Амма – феміністка, режисерка, яка не вписується в традиційну модель материнства. Вона виховує доньку Яз без класичного уявлення про батьківську ієрархію та не відмовляється від власних амбіцій. Ширлі – навпаки, дотримується традиційних поглядів на роль жінки, проте її життя показує, що сліпе слідування стереотипам не гарантує щастя. Вона стає вчителькою, дружиною та матір'ю, але її жорсткість і впертість віддаляють її від дочки. Авторка демонструє, що жінки можуть бути різними: одні приймають традиційні ролі, інші їх заперечують, і жоден шлях не є універсально правильним.

Руйнування міфу про відсутність жіночої амбітності та неспроможність до професійної реалізації. Існує стереотип, що жінки менш амбітні або не можуть досягати успіху в кар'єрі так само, як чоловіки. У романі

цей міф руйнується через героїнь, які виборюють своє місце в різних сферах: Амма стає успішною театральною режисеркою, хоча її шлях був складним через те, що вона працювала у сфері, де домінують чоловіки; Латіша – приклад жінки, яка розчаровується в ідеї кар'єрного зростання через дискримінацію, адже вона бачить, що чоловіки отримують підвищення швидше, ніж вона. Таким чином, авторка критично осмислює структурні бар'єри, з якими жінки стикаються у професійній сфері, підкреслюючи, що успіх жінок можливий навіть у патріархально орієнтованих галузях, хоч і досягається він часто в умовах системної дискримінації.

Гендерна ідентичність як спектр: виклик бінарній системі. Роман відкрито досліджує питання гендерної ідентичності та сексуальності, руйнуючи стереотипи про «правильний» гендерний поділ. Меган/Морган – небінарна персона, яка відмовляється від традиційного поділу на чоловіче та жіноче, вибудовуючи власну ідентичність. Це прямий виклик суспільному уявленню про гендер як чітко визначену категорію. Домінік – лесбійка, яка змушена боротися з гомофобією та упередженнями як у суспільстві, так і в особистих стосунках. Її історія демонструє труднощі, з якими стикаються жінки, що відхиляються від гетеронормативної моделі. Еварісто підкреслює, що гендер і сексуальність – це спектр, а не жорстка бінарна система.

Переосмислення лідерства та сили як гендерно-нейтральних категорій. Один із найпоширеніших стереотипів, який аналізується у романі також, про природжені лідерські якості чоловіків, про те, що вони сильніші та більш компетентні. У романі ця думка піддається критиці: чоловічі персонажі часто зображені як слабкі або залежні: хтось є жертвою власних амбіцій, хтось проявляє байдужість, а хтось не здатен приймати відповідальність за свої дії. Жінки, навпаки, демонструють силу, витривалість і самодостатність. Наприклад, Пенелопа, попри свою внутрішню кризу, змушена шукати власний шлях без допомоги чоловіків. Роман показує, що сила та лідерство – це не питання статі, а особистих якостей.

Перетин гендерної та расової дискримінації. Окрім гендерних стереотипів, роман також досліджує перетин гендеру та раси, адже для багатьох героїнь дискримінація є подвійною – як через стать, так і через етнічне походження. Темношкірі жінки, такі як Яз або Латіша, стикаються з упередженнями не лише щодо своєї статі, але й щодо раси. Їхній шлях є більш складним, оскільки їм доводиться боротися з подвійною маргіналізацією. Ширлі, яка намагається пристосуватися до «білих» стандартів, показує, як інколи жінки змушені йти на компроміси з собою, щоб досягти успіху. Роман підкреслює, що гендерні та расові стереотипи часто взаємопов'язані, і боротьба з ними вимагає комплексного підходу.

Таким чином, Бернардін Еварісто у своєму романі «Дівчина, жінка, інакша» не просто руйнує гендерні стереотипи, а створює альтернативне бачення жінок, їхніх можливостей та шляхів до самореалізації. Вона показує, що жінка може бути ким завгодно – незалежно від її раси, сексуальної орієнтації чи соціального статусу. Роман доводить, що жінка не зобов'язана бути лише матір'ю чи берегинєю сім'ї; кар'єра та особисте щастя можуть бути рівнозначно важливими; гендер і сексуальність – це

спектр, а не чітка категорія; чоловіки не є апріорі сильнішими чи компетентнішими за жінок; расові та гендерні стереотипи часто взаємопов'язані, що ускладнює боротьбу з дискримінацією. Завдяки багатогранним персонажам та оригінальному стилю оповіді Еварісто створює правдиву картину сучасного світу, де стереотипи вже не працюють, а людина має право бути такою, якою вона є.

Список використаних джерел

1. Еварісто Б. (2021). Дівчина, жінка, інакша / пер. Ярослави Машико. Харків : Фабула, 400 с.
2. Bernardine Evaristo doubles lifetime sales in five days after joint Booker win. URL: <https://www.theguardian.com/books/2019/oct/22/bernardine-evaristo-doubles-lifetime-sales-in-five-days-after-joint-booker-win>
3. Bernardine Evaristo on the Richness of Older Women's Stories. URL: <https://lithub.com/bernardine-evaristo-on-the-richness-of-older-womens-stories/>

ПАМ'ЯТЬ У РОМАНІ ТАНІ МАЛЯРЧУК «ЗАБУТТЯ»

Дзик Роман

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)*

r.dzyk@chnu.edu.ua

Якщо пригадати перше десятиліття 2000-х років, то нескладно зауважити, що творчість Тані Малярчук закономірно розглядали в межах літератури постмодернізму, зараховуючи її на той момент до «найновішої підлітково-дитячої літературної альтернативи» [17, с. 207, 229–232]. Сьогодні вона так само закономірно розглядається в межах метамодерністської парадигми. Особливо коли мова йде про роман «Забуття», який неодмінно фігурує серед прикладів «літературних творів із виразним метамодерністським первнем» [5, с. 46].

Роман «Забуття» (2016) в цьому сенсі вписується в добре помітну тенденцію сучасного українського літературного процесу, яка бере свій початок від «Музею покинутих секретів» (2009) Оксани Забужко [3; 21]. Йдеться про літературу, що звертається до проблем історичної, колективної і водночас приватної, персональної пам'яті. Цей феномен уже досить ретельно проаналізований українськими літературознавцями. Про факт його існування свідчать, зокрема, і спроби ширших узагальнень на основі низки текстів. Так, «Забуття» зазвичай розглядають поряд із романами Надії Мориквас «Корнелія» (2015) [2], Лесі Івасюк «Зашморги» (2019) [3], Марії Матіос «Букова земля» (2019) [7], Софії Андрухович «Амадока» (2020) [6].

У випадку роману «Забуття» проблема пам'яті артикулюється, напевно, найвиразніше, починаючи з назви й неодноразово стаючи предметом рефлексій упродовж тексту. Дія роману розгортається у двох часових вимірах: сьогодення і події сторічної давнини, пов'язані з постаттю В'ячеслава Липинського. Така композиційна двоплановість неминуче провокує питання про взаємозв'язок цих двох планів, рівновагу чи переважання котрогось із них. Здавалося б, відповідь мала би бути очевидною з огляду на історичну вагу і масштаб постаті Липинського. В такому разі сюжетна лінія сьогодення мала би бути цілком підпорядкованою розкриттю тієї першої лінії. І таких прочитань не бракує [9; 10; 12; 15; 20]. Водночас уже в перших відгуках на роман помітна інша тенденція з наголосом на першорядній ролі сюжетної лінії оповідачки (ліричної героїні, альтер-его авторки або й самої авторки): «“Забуття” написане про ту юну жінку. А біографія Липинського постає тим, що по ходу читання максимально відчужується – від героїні, а слідом за нею – і від читача» [17].

Дозволю собі припустити, що найважливішою в цьому рівнянні є середня ланка, оті сто років, які з'єднують обидва часові виміри. Оповідачка наводить лише три точки перетину її і Липинського життів. І тут вона ненавмисно (або ж цілком навмисно) трохи лукавить, провокуючи пошук зв'язків і паралелей між їхніми історіями. І таких можна віднайти чимало. Могила Липинського була знищена. Так само неможливо знайти могилу матері бабці Соні, яка загинула під час Голодомору. Або ж могили

батьків діда Бомчика, чиї могили загублені для оповідачки разом із їхніми іменами. Липинський стає початковою точкою відліку, тією втраченою ланкою прадідів і прабабусь, поглинутою забуттям. А оповідачка мовби переймає на себе роль доньки Липинського, яка від нього відмовилася. І в такий спосіб відновлюється історична тяглість.

Як влучно зауважує А. Герасимова, «для ліричної героїні точкою відліку стає внутрішня ініціація, коли з дитини своїх батьків вона перетворюється на онуку дідів і бабів, за якими стояло набагато більше невисловленого, формотворчого і спотворювального водночас» [4]. Ці, здавалося би, другорядні персонажі є носіями трансгенераційної травми, що передається від покоління до покоління. Травми, яка була примусово замовчувана поколінням батьків, але відгукується в поколінні внуків. Записана й зафіксована, їхня історія стає частиною колективної пам'яті, яка протистоїть забуттю.

Список використаних джерел

1. Бондарева О. (2023). Простір «інтернат» як метаметафора недолюбленості ментальної периферійності та постколоніальної невизначеності в сучасній українській літературі. *Bibliotekarz podlaski*. Т. 59, № 2. С. 191–211. <https://doi.org/10.36770/bp.807>
2. Випасняк Г. (2019). «Посол мертвих» як носій національної пам'яті (на матеріалі романів Т. Малирчук «Забуття» та Н. Мориквас «Корнелія»). *Дослідження різних напрямів розвитку філологічних наук*: Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 29–30 листопада 2019 року. Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», С. 9–12.
3. Випасняк Г. (2019). Реставратори травматичної пам'яті: типологія образу. *Львівський філологічний часопис*. № 6. С. 27–31.
4. Герасимова А. «Забуття» чи знаходження себе через Липинського. *Читомо*, 5 жовтня 2016 р. URL: <https://archive.chytomo.com/uncategorized/zabuttya-chi-znaxodzheniya-sebe-cherez-lipinskogo> (дата звернення: 1.03.2025).
5. Гребенюк Т. (2023). Спільний біль, війна й ідентичність: національна специфіка українського літературного метамодернізму. *Сучасні літературознавчі студії*. № 20. <https://doi.org/10.32589/2411-3883.20.2023.293539>
6. Кавун Л. (2021). Тема пам'яті і забуття в сучасній українській літературі. *Hungaro-Ruthenica*. 2021. Т. IX. С. 89–98.
7. Кавун Л. (2023). Тема пам'яті й тотожності в сучасній українській прозі. Синопис: текст, контекст, медіа. Т. 29, № 1. С. 1–7. <https://doi.org/10.28925/2311-259x.2023.1.1>
8. Кобилянська А., Нечитайлюк І. (2021). Проблема збереження історичної пам'яті у романі «Забуття» Тетяни Малирчук. *Українська словесність у полікультурно-освітньому просторі сьогодення*: збірник тез доповідей міжнародної наукової конференції, 23–24 вересня 2021 р. Одеса: Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, С. 78–84.
9. Коцарев О. (2017). «Забуття» Тані Малирчук. Поляк Липинський, який став українським мислителем. *Texty.org.ua*, URL: https://texty.org.ua/articles/73621/Zabuttya_Tani_Malarchuk_Polak_Lypynskiy_jakij_stav-73621/ (дата звернення: 1.03.2025).
10. Лукіна Л. (2017). Постать В'ячеслава Липинського як взірць поєднання польської національності та української ідентичності (на матеріалі роману Тані Малирчук «Забуття»). *Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Слов'янська філологія: історія, сьогодення, перспективи»*. Умань: Візаві. С. 78–82.
11. Любінецька М. (2024). Екзистенційні ризики та фундаментальні цінності у романі «Забуття» Тані Малирчук. *Теоретична і дидактична філологія*. № 38. С. 222–236. <https://doi.org/10.31470/2309-1517-2024-38-222-236>
12. Любінецька М. (2023). Образ В'ячеслава Липинського як лідера українського національного руху у романі «Забуття» Тані Малирчук. *Джерела*. № 1 (103). С. 46–48.
13. Малирчук Т. (2016). *Забуття*. Львів: Видавництво Старого Лева, 256 с.

14. Матвійчук І. (2024). Війна для українців стала тригером травми попередніх поколінь – авторка роману «Забуття» Таня Малярчук. Інтерв'ю. *Голос Америки*, 8 лютого 2024 р. URL: <https://www.holosameryky.com/a/interviu-z-pysmenyceu-malyarchuk/7476870.html> (дата звернення: 1.03.2025).
15. Путря Н. (2024). Художнє моделювання образу В'ячеслава Липинського в романі Т. Малярчук «Забуття». *Література й історія* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції (14–15 листопада 2024 р.). Запоріжжя : Запорізький національний університет. С. 311–314.
16. Стахівська Ю., Булкіна І. (2017). Таня Малярчук. *Забуття. Критика*. Рік XXI, ч. 3–4. С. 233–234.
17. Улюра Г. (2016). Чари старих газет. *Збруч*. URL: <https://zbruc.eu/node/57668> (дата звернення: 1.03.2025).
18. Харчук Р. (2008). Сучасна українська проза. *Постмодерний період*. Київ : Академія, 248 с.
19. Хом'як Т. (2017). Жіноча ідентичність у романі Т. Малярчук «Забуття». *Українська література від давнини до сучасності: парадигми, напрямки, проблеми* : матеріали міжвишівських наукових читань (10 жовтня 2017 р.). Запоріжжя : Запорізький національний університет. С. 154–157.
20. Хом'як Т. (2018). Рецепція образу В'ячеслава Липинського в романі Т. Малярчук «Забуття». *Література й історія* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції (11–12 жовтня 2018 р.). Запоріжжя : Запорізький національний університет. С. 162–164.
21. Шинкаренко О. (2016). «Забуття» Тані Малярчук, або як вписати смерть у грушевий сад. *Lb.ua*. URL: https://lb.ua/blog/oleg_shynkarenko/353853_zabuttya_tani_malyarchuk_abo_yak.html (дата звернення: 1.03.2025).
22. Шокало М. (2016). Протяг із душі і минулого – рецензія на Малярчук. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-38209585> (дата звернення: 1.03.2025).
23. Що значить бути українцем? Книжка Тані Малярчук «Забуття» потрапила до популярних книжкових оглядів у США. *Голос Америки*, 25 січня 2024 р. URL: <https://www.holosameryky.com/a/knyzhka-zabuttya-amerykanski-knyzhkovi-oglyady/7455741.html> (дата звернення: 1.03.2025).

ПРИГАДУВАННЯ ЯК СПОСІБ КОМУНІКАЦІЇ МІЖ ПОКОЛІННЯМИ У РОМАНІ ІСАБЕЛЬ АЛЬЄНДЕ «ЯПОНСЬКИЙ КОХАНЕЦЬ»

Ісапчук Юлія

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)
y.isapchuk@chnu.edu.ua

Дробко Оксана

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)
drobko.oksana@chnu.edu.ua

Пригадування часто є важливим елементом літературного тексту та містить у собі істотне значення для розвитку сюжету. Як художній засіб воно допомагає автору глибше розкрити характери персонажів та обґрунтувати їхню поведінку та мотиви. Так, О. Вещикова влучно зауважила: «У такий спосіб можливо зосередити увагу на пам'яті персонажа, пам'яті автора, а феномен пам'яті розглядається як необхідний фактор, що бере участь у процесах саморефлексії та самоідентифікації особистості в наративі» [2, с. 47]. Цей прийом дає читачеві можливість зануритись в історію персонажів, а інколи навіть створити підґрунтя для подальшої дискусії щодо певних моментів їхнього життя.

Розглядаючи пригадування в контексті міжпоколінної комунікації, зазначимо, що воно виступає важливим механізмом передачі досвіду від старших поколінь до молодших. М. Макарова зазначає: «Діалог поколінь передбачає взаємодію різних свідомостей, що вирізняються не лише знаннями, способами оволодіння реальністю, а й якісними відмінностями в організації тієї чи іншої свідомості, які залежать від сприйняття й освіти, життя в певному культурному середовищі» [3, с. 207]. Саме тому вони є досить ефективними під час розкриття художніх образів у тексті. Також це може бути гарним ресурсом для вивчення історії свого роду або навіть історії рідного краю. Для більшості історичні моменти стають зрозумілишими та легшими для запам'ятовування, якщо у них присутній особистий інтерес до тієї чи іншої теми або використовується принцип сторітелінгу. Пригадування також вирізняється дидактичною спрямованістю, оскільки старші члени сім'ї можуть давати поради меншим, беручи за основу свій особистий досвід.

Творчість сучасної чилійської авторки Ісабель Альєнде (р. н. 1942) досить чітко передає специфіку такого способу комунікації. Вона майже постійно використовує спогади як спосіб поєднання особистих історій з різними історичними наративами у світі. Так, ще у своєму дебютному романі «Будинок духів» (1982) І. Альєнде демонструє нам спогади як спосіб розповісти загальнонаціональну історію Чилі на основі приватної історії родини Труеба. Завдяки цьому письменниця підкреслює важливість пам'яті у формуванні власної ідентичності та розумінні історичних

процесів. В автобіографічному романі «Паула» (1994) І. Альєнде використовує спогади як спосіб поділитися своїми емоціями та переживаннями і розповісти свою власну історію [5, с. 211]. У наразі двох останніх своїх романах «Вітер знає її ім'я» (2023) та «Моє ім'я Емілія дель Вальє» (2025) також помічаємо тематично-композиційний прийом звернення до ключових зламів в історії XX-XXI ст. через опрацювання спогадів різних поколінь.

У своїй розвідці ми зупинимося на одному з найяскравіших романів І. Альєнде «Японський коханець» (2015), що побудований на розповідях про минуле, яке адресоване наступним генераціям. Ця комунікація формує міцні взаємини між головними жіночими персонажами Альмою Беласко та Іриною Базілі: «Вони були потрібні одна одній. Ірина втішалася довірою та підтримкою Альми, а та, своєю чергою, була вдячна дівчині за відданість. Жінці лестила Ірина цікавість до її минулого. Ірина була потрібна Альмі в практичних цілях і щоб підтримувати свою незалежність» [1, с. 79]. Зазначимо, що їхній зв'язок був двостороннім, позаяк вони допомагали одна одній, інколи навіть самі того до кінця не усвідомлюючи. Попри значну різницю у віці, відмінний соціальний статус, різні країни походження і життєвий досвід, вони могли вільно спілкуватися за допомогою пригадування, що свідчить на користь такого способу комунікації між поколіннями.

Познайомилися жінки в будинку для літніх людей «Лак-хауз», де 81-річна Альма вирішила зустріти свою старість, а 26-річна Ірина стала найулюбленішою доглядальницею закладу та уважною слухачкою. Молода дівчина, яка ледь зводить кінці з кінцями, навіть відмовляється брати гроші за свою роботу в заможній літній пані, сприймаючи її приватні історії як оплату за свої послуги. Насамперед для Ірини спілкування з набагато старшою жінкою, фактично бабусею, містило у собі значний терапевтичний потенціал: «дівчині здалося, що в її естві щось розколюється, наче тріснутий глиняний глек, а її вдячне серце надимається, мов прозора актинія. Перед цим доказом дружби в Ірини виникло відчуття власної гідності (підкреслення наше. – Ю.І., О.Д.), як у її безневинні часи; примари минулого почали відступати...» [1, с. 284]. Тому ця комунікація допомогла Ірині здійснити саморефлексію та подивитись на життя неупереджено, що було дуже важливо для неї, фізично та психологічно травмованої у дитинстві.

На нашу думку, Ірина у спілкуванні з Альмою також отримала позитивний досвід «сімейних» посиденьок, що супроводжувалися невимušеними бесідами на різноманітні теми, без страху бути непочутою або засудженою. І. Альєнде на прикладі цього персонажа зображує сучасне життя емігрантів зі Східної Європи та у цілому порушує проблематику дитячої порнографії та сексуального насилля, що, наприклад, детально розкривається у її романі «Вітер знає її ім'я».

Як зауважувала Альма, Ірина була «другим пілотом» у її польотах в минуле [1, с. 223]. Вона допомагала жінці упорядковувати спогади, фотографії та інші папери, даючи можливість ще раз прожити всі події свого життя. Під час таких «розмовних клубів» Альма оповідала про різні

періоди свого довгого буття: від народження у єврейській родині (1932 р.) і до тривалих таємних стосунків з японським коханцем (2013 р.). У такий спосіб читачі мають змогу простежити найважливіші події в ХХ ст., де Друга світова війна вплинула на долю людства, починаючи від Голокосту у Європі і концтаборів для японців в США. Також в образі Альми розкрито жіночу проблематику, де порушується актуальні питання сьогодення про шлюб і розлучення, заборону абортів в країнах Латинської Америки, що суголосно тематиці її роману «Віолетта» (2022).

Проте спілкування Ірини та Альми було не єдиним прикладом пригадування як способу комунікації поколінь. Також у літньої пані був 32-річний онук, на ім'я Сет, який навідувався до своєї бабусі. Його головною метою відвідин стало написання книги про їхню родину, що також стимулювало Альму пригадувати цікаві історії з власного життя та життя її рідних. Однак під час цих візитів чоловік усвідомив, що йому приносить задоволення спілкування з бабусею особливо у компанії привабливої, але скутої доглядальниці. У результаті численних «психологічних» сеансів на основі історій Альми та тактовної поведінки Сета Ірина все ж пододала свої внутрішні травми, що стало початком їхніх романтичних стосунків.

Варто підкреслити, що фігуру Альми змальовано дуже яскраво та об'єктивно на фоні образу будинку для літніх людей з трагікомічними ситуаціями. Передусім вона була дуже мудрою жінкою, оскільки розуміла, що без цікавого сторітелінгу не втримає увагу Сета. Тому як вправна і велемовна оповідачка Альма завжди дозувала інформацію, деталізуючи часто драматичні моменти зі своєї біографії. Ми вважаємо, що цей прийом можна вважати «родзинкою» їхньої комунікації на трьох.

Окрім того, систематичне тренування пам'яті заради родинної книги Сета було корисним для літньої жінки, яка дуже переймалася щодо своїх вікових змін. Раніше їй було складно систематизувати спогади в правильному порядку та розібратись в причинно-наслідкових зв'язках своєї біографії. Після численних «сесій пригадування» вона могла легше і детальніше відтворити конкретний епізод зі свого життя. Очевидно, що між Сетом та Альмою не було такого близького зв'язку, як у випадку з Іриною, але їхнє спілкування поступово трансформувалося зі стриманих зустрічей родичів у дружні та теплі сімейні розмови. Це безперечно допомогло зменшити прірву між їхніми поколіннями та створити комфортні стосунки між бабусею та онуком.

У висновку наголосимо, що пригадування є важливим способом комунікації між поколіннями. На прикладі протагоністки роману Альми та її сторітелінгу фіксуємо, у який спосіб спогади допомагають глибокому розкриттю специфіки персонажів роману, що належать до різних генерацій. Вони допомагають читачам не лише проінтерпретувати фабульну історію роману і зрозуміти мотивації вчинків персонажів, але й сприяють розвитку емпатії до інших людей та зціленню словом.

Список використаних джерел

1. Альєнде І. (2017). Японський коханець : роман; пер. з ісп. С. Борщевський. Київ : Вид-во Аннети Антоненко, 288 с.
2. Вещикова О. (2022). Асиметрія пам'яті і спогадів у художньому творі: наратологічний аспект. *Синопис: текст, контекст, медіа*. № 28(2). С. 46–53. DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-259x.2022.21>.
3. Макарова М. В. (2019). Типи міжпоколінної комунікації як механізму соціокультурної спадкоємності. *Питання культурології*. № 35. С. 205–213.
4. Мішук А.В. (2018). Інтеркультурний та повчальний аспекти у пригодницьких романах Ізабель Альєнде. *Наукові праці. Філологія. Літературознавство*. № 316(304). С. 76–80.
5. Руденко А. С. (2014). Хронотоп і специфіка пам'яті автора в автобіографічному романі Ісабель Альєнде «Паула». *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. № 2. С. 209–215.

ПРОСТІР СПОГАДІВ ПРО ПОВСЯКДЕННЯ У РОМАНІ КЛАРИСЕ ЛІСПЕКТОР «ЧАС ЗІРКИ»

Ісапчук Юлія

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)
y.isapchuk@chnu.edu.ua

Гуцул Дар'я

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)
hutsul.daria@chnu.edu.ua

Жити повсякденням – це настільки простий процес, що більшість людей ніколи не задумується про своє буття в момент перебування в ньому. Доволі обмежена кількість предметів та ситуацій здатна викликати в них спогади про певні епізоди їхньої щоденної екзистенції. Утім, тематика повсякдення становить інтерес, як для письменників (Еміль Золя, Вільям Фолкнер), так і для антропологів (Мішель де Серто, Кліффорд Гірц). Література про повсякдення – відносно новий напрям, який контрастує зі звичними жанрами пригодницької, детективної та фантастичної літератури, що апіорі не можна вважати повсякденними, зважаючи на їхній сюжетний потенціал. Часто повсякдення позначають рутинним процесом або навпаки: приводом, щоб вирватись з цього кола [4, с. 144].

Для головної героїні роману «Час зірки» (1977) відомої бразильської авторки Кларисе Ліспектор (1920-1977) – Макабеї, її життя це – суцільне порожнє повсякдення. При цьому наголосимо, що вона не хоче ні тікати, ні бодай якось змінювати узвичаєний спосіб життя. До того ж дівчина була не надто аморфною, радше сірою масою, навіть спогади лунали не з її уст, а трансливалися фігурою розповідача. Насправді розповідь про бажання, мрії, думки і переживання Макабеї ведеться відсторонено, за допомогою третьої особи – наратора на ім'я Родріго С.М., чоловічого образу авторського Я письменниці, який час від часу звертається до читачів. Це видається досить цікавим художнім прийомом, позаяк маємо справу з демонстрацією положення маргіналізованої дівчини без належного виховання, яка замість прагнень досягти чогось більшого у своєму житті, обирає плисти за течією, сама того не усвідомлюючи.

Події роману відбуваються у Бразилії, у мегаполісі Ріо-де-Жанейро, де головна героїня «Часу зірки» знімає кімнатку разом з іншими 4 дівчатами, яких усіх звали Маріями. Їхнє спільне житло, подібність і одночасна невиразність імен, простий побут і обмежене спілкування підкреслюють узвичаєне буття бідних людей, які не живуть, а намагаються вижити.

Проте буденне життя приховує у собі певний культурний код, що дає змогу краще зрозуміти людину та хід її думок [1, с. 9]. У романі ми спостерігаємо за роздумами головної героїні, які часто базуються на її сумних спогадах з дитинства. Неважко помітити, як дитячі травми сироти

Макабеї впливають на її повсякденне життя у вже дорослому віці. Доволі показовий момент – це танець протагоністки роману, коли вона залишилась на самоті в квартирі і констатує: «Мабуть, я ніколи в житті не була такою щасливою, як зараз» [3, с. 56]. Дівчина згадує суворе виховання релігійної тітки і порівнює той період життя з теперішнім. Це підтверджує тезу, що «не події або факти минулого, а погляд на них крізь призму отриманого згодом досвіду» [2, с. 38] впливає на сприйняття людей подій, що вже завершилися. Варто наголосити, що Макабеа походить з провінції, з північного сходу (бразильських сертанів), що також сформувало її обмежений світогляд на фоні хворобливості через недоїдання.

Ще одним з періодів її повсякденного життя були взаємини з Олімпіко де Жезусем, хлопцем-задиракою з подібними стартовими позиціями та спогадами про кисло-солодке дитинство. Розповідач наголошує, що вони були дуже схожі на брата й сестру, тому не змогли б одружитися. Утім, якщо друкарка Макабеа мріяла стати акторкою і ходила раз на місяць у кіно, то робітник Олімпіко мав амбітніші плани – стати депутатом та у такий спосіб досягти успіху. Їхні стосунки були токсичними з самого початку, однак дівчина цього абсолютно не помічала.

Підкреслимо, що кохання до Олімпіко суттєво «урізноманітнює» її «пустопорожнє, пустопорожнє життя» [3, с. 79]. Після остаточного розриву з юнаком, Макабеа дозволила собі зробити свято – купити нову яскраво-червону помаду, щоб стати схожою на американську актрису Мерилін Монро. Цей символічний жест свідчить про здатність дівчини на проявлення і переживання емоцій та доповнюється діалогом з колежанкою Глорією: « – У мене весь час болить. / – Де? / – В середині, не знаю, як пояснити» [3, с. 79].

На противагу до Макабеї, вище згадана дівчина походить із доволі заможної сім'ї, вирізняється привабливою зовнішністю та користується популярністю серед чоловіків (в неї закохується Олімпіко). Видно, що дівчина любить наслідувати поведінку Глорії, наприклад, відпрошуватись з роботи. Припускаємо, що саме їй більше б пасувало бути центральним персонажем роману під назвою «Час зірки», але К. Ліспектор мала на меті звернути читацьку увагу на непоказну героїню, яка чекає свого часу, що ототожнюється у романі зі смертю як зустріччю з власним Я.

Прикметно, що розповідач супроводжує Макабею до фіналу її життя, коли вона радісно крокує на зустріч змінам, напрокованим ворожкою, потрапляє під колеса автівки і майже непомітно для перехожих стікає кров'ю. « – А як же майбутнє. ... Саме цієї миті Макабеа відчула сильний напад нудоти, її мало не вирвало, і вона хотіла вирвати чимось нетілесним, тим що світиться. Тисячокутною зіркою» [3, с. 105]. За словами розповідача, протагоністка К. Ліспектор перетворилася у спогад про життя ще однієї пересічної людини або у повітря.

Отже, простір спогадів про повсякдення роману «Час зірки» являє собою опис буденності Макабеї, яка презентує образ простакуватої, приземленої людини, з доволі типовими мріями та незначними подіями у своїй біографії. Разом з тим, на наше переконання, вона досягла свого піку, як зірка, перейшовши в інший вимір буття.

Список використаних джерел

1. Буцька К. (2021). Музеєфікація повсякдення: Побут як простір пам'яті про епоху, що пішла. *Сучасні літературознавчі студії*. № 18. С. 6–12.
2. Гребенюк Т. (2020). Специфіка художнього нарративу в субметажанрі спогаду. *Художні феномени в історії та сучасності («Пам'ять та ідентичність»)* : тези доповідей VI Міжнародної наукової конференції. Харків : ФОП Бровін О.В. С. 37–38.
3. Ліспектор К. (2016). Час зірки : роман; пер. з португ. Ярослава Губарева. Львів : Вид-во Анетти Антоненко, 108 с.
4. Тарнашинська Л. (2021). Естетика потрясінь у контексті актуального повсякдення. *Сучасні літературознавчі студії*. № 18. С. 143–152.

ПАМ'ЯТЬ І ЗАБУТТЯ: ГЕНДЕРНА «ПОЛІТИКА» У ФЕМІНІСТИЧНІЙ НАУКОВІЙ ФАНТАСТИЦІ («ОПОВІДЬ СЛУЖНИЦІ» МАРГАРЕТ ЕТВУД, «ДІВЧИНА, ЯКУ ПІДКЛЮЧИЛИ» ДЖЕЙМСА ТІПТРИ)

Віщак Юліанна

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)
yu.vishchak@chnu.edu.ua

Пам'ять і забуття – це не лише індивідуальні явища, котрі формуються під впливом особистого досвіду та психіки, а й складні соціальні процеси, що конструюють ідентичність та колективну історію спільнот, визначаючи, які події, постаті, наративи зберігаються, а які виключаються чи маргіналізуються.

У філософській традиції, від Платона до Моріса Альбвакса, пам'ять розглядається як інструмент збереження досвіду, тоді як забуття – необхідний механізм формування пам'яті (зокрема, колективної), котрий регулюється з ідеєю відбору того, що має бути збережене, а що – забуте. Мішель Фуко у своїх дослідженнях підкреслював, що влада здійснюється не лише через контроль над тілом і поведінкою, але й за допомогою маніпуляцій знанням та історією [3]. Забуття в цьому контексті стає політичним актом, засобом конструювання офіційних наративів, що ігнорують маргіналізовані голоси.

У феміністичній теорії теми пам'яті та забуття тісно пов'язані з питаннями гендерної нерівності. Систематичне ігнорування жіночого досвіду, витіснення жіночих історій і наративів із колективної пам'яті є формами культурної репресії. Література, зокрема наукова фантастика, пропонує унікальний простір для аналізу цих процесів, оскільки дозволяє моделювати альтернативні реальності, де персонажі намагаються відновити втрачену пам'ять, переосмислити забуті імена, переписати історію з урахуванням маргіналізованих голосів. У цьому контексті феміністична наукова фантастика стає не лише формою спротиву, а й інструментом реконструкції колективної ідентичності, де пам'ять виступає політичним актом. Такі тексти порушують питання: хто має право пам'ятати, хто визначає, що варте збереження, і як саме пам'ять формує майбутнє. Через метафори амнезії, архіву, голосу і тіла, автори створюють критичний дискурс, що протистойть забуттю як механізму патріархального контролю.

У цій науковій розвідці проаналізовано гендерні аспекти так званої «політики» забуття у феміністичній науковій фантастиці на прикладі роману **Маргарет Етвуд «Оповідь служниці»** («The Handmaid's Tale», 1985) і новели **Джеймса Тіптрі (Еліс Бредлі Шелдон) «Дівчина, яку підключили»³³** («The Girl Who Was Plugged In», 1973). Обидва твори

³³ Переклад – Віщак Ю.

репрезентують дистопічні світи, де контроль над тілом і свідомістю жінок здійснюється через маніпуляцію історичною пам'яттю та створення нових, «офіційних» наративів. Спираючись на феміністичну філософію, зокрема ідеї Джудіт Батлер і Донни Гаравей, а також теорії культурної пам'яті, аналізується, як ці тексти викривають механізми забуття та пропонують стратегії опору, зберігаючи можливість для альтернативної пам'яті, яка кидає виклик гегемонним дискурсам.

Забуття як інструмент політичної влади у «Оповіді служниці»

У романі Маргарет Етвуд «Оповідь служниці» забуття виступає як головна стратегія тоталітарної влади Республіки Гілеад. Держава систематично стирає історичну пам'ять суспільства, особливо жінок, щоб легітимізувати нові форми гендерної ієрархії. Забороняючи жінкам читати, писати й навіть мати власні імена (героїня відома як Фредова, тобто буквально та, що належить Фреду), влада прагне викоринити будь-які спогади про індивідуальну свободу.

Політика забуття проявляється як у колективному, так і в особистісному вимірі. Гілеадський режим маніпулює релігійними текстами, вириваючи їх із контексту, щоб виправдати насильство й підкорення. Історія переписується, а минуле стирається – жінки не знають про здобутки феміністичного руху, свої права чи навіть власну цінність поза межами репродуктивної функції.

Проте особисті спогади Фредової стають актом опору. Її внутрішній монолог – це спроба зберегти пам'ять про життя до Гілеаду: про дитину, коханого, свободу вибору, дружбу, любов і втрату. Це інтимний простір пам'яті, що суперечить офіційній «істині» режиму. Таким чином, Етвуд показує, що навіть у найжорстокіших умовах пам'ять може виступати як форма непокори.

Забуття, таким чином, виступає як стратегія і політика, яка активно діє для того, щоб певні аспекти історії не стали частиною колективної пам'яті. Альбакс звертає увагу на те, як політичні й соціальні структури використовують забуття для укріплення своїх позицій, витісняючи певні події або групи людей з історії, щоб створити бажану інтерпретацію минулого [4].

Технологічне забуття у «Дівчині, яку підключили»

У новелі Джеймса Тіптрі-молодшого політика забуття набуває іншого, але не менш репресивного вигляду. Тут йдеться не про тоталітарну державу, а про корпоративно-контрольоване суспільство, де технології стають інструментом забуття – не тільки інституційного, а й особистісного.

Головна героїня, Ф. Берк, має «неідеальну» зовнішність, хворобу, непривілейований статус і живе в суспільстві, де фізична краса є головним критерієм соціального визнання та визначає цінність особистості. Її тіло не відповідає домінантним естетичним стандартам, що робить її невидимою. У спробі знайти своє місце в системі, вона добровільно погоджується стати операторкою Делфі – ідеалізованої аватари, створеної для корпоративної експлуатації. Делфі – красива, успішна медійна зірка, якою маніпулюють маркетологи, неонауковці та продюсери для отримання прибутку, а реальна жінка, що стоїть за нею, залишається поза ме-

жами публічної видимості. Ф. Берк фізично відокремлена від тіла свого аватара – її справжнє тіло підключене до системи керування, ізольоване у технологічному контейнері, що нагадує лікарняну капсулу. Ця дихотомія між видимою, привабливою оболонкою та невидимою операторською оголює критику культури, в якій тіло жінки редукується до картинки, а справжній досвід – до мовчазної, невидимої праці.

У цьому випадку забуття діє на кількох рівнях. По-перше, стирання особистої ідентичності: Ф. Берк втрачає зв'язок із власним тілом і свідомістю, адже її існування зводиться до ролі невидимого оператора. По-друге, суспільне забуття – масова аудиторія, яка обожає Делфі, ніколи не замислюється про те, хто стоїть за цією ідеалізованою фігурою. Існування таких людей, як Ф. Берк, не вписується в наратив про досконалість і успіх, тому вони стають «невидимими». По-третє, технологічне забуття. Технології використовуються для того, щоб стерти межі між реальністю та ілюзією, підкреслюючи, що тіло жінки може бути «конструйованим» і «переписаним» заради ринку.

У цьому контексті забуття не є просто відсутністю пам'яті – це активний процес витіснення, що дозволяє зберігати ілюзію бездоганної реальності. Ф. Берк живе в тіні свого аватара, втрачаючи себе, що стає метафорою для критики культури, де жіноча тілесність редукується до товару.

Попри жанрові відмінності, роман «Оповідь Служниці» і новела «Дівчина, яку підключили» мають спільне ідеологічне підґрунтя, особливо у зображенні політики забуття. Обидва твори досліджують механізми контролю над жіночим тілом і пам'яттю як ключові інструменти підпорядкування. Зокрема, контроль над тілом і пам'яттю: у Гілеаді, релігійно-політична влада визначає роль жінки виключно через її здатність до репродукції, повністю контролюючи її тіло, поведінку та навіть мову. У світі Тіптрі домінування здійснюється через технології та медіа, які нав'язують стандарти краси й успіху, витісняючи ті тіла, що не відповідають цим нормам.

Як Фредова, так і Ф. Берк поступово позбавляються права на власну історію. Їхні імена, тіла, спогади стають частиною зовнішніх систем – політичних або комерційних, – які переписують їхню суб'єктність відповідно до владних інтересів. Особистість підмінюється роллю, а внутрішній досвід – наративом, вигідним для режиму чи корпорації. Водночас обидві героїні намагаються зберегти себе через пам'ять. Фредова відновлює власну ідентичність через внутрішні монологи, спогади про минуле життя, кохання й втрати. У випадку Ф. Берк опір менш очевидний: процес втрати себе є більш радикальним – розщеплення між тілом і свідомістю майже незворотне, і саме це підкреслює трагізм її становища. Її пам'ять зникає без свідків, а тіло перетворюється в «непотрібний, опрацьований матеріал».

Таким чином, обидва тексти демонструють як забуття зброєю проти маргіналізованих верств суспільства, тоді як пам'ять, навіть фрагментарна, залишається єдиною надією на опір і відновлення суб'єктності.

Пам'ять у феміністичній науковій фантастиці виступає не просто елементом сюжету, а ключовою категорією спротиву, самоусвідомлення та реконструкції ідентичності. У світах, де жіночий досвід систематично витісняється, тіла підпорядковуються зовнішньому контролю, а історії стираються або переписуються, саме пам'ять дозволяє персонажкам зберегти зв'язок із собою, з минулим і з Іншими. Вона чинить опір забуттю як формі насильства та стає простором, у якому можливе переосмислення – і себе, і системи.

Список використаних джерел

1. Етвуд М. (2017). Оповідь служниці. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля. 272 с.
2. Butler, J. (1990) Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. Routledge, New York, 172 p.
3. Foucault, M. (1975) Surveiller et punir: Naissance de la prison. éditions Gallimard, Paris. 318 p.
4. Halbwachs M. (1950). La mémoire collective. Paris, P.U.F. 170 p.
5. Haraway, D. (2016). A Cyborg Manifesto Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century. University of Minnesota Press. 88 p. URL : https://warwick.ac.uk/fac/arts/english/currentstudents/undergraduates/modules/fictionno_w/narrativemediaandtheoryinthe21stcentury/manifestly_haraway_----_a_cyborg_manifesto_science_technology_and_socialist-feminism_in_the_....pdf
6. Tiptree Jr., James (1973). 'The Girl Who Was Plugged In.' New Dimensions 3. Ed. Robert Silverberg. Garden City, N.Y: N. Doubleday. pp. 60-93.

МЕТОНІМІЙНІСТЬ ОБРАЗУ КАСАНДРИ ЯК ІМАГОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ГУЦУЛІВ У РОМАНІ «ТОРІШНІЙ СНІГ» ГРЕГОРА ФОН РЕЦЦОРІ

Горбатюк Марина

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)
horbatiuk.maryna@chnu.edu.ua

«Торішний сніг» (1989) Грегора фон Реццорі (1914–1998) – роман-ви-
ховання й роман-галерея образів, що оточували головного героя в пе-
ріод дитинства та юності. Няня оповідача, в особі якого впізнаємо автора,
є втіленням фізичного, первісного земного початку, яке контрастує зі
світом австрійської родини. Прізвисько героїні – алюзія до легендарної
провидиці, втім, у самому творі не простежуємо пояснення мотивації
такого найменування, адже на роль Касандри претендувала радше матір
наратора. Він отожднює годувальницю з етнічною групою гуцулів, які
проживають у Карпатах, відтак експлікує образ, утворений на основі ди-
тячих вражень про годувальницю до метонімічних описів гуцулів як
екзотичного, закоріненого у власні традиції та ізольованого від циві-
лізації етносу, який живе за власними внутрішніми законами. Створений
письменником художній світ роману «Торішний сніг» – це та оптика, яку
він пропонує реципієнтам як єдину істину, відтак, аналізуючи героїню, ми
посилаємось не на об'єктивну реальність, а радше на відображену в
романі фікційну дійсність, що може мати нашарування багатьох суб'єк-
тивних чинників.

За допомогою імагологічного аналізу літературного тексту можна
простежити механізми репрезентації етнічних стереотипів. Постать Ка-
сандри є метонімією, у ній автор відтворює індивідуальні, а також
міфологічні й колоніальні уявлення про гуцулів, як про дикий гірський
народ «Інших». Батьківщина Грегора фон Реццорі, Буковина, у його
світобаченні нероздільно пов'язана з годувальницею: «Я любив цей край
та його красу, його простори й самотність, і я любив народ, який там
жив: різнорідний народ не тільки однієї, а відразу півдюжини націона-
льності; не тільки одного, а півдюжини віросповідань; не тільки однієї,
а півдюжини мов; але водночас це був народ цілком певного й особ-
ливого спільного типу. Я ніколи не міг би бути пов'язаним з ним тісніше,
ніж через Касандру» [1, с. 46]. Аналізуючи імагологічний портрет етнічної
групи гуцулів, відтворений у романі, ми описуємо не об'єктивну дійс-
ність, а уявлення наратора, сформовані в ранньому дитинстві під впли-
вом сім'ї та особистого тісного спілкування з героїнею. Як зазначає Дж.
Лірсен, автор статті «Імагологія: історія і метод»: «Кінцевою метою дос-
лідження образів є теорія культурних чи національних стереотипів, а не
теорія культурної або національної ідентичності. Імагологія працює з
representamen, репрезентаціями як текстуальними стратегіями та як
дискурсом» [2, с. 370]. Януш Голец наголошує, що роль Касандри, як
посередниці між двома абсолютно різними світами, до яких вона має

стосунок, поширюється і на ставлення вихованця до її малої батьківщини та народу [3, с. 20]. Її зовнішність, мова, мовлення, поведінкові звички та риси характеру, на думку наратора, притаманні цілій етнічній групі гуцулів. Описуючи роки вимушеного виїзду родини у зв'язку із Першою світовою війною, наратор інтегрує спогади про неспроможність Касандри адаптуватися до рівнинних ландшафтів через тугу за звичним, рідним для неї простором: «Чи її пам'ять була затьмарена тугою за вітчизною, яка там страшенно терзала її, чи меланхолійне терпіння її стародавньої раси рабів, з якою вона ділила всі випробування (у стані душевного заціпеніння, як це фізично чинять жуки, які прикидаються мертвими, коли їм загрожує небезпека), не давали їй зберегти нічого, гідного спомину, – все це огорнуто туманом. Те, що вона не відчула краси приморського ландшафту, цілком природно. Примітивні люди, любив повторювати мій батько, не знають абстрактного поняття пейзажної краси. Їхнє відчуття цієї краси зливається у них з любов'ю до вітчизни; все інше для них чуже» [1, с. 16].

У цих реченнях простежується зверхнє ставлення аристократичної австрійської родини до консервативних звичаїв та світобачення корінних жителів Карпатських гір: їхня любов до батьківщини (тобто до рідної землі, що має чіткі географічні межі) трактується як обмеженість, примітивність. Батьківщина сім'ї Греґора фон Реццорі метафізична, іманентна: навіть після розпаду Австро-Угорської імперії вони продовжили жити у власному маєтку в Чернівцях, розмовляли німецькою мовою й дотримувалися усіх відповідних їхньому соціальному становищу звичаїв: «Ми усвідомлювали себе колишніми австрійцями у просякнутій переважно австрійським духом провінції, наче полишені в Індії англійці після завершення там британського колоніального володіння. Ні мій батько, ні моя мати не були уродженцями Буковини» [Р, с. 45]. Вітчизна, з якою себе асоціював головний герой, – фантомна. У час розпаду Австро-Угорщини він був у надто юному віці, щоб усвідомлювати й аналізувати геополітичні зрушення, втім, сформований у середовищі «австрійського міфу», відчував фізичну тугу за тим світом, якого не знав, зростаючи й формуючись на периферії колишньої могутньої імперії: «<...> ми жили там, щоправда, як піддані королівства Румунії, проте з амбітним відчуттям своєї переваги, власне, відчуття вищої цивілізації, вітчизна, в якій ми – моя сестра і я – народилися (*йдеться про Чернівці*. – М. Г.), мала для наших батьків тимчасовий і фіктивний характер» [Р, с. 46]. Виплекане в родинному колі відчуття власної соціальної та інтелектуальної вищості у зв'язку з походженням, є причиною досить дражливих для українців роздумів про примітивність Касандриної любові до вітчизни як до конкретно визначеного відрізка території. Проте навіть у найбільш провокативних висловлюваннях головного героя не відчутно висміювальної інтенції – навіть якщо його оптика упереджена, він щиріший у власних роздумах.

Отже, незважаючи на багаторівневу, відтворену наратором кариатурність образу гуцульської годувальниці, він зображує її внутрішнє роздвоєння, замасковане за вмінням залагоджувати найгостріші сімейні конфлікти з дурнуватою посмішкою на «мавпячому» лиці. Вона присвятила своє життя іншим – тим, хто «по-доброму» зневажав її. Ностальгія за

Карпатами – це не спорадичний вияв швидкоплинної туги за домом, це символ незворотної втрати ідентичності, неможливості бути «своєю» серед «своїх». Якою б близькою Касандра не була оповідачеві, за етнічною, мовною, зовнішньою та ін. ознаками вона все одно залишиться «Іншою».

Список використаних джерел

1. Реццорі фон Г. (2014). Торішній сніг. Переклад з нім. та післям. П. Рихла. Чернівці: Книги – XXI, 328 с.
2. Лірсен Дж. (2011). Імагологія: історія і метод. Переклад з англ. Г. Стембковської. Літературна компаративістика. Вип. IV: Імагологічний аспект сучасної компаративістики: стратегії та парадигми. Ч. II. Київ: ВД «Стилос», С. 362–375.
3. Golec J. (2015). Blumen im Schnee. Gregor von Rezzoris «autobiographie». Kwartalnik neofilologiczny, LXII, 1/2015. Pp. 17–26.

МОВА ІНТЕРВ'Ю: МОНОЛОГ КОМБАТАНТІВ ІЗ СУСПІЛЬСТВОМ ПРО ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ІНСТИТУТУ МЕМОРІАЛІЗАЦІЇ

Забродін Максим

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)
zabrodin.maksym@chnu.edu.ua*

Пам'ять у сучасній Україні постає не лише як емоційна реакція на травму війни, а і як суспільний інструмент конструювання ідентичності, відповідальності та політичної культури. У постколоніальному суспільстві, де відсутні сталі інститути стратегічного пам'ятування, ми спостерігаємо зіткнення стихійної, так званої тактичної пам'яті з потребою в довготривалому інституціоналізованому механізмі збереження та осмислення [2].

Стихійна пам'ять виникає як емоційна реакція на втрату, особливо в пораненому суспільстві, де є полегли побратими, рідні, зруйновані домівки. У перші роки повномасштабного вторгнення пам'ять постає як жива, емоційна реакція. Хвилини мовчання, прапорці на Майдані, світлини на Михайлівській стіні – усе це прямі прояви комунікативної пам'яті, що функціонує на рівні спільноти, яка переживає втрату в реальному часі. Учасники бойових дій, їхні родичі, волонтери – всі вони є носіями такої пам'яті, але вона, як інструмент осмислення існуючого контексту, не має закріпленого символічного порядку. Відсутність її інституційного продовження може призвести до поступової втрати сформованого розуміння сучасних подій та, у довготривалій перспективі, до видозміненого формування національної ідентичності та розуміння часу.

Саме проблема відсутності системної інституції, яка б задала стратегічний вектор пам'яті, є критичною точкою осмислення, що відлунює в інтерв'ю комбатантів та дослідників теми коммеморації в Україні. Відсутність сталості в розумінні подій спільнотою приносить хаотичне різноманіття форм пам'ятування, що не можуть бути довготривалими на рівні держави. Це створює ризик «організованого забуття», що стається тоді, коли держава не має стратегії пам'ятування, оскільки стихійне пам'ятування не здатне бути інституційним та довгим. «Рано чи пізно (та ж сама) Михайлівська стіна переповниться фотографіями. Що робити тоді?».

У контексті війни пам'ять стає не тільки способом опрацювання втрати, а й актом відповідальності перед майбутніми поколіннями. З інтерв'ю комбатантки Ірини «Чеки» Цибух (див. інтерв'ю та виступи 2023–2024 років) постає риторичне питання: «Коли ми помremo, хто буде на це кладовище приходити?». Для державного інституту це постає як виклик створення культури пам'яті, що трансцендує особисту травму.

Одним із основних компонентів інституту коммеморації є фізична дія, що відкриває шлях до нефізичного осмислення – саме так Пол Ко-нертон описує ритуал. Найбільш доступним форматом побудови інституту пам'яті через ритуали є хвилина мовчання – суспільна дія, яка може стати тим тригером, що трансформує байдужість у співучасть. Ритуал не

є диктатом, це необхідність живих пам'ятати та брати відповідальність перед мертвими [1].

У тоталітарних режимах, пам'ять про «подвиг невідомого героя» домінувала над конкретною особистістю. Сучасна культура пам'яті має уникати цього, надаючи пріоритет іменам, історіям, біографіям. Прикладом є цифрова персоналізація – QR-коди, подкасти, які зберігають індивідуальність загиблих. Пам'ятування «невідомих» пов'язане з ризиком віддалення суспільства від дійсних імен та чинів, здійснених ними. Вже зараз ми спостерігаємо розмивання унікальної особистості, індивіда на фоні загальних втрат, незважаючи на те, що ці втрати є безпосередньо дотичними до нас як у локаційному, так і часовому просторі. При відсутності сталого інституту концепція «невідомих героїв» нівелюватиме саме розуміння того, що приносить війна, адже умовний «загальний портрет» значно применшує емпатичну близькість спостерігача до учасника подій.

Центральною метафорою побудови інституту сталої пам'яті є вислів полеглого поета-комбатанта Максима Кривцова: «Коли мене запитають, що таке війна, я відповім – імена». Проте як інститут пам'ятування має не лише фіксувати імена, а й дозволяти їм залишатися в живому культурному процесі. Навіть якщо поет загинув, він не має зникнути з літературного канону. Пам'ять існує не для мертвих – вона створена для живих. Задля того, щоби майбутні покоління не стали безпам'ятними, такими, що не розуміють контексту формування свого «теперішнього» саме через те, що «умовне минуле», яким стане наш час, не даватиме чіткого трактування того, завдяки чому будувалася незалежність держави.

Сьогодні Україна має шанс закласти інститут пам'яті, що буде не лише реакцією на втрату, а й основою для побудови історичної тяглості, що була втрачена в часи геноциду та знищення української ідентичності радянським режимом. Культура пам'яті повинна бути осмисленою, персоналізованою, відповідальною і стійкою до забуття. Інакше ми ризикуємо втратити в горнилі війни й апатичності суспільства не лише «живу історію», а й місце майбутніх нащадків у ній.

Список використаних джерел

1. Конертон П. (2021). Як суспільства пам'ятають / пер. з англ. С. Шліпченко. Київ : Ніка-Центр, 184 с.
2. Моргун І. «Україна має витворити свою систему маркерів»: Вахтанг Кіпіані про меморіалізацію в Україні. Суспільне Тернопіль, 7 грудня 2024 р. URL: <https://suspijne.media/ternopil/897169-ukraina-mae-vitvoriti-svou-sistemu-markeriv-vahtang-kipiani-pro-memorializaciju-v-ukraini/>
3. Цибух І. Інтерв'ю та виступи 2023–2024 років [відеоінтерв'ю] – «Чека» в Станції Краматорськ про культуру пам'яті | Дітей у зоні бойових дій| Проживання травми війни. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=LWwrMWCsNhi&t=1491s>
4. Assmann J. (1992). Das kulturelle Gedächtnis: Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen. München : C.H. Beck, 344 S.
5. Halbwachs M. (1950). La memoire collective. Paris : Presses universitaires de France, 170 p.

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ: ВІД ТЕОРІЇ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ

Андріїва Святослава

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)
andriivasvatoslava@gmail.com*

Щоб розкрити сутність окремих аспектів сучасного психолінгвістичного підходу до вивчення тексту, необхідно вирішити два ключових завдання:

1. Визначити характеристики, які відрізняють цей підхід від традиційного лінгвістичного;

2. Ознайомитися з дослідженнями, присвяченими сприйняттю та інтерпретації тексту з психолінгвістичних позицій.

Для цього розглядаються питання, пов'язані з психолінгвістичним визначенням тексту, побудовою схеми його сприйняття, а також із факторами, які сприяють адекватній інтерпретації [3, с. 205-206].

Сучасні мовознавці дедалі частіше визнають, що для глибшого розуміння окремих мовних явищ необхідно виходити за межі суто лінгвістичного аналізу і враховувати психічні процеси, за допомогою яких мовний матеріал організовується в мозку людини та активується у потрібний момент [3, с. 206]. Основною відмінністю психолінгвістики від лінгвістики є врахування впливу ситуації, у якій мовні висловлювання створюються і сприймаються, а також ролі індивіда, який продукує або інтерпретує мову [2].

Так, у лінгвістичному підході до аналізу тексту увага зосереджена на мовних засобах, що реалізують загальний задум і емоційний зміст тексту. У психолінгвістичному підході в центрі уваги знаходиться мовна особистість, а процеси породження і сприйняття тексту розглядаються як результат мовленнєво-мисленнєвої діяльності індивіда. Текст при цьому постає як «спосіб відображення дійсності у свідомості через елементи мовної системи» [3, с. 13].

Якщо лінгвістика визначає текст як «реально висловлену (написану) пропозицію або сукупність пропозицій, що можуть слугувати матеріалом для спостереження мовних фактів» [5, с. 365], то психолінгвістика розглядає текст як «предметну форму акту комунікації, мінімальними компонентами якої є предмет комунікації, автор і реципієнт» [1, с. 6].

Таким чином, у психолінгвістичному підході текст аналізується в межах конкретної комунікативної ситуації. Форма і зміст тексту визначаються не лише мовними засобами, але й психологічними особливостями учасників комунікації, які беруть участь у цьому процесі.

Відомо, що інтерпретація одного й того ж тексту різними реципієнтами може суттєво відрізнятись. Це особливо характерно для художніх текстів, які, на відміну від наукових чи політичних текстів, створюються з метою бути відкритими для різних трактувань. У той час як наукові чи політичні тексти зазвичай побудовані так, щоб їх зміст був однозначно

зрозумілий, художні тексти, навпаки, часто передбачають множинність значень. Як зазначав Р. Барт, зміст художнього тексту може бути «настільки неоднозначним, що можна говорити про його множинність» [2, с. 29]. Таким чином, кожен читач формує власну проекцію змісту тексту, яка може істотно відрізнятись як від трактувань інших реципієнтів, так і від початкового задуму автора.

Варіативність сприйняття тексту зумовлена низкою психологічних чинників. До них, насамперед, належать прояви мотиваційної, когнітивної та емоційної сфер особистості: мотиви, потреби і цілі, які спонукали людину звернутися до тексту; емоційний стан у момент його сприйняття; рівень концентрації уваги на текстовій інформації тощо. У процесі осмислення тексту індивід спирається на свої знання про світ, які допомагають орієнтуватися в описаній автором ситуації, доповнювати її власними домислами, оцінювати правдоподібність чи фантастичність подій.

Окрім цього, важливу роль відіграють психофізіологічні особливості читача, такі як його вік та стать. Ці фактори визначають унікальну картину світу кожної людини, що, у свою чергу, впливає на відмінності у сприйнятті та трактуванні смислових компонентів тексту.

Підсумовуючи теоретичний аналіз досліджень у галузі психолінгвістики тексту, можна зазначити, що цей напрям є перспективним для подальшої розробки. Неможливо повною мірою зрозуміти всю глибину мовних явищ, зафіксованих у тексті, без урахування психологічних характеристик індивідів, які беруть участь у комунікації. Саме ці характеристики визначають як зовнішню форму тексту, так і його смислову структуру [3, с. 209-210].

Список використаних джерел

1. Wind Cowles H. (2010). Psycholinguistics 101. Springer Publish Company, 208 p.
2. Сурмач О. Я. (2017). Когнітивно-психолінгвістична інтерпретація результатів асоціативного експерименту (на матеріалі концепту *wealth* в англійській мові). *Science and Education a New Dimension. Philology*. V(40), Issue: 144. С. 55–58.
3. Ткачук М. (2008). Фоносемантична система української мови. Львів: Видавництво Львівського університету, 256 с.
4. Michel Foucault. (1971). L'Ordre du discours. Lecon inaugurale au College de France prononcee le 2 decembre 1970. Paris: Gallimard.
5. Podhorodecka J. (2007). Is lámatyáve a linguistic heresy? Iconicity in J.R.R. Tolkien's invented languages. *Insistent Images. Iconicity in Language and Literature* 5. Amsterdam et al. P. 103–110.

ЛІТЕРАТУРА ЯК МЕДІУМ ПАМ'ЯТІ: ОСМИСЛЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ТРАВМ У ПОСТТОТАЛІТАРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Гречешнюк Ольга

Львівський національний університет імені Івана Франка (Україна)

hrecheshnyukolya@i.ua

Питання переосмислення минулого, його значення для національної ідентичності та подальшого політичного, культурного й соціального розвитку населення є одним із ключових у дискусіях країн, що пережили тоталітарне минуле. Історичні травми ХХ століття, зокрема Друга світова війна, Голокост, націонал-соціалістичний режим, повоєнна розруха та кризи, залишили глибокий слід у свідомості європейців. Суспільство прагне зрозуміти й осмислити, як минулі злочини впливають на сучасність і майбутнє, що актуалізує питання пам'яті.

Література в цьому випадку виступатиме засобом рефлексії, осмислення та передачі пам'яті. Багато творів сучасної європейської літератури присвячені злочинам диктаторських режимів і їхньому впливу на суспільство й ідентичність, досліджується індивідуальна та колективна пам'ять, проблема провини та труднощі літературного осмислення невимовного. Літературознавці визначають такі романи як поколіннєві або ж генераційні романи.

Так, за останні 20 років подібні тексти з'являються у США та Європі, зокрема в Ізраїлі, Нідерландах та інших країнах. Серед них можемо виокремити історію чотирьох поколінь єврейської сім'ї Шарля Левінського «Мельніц» (Charles Lewinsky «Melnitz» (2006)), перекази про трагічну долю єврейської родини американської письменниці Айрен Діш «Імператриця Віхокена» (Irene Dische «The Empress of Weehawken» (2005)) чи, наприклад, роман ізраїльського автора Якоба Гессінга «Це має трапитись зі мною» (Jakob Hessing «Mir soll's geschehen» (2005)). У польській літературі дискурс подій Другої світової війни та трагедії Голокосту також належить до найбільш обговорюваних. Письменниці другого покоління жертв Голокосту Моніка Шнайдерман «Фальшувальники перцю. Родинна історія» («Fałszerze pieprzu. Historia rodzinna» (2016)) і Агата Тушинська «Родинна історія страху» («Rodzinna historia lęku» (2005)) у цих романах досліджують травматичний досвід жертв і свідків Голокосту через призму приватної пам'яті, водночас не відкидаючи контекст загальної цивілізаційної травми Другої світової війни. У творах порушуються важливі для польського суспільства проблеми: провини свідків щодо жертв Голокосту, замовчування травматичного досвіду, успадкований страх, стверджується необхідність пропрацювання досвіду жертви [с. 58].

Сучасні поколіннєві романи користуються великою популярністю в Німеччині. Повоєнна розруха, економічна криза, зовнішня окупація та поділ країни остаточно поклали край пануванню націонал-соціалістичного режиму, що суттєво вплинуло на свідомість населення. Особливо після падіння Берлінського муру в 90-х роках ХХ століття в німецьких

книгарнях почали з'являтися поколіннєві романи, в яких відкрито й без ілюзій зображено одну з найтемніших сторінок в історії Німеччини – Другу світову війну, націонал-соціалістичний режим Адольфа Гітлера та Голокост. У цих творах, спираючись на власні сімейні перекази, автори порушують важливі питання колективної вини та відповідальності німецького народу за злочини проти людства. Це зокрема «Небесні тіла» Тані Дюкерс («Himmelskörper», 2003), «Такі ми є» Гілі Люстігер («So sind wir», 2005), «Листи Павла» Моніки Марон («Pawels Briefe», 1999), «Жінка опівдня» Юлії Франк («Die Mittagsfrau», 2007) та ін. У всіх цих творах простежуємо чітку структуру оповіді, а саме в центрі сюжету життєпис щонайменше трьох поколінь однієї сім'ї, на тлі якого зображується хід національної травматичної історії німецького народу, з метою віднайдення своєї ідентичності, збереження та відновлення пам'яті про минулі події.

Українська культура також активно працює із темою пам'яті та її впливом на індивідуальну й національну ідентичність. Українська література часто резонує з європейськими підходами до осмислення травми через фокус на пам'ять, втрату й відновлення. Звичайно, беручи до уваги, приналежність України до пострадянського простору, можемо підтвердити той факт, що процес «переосмислення минулого» не відбувався належним чином, як, скажімо, у західній Європі. Україна досить довго знаходилась у невизначеній зоні – після 90-х років минулого століття наша країна перебувала під постійним тиском держави правонаступниці союзу, а тому процес «пропрацювання тоталітарного минулого» через радянську заангажованість дещо затягнувся. Перебуваючи під культурним та політичним впливом «сусіда» особливо літературний процес був наділений пострадянськими рисами. І лише на початку XXI століття українська наука впливається у світову течію дослідження минулого. Вже згодом події 2013 року, зокрема Революція гідності, російсько-українська війна, яка триває до сьогодні, все більше розмежовує нас з тими, хто «писав» нашу історію впродовж XX ст.

Російська агресія проти України загострила увагу до питань національної пам'яті. Переосмислення минулого стало ще актуальнішим у контексті боротьби за незалежність і збереження національної ідентичності. Цей важливий процес сприяє самоствердженню українського народу як незалежного, вільного та демократичного суспільства. Осмислення таких трагедій, як Голодомор, сталінські репресії, депортації та війни, відіграє ключову роль у формуванні майбутнього. Ці події активно обговорюються в суспільстві через художню літературу, кіно, театральні постановки та наукові праці.

За останні десятиліття в українській літературі з'явилися романи, які літературознавці, на відміну від своїх європейських колег, відносять до жанру сімейної саги, а не до генераційних романів. Це, наступні твори «Музей покинутих секретів» Оксани Забужко (Забужко 2009), «Дім для Дома» Вікторії Амеліної (Амеліна 2017), «Букова земля» Марії Матіос (Матіос 2019), «Амадока» Софії Андрухович (Андрухович 2020) та ін. Актуальними для сучасних письменників стали ті часові проміжки, що були найбільш табуованими та забороненими для громадян СРСР: Голодомор,

Голокост, альтернативні радянським наративам погляди на Другу світову війну та інші воєнні конфлікти, до яких було залучено українців. Саме завдяки цим творам українському читачеві вдається краще зрозуміти історію власного народу, адже всі ці реалії були і є частиною життя простих людей.

Підсумовуючи, можна констатувати, що процес переосмислення минулого, спричинений історичними подіями ХХ століття, триває в Європі вже понад півстоліття, тоді як в Україні він лише набирає обертів. Однак, завдяки сучасним викликам та суспільному запиту на осмислення історичної пам'яті, цей процес відбувається інтенсивно та багатогранно. Українська література, особливо в сучасному контексті, відіграє ключову роль у формуванні культурного діалогу про минуле та активно інтегрується в європейський літературний простір.

Література не лише фіксує історичні події, а й дозволяє переосмислити їх через призму індивідуальних і колективних досвідів, формуючи стійке відчуття історичної відповідальності. Вона створює простір для дискусій, допомагає суспільству осмислювати травматичні сторінки минулого та виробляти механізми їхнього подолання. Особливо це актуально в умовах сучасних загроз, коли питання національної пам'яті стає не лише справою історії, а й інструментом зміцнення ідентичності та державності.

Список використаних джерел

1. Assmann A. (2006). *Der lange Schatten der Vergangenheit. Erinnerungskultur und Geschichtspolitik*. München: C. H. Beck Verlag, S. 320.
2. В'ятрович, В. Україна «не вириває» радянське минуле з історії, а переосмислює його. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-viatrovych-istoriya-radianske-mynule/29825373.html> (дата звернення: 11.11.2024).
3. Гундорова, Т. (2013). Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми: статті та есеї. Київ : Грані-Т, 548 с.
4. Євчук У. Ю. (2021). Нові наративи історичної пам'яті Голокосту у романах Моніки Шнайдерман «Фальшувальники перцю. Родинна історія» і Агати Тушинської «Родинна історія страху». *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 32 (71), №6., ч. 3. С. 52-59.
5. Пухонська, О. (2018). Літературний вимір пам'яті. Київ : Академвидав, 304 с.

NARRATIVE MEMORY IN JOHN FOWLES' THE COLLECTOR: INSTANCES OF NARRATIVE MANIPULATION

Ilaș Alexandra-Maria

Ștefan cel Mare University of Suceava (Romania)

alexandra.ilas@student.usv.ro

In the last century, there has been an inflation of memorialist works. Memory as a text can either be an efferent reading or an aesthetic reading [1, p. 22]. Narrative memory «narrative usually presents an episodic memory» [2, p. 2], whether it is in an informal text or in a fictional work makes us question its reliability. How can a reader be sure that the text is truthful to reality? When embracing an aesthetic reading, the receiver, which is the reader, wonders about the narrator's credibility.

In the field of literary studies, the narrator's (un)reliability is frequently discovered in fictional works. One postmodernist English writer that is known for the usage of this literary technique is John Fowles. Discussing and examining narrative manipulation in terms of credibility it could be interpreted as a common topic chosen by scholars, however the manipulation of reader's sympathy in works written by John Fowles is ignored. One may consider that narrative empathy, which includes emotions like empathy, sympathy and apathy, is defined as «the psychological process whereby recipients of narrative texts grasp and vicariously experience what they perceive are characters' mental states» [3, p. 125] is one of the latest interests in the field of literary studies.

Accounting the given context, this paper aims to demonstrate that in John Fowles' *The Collector* narrative memory could be interpreted as being used to manipulate the reader into adopting a sympathetic, if not an empathetic perspective on the characters and events. The English writer's novel can be considered a narrative memory if we acknowledge the dualistic narrative structure of the work: Frederick Clegg's rendering and Miranda Grey's 'journal'. *The Collector*, a psychological novel, a thriller respectively presents the story of an almost 'entomologist', who expands his collection with a girl. The research question of the paper was influenced by the credibility of the two perceivable narrators of the story.

Through the lenses of narratology, is conventionally resumed as the study of narratives [4, p. 184], we aspire to exhibit instances of narrative manipulation in *The Collector*. As stated before, John Fowles constructs his work on a dualistic narrative structure, the reader encounters two noticeable narrators, Frederick Clegg and Miranda Grey. These two narrative voices do not render their perspective in the same manner, one may consider that the male protagonist is addressing an audience, while the female protagonist's narration takes the format of a journal, or at least it could give one such an impression. Additionally, this chosen structure of the work could be interpreted as being strategically used to manipulate the readers.

In the first stage, the focus is on the dualistic structure of the novel. It has already been stated that the narrative structure of John Fowles' *The*

Collector could be interpreted as a technique employed in the manipulation of the reader. One may consider that the receiver is not only manipulated to interpret the narration as truth, but influenced to express sympathy, empathy respectively to the characters. To support this argument, a detailed analysis on Frederick Clegg's and Miranda Grey's narrations is required. For instance, Miranda's 'journal' enables the reader access to her thoughts and feeling. However, this exposure could have an influence on the reader's perception of the characters. By reading her 'journal' the readers feel intimate with Miranda, the receiver may even express empathy for her because of her statements «Fluttering against the glass. Because I can see through it I still think I can escape. I have hope. But it's all an illusion. A thick round wall of glass» [5, p. 204]. While Frederick's narration could be interpreted as being a rendering of events, in which the narrator tries at first to make the reader express sympathy, and later on the narrative voice tries to justify the wrong of his actions, by depicting them as being normal.

In the second stage, one could interpret the references to the Shakespearean characters of Miranda, Caliban and Ferdinand as being utilised to manipulate the readers' perception of the two characters. The female protagonist firstly addresses her abductor as Caliban, a monstrous character from William Shakespeare's play *The Tempest*, in the second part of the novel, on October the 17th: «I have to give him a name. I'm going to call him Caliban» [5, p. 130]. By making this association Miranda influences the readers' perception of the male protagonist. Frederick does not only associate his victim, his new 'butterfly' with the Shakespearean character of Miranda, Prospero's daughter, but he also (re)names himself as Ferdinand, Miranda's love interest in *The Tempest*. By portraying these associations, it could be considered that Frederick Clegg not only attempts to control Miranda's perception of him, but the readers' perspective as well. One may regard this effort as a narrative manipulation of the reader's sympathy.

On the other hand, one argument is that the dualistic structure of the work could be interpreted as a portrayal of a simple narrative polyphony entangled in a narrative memory. Narrative polyphony is firstly defined by Mikhail Bakhtin as «a plurality of independent and unmerged voices and consciousnesses» [6, p. 6]. We can argue that the aim of the two narrative voices is only to present the same event from the perspective of the abductor, and the victim respectively. To consolidate this affirmation, one may consider John Fowles' statement in *The Aristos*:

«My purpose in *The Collector* was to attempt to analyse, through a parable, some of the results of this confrontation. Clegg, the kidnapper, committed the evil; but I tried to show that his evil was largely, perhaps wholly, the result of a bad education, a mean environment, being orphaned: all factors over which he had no control. In short, I tried to establish the virtual innocence of the Many» [7, p. 10].

One last argument that could be perceived as being contradictory to the stated thesis is the usage of Shakespearean intertextuality in *The Collector*. One may argue that the English writer inserted references to William Shakespeare's play *The Tempest* in the work to create metafictional dimen-

sion to the text. It could be interpreted that John Fowles uses the literary device of metafiction, which is

«Metafiction is a term given to fictional writing which self-consciously and systematically draws attention to its status as an artefact in order to pose questions about the relationship between fiction and reality. In providing a critique of their own methods of construction, such writings not only examine the fundamental structures of narrative fiction, they also explore the possible fictionality of the world outside the literary fictional text» [8, p. 2].

in order to remind the reader of the action of reading a piece of fiction, because Miranda Grey does not have the same ending as the female character from *The Tempest*. Even though readers may expect, due to the association of the female protagonist to William Shakespeare's Miranda, Clegg's victim to have a happy ending, John Fowles manages to remind us that we are reading a literary work. But could not this be considered a technique of manipulation as well?!

Thus, this paper aimed to discover instances of narrative manipulation in the narrative memory found in *The Collector*. We have briefly mentioned arguments that could be interpreted as sustaining the thesis, such as the dualistic structure of the work, that manipulates readers into expressing sympathy and empathy and the Shakespearean references and associations that one may consider to have an important impact on the readers' perception of the characters. However, it has been mentioned that the narrative memory is intertwined with narrative polyphony for a complex rendering of the event, while the Shakespearean intertextuality may serve to the literary device of metafiction as a reminder for the receiver of the action of reading a fictional work.

We have found out that even if we acknowledge the usage of intertextuality as a tool for metafiction, the readers are still manipulated, because the narration and the construction of the narrative voices creates expectations, by associating and naming the female protagonist with the Shakespearean's character of Miranda from *The Tempest*, the readers may be tempted to expect the same ending for Clegg's victim. Therefore, it could be interpreted that John Fowles does in fact manipulate his readers in the narrative memory, and as we have discovered, there are instances of manipulation of reader's sympathy and empathy.

To conclude, the thesis of this paper has been theoretically demonstrated, in the narrative memory that is to be found in John Fowles' *The Collector* there are occurrences of narrative manipulation, the reader is manipulated to express emotions in relation to the characters and to be misled into creating false expectations.

Further research could portray if all the readers feel sympathy and empathy towards the two protagonists, or it could be questioned if there are readers who are entirely manipulated by Frederick Clegg's rendering and if their sympathy turns into empathy. Another research question could be if from the first references to Shakespearean characters the readers' perception of the characters is changed, and if it allows intertextuality to limit their perspectives.

This paper acknowledges its limitations, but it is not ignorant of its findings, and of its demonstrated thesis. What a reader should remember, whether naïve or professional, is that the usage of narrative manipulation is subtle, and even the best of us may be misled and controlled by a well-constructed narration. Next time when one considers that the plot could be considered obvious, or when feelings like empathy, sympathy or apathy appear, one should inquire if these are the products of its critical thinking and aesthetic reading or if it is the result of narrative manipulation.

References

1. Rosenblatt L. (1994). The Reader, The Text, The Poem. The Transactional Theory of The Literary Work. *Carbondale and Edwardsville: Southern Illinois University Press*. 210 p.
2. Linde C. Memory in narrative. In The international encyclopedia of language and social interaction. K. Tracy, T. Sandel, & C. Ilie (Eds.), 9 p. URL: <https://doi.org/10.1002/9781118611463.wbielsi121> (accessed at: 20.02.2025)
3. Fernandez-Quintanilla C. (2020). Textual and reader factors in narrative empathy: An empirical reader response study using focus groups. *Language and Literature*. Vol. 29. No.2. P. 124–146. DOI: 10.1177/0963947020927134
4. Panggabean D. S. & Rangkuti R. (2020). The basic concept of narratology and narrative. *Language Circle: Journal of Language and Literature*. Vol.14 No.2. P. 184-190. URL: <http://journal.unnes.ac.id/nju/index.php/LC> (accessed at: 20.02.2025)
5. Fowles J. (2004). The Collector. London : Vintage Random House. 283 p.
6. Bakhtin M. (1984). Problems of Dostoevsky's Poetics. Minneapolis: University of Minnesota Press, 333 p.
7. Fowles J. (1970). The Aristos. New York: New American Library. 224 p.
8. Waugh P. (2001). Metafiction: The Theory and Practice of Self-conscious Fiction. New York: Routledge. 186 p.

THE AMERICAN RELIGIOUS IMAGINARY AND THE POLITICAL FRAY: RECURRING ARCHETYPES FROM THE PURITAN FATHERS TO THE MORAL MAJORITY

Prisacariu Ioana-Alexandra

Ștefan cel Mare University of Suceava (Romania)

alexandra.prisacariu@student.usv.ro

This article aims to demonstrate that The Moral Majority, an influential religious and political movement that claimed to fight for Christian moral values, was more of a political strategy, founded by the well-known pastor and televangelist Jerry Falwell, rather than a religious movement.

Over the centuries, religious ideas played a major role in shaping American identity, particularly because America has always been closely tied to Puritan beliefs. The Puritans' journey to America wasn't only about moving to a new place, it was also a spiritual experience, driven by their desire to create a godly community. At first, they saw the New World as a Promised Land (by God), similar to Canaan, where they could fulfill their covenant with God. But the reality was different from what they expected: disease, starvation and harsh conditions forced the Puritans to rethink their purpose, ideologically navigating from divine rewarding to divine testing [5].

The Puritans built their society on the belief that they were God's second chosen people [12], bound by a covenant that influenced their religious and political structures. This covenant shaped the idea of Americanness and introduced a sense of collective responsibility. The covenant was a powerful tool used by the Puritans, because it blended theological principles with social structure [8].

According to Carl Jung's theory of collective unconscious, certain symbols and themes are ingrained in the human mind and continue to persist across generations through archetypes [6]. The influence of the Puritans' religious and societal ideal didn't stop in the colonial period of America. This belief was adapted in many ways in history and/or literature and, as a result, it has never fully disappeared.

According to The Secular Humanist Declaration (1980), moral education should focus on virtues like honesty, empathy and kindness, traits that are seen as part of a common heritage of humanity, not exclusive to a particular religious group. More than that, humanists questioned whose moral values should be taught in school and truly believed that the religious dimension should not dominate the education system. They promoted critical thinking and supported the idea that moral education should be inclusive and rational: «Students are exposed to contrasting political views in history and civics classes without fear of 'indoctrination'» [7, p. 11].

The study also considers the principle of separation of church and state, which is fundamental to American democracy, because it ensures rights for all citizens, regardless of their beliefs or faith. America was founded on the idea of religious freedom and has been described as a «melting pot» [13], a symbol of diversity and a shelter for the oppressed. By applying laws based

on religious reasons, it would violate the First Amendment of the Constitution, which guarantees freedom of religion.

The Freedom Rally in Dallas (1979) was a pivotal moment in mobilizing Evangelicals into political action and it could be considered the foundation of the Moral Majority. During this rally, James Robison, a former televangelist, declared, «I'm sick and tired of hearing about all the radicals, and the perverts, and the liberals, and the leftists, and the communists coming out of the closet. It's time for God's people to come out of the closet, out of the churches, and change America. We must do it». This powerful metaphor of «coming out of the closet» [10] transformed private faith into public action and laid the groundwork for the Religious Right.

In the late 1970s, evangelical leaders like Jerry Falwell used the idea of moral decline to demonstrate that America had drifted from its original sacred purpose: «There can be no doubt that the sin of America is severe. We are literally approaching the brink of national disaster» [4, p. 217], a moment in history/literature that closely resembles the warning of Jonathan Edwards from his famous sermons *Sinners in the Hands of an Angry God*: «(...) they were always exposed to destruction; as one that stands or walks in slippery places is always exposed to fall» [3, p. 1]. Both Falwell and Edwards warned that humanity lived on the edge of destruction, held back from doom only by God's will. As a response to this immediate threat, Falwell created The Moral Majority, a successful attempt to unite evangelicals into a political force. Its main purpose was to fight against what they saw as a secular influence in government, education and culture. Falwell, while preaching, shaped and influenced laws and elections.

Falwell, like the Pilgrim father John Winthrop, promoted the idea that America is morally superior and should serve as an example for the rest of the world. Winthrop used the metaphor of «a city upon a hill» [12] to showcase the idea of the Chosen Nation on a Promised Land. This ideal also created a sense of responsibility for the Puritans to uphold their covenant with God. Winthrop described colonization as a divine mission, warning of serious consequences if they fail to honor their part of the covenant with God. Falwell revived this archetype, reminding Americans that the «the city upon a hill» [12] was conditioned by America's ability to maintain its special relationship with God. In this way, America continues to move forward through metaphors that shape its national narrative.

In his sermon *Listen, America!*, which also serves as a political tool, he highlighted the five major problems of the nation, that would lead America to inevitable doom: abortion, homosexuality, pornography, humanism and a fractured family [4, p. 219]. Falwell moved his ideas outside the church to get power in government, applying a political strategy disguised as faith and God's will.

Falwell associated abortion with murder and succeeded in creating a striking image of it. He described mothers who killed their babies as the Nazis soldiers who murdered six million Jews and viewed The Supreme Court's decision on the *Roe vs. Wade* case as a sign of the moral decline of the Nation.

By doing so, he generated a lasting debate between liberals and conservatives, that continues to influence American politics even today.

The study shows how the pastor used quotes from the Bible to persuade people that homosexuality is an «act of a reprobate mind». He did this to influence public opinion and stop its legalization, gaining fame among conservatives. A 1981 letter from Jerry Falwell fundraising for the «Old Time Gospel Hour» reveals his true intentions: «Let me repeat, a massive homosexual revolution can bring the judgement of God upon this nation. (...) That is why it is vital to keep the Old-Time Gospel Hour on the air». [1], p. 3] It can be inferred that he was a true believer and a defender of what is commonly accepted as being right, but he also used his knowledge to create a constant state of fear, which served his main purpose: to influence the masses.

The analysis then focuses on the Jeremiahs, sermons revolving around the idea that hardship and disaster were signs of divine punishment for moral failure. The Puritans considered that their covenant with God required moral vigilance and when things went wrong, they interpreted these events as warnings from God, urging the community to repent [1]. Falwell's discourse followed the same clear pattern: it began by highlighting moral failings, warned of God's punishment and ended with a call to repentance «I am listening to the sounds that threaten to take away our liberties in America. And I have listened to God's admonitions and His direction – the only hopes of saving America. Are you listening too?» [4].

Ronald Reagan recognized the influence of the Moral Majority and aligned with it strategically to forge a strong voter base among conservatives and evangelicals. Reagan wasn't religious in his personal life, but he quickly learned that religious rhetoric would secure his spot in the presidential campaign. As a result, he adopted religious language and themes: «I've spoken of the shining city all my political life» [9].

Ronald Reagan's speeches didn't just mirror Puritan archetypes, but he explicitly invoked these recurring symbols and themes, describing John Winthrop as an «early freedom man» [9] and aligning with how he imagined America «But in my mind it was a tall, proud city built on rocks stronger than oceans, wind-swept, God-blessed, and teeming with people of all kinds living in harmony and peace» [9]. For many evangelicals, the vote became more than just a civic duty, it evolves into a moral and religious obligation: they were the Chosen People with a Divine Mission to follow God's will by restoring traditional values.

The paper also explores how The Moral Majority suffered criticism from one of its most vocal opponents, George Marshall. He argued against their rigid religious influence on politics and favored pluralism and intellectual freedom. Marshall believed that democracy should allow more perspectives, a type of moral debate rather than a single moral truth. He ironized the Moral Majority and compared them to the Puritans who demanded religious freedom only for themselves but denied it to others. He saw this as moral hypocrisy disguised as virtue. Marshall's use of T. S. Eliot's words was particularly clever: «Those of us who claim any New England ancestors may congratulate ourselves that we are their descendants, and at the same time

rejoice that we are not their contemporaries». [7, p. 12]. Through this, Marshall mocked the Moral Majority for its rigid morality, showing that their intolerance mirrored that of the Puritans.

The Moral Majority no longer exists, but its influence is still present. Rather than disappear, it transformed into new movements, like the Christian Coalition, which took a more subtle approach. This ideological transformation highlights that, in American history and literature, religious ideals and myths don't just fade away, they evolve. Many politicians continue to use religious archetypes in their speeches (like former president Barack Obama) to gain support and credibility, creating debates over moral values among candidates.

To conclude, intertextualizing religious archetypes [2] and recurring myths from early American literature allowed the Moral Majority to reshape the political landscape of 80s America. Through this reimagined view of American identity, the Moral Majority redefined Americanness as intrinsically linked to Puritan values and moral exceptionalism.

References

1. Bercovitch, S. (1978). *The American Jeremiad*. Madison: University of Wisconsin Press, 240 p.
2. DeLahoyd, M. (2025). *Archetypal Criticism*. Washington: Washington State University, n.d. Retrieved February 23, 2025, from <https://public.wsu.edu/~delahoyd/archetypal.crit.html>.
3. Edwards, J. *Sinners in the Hands of an Angry God* (1741). Lincoln: DigitalCommons@University of Nebraska. 32 pa.
4. Falwell, J. (1980). *Listen, America!* Garden City, N.Y.: Doubleday, 269 p.
5. Hollinger, David A., & Capper, Charles. (1989). *Readings in Intellectual History: The American Tradition*. New York: Oxford University Press, 430 p.
6. Jung, C. G. (1968). *The Archetypes and the Collective Unconscious*. Princeton: Princeton University Press, 461 p.
7. Marshall, George. (1981). *New England Puritans and the Moral Majority*. Spring. Retrieved February 23, 2025, from <https://cdn.centerforinquiry.org/wp-content/uploads/sites/26/2018/08/22161330/p12.pdf>.
8. Morone, J. A. (2003). *Hellfire Nation: The Politics of Sin in American History*. New Haven: Yale University Press, 576 p.
9. Reagan, Ronald. (1989). *Farewell Address to the Nation*. The Ronald Reagan Presidential Library and Museum, 11 January 1989. Retrieved February 23, 2025, from <https://www.reaganlibrary.gov/archives/speech/farewell-address-nation>.
10. Retro Report. (2025). *The Roots of Evangelicals' Political Fervor*. n.d. Retrieved February 23, 2025, from <https://retroreport.org/transcript/transcript-the-roots-of-evangelicals-political-fervor/3p>.
11. *Rise of Conservatism in the 1980s*. Digital Public Library of America. Retrieved February 23, 2025, from <https://dp.la/primary-source-sets/rise-of-conservatism-in-the-1980s/sources/556>.
12. Winthrop, J. A (1630). *Model of Christian Charity*. Ashland: TeachingAmericanHistory.org, Project Of The Ashbrook Center At Ashland University.
13. Zangwill, I. (1909). *The Melting Pot*. New York: Macmillan, 280 p.

РИТМИ, ЩО БЕРЕЖУТЬ ПАМ'ЯТЬ (КІЛЬКА ВІРШІВ ЗІ ЗБІРКИ «СКРИПНИКІВКА» СЕРГІЯ ЖАДАНА)

Цівінська Юлія

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)
yuliatsivinska@gmail.com

Для ліричного персонажа С. Жадана пам'ять завжди концептуально важлива, незалежно від того, чи спогади індивідуальні, чи колективні. Вона втілюється в багатьох образах, як пише Ю. Вишницька, «оречевлюється» [1, с. 35]. Р. Харчук зазначає, що саме індивідуальна пам'ять – незмінний «культ» у творчості автора, а слова «пам'ять» і «пам'ятати» – найчастотніші в збірці «Скрипниківка» (2023) [4, с. 58].

Особливістю згаданої книги є фіксація змін віршованої мови, оскільки деякі тексти, вміщені в ній, написані ще до повномасштабного вторгнення росії в Україну, інші ж – після його початку. До прикладу, поезія «Все, як було», датована 9.05.2021 року, фокусує погляд читача на минулому за допомогою здебільшого називних речень, ніби збираючи образи в каталог. Звідси потреба інтонації перелічування й розповідності, яку забезпечує чотирирічковий дольник з переважанням першої форми (–2–2–2–), а метричні вставки акцентного вірша виникають здебільшого через наявність багатоскладового слова («Мученики прохідних дворів» [2, с. 25] – Акц3) і в цілому суттєво не впливають на метрику, навіть на дуже наближену до класичної в передостанній строфі.

Каталогізації сприяють також повтори фрази «я пам'ятаю», що акцентує на особистісному сприйнятті дійсності, однак в останніх рядках весь описаний досвід експлікується на колективне: «Нам залишаються вдячність і точність. / Вулиці, спалахи, імена» [4, с. 26].

Вірш «Запам'ятати кожен будинок і кожную вулицю», датований 11.09.2022, продовжує принцип нагромадження образів, однак, замість називних конструкцій, що зберігають реальність у часі й просторі, містить (не)нав'язливий (здебільшого через форму інфінітива, а не наказовий спосіб) заклик зафіксувати спогади. На 20 рядків верлібру трапляється аж 7 повторів слова «запам'ятати», що свідчить про тривожність у висловленні, наполяганні, бо, зрештою, саме це допоможе відчути «радість упізнання свого за поворотом лица» [2, с. 75].

В умовах початку війни ідея пам'яті стає однією з вирішальних, екзистенційно необхідних. У зв'язку з цим актуалізується й потреба навчити, передати знання чи досвід («просто зумій»), до того ж швидко, поки є можливість: «... Саме тепер – коли вересень / наповнюється невідворотністю. Саме тепер – коли / люди, зустрівшись, обіймаються, мов на весіллях / чужих дітей» [2, с. 75]. Це, очевидно, мотивує до застосування довгих синтаксичних конструкцій, від чого рядки вільного вірша стають подовженими (від 13 до 19 складів), три короткі (4–6 складів) трапляються наприкінці фрази, перед наступним графічно виокремленим фрагментом.

Натомість, звикнувши до реалій, мова знову здатна повернутися до чіткого ритму. До того ж іноді це стає бажаним. Попри те, що у творчості С. Жадана силабо-тоніка з'являється нечасто, текст «І ти говориш "пам'ять". І тоді» – зразок п'ятистопового ямба (Я5). Хоча, за Н. Костенко, цей розмір універсальний і часто тяжіє до поєднання з неklasичними: частково він «перейняв функцію вольного ямба, яка останньому була раніше властива, – служити мостом між класичним і неklasичним віршем» [3, с. 175]. Зазначимо, що твору С. Жадана притаманний традиційний альтернований ритм із сильними першою, третьою і п'ятою стопою, друга і четверта – слабші. У вірші поєднанні різні форми ямба, серед яких повнонаголошена (І) рідкісна (2 рядки з 42), трапляються ІІІ, ІV, ІХ, Х, проте домінують ХІ (29%) та V (41%) форми.

У цьому контексті пам'ять позиціюється опорою, складеною зі спогадів чи їх уривків, яка допомагає триматися, коли ще немає сил для прогнозування майбутнього, коли ще не вистачає сміливості навіть подумати про це, але є момент «тут і зараз». Рівномірний ритм, без жодної «зайвої» стопи, сприяє стабільності оповідної манери, а полісиндетон та анафори знову ж збирають в цілісну картину всі важливі для ліричного персонажа реалії, підтверджуючи, що пам'ять – це час, що «набуває суб'єктивних ознак» [1, с. 45].

Потім все ж з'являється віра в майбутнє (якщо не в індивідуальне, то в колективне), коли будуть музика й вірші, – про це твір «І варто пам'ятати, що ось ці голоси», написаний верлібром. Пам'ять, власне, і постає тим, що дає надію на відновлення, на проживання вже знайомих сценаріїв, на відчуття продовження. Тяглість процесів, їхня послідовність відображена в повторах слів чи речень («далі», «тих, хто вцілів», «буде музика», «заважає», «різне», «робитиме», «мово» [2, с. 117–118]), що водночас слугують ритмотвірними чинниками у вільному вірші. Окрім того, помічаємо риму «в тумані» – «бажання», «вирви» – «жити».

Поряд із цим завжди існує вірогідність того, що спогади можуть викривитися або ж зникнути: «Пам'ять водитиме нами», «кидатиме в ями та вирви», «робитиме нас безпорадними» [2, с. 118]. У післямові до збірки автор підтверджує її ймовірну ненадійність, кваліфікує як територію сумніву й розладу мови, як те, чому необхідне укорінення й увага [2, с. 137].

Отже, ідея пам'яті в поезії С. Жадана багатшарова й універсальна. Вона функціонує у творах, написаних у різний час і за неоднакових обставин, проте неодмінно виконує свою художню роль. Допоміжними у цьому стають й особливості ритміки вірша, що відображають інтенції автора.

Список використаних джерел

1. Вишницька Ю. (2024). «Світ, прошитий хірургічними швами кирилиці»: поетична візія Сергія Жадана. The latest approaches to improving philological sciences : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», С. 31–59.
2. Жадан С. (2023). Скрипниківка: Нова книжка віршів. Чернівці : Meridian Czernowitz, 144 с.
3. Костенко Н. (2006). Українське віршування ХХ століття : Навчальний посібник. 2-ге вид., випр. та доп. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 287 с.
4. Харчук Р. (2024). Еволюція Жадана-поета: її причини і сутність. *Слово і Час*. № 4 (736). С. 54–68.

ФУНКЦІЇ МОВЧАННЯ В «ЩОДЕННИКАХ» О. КОБИЛЯНСЬКОЇ

Івончак Настасія

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)*
ivonchak.nastasiia@chnu.edu.ua

У щоденниковому дискурсі інформаційно наповненим виступає не лише текст, але і факт мовчання – як художній прийом і комунікативна стратегія. Читаючи ранні твори О. Кобилянської, натрапляємо на схожі поведінкові моделі, що й описані в її власному щоденнику. Оскільки «невербальні реакції точніше за слова віддзеркалюють думки людини» [1, с. 9], то врахування ситуацій безмовності під час аналізу щоденникового наративу допомагає простежити, з одного боку, які особисті сфери життя письменник з різних причин замовчує і, з другого боку, як письменник відшліфовує вміння творити характер героїв невербальними засобами.

«Щоденники» О. Кобилянської за майже пів століття ґрунтовно дослідили багато науковців – Н. Зборовська, Т. Гундорова, М. Павлишин, К. Танчин [7] та ін., проте функціональне та смислове навантаження мовчання в щоденнику О. Кобилянської досі залишається поза увагою. Тож маємо на меті дослідити передумови і функції міжособистісного й наратологічного мовчання у «Щоденниках», німецькомовних повістях О. Кобилянської.

Під час ведення щоденника виявляється, що не все про себе і не завжди можливо визначити, розповісти, передати. Розчарування в особистому щасті, образи від неоцінених письменницьких спроб, проблеми побутові накопичуються і утворюють своєрідне замкнене коло, виходом із якого стає мовчазне проживання сильних емоцій – тривоги, гніву, відчаю, невизначеності. «Щоденники» фіксують період семи років (1883-1891 рр.), з часом у них з'являються мотиви перерачування написаного раніше, авторка ділиться відчуттям того, що тема пошуку щастя, зокрема, подружнього та професійного, вже давно розвинута, повторена багато разів, хоча і не вичерпана, не вирішена до кінця. Свій вибір мовчати перед читачем щоденника О. Кобилянська іноді пояснює побутовими причинами, через які не може зафіксувати більше інформації, але здебільшого критерій внутрішній – бажання читати, писати чи то щоденник, чи то новели визначається емоційною налаштованістю молоді О. Кобилянської, успішністю соціальних контактів, самопочуттям.

Міжособистісне мовчання зазвичай виступає своєрідним індикатором ускладнення взаємин, показує зміни у ставленні, відображає різні емоційні стани тощо. Усвідомлення власного нерозділеного кохання, болю і пораненої жіночої гідності, образа, опанування собою в «боротьбі», внутрішня переміна, сміх із себе колишньої, глумлива посмішка як останній слід болю – ці маломовні етапи любовної драми простежуємо і в щоденнику О. Кобилянської, і у ранніх творах.

Серед багатьох знайомих, про яких згадує письменниця, манерою мовчати найчастіше позначене спілкування з Ернстом Сенглером, коли він став «дуже байдужий» у спілкуванні. Поряд із цим чоловіком, як зізнається сама О. Кобилянська, вона не могла говорити через надмірність почуттів чи говорила плутано. Відчувала, що нескоро забуде його, порівнювала із могутнім деревом, але тривалих розмов із ним не мала, тож ідеться про дисконтактну функцію, коли між комунікантами посилюється відчуження і небажання вербального та невербального контакту. Якщо ж контакту не уникнути, у голосі помітне сильне хвилювання.

У художніх творах О. Кобилянська схожим чином вибудовує спілкування персонажів з представниками протилежної статі – невзаємність створює ситуації мовчання, ніяковість, шоку. Припускаємо, що в щоденнику письменниці на прикладі своїх знайомих і друзів випрацьовувала власну спостережливість, увагу до неочевидних сигналів комунікантів, невербальних засобів спілкування, які свідчили про зміну в ставленні та розвитку взаємин.

Стратегічна функція мовчання полягає в тому, що за маскою спокою і байдужості, як свідчить щоденник, письменниця не раз приховувала свою любов, щиру прихильність, але сценарії ймовірних взаємин і одруження не виходили за межі мрій, аж допоки затамовані жести і міміка свідчили, що біль прожито і вгамовано. Зрозумівши, що надія на взаємність даремна, починає мовчки сміятися із себе колишньої, що стає першим етапом змін. Гортенза також переосмислює події через рік після драматичної першої закоханості, сміється в душі з себе. Визнання доцільності феміністичних поглядів в очах Генріха хоча б частково компенсує для Ядвіги відсутність особистого щастя.

Розв'язанням любовного сценарію зазвичай стає перемога авторки щоденника над власним прагненням кохання, натомість зароджується бажання реалізуватися в літературі й бути самостійною, аби досягти щастя. Невисловлення почуттів, проживання їх за схожим сценарієм трансформується у стійку характеристику особистості. Вербалізація зовнішнього вигляду стає все більше пов'язаною із внутрішнім станом розчарування і недосягнутого щастя. Так, з часом замість довгих розмов чи болісних роздумів з'являються описи сцен мовчазного сміху, з іронічною посмішкою. Такою самою рисою-знаком пережитих подій наділяє письменниця і героїнь творів.

Синонімічними до мовчання у щоденнику О. Кобилянської виступають ситуації, де малопродуктивна, показна розмова не становила особливої цінності для молоді письменниці. Бажання приховати почуття, які вже «переболіли», намагання забути минуле виливається у байдужі діалоги, які не зачіпають внутрішніх почувань. Іноді напруженість у стосунках передана через відволікання, розмову з кимось, але з не тим, хто найбільше цікавить. Крім того, причиною мовчання в різних ситуаціях були сильні емоції або стан задуманості, мрій, тож мова йде про мисленнєву та експресивну функції мовчання.

Отже, у побутовому міжособистісному спілкуванні, яке представляє О. Кобилянська у «Щоденниках», мовчання відіграє дисконтактну, мис-

леннєву, стратегічну, обхідну, експресивну функції. Пережитий досвід пошуку особистого щастя впливає на характер та зовнішність авторки. Героїні творів, Гортенза, Агнеса і Ядвіга, проходили схожі етапи життєвої боротьби, а в їхній зовнішності також були її «сліди» – поважність, «глумлива риса», спокійний мовчазний вигляд, що свідчив про «вгамовані почуття».

Причинами наратологічного мовчання, тобто небажання щось відкривати читачу щоденника ставали втома чи негативний емоційний стан, заклопотаність домашніми справами, невичерпність теми власних пошуків щастя та стійке бажання дізнатися майбутнє.

Список використаних джерел

1. Анохіна Т. (2008). Семантизація категорії мовчання в англомовному художньому дискурсі. Монографія. Вінниця: Нова Книга, 160 с.
2. Богдан С. (2011). Невербальна комунікація в щоденнику та в листах Ольги Кобилянської: прощальне рукостискання. *Науковий вісник Чернівецького національного університету. Слов'янська філологія*. Вип. 545–546. С. 27–31.
3. Жаркова Р. (2015). Приручити мову: жіноче письмо у пошуках власного дискурсу (На матеріалі текстів Лесі Українки, Ольги Кобилянської та Уляни Кравченко). *Дивослово*. № 9. С. 39–41.
4. Кобилянська О. (2015). Зібрання творів: у 10 т. Редкол: В. І. Антофійчук (голова) та ін. Т. 3: Німецькомовні повісті; переклад з нім. Е. М. Панчук; упорядкув. В. І. Антофійчук, С. Д. Кирилюк; прим.: С. Д. Кирилюк. Чернівці: Букрек, 816 с.
5. Кобилянська О. (2022). Зібрання творів: у 10 т. Редкол: В. І. Антофійчук (голова) та ін. Т. 9: Щоденники. Публіцистика. Критика. Спогади. Автобіографії; упорядкув. В. І. Антофійчук; прим. В. А. Вознюка, Я. Б. Мельничук, Ю. М. Микосянчик. Чернівці: Букрек, 392 с.
6. Осіпова Т. (2019). Невербальна комунікація та своєрідність її омовлення в українському дискурсі: феномен вербалізації невербаліки : монографія. Харків: Вид-во Іванченка І. С., 388 с.
7. Танчин К. (2001). Для кого пишуть щоденники. *Літературознавчі зошити. Студії. Публікації. Рецензії. Бібліографія*. Львів, Вип. 1. С. 225–233.

ПОЕТИКА КЛАСИЦИСТИЧНОЇ КОМЕДІЇ У ТВОРЧОСТІ ФРАНЦІШЕКА ЗАБЛОЦЬКОГО: АНАЛІЗ П'ЕСИ «ФІРЦИК У СВАТАННІ» В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДРАМАТУРГІЇ XVIII СТОЛІТТЯ

Калуські Кароліна

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)*
kaluski.karolina@chnu.edu.ua

Тичініна Альона

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)*
a.tychinina@chnu.edu.ua

Упродовж другої половини XVIII – початку XIX століття європейська література зазнала значного жанрово-стильового оновлення, зумовленого історичними, соціальними та культурними трансформаціями. На зміну бароко поступово приходили нові естетичні парадигми – класицизм, просвітництво, сентименталізм, романтизм, що взаємодіяли між собою або співіснували в межах одного твору. Саме в цей перехідний період формується і розгортається творчість Францішека Заблоцького (Franciszek Zabłocki, 1733–1807) – польського поета, драматурга, перекладача, який посідає помітне місце в історії польської літератури й має значний резонанс у контексті європейської драматургічної традиції.

Особливої уваги заслуговує драматургічна спадщина митця, яка вирізняється тематичною багатогранністю, жанровим розмаїттям і глибиною сатиричною настановою. Серед найвідоміших драм Заблоцького – «Арлекін Магомет» (Arlekin Mahomet, 1780), «Фірцик у сватанні» (Fircyk w zalotach, 1781), «Божевільний пастух» (Pasterz szalony, 1784), «Сарматизм» (Sarmatyzm, 1784), «Король у країні насолод» (Król w Kraju Rozkoszy, 1786), «Забобонник» (Zabobonnik, 1787). Комедія «Фірцик у сватанні», є яскравим прикладом класицистичної комедії. У цьому аспекті комедія «Фірцик у сватанні» (1781), присвячена Станіславу Августу Понятовському [3], вважається одним із найвдаліших зразків класицистичної комедії, що втілює ключові естетичні орієнтири доби. Як і у творах Мольєра, Гольдоні, Лессінґа, Заблоцький прагне не лише розважити, а й виховати глядача, висвітлюючи вади шляхетського суспільства через гротеск, іронію та драматургічну типізацію.

Композиційно п'єса побудована відповідно до принципів трьох єдностей (місця, часу та дії), що забезпечує цілісність сюжету, зосередженого довкола центрального персонажа – Фірцика, типового франта. Його образ сатирично окреслений як уособлення поверховості, самозакоханості, марнославства та світської показовості, що були характерними вадами польської шляхти XVIII століття. Головний герой більше переймається своєю зовнішністю й ефектністю висловлювань, ніж щирими почуттями чи моральними принципами. Його егоцентризм і позірний галант-

ність зумовлюють численні комічні ситуації, які водночас розкривають глибше суспільне підґрунтя – занепад моральних засад еліти.

Йому протистоїть героїня Зося – розумна, освічена молода жінка, яка втілює ідеал жінки Просвітництва. Її образ створено не лише для романтичного конфлікту, а й для висвітлення нового типу жіночої свідомості, орієнтованої на розум, мораль і самоповагу. Завдяки цьому конфлікту характерів, п'єса переходить у площину комедії характерів, де висміюються не окремі вчинки, а сталі моделі мислення й поведінки.

Символічним є те, що Фірчик – не злий персонаж, а радше карикатурна постать, яка виявляє соціальні деформації. Його міметичне копіювання зовнішніх форм європейської моди без глибокого осмислення призводить до абсурдності – саме так Заблоцький реалізує дидактичну функцію комедії. У фіналі п'єси Фірчик одружується, що на перший погляд можна сприймати як злагоджене завершення, однак комічна недосконалість його характеру залишається незмінною.

Драматургія Заблоцького тяжіє до типізації персонажів, що зближує його з традицією французького класицизму, але відрізняється національною специфікою. Його герої не абстрактні фігури – вони органічно вписані в польський шляхетський побут, мову, уявлення про честь і статус. Це надає творам Заблоцького особливого соціокультурного звучання. Через сатиричні образи драматург критикує лицемірство, марнотратство, самозамилування і водночас утверджує гуманістичні ідеали – розум, гідність, щирість.

Таким чином, комедія «Фірчик у сватанні» є не лише зразком класицистичної естетики, а й влучним відображенням суспільної дійсності епохи Просвітництва. Завдяки поєднанню естетичної витонченості, сатиричної гостроти й національного колориту, твір Заблоцького набуває особливої цінності для розуміння еволюції польської драматургії та її місця в європейському літературному контексті XVIII століття.

Список використаних джерел

1. Czermińska M. (1981). *Komedia polska w XVIII wieku*. Warszawa: PWN, 189 s.
2. Krzyżanowski J. (1970). *Historia literatury polskiej*. T. 2. Warszawa: PWN, 320 s.
3. Zabłocki F. (2003). *Fircyk w zalotach : komedia / opracowanie Marek Adamiec*. Gdańsk: Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Gdańskiego, 72 s.

РУМУНСЬКА ФІЛОЛОГІЯ

THE RELATIONSHIP BETWEEN MEMORY AND MICRO-MYTHOLOGY

**Nemeş Alexandra Andrada, Dragomir Daria-Ioana,
Drăgulescu Paula-Andreea, Secoşan Amalia Marinela,
Brînzei Silvia-Lorena, Buruian Daniel-Sorin**

West University of Timisoara (Romania)

Daria.dragomir05@e-uvt.ro

alexandra.nemes04@e-uvt.ro

amalia.secosan05@e-uvt.ro

daniel.buruian04@e-uvt.ro

paula.dragulescu04@e-uvt.ro

silvia.brinzei97@e-uvt.ro

In the novel «One Hundred Years of Solitude» written by Gabriel García Márquez, memory is presented not only as a process in which the characters relieve moments or experiences from the past but is also presented as a cycle of events throughout the history of the Buendia family. The birth of Macondo, a small village isolated from the rest of the world, is shaped by the memory of its inhabitants: «Many years later as he faced the firing squad, Colonel Aureliano Buendía was to remember that distant afternoon when his father took him to discover ice. At that time Macondo was a village of twenty adobe houses, built on the bank of a river of clear water that ran along a bed of polished stones, [...] The world was so recent that many things lacked names, and in order to indicate them it was necessary to point». (Márquez, 1971:1). Macondo's existence is kept alive through the remembrance of the people, their memories transform the place into reality, by giving it an identity in an inhospitable world to the «nameless». However, although Macondo preserves his existence, his own reality is greatly altered in comparison to the rest of the world: The village's isolation contributes to its suspension in time, where the villagers remain trapped in their cyclical familial history, without any chance of escaping. The legacy of the Buendía family follows the same structure: the family members keep repeating the same actions as their ancestors, without being able to escape the past. One example in which the collective memory of the family keeps repeating itself is José Arcadio Buendía's obsessive memory of his scientific research. In his attempt to discover the mysteries of the world, the patriarch of the family becomes an instrument for his own madness. Aureliano Buendía (from the second-generation of Buendías) will follow the footsteps of his father, pursuing the same obsession for acquiring knowledge: «Aureliano, for his part, found in her the justification that he needed to live. He worked all day in his workshop and Remedios would bring him a cup of black coffee in the middle of the morning». (Márquez, 1971:48). This example shows how the family members failed to escape the mistakes from the past. The incestuous relationships in the family represent another pattern that repeats itself throughout the time, being part of the collective memory. The first model of incestuous relationship that appears in the family consists of José Buendía and his cousin, Úrsula, which will later be seen as a symbolic damage for their future.

Throughout the novel, memory impacts various motives from the spectre of micro-mythology such as: filiation, insomnia, deluge or the book obsession, that make up the great mythological structures of the novel.

When analyzing the Buendía's ties of filiation, it is important to take into consideration the practice alchemy, as well as the prevalent theme of incest. The innate, incestuous cycle, passed down to generations until the last of the Buendías strengthen their bond and relations throughout the book. Moreover, the sin of incest is passed down by José Arcadio Buendía to his children similarly to how the practice of alchemy is. However, the passion for alchemy is incidentally cultivated by José Arcadio Buendía and can be developed, or not, throughout the years by his children. On the contrary, the incestuous tendency is inevitable and an inherent characteristic of the family which cannot be discarded by neither of the members, Úrsula's and José Arcadio Buendía's lines having always been mixed (Bloom, 2006:37). The male protagonists have no choice but to perform such immoral acts, either symbolically as they find sexual fulfillment in the resemblance of Úrsula in other women, or in a literal sense, tragically sealing the fate of the family as Aureliano's child is born with a pigtail (Hart, 2007:84).

Consequently, the characters inevitably commit incestuous acts as they cannot repress such temptations, incest being the essential constituent strengthening the relations between the Buendía's members. Significantly, as the family cannot exist without this incestuous cycle, it simultaneously causes the end of the Buendía's lineage.

Melquíades is primarily responsible for the practice of alchemy within the family and he is the one who introduces it in Macondo and «José Arcadio Buendía is seduced by a hunger for knowledge and the fascination of science» (Zavala, 2006:110). For a hundred years, alchemy represented both the beginning and the end of the family because they had to endure isolation regarding alchemy without fulfilling its objectives, they were trapped by it in a relentless and repetitive cycle until the conclusion of the novel was pointed out by the decoding of the parchments (McNerney and Martin, 1989:111). The passion for alchemy was inherited by all the descendants of José Arcadio Buendía becoming a legacy which pushed them to isolation. Moreover, in the Buendía family, fate and destiny also play an important role. They were all condemned to a hundred years of solitude and breaking this rule has its own consequences. Romance and love are ruined by all the possible factors dictated by fate.

The story of the Buendía family unfolds through an interweaving of memory, prophecy and superstition. Starting with the first generation, the Buendía family is haunted by its own descendants. José Arcadio Buendía and his wife Úrsula experience the death of Prudencio Aguilar through the specter of obsession: his ghost haunts them in his post-mortem solitude, fueling within them a sense of guilt so profound, that they believe the only way they can escape it is by fleeing the village and finally find peace. Remorse thus is starting to take shape in their imagination, transforming their thoughts and memories into images so vivid that concretely influence their reality.

Another event that inevitably marks the family's destiny is the arrival of Rebeca, the girl who brings the plague of insomnia to Macondo. When introduced in the novel, Rebeca is a simple child with no past and no memory, an enigmatic and traumatised figure whose restlessness seems to give form to a latent fear in the Buendia house: the epidemic of insomnia, first introduced to them by the fearful stories of their guajiro servants, Visitacion and Cataure, who had fled their tribe to escape the disease. Here too, superstitions are intertwined with the emotional reality of the characters, transforming anxieties and fears into a virus that spreads like a sort of prophetic punishment, simultaneously threatening the collective memory and affecting the entire village.

At first, the inhabitants of Macondo see the absence of sleep as an advantage, but soon the loss of memory proves to be both a torment, as well as a form of relief. Márquez's characters find themselves suspended between their heavy memories, which weigh down on their existence, and a perpetual amnesia that condemns them to endlessly repeat the same cycle, unable to project themselves into the future. This progressive forgetfulness of the self and of the ability to perform even the most essential daily tasks highlights how the conscious self, unknowingly, relies on the sleeping self not only for physical rest but also as a gateway to a deeper dimension of both time and meaning, which ultimately shapes and gives context to their daytime existence (Bell, 2006:97). Memory is the element that ties the villagers together, the only thing that gives coherence to their community. When memory disappears, each individual is condemned to a form of absolute solitude, as no binder remains to connect them anymore. Thus, the insomnia in Macondo is not just a physical malady, but on a symbolic level, it actually foreshadows the town's inevitable demise – a site doomed to oblivion, vanished from the face of the earth when all of its inhabitants cease to remember it.

Another theme that plays an important role in the outcome of the Buendia family's fate is the obsession with books and text. Literary works are seen as an essential factor in the development of the family's collective memory, representing both a cyclic pursuit for knowledge and a constant reminder of the inescapable fate. José Arcadio Buendía is portrayed in the light of his obsessive desire of acquiring knowledge, more specifically in the field of alchemy. In his constant search for answers, he becomes more and more isolated from the rest of the family, eventually reaching the point of talking with himself. Úrsula, noticing his behavior, has a reaction that can be interpreted in various ways: «If you have to go crazy, please go crazy all by yourself!» she shouted. «But don't try to put your gypsy ideas into the heads of the children». (Márquez, 1971:9). Her discourse can be described as understandable, a mother that wants to protect her children, but it can also be described as a premonition for the family's evolution. Having their father as a model and no further examples from the outside world, time works here as an instrument that helps perpetuate the ongoing cycle. Aureliano will follow in his father's footsteps, becoming immersed in discovering the secrets of alchemy. In the end, he will realize that his driving passions are actually the one that will resist throughout time: «They could hear Úrsula fighting against

the laws of creation to maintain the line, and José Arcadio Buendía searching for the mythical truth of the great inventions, [...] and then they learned that dominant obsessions can prevail against death». (Márquez, 1971:198). This can be interpreted as a characteristic of the Buendía family, which consists in the incapability of escaping their own nature and having to accept fate.

Books also represent the fine line between the real world and the fictional one, Macondo being «the mirror in which a generation of Europeans and North Americans, by the millions, since its publication have discovered the magical reality of an exotic continent». (Boldy, 2007:95). Melchiade's manuscript contains prophecies about the Buendía family, becoming in the end a key for understanding the tragical nature of the family's fate. The ending «at the precise moment when Aureliano Babilonia would finish deciphering the parchments, and that everything written on them was unrepeatable since time immemorial and forever more, because races condemned to one hundred years of solitude did not have a second opportunity on earth». (Márquez, 1971:201) presents not only the ending of the family, but also the ending of Macondo. The village was founded by Melchiade, along with José Arcadio Buendía, and throughout the time, the events that occur in the family will also reflect the village's trajectory, becoming a mirror for Buendía's cyclical nature. Macondo is predestined to have the same fate, remaining in the end only a memory.

References

1. García Márquez, G. (1972). One hundred years of solitude. New York: Avon Books, 383 p.
2. Bloom, H. (2006). Bloom's guides: One hundred years of solitude. New York: Chelsea House Publishers, 136 p.
3. Hart, S. (2007). Bloom's modern critical views: Gabriel García Márquez. Updated edition. New York: Chelsea House Publishers, 247 p.
4. Griffin, C. (2006). Clive Griffin on humour in One Hundred Years of Solitude. In Bloom's guides: Gabriel García Márquez's One Hundred Years of Solitude (H. Bloom, Ed.). New York: Chelsea House Publishers, 136 p.
5. Schroeder, S. (2009). Advancing in the Opposite Direction from Reality: Magical Realism, Alchemy, and One Hundred Years of Solitude. In Bloom's Modern Critical Interpretations: Gabriel García Márquez's One Hundred Years of Solitude (H. Bloom, Ed.). New York: Chelsea House Publishers, 241 p.
6. Hart, S. M. (2007). Bloom's modern critical views: Gabriel García Márquez. Updated edition. New York: Chelsea House Publishers, 202 p.
7. Bloom, H. (2006). Bloom's guides: One hundred years of solitude. New York: Chelsea House Publishers, 2006, 110 p.

INTERVIEW-BASED NARRATIVES: EXPLORING TRUTH, COLLECTIVE MEMORY, AND CULTURAL REPRESENTATION IN POSTMODERN LITERATURE

Pelea Ioana-Lăcrimioara

Ștefan cel Mare University of Suceava (Romania)

ioanapelea44@gmail.com

Literary fiction has traditionally been considered a unique means of presenting real life. However, postmodernism has sought to bridge the gap between literature and the tangible world by incorporating the memories of individuals who have lived through historical events. Works such as *Voices from Chernobyl* (1997) by Svetlana Alexievich, *Working: People Talk About What They Do All Day and How They Feel About What They Do* (1974) by Studs Terkel, and *In Cold Blood* (1966) by Truman Capote exemplify this approach. Their primary objective is to give voice to those unable to convey their emotions and thoughts to a broader audience.

But a real question stands out: how are collective memory and truth represented in novels made up of interviews with people who lived through certain events, with a focus on the use of literary strategies for conveying experiential awareness?

The main element that stands out in a literary work focused on conveying personal experiences is the use of literary strategies. These fundamental factors should efficiently bring forward personal testimonies, which serve a greater purpose after all: to encapsulate the forgotten human experience. In the last two centuries, novelists have utilized a modern method of gathering the experiences of those who lived through a specific historical event. This method is interviewing people. It represents a mosaic of voices that allows a wide range of perspectives to coexist and complement each other. Thus, one individual has his or her voice amplified, and each one contributes to enhancing the memory of one specific historical event. This strategy opposes drastically traditional narrative techniques regarding narration, characters and plot.

Deviating totally from traditional characters, in such a literary work a character is reduced to only a voice which gives the reader an insight into a memory and then, it is never reintroduced again. Traditional character writing often focused on types – figures who represented universal traits or social roles. Modern and postmodern literature, however, tends to emphasize psychological complexity, ambiguity, and the breakdown of clear character categories. Postmodernism, in particular, challenges the very notion of a coherent, stable character, sometimes presenting fragmented identities or unreliable perspectives.

In traditional literature, the narrator was a stable, authoritative guide who presented the story with clear intent and coherence. Modernist and postmodernist works disrupt this stability by using fragmented, unreliable, or self-aware narrators, forcing readers to question the nature of storytelling itself. While classic novels relied on a structured, often omniscient voice,

contemporary works challenge the very act of narration, blurring the lines between fiction and reality. In contrast to the traditional single narrator, who is the only voice in a narrative framework, subjectivity is increased. Now, not only is there no objective truth, but we, as readers, can experience multiple individual perspectives on the same event. Furthermore, this type of narration has cultural significance too, emphasizing how history is experienced differently by people. While gathering data about a subject using this method, one can also identify overlapping themes, highlighting the similarities between the lives of these people. By utilizing data in this way, it is justifiable that the whole narration can feel chaotic and confusing at times. The sense of linearity disappears completely, and the reader is left with fragments that make up the grand history. The discussion of the «implied reader» and the layering of different audience positions within a text (narrative and authorial) is relevant. In novels based on interviews, the reader may be positioned to see the events from the perspectives of the people interviewed, the implied author's perspective, and their own understanding and engagement with the narrative.

Plot refers to the structured arrangement of events in a literary work, designed to create curiosity and suspense. Traditional narratives follow Aristotle's ideal: a clear beginning, middle, and end, with a logical sequence of events. Many classic novels and plays rely on strong causality to drive the story. Modern and postmodern literature, however, often disrupts this structure. Joyce's *Ulysses*, for example, experiments with stream-of-consciousness, while Robbe-Grillet and Burroughs create fragmented, sometimes non-linear plots. In some postmodern works, the very idea of «plot» is questioned – events may seem random, disconnected, or circular, challenging the reader's expectations of coherence and resolution.

Contemporary studies show that emotional engagement with a narrative doesn't necessarily require a sense of immersion in a realistic illusion. Readers can be moved by and connect with characters even when the artificiality of the text is highlighted through self-reflective techniques. In interview-based novels, this suggests that the author's literary choices, such as the use of narrative structure or specific stylistic devices, can create an emotional impact, even when the reader is aware that the source material is based on real-life accounts. This could suggest that even if the reader is aware of the literary techniques being used to tell the story, they can still experience empathy or an emotional response to the situation being depicted.

The literary issues discussed here transcend the confines of the literary world, extending their impact into broader cultural realms and influencing how truth is represented and perceived. Such literary works move beyond mere narrative construction; they engage with the fabric of history, memory, and identity, shaping how societies reckon with their past and present. By giving voice to those who cannot easily express their own stories, these works challenge conventional notions of truth, urging readers to consider not just the events themselves, but the lived experiences and emotional realities that lie beneath them. In this sense, postmodern literature does not simply reflect the world – it actively redefines how the world and its truths are represented,

interrogating the boundaries between fact, memory, and fiction, and suggesting that truth is both multifaceted and inherently subjective. These literary explorations, thus, echo far beyond the page, affecting public discourse, historical consciousness, and the ways in which societies understand and portray reality.

Interviews play a crucial role in literary works that engage with issues of truth, memory, and cultural representation, as they provide a direct conduit to the voices and experiences of individuals who have lived through significant historical or personal events. For example, in *Voices from Chernobyl*, Svetlana Alexievich uses interviews with survivors of the Chernobyl disaster to reveal not just the facts of the event, but the profound emotional and psychological impact it had on those who lived through it. Similarly, in *Working* by Studs Terkel, the interviews with ordinary workers offer a nuanced understanding of people's lives, giving voice to the often overlooked or undervalued aspects of society. In *In Cold Blood*, Truman Capote employs interviews with those involved in the brutal murder of the Clutter family, as well as the investigators and the community, to craft a narrative that explores the complexities of human behavior and the search for justice. Through these interviews, Capote blurs the line between fact and fiction, as the people he interviews become both the subjects of the narrative and contributors to the truth he is seeking to uncover.

The importance of interviews in such works lies in their ability to present multiple perspectives on an event, showing how truth is not a singular, objective reality but a collection of personal experiences, perceptions, and emotions. Moreover, interviews allow for a more holistic, humanized portrayal of history, and by highlighting the complexities and contradictions within individual stories, they reflect the multiplicity of truths that exist in the cultural consciousness. In this way, this strategy of writing does contribute not only to the literary quality of the work but also to its cultural significance, as they encourage readers to question and reconsider the ways in which truth is constructed and represented in both literature and real world.

References

1. Alexievich, Svetlana. (2005). *Voices from Chernobyl*, Dallas: Dalkey Archive Press.
2. Atherton, Andrew. *Experiencing English Literature: Shaping Authentic Student Response in Thinking and Writing*. In *American Journal of Cultural Sociology*.
3. Baldick, Chris. (2001). *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*, Oxford: Oxford University Press.
4. Capote, Truman. (2000). *In Cold Blood*, Penguin Books Ltd.
5. Cuddon, J.A. (2021). *A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*, Oxford: Wiley-Blackwell, 2013. <https://doi.org/10.1057/s41290-021-00130-5>, Routledge.
6. Polvinen, Merja. (2023). *Self-Reflective Fiction and 4E Cognition: An Enactive Approach to Literary Artifice*. New York and London: Routledge.
7. Terkel, Studs. (1997). *Working: People Talk About What They Do All Day and How They Feel About What They Do*, The New Press.

SYMBOLIC THINKING WITHIN THE COLLECTIVE MENTALITY OF THE HUTSULS FROM BUKOVINA

Pătrăucean Constantin-Andrei

Ștefan cel Mare University of Suceava (Romania)

andreiconstantin150@gmail.com

In this article, we aim to analyze symbolic thinking within the family traditions of the Hutsuls, with a particular focus on myths, rites of passage, and the sacred relationship between humans, nature, and the cosmos. Among the main rites of passage, we will direct our attention to the birth rite. We will emphasize that myths are not merely stories but symbolic archives of the sacred bond between humans and nature, in accordance with the theories of Mircea Eliade and Claude Lévi-Strauss. Additionally, the concepts of archetypes and the collective unconscious, as defined by Carl Gustav Jung, will be explored.

The Hutsul community, located in the mountainous region of Bukovina, is known for its distinct traditions, including a deep connection with nature, a spirit of freedom, and courage – elements that define their cultural identity. Amid numerous theories and contradictions regarding the origin of the Hutsuls, their roots should be traced back to Galicia, particularly the Pocutia region, from where the Ruthenian element began migrating to Bukovina in the 16th–17th centuries, settling in the aforementioned villages. Due to the relatively low population density in these areas, the Hutsuls established themselves in these lands.

The Hutsuls relationship with nature is profoundly spiritual, with mountains and forests being perceived as sacred elements, and their traditions being strongly influenced by this vision. Hutsul rituals are analyzed from an anthropological and ethnographic perspective, highlighting the continuity between pre-Christian and Christian elements. The influence of myths on social organization will also be examined, as well as the role of symbols in strengthening the community's identity.

An important aspect of the research is represented by birth as a rite of passage, laden with beliefs and symbolic practices. From prayers and incantations for fertility to the taboos observed by pregnant women, each stage of pregnancy will be analyzed in detail. After birth, the child undergoes purifying rituals, such as the first bath, where symbolic elements like basil, a silver coin, and holy water are used for protection and blessing. Additionally, beliefs about malevolent influences and the protection of the child through symbolic objects and ritual gestures will be discussed.

Baptism plays an essential role in integrating the child into the community, marking their transition from the status of idolatry to that of a Christian. Additionally, the custom of «rodinul» (the community visiting the newborn) is explained in connection with Slavic mythology, where the deities Rod and Rozhanitsy influence the child's destiny. We will also mention the practice of changing the child's name in cases of illness or danger, as a method of spiritual protection. Postnatal protective rituals, such as swaddling the child

or using specific objects to shield them from evil spirits, highlight the importance of ancestral beliefs in daily life.

Another point of interest in our article is the taboos and symbolism associated with the threshold of the home, seen as a boundary between the sacred and the profane. The threshold holds particular significance in the baptism ritual, where the godmother brings the child home and utters the symbolic phrase: «You gave me a pagan, I bring you back a Christian». The document also includes references to the swaddling ritual and the magico-religious practices related to the child's destiny. Additionally, the importance of objects such as the red thread, basil, and silver coins, which frequently appear in protective rituals, is analyzed.

Although many of these practices have been influenced by modernization, the Hutsuls still preserve elements of archaic symbolic thinking, reflected in their customs related to birth, baptism, and social integration. Thus, this article demonstrates how myths and symbols remain alive in Hutsul culture, perpetuating a worldview in which humans are in harmony with nature and the cosmos.

Furthermore, the study shows that the Hutsuls' rites of passage are not merely social events but also moments in which the community reaffirms its values and cultural identity. Practices related to birth, baptism, and the post-partum period reflect an archaic mentality, as well as a constant adaptation to new social realities. Traditional symbols, such as the red thread, the ritual bath, or incantations, are not mere relics of the past but mechanisms through which the Hutsuls structure and make sense of their existence.

The rituals and myths analyzed in this article will illustrate a remarkable cultural continuity, demonstrating that, despite historical and social changes, symbolic thinking remains a fundamental element of Hutsul identity. Through these practices, the community preserves its uniqueness and transmits its values from one generation to the next, maintaining a living connection with its past and ancestral traditions.

Another important aspect of this analysis is how these practices have adapted to the contemporary world. Although some customs have been lost or simplified, their symbolic essence remains strong. For example, postnatal rituals continue to be observed in many Hutsul families, and ancient symbols are integrated into modern life. Through this continuity, the Hutsuls demonstrate their ability to preserve a profound cultural heritage, thereby maintaining their distinct identity within the ethnographic landscape of Bukovina.

In conclusion, this study highlights the importance of myths and symbols in the lives of the Hutsuls, emphasizing how they define collective identity and influence social norms. Even though some elements have been reinterpreted, the spiritual and cultural foundation of the community remains strong, reflecting a worldview in which the sacred and the profane coexist in a delicate yet essential balance.

COLECTIVE MEMORY AND TRUTH IN THE MUSEUM OF THE ABANDONED SECRETS

Mîndrila Abel

Ștefan cel Mare University of Suceava (Romania)

mindrilaabel@gmail.com

This paper uses a theoretical and narrative analysis to look at how truth in Oksana Zabuzhko's *The Museum of Abandoned Secrets* by employing a theoretical and narrative analysis. Drawing on Maurice Halbwachs' conception of collective memory, Jacques Derrida's deconstruction of textual meaning, and Paul Ricoeur's insights into memory, history, and forgetting, the study explores how personal recollections and communal narratives converge to challenge the political manipulation of Ukraine's past. Through a detailed discourse analysis of key passages and narrative techniques – such as non-linear timelines and evocative symbolism – the paper reveals how Zabuzhko portrays memory as a socially constructed phenomenon and truth as a dynamic, unstable process subject to reinterpretation. As seen by its account of the Holodomor and Stalinist repressions, the interpretation also emphasizes the novel's critique of historical erasure and makes the argument that remembering acts as a sort of resistance against enforced silence. The paper advances our knowledge of how fiction may challenge and reclaim lost or suppressed histories, providing fresh insights into the legacy of trauma and the formation of national identity, by placing Zabuzhko's work within larger literary and historical discussions.

Keywords: Collective Memory, Truth, *The Museum of Abandoned Secrets*, Oksana Zabuzhko, Narrative Analysis

Through a tale that combines individual recollection with social experience, Oksana Zabuzhko's *The Museum of Abandoned Secrets* explores Ukraine's historical tragedies, including the Holodomor and Stalinist repressions. The novel's protagonist, Daryna, uncovers hidden stories, reflecting the complex relationship between memory and truth in a nation marked by suppression and forgetting. This paper analyzes how Zabuzhko portrays collective memory as a socially mediated construct and truth as an unstable, contested phenomenon. Drawing on Maurice Halbwachs' theory of collective memory, Jacques Derrida's deconstruction, and Paul Ricoeur's insights from *Memory, History, Forgetting*, I argue that the novel critiques the manipulation of Ukraine's past while revealing memory and truth as dynamic processes shaped by both remembrance and oblivion.

Using discourse analysis, this study looks at how Zabuzhko's language and narrative structure shape truth and collective memory. Important quotes – like Daryna's thoughts on family photographs (Zabuzhko 2012, 11-12") and the Holodomor's legacy (Zabuzhko 2012, 539) – exemplified by the poignant detail of 'a sack of flour' as a lifeline – were selected for their thematic richness. The method involves close reading of narrative techniques (e.g., non-linear timelines), thematic analysis of symbols (e.g., archived artifacts), and character study of Daryna's investigative journey. A limitation is the focus on a single

novel, potentially overlooking broader literary contexts, but this approach enables a deep exploration of Zabuzhko's text supported by theoretical and historical sources.

According to Maurice Halbwachs' theory of collective memory, social structures like family and country influence people's memories, creating a common past that shapes a community's identity: «Every collective memory requires the support of a group delimited in space and time» (Halbwachs 1992, 22). In Zabuzhko's novel, personal memories are inseparable from Ukraine's collective history. Jacques Derrida's deconstruction views truth as unstable, deferred through reinterpretation: «There is nothing outside the text» (Derrida 1976, 163), suggesting meaning shifts with context.

Halbwachs' theory reveals how *The Museum of Abandoned Secrets* constructs collective memory through social ties. Daryna's discovery of family photographs – «faded into a caramel-brown» (Zabuzhko 2012, 11) – evokes memories of ancestors surviving the Holodomor, where «a sack of flour» became a lifeline (Zabuzhko 2012, 539). These personal artifacts connect to Ukraine's communal trauma, as Applebaum notes, «The result was a catastrophe: At least 5 million people perished of hunger between 1931 and 1934 all across the Soviet Union. Among them were more than 3.9 million Ukrainians» (Applebaum 2017, 10), detailing the famine's enduring impact on national identity. Halbwachs asserts, 'Every collective memory requires the support of a group delimited in space and time' (Halbwachs 1992, 22), indicating that Ukraine's shared history of resilience binds its people into a cohesive memory community. Ricoeur's phenomenology of memory deepens this analysis, distinguishing between evocation – the passive resurgence of the past, as in Daryna's visceral response to photos – and recollection, her active search for meaning through archives (Zabuzhko 2012, 24). Ricoeur's concept of the «presence of the absent» (Ricoeur 2004, 16) highlights how these forgotten figures persist in memory, critiquing the selective curation of Ukraine's past under Soviet rule. For instance, Gela Dovgan's erased resistance reflects how power shapes collective memory, a point echoed by historians like Snyder (2010), who notes Stalinist efforts to suppress Ukrainian narratives, writing that «Stalin knew what would happen when he seized food from the starving peasants of Ukraine in 1933» (Snyder 2010, 10).

Derrida's deconstruction asserts that «there is nothing outside of the text... there have never been anything but supplements, substitutive significations which could only come forth in a chain of differential references», framing truth as an elusive network rather than a fixed essence (Derrida 1976, 158). Derrida's deconstruction posits that meaning is never fixed but continually deferred through a chain of differential references. In *The Museum of Abandoned Secrets*, the narrative's shifting perspectives and conflicting accounts of Gela's fate mirror this deferral, resisting a singular historical truth. The narrative's non-linear structure in *The Museum of Abandoned Secrets* – shifting from Daryna's present to Adrian's wartime dreams (e.g., 'Adrian's Last Dream,' Zabuzhko 2012, 302) – reflects a multiplicity that challenges fixed meaning. Gela's death, revealed late as a pregnant woman's sacrifice (Zabuzhko 2012, 545), emerges through conflicting accounts, such as the GB

man's son's testimony, undermining any stable truth. Ricoeur's epistemology of history offers a complementary perspective, viewing historical truth as a process involving documentation and representation («Ricoeur 2004, 146»). Daryna's archival efforts mirror this process, piecing together Gela's story from 'a shred of an utterly irrelevant personal memory' («Zabuzhko 2012, 24»), as Halbwachs notes, 'It is in society that individuals acquire their memories; it is also in society that they recall, recognize, and localize them, assembling fragments into a coherent whole' («Halbwachs 1992, 53»), amidst a history 'buried under such veritable Himalayas of mental rubbish' (Zabuzhko 2012, 555). The novel's disjointed form reflects Ricoeur's idea that 'the representation of the past is found to be exposed to the dangers of forgetting' (Ricoeur 2004, xvii), thus reinforcing truth's instability in the face of historical revisionism.

Ricoeur's exploration of forgetting illuminates the novel's engagement with suppressed histories. In *Memory, History, Forgetting*, Ricoeur distinguishes between forgetting as the effacement of traces – evident in the Soviet erasure of Gela's legacy – and as a reserve for future recollection, seen in Daryna's rediscovery. As mentioned before, this duality frames forgetting as both a loss and a latent possibility (Ricoeur 2004, xvii). The novel's title, *The Museum of Abandoned Secrets*, encapsulates this tension, suggesting a repository of lost stories awaiting reclamation. Forgetting here is not mere absence but a haunting presence, as Daryna senses 'someone wants to be heard' («Zabuzhko 2012, 538»). Ricoeur's 'historical condition' (Ricoeur 2004, 281) frames this as a tension between remembrance and oblivion, with Ukraine's traumas – personal, like Gela's death, and collective, like the Holodomor – buried yet persistent. This aligns with psychological studies on trauma, such as Caruth's insight that 'trauma is not locatable in the simple violent or original event in an individual's past, but rather in the way that its very unassimilated nature ... returns to haunt the survivor later on' (Caruth 1996, 4), suggesting repressed memories resurface to demand recognition. Zabuzhko critiques political forgetting, showing it as a tool of oppression, while positing recollection as an act of resistance against imposed silence.

In conclusion, *The Museum of Abandoned Secrets* portrays collective memory as a socially constructed force, rooted in Halbwachs' frameworks and enriched by Ricoeur's phenomenology, where lived experience bridges personal and communal pasts. Derrida's deconstruction reveals truth as unstable, mirrored in the novel's fragmented form, while Ricoeur's epistemology underscores the mediated nature of historical representation. Ricoeur's insights on forgetting highlight the novel's critique of Ukraine's suppressed histories, framing oblivion as both loss and potential for rediscovery. Together, these perspectives illuminate Zabuzhko's challenge to the manipulation of memory and truth, from the Holodomor to Soviet repressions, positioning her work as a literary reclamation of Ukraine's abandoned secrets. Though focused on one text, this analysis demonstrates how fiction can confront historical distortions, offering new ways to understand the past.

References

1. Applebaum, Anne. (2017). Red Famine: Stalin's War on Ukraine. Doubleday.
2. Caruth, Cathy. (1996). Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History. Johns Hopkins University Press.
3. Derrida, Jacques. (1976). Of Grammatology. Translated by Gayatri Chakravorty Spivak, Johns Hopkins University Press.
4. Halbwachs, Maurice. (1992). On Collective Memory. Translated by Lewis A. Coser, University of Chicago Press.
5. Ricoeur, Paul. (2004). Memory, History, Forgetting. Translated by Kathleen Blamey and David Pellauer, University of Chicago Press.
6. Snyder, Timothy. (2010). Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin. Basic Books.
7. Zabuzhko, Oksana. (2012). The Museum of Abandoned Secrets. Translated by Nina Shevchuk-Murray, AmazonCrossing.

MEMORII TESTAMENTARE ÎN PUBLICISTICA LUI GRIGORE VIERU

Moisa Diana

Universitatea de Stat «Bogdan Petriceicu Hașdeu» din Cahul (Moldova)
diana.moisa86@gmail.com

Grosu Liliana

Universitatea de Stat «Bogdan Petriceicu Hașdeu» din Cahul (Moldova)
liliana.grosu@fsup.usch.md

Grigore Vieru este cunoscut ca un mare poet al neamului, mai puțin în calitate de publicist, întrucât scriitorul nu a făcut din aceasta o profesiune, ci de cele mai multe ori textele publicate în reviste de literatură și cultură sau în propriile volume de poezie, în compartimente separate, sunt proprii mărturisiri, proprii reflecții sau un răspuns unora care au încercat să-i denigreze bunul nume sau sunt mărturii testamentare ce, chiar și după moartea poetului, rămân o dovadă a puterii de cuvânt a acestui martir al neamului.

Lucrarea de față, «Memoriile testamentare în publicistica lui Grigore Vieru» reflectă adâncimea sentimentului național și dorința de a lăsa un mesaj de unitate și demnitate pentru poporul său. Dintre toate temele tratate de poet, o memorie vie și care încă se scrie este – limba română, la care ne vom referi în rândurile ce urmează și la care poetul a ținut cu toată ființa să ne-o lase drept testament și moștenire. Grigore Vieru, poet emerit al spațiului basarabean, în literatura noastră, își regăsește esența continuității poporului prin evidențierea adevărului istoric, dar, mai ales, prin redarea dureroasă a realității.

Sunt numeroase și impresionante aprecierile ce atestă prestigiul enorm de care se bucură în lume poetul Grigore Vieru. Exigenții operei Domniei sale îl consideră cel mai reprezentativ poet al generației sale și un poet, cum zice academicianul Eugen Simion, «cu lira-n lacrimi», identificat cu durerile Basarabiei. Lupta pentru limba română ca limbă de stat și pentru grafia latină a fost pentru generația lui Vieru o lungă eroică recuperare a identității spirituale. Despre limbă relatează cele mai mari secvențe de publicistică ale poetului. Nu întâmplător poetul afirma: «Limba este cea mai mare dreptate pe care poporul și-a făcut-o sieși».

Într-o mărturisire a sa din volumul de poezii «Acum și în veac», poetul scria: «Limba unui popor este istoria lui. Limba nu este a scriitorilor, a savanților lingviști, a profesorilor de limbă și literatură română, ea aparține poporului, celor care au trudit la ea de-a lungul veacurilor, înălțându-i strălucitoarea ființă. Cu alte cuvinte, aparține strămoșilor noștri și, mai ales, celor care vin după noi. Vorbindu-ne corect și frumos limba, tinzând a o vorbi frumos și corect, omenim astfel pe străbuni, pe cei care au creat „societatea cuvintelor civilizate». Uitănd un cuvânt trebuincios, necesar, o expresie din comoara graiului matern, uiți ceva din istoria poporului tău. Locuim într-o istorie vie. Victorioase verbe, dar și dureros rănite de-a lungul viețuirii lor în istorie, fac parte din curgerea sângelui din trup, din, cum ar spune Cantemir, «nede-

zrputa continuare, parte din aerul nostru devenit prin ele un fel de aer personal. Iată de ce ființa lui, care e a ființei strămoșilor lui, este atinsă-n adânc de – cum să-i spunem?!- hai să-i spunem îngândurare, dar să înțelegem prin asta durere» [1, p. 264].

Vieru s-a impus ca un promotor consecvent al idealurilor naționale ale românilor din stânga Prutului, luptând pentru oficializarea limbii române și revenirea la alfabetul latin, pentru independența și suveranitatea Basarabiei (1987-1991), pentru reunirea ei cu Patria-mamă. Caracterele esențiale sunt strâns legate de lupta pentru afirmarea: mesianism, contabilitate clasicistă și folclorizantă, simplitate a formelor, dramatism de esență baladescă, eminescianism transplantat pe solul modernității.

În continuarea aceleiași idei, poetul scris: «Frumos trebuie să vorbim cu toții – elevul, studentul, agronomul, inginerul, profesorul de fizică, muncitorul simplu – pentru că maturitatea culturii publice, a spiritului poporal, spunea marele Eminescu, se manifestă cu deosebire numai aceia care au de suit înălțimea și domină terenul întreg... Limba este comoara cea mai de preț a poporului și veghea asupra strălucirii ei nu trebuie să pitorească nicicând» [1, p. 265].

Poetul a fost un luptător în vremuri grele, convins fiind de faptul că ne putem schimba soarta și că această dorință se va și împlini: «Aștept ziua de mâine, iar cântecele mele nu sunt decât niște steaguri pe care le agită către ea în semn de prietenie». Pentru el viața înseamnă libertate și sublinia că: «Libertatea nu se învață la școală și nici la biserici. Libertatea se învață în luptă» [2].

Idei cutezătoare și atitudinii pilduitoare față de limba maternă și față de purtătorii ei identificăm și în următoarele cuvinte: «Limba, literatura, cântecul românesc au fost pentru noi, românii basarabeni, covorul care ne-a ferit sufletul de înghețul străin, pustiitor», consemnează scriitorul-publicist, secundat de un polemist înfocat și neiertător cu acei care nu înțeleseseră până atunci că suntem români și vorbim limba română: «A nu recunoaște asta și, mai ales, a scuipa în fântâna din care ai băut înseamnă a fi descompus total moralicește» [1, p. 270].

În altă secvență publicistică din aceeași carte poetul dă glas adevărului că «noi, românii basarabeni, pentru care fiecare zi în care vorbim românește este o zi a înălțării, o sărbătoare, vorbim mai șovăielnic, mai clătinat, ca să zic așa, mai încet, dar tot românește vorbim...» [1, p. 272].

Grigore Vieru mărturisea că nu este unul din străluciții mântuitori ai verbului matern, dar i-a plăcut să se prenumere printre cei care se frământă, se zbat în căutarea cuvântului potrivit, printre cei care tind să lege sănătos cuvintele în frază, înțelegând că a vorbi sănătos limba pe care păstorul Mioriței ne-a lăsat-o «scrisă-n țărână cu bățul», cu un băț fermecat, iar Eminescu, pe cosmică nemărginire, cu o pană mușiată în aurul Luceafărului, a vorbi sănătos limba mamei este o datorie. O datorie patriotică. Grigore Vieru a fost și este un poet național, a fost cu adevărat «marea conștiință îndurerată a Basarabiei», așa cum l-a numit Mihai Cimpoi, un fel de Mesia, întrucât «Hristos este un înalt simbol etic, este însuși modelul ontologic și deontologic pe care trebuie să-l urmeze un poet sacru» [3, p. 56].

Într-o ilustrație de inspirație biblică, poetul aduce în lumină înțelepciunea lui Solomon de a judeca situația celor două mame care au venit să le facă dreptate împăratul și să determine care-i adevărată mamă a copilului rămas viu. Ca și în Sfânta Scriptură, la noi, în Basarabia, copilul viu, care este Limba Română, fusese furat tot pe întuneric. Și tot el, care este aceeași Limbă română, murise nu pentru că Basarabia adormise peste el, ci pentru că ființa lui se lăsase giganticul trup țarist. Singura neasemănare între pilda biblică și dramaticile noastre realități lingvistice este aceea că și România, și Basarabia n-au născut în desfrânare cei doi copii, care, de fapt, era și este unul singur și se numește Limba Română. Cu alte cuvinte, tot ce este frumos poartă în sine sămânța suferinței și a jertfei. Exemplul cel mai potrivit în această privință îl reprezintă Brâncoveanu, Eminescu, Avram Iancu, Iorga... [4, p. 339-340].

În același «Testament» poetul explică falsul glotonim de «limbă moldovenească», care a făcut din acest neam și această limbă o teroare istorică infiltrată cu neadevăr, dar și continuă durere. Poetul a avut întotdeauna speranța că va veni momentul când Țara-Mamă – România și Moldova-fiică se vor reuni. Podul de flori a fost acel moment istoric pe care autorul îl evocă memorabil cu toată deschiderea, întrucât, în apele înspumate ale Prutului, românii de pe ambele maluri s-au îmbrățișat după ani întregi când i-a despărțit sârma ghimpată.

Poetul a insistat, asupra latinității limbii române. «Un exemplu probant în care este redată cea mai mare intensitate a sentimentului pentru limba română este poezia Cântare scrisului nostru, poem care scoate în lumină adevăruri esențiale pentru poporul român din Basarabia. Poemul declară că originea limbii române sunt «munții latinei», iar scrisul – latin:

Sunt un om al nemâniei,
Lumii astea nestrăin.
Vin din munții latinei,
Deci, și scrisul mi-i latin.

Firea blândă, deschisă și simplă a autorului, care s-a ridicat drept steag al dreptății, și prin aceasta a devenit «nestrăin» neamului său, vine să facă clarificări în privința originilor sale și a neamului său, asupra scrisului, pe care fiecare popor trebuie să-l aibă, alături de alte elemente ale patrimoniului național» [5, p. 147].

Din memoriile testamentare ale poetului aflăm soarta unora care au fost calificați drept «naționaliști români», care au reușit să înfrunte intemperiiile vremii, au avut curajul să spună adevărului pe nume, să «dezurmănteze» istoria adevărată, să croiască părții de siguranță pentru viitoarele generații.

Noul nume al Limbii Române în Basarabia de sub ocupația țaristă, apoi se sub cea sovietică jignește un popor ce a trudit la zidirea Limbii noastre istorice, dar și memoria celor care, prin har și jertfă, au remodelat-o, dându-i o desăvârșire deplină, așezând-o în rândul celor mai civilizate limbi ale lumii.

Deși nu a fost publicist, în articolele pe care le-a publicat de-a lungul activității sale, fie ca răspuns de apărare, fie ca îndemn pentru contemporanii și urmașii săi, fie ca testament propriu, Grigore Vieru a avut simțul evenimentelor, a înțeleptele realitate în care a trăit, a pus accent pe importanța limbii române, a identității culturale și a valorilor tradiționale, exprimându-și adesea

îngrijorările cu privire la viitorul națiunii. A iubit poporul român până la lacrimi și și-a consacrat întreaga viață copiilor, îndrăgostiților, maturilor, lăsându-ne o operă de o cantabilitate și frumusețe rară.

Prin poezia sa, dar și activitatea publicistică, Grigore Vieru ne îndeamnă să ne întoarcem cu sufletul și cugetul către cele sfinte, să ne găsim identitatea spirituală în această avalanșă istovitoare de valențe existențiale, să fim demni de memoria trecutului, dar și de testamentul ce-l lăsăm generațiilor viitoare, astfel păstrându-ne demnitatea patriotică și cultivându-ne dragostea pentru limbă și neam.

References

1. Vieru Grigore. (2001). Acum și în veac: poeme, cântece, confesiuni, col. iniț. și coord./ Anatol și Dan Vidrașcu; conc. col. și cop./Vladimir Zmeev; ilustr./Vasile Moșanu, Chișinău, Editura Litera, p. 264.
2. Grigore Vieru – trimisul lui Dumnezeu, disponibil pe: <https://ortodox.md/grigore-vieru-trimisul-lui-dumnezeu/>
3. Cimpoi Mihai, Grigore Vieru: poetul arhetipurilor, Chișinău, Prut Internațional, 2005, p. 56.
4. Vieru Grigore. (2007). Limba română, oastea noastră națională, Testament în Limba română este patria mea. Studii. Comunicări. Documente. Ediția a II-a, Casa Limbii române, Chișinău.
5. Grosu Liliana. (2018). Poezia lui Grigore Vieru. Structuri ale imaginarului și construcția textului poetic, Cahul, Tipografia «Centrografic», p. 147.

REPERE CULTURALE ÎN CREAȚIA LUI DUMITRU MATCOVSCHI

Iurchevici Tatiana

Universitatea de Stat «Bogdan Petriceicu Hașdeu» din Cahul (Moldova)

iurchevicitatiana88@gmail.com

Grosu Liliana

Universitatea de Stat «Bogdan Petriceicu Hașdeu» din Cahul (Moldova)

liliana.grosu@fsup.usch.md

Scrierile lui Dumitru Matcovschi reflectă o proprie memorie, dar și o memorie colectivă a poporului basarabean.

Dumitru Matcovschi este un poet-pilon al renașterii naționale de la începutul anilor '90, ilustru om se cultură și un luptător veritabil pentru adevăr istoric, pentru identitate națională. Întreaga-i operă, adunată în peste 50 de volume de poezie, proză și piese de teatru, reflectă profund dragostea pentru neam, pentru tradiții și valorile culturale ale poporului nostru.

Poetul a reușit să îmbine măiestrit elementele folclorului cu teme contemporane, tradiționalul cu modernul, astfel diversificând arsenalul tematic și estetic al literaturii române și valorificând memorialul neamului.

Prin tematica tratată și dorul viață, de neam, de limbă, de strămoși, de plaiul natal, de femeie și natură, poetul a păstrat vie memoria înaintașilor și a zidit un viitor pentru generațiile următoare.

Esența poeziei lui Matcovschi o constituie lupta pentru stabilirea normalității într-o lume totalitară. S-a evidențiat prin tratarea unor teme specifice contemporane, arzătoare, pledând pentru dinamizarea spirituală și maturitatea societății.

Deși scopul nostru nu este de a face o enumerare a lucrărilor publicate de scriitor, totuși acestea scot în evidență aportul acestuia în literatura română. După primul volum, «Maci în rouă» (1963), îmbogățește tezaurul literaturii basarabene cu numeroase culegeri: «Casa Părintească», «Descânțete în alb și negru» (care a fost interzisă imediat după apariție de către cenzura sovietică), «Grâul», «Melodica», «Armonii», «Axa», «Patria», «Poetul și balada», «Tu», «Dragostea mea», «Soarele cel Mare», «Floare-Basarabie», «Imne și blesteme», «Capul și sabia», «Crucea», «Veșnica teamă», «Aici departe». În proză apar: «Duda», «Bătuta», «Toamna porumbeilor albi», «Focul din vatră», «Piesă pentru un teatru provincial», «Roman teatral», precum și piesele de teatru: «Președintele», «Pomul vieții», «Tata», «Cântec de leagăn pentru bunici», «Abe-cedarul», «Ion Vodă cel Viteaz», «Sperietoarea», «Bastarzii». Toate acestea au constituit repere culturale, literare și valorice pentru identitatea națională a românilor din Basarabia.

În cele mai multe poeme, polemizează cu regimul sovietic, versurile lui devenind în permanență un descântec de alb și negru: «Mi-am facut un strop de casă/ într-un strop de rouă, mic./ Numai eu și numai cerul/ într-un strop de rouă, mic» (Mi-am făcut un strop de casă). Astfel, într-o lume dominată de

regimul sovietic, poetul trăiește și gândește liber numai «într-un strop de casă», unde domnește o dragoste neprihănită de țară, de neam.

În opera sa, apar și elemente de biografie, care pun evidență simplitatea unei vieți materiale, dar bogăția unei vieți spirituale, după cum ne dezvăluie următoarele versuri: «Ș-apoi casa nu mi-i/ la capătul lumii,/ și nu mi-i cetate/ cu porți ferecate/ și cu zid de stâncă,/ și cu apă-adâncă/ de jur-împrejur,/ și eu nu sunt fur/, și nu sunt ocnaș./...../ și nu știu să vând/ palmă de pământ/ ce-o am moștenire-/ numai cimitire/ lângă cimitire./ Casa mea-i o casă/ cu streășina joasă,/ cu poarta deschisă,/ fereastra deschisă/ și ușa deschisă./ Soare-afară,/ soare-n cămară,/ soare-n călimară./ Noapte-afară,/ noapte-n cămară,/ noapte-n călimară./ Niciodată nu voi ști/ să fac din zi noapte/ și noapte din zi» (Destăinuire).

În poemul «Cine-a vrut...» din volumul «Melodica», redeschide tema reîntregirii neamului, criticând subtil decizia de a retrage volumul anterior: «Cine-a vrut/ să-mpartă-n două/ stropul de rouă?// Cine-a vrut/ să taie-n două/ stropul de rouă?// Stropul de rouă s-a risipit./ Poate cuțitul n-a fost ascuțit,/ sau poate că cel/ ce tăia/ avea/ mâna grea?// Stropul de rouă/ s-a-mpăștiat/ Stropul de rouă/ în pământ a intrat./ Și-a rămas firul de iarbă mic./ Și n-a mai rămas nimic». Din fericire, poetul triumfă asupra profetului: «N-are geam și n-are ușă/ către noapte casa mea,/ ci-are geam și are ușă/ către ziua casa mea».

Lumea lui Matcovschi este o casă de basm, transformată în leagăn, iar soarele, sămânța, rodul și viața alcătuiesc temele fundamentale ale unei poezii de formulă tradițională. Aici se regădesc ființe și lucruri cu semne bune, casă părintească, fructul dulce, mărlul de pe ram, sânii tari de fată, Harap-Alb, Făt-Frumos, Don Quijote etc, dar și cu semne rele: secure, coasă, pelin sau personaje malefice din folclor, din biblie sau mitologie: spâni, păgâni, câini, furi, omul negru, Cain, Baraba, Moțoc, pigmei, mirmidoni, iar mai încoace, satrapi, cadâne, rozătoare care: «Rod și rod, se-aud cum rod,/ rozătoarele rod, tot./ În pământ rod, rădăcina rod, lumina» (Purificarea).

Anii 80 au continuat și au aprofundat patosul patriotic al poetului prin volumele «Patria. Poetul și Balada». Aici, Matcovschi își nominalizează țara: «Moldova mea, republica de la margine veche de țară», iar limba maternă: «Limba maternă ca floare eternă/ De busuioc și de dor – /Dor de țărâne, de doine bătrâne,/ De freamătul codrilor».

Prin anii 86 răbufnește, în context social, poezia patriotică matcovschiană, dar tot cu urme ale unui poet damnat: «Trecută prin foc și prin sabie,/ Furată, trădată mereu,/ Ești floare de dor Basarabie,/ Ești lacrima neamului meu» (Basarabie). Metaforic, lumea e ca un scenariu continuu, iar poetul – regizorul care pune în scenă natura contradictorie a acesteia: «Murea pe scenă cineva/ Un foarte bun actor murea,/ Și-un spectator aplauda,/ Iar altul lacrima-și ștergea./ Cel spectator ce-aplauda. Actor și el a fost cândva,/ Iar cel ce lacrima-și ștergea / Un muritor de rând era./ Sau poate invers. Dar acum/ Nu mai importă ce și cum – / Eu doar atât am vrut să spun:/ Un foarte bun actor murea/ Și-un spectator aplauda,/ Iar altul lacrima-și ștergea» (Murea pe scenă cineva).

În antologia de versuri «Sunt vinovat» (1987), artistul se prezintă, mai cu seamă, un bun cetățean exprimând o autocondamnare: «Sunt vinovat, Mo-

dovă mamă,/ sunt vinovat că ani de-a rândul/ un parvenit, cel mai de seamă,/ nebun, ți-a pângărit cuvântul// și obiceiul, și durerea,/ și sărbătoarea și durerea,/ și sărbătoarea, și lumina,/ și dorul, taina, haina, miera/ pe care-o aduna albina.// Sunt vinovat și rău îmi pare,/ că versul prea mi-a fost de odă,/ de osana, de înălțare,/ cum poruncise Despot-Vodă». Expresia «sunt vinovat» denotă acea culpă pe care o recunoaște în fața neamului, e ca o spovedanie prin care recunoaște că a scris sub influența regimului. Totuși, în ochii basarabenilor este iertat, odată cu lupta pentru identitate națională, devenind un simbol al mișcării din acea perioadă.

Concepția sa despre locul poetului și al poeziei într-o societate mereu schimbătoare o regăsim în poemul în proză: «Ce-i Poezia». El declară că s-a născut în țara poeziei, că poezia este aerul pe care îl respiră, poezia este dor, este har și muncă de Sisif, iar poetul – un mare înțelept nebun, un condamnat, dar, prin deducție, și un Orfeu, și un proroc. Matcovschi a fost un conservator, fiind atașat de trecutul și idealul național [1, p. 5].

După anii 90, scriitorul a fost ca un ghimpe în ochii puterii, care a încercat să minimalizeze impactul operei sale, dar creația lui este apreciată în continuare.

În ultimul său volum, cu tânguială și cu tăgadă, cu durere și «blasfemii» este reflectată o altă dimensiune a degradării piciorului de plai, unde încă mai rămâne stăpân «omul negru», lumina se întunecă, lacrima se strică: «De necrezut: căzuți și decăzuți,/ dar nu se trec, nu pier, împart, despart/ iubiri, năpăstuiți, trăiri, virtuți./ Nu te deplâng, nu voi popor bastard.//...//De necrezut: nepoți și strănepoți,/ Vajnici și strajnici – n-au mai fost nicicând! – Osia ung, ajung mari patrioți./ Nu te deplâng, nu voi, popor înfrânt.//...//De necrezut: nici of, nici aoleu./ Săraci lipiți, de bani avizi, delaolaltă/ Jucăm pe funii, râde Cain, semizeu./ Pâraie lacrimile curg și put a baltă» (Neamul lui Cain).

Personalitate complexă, Matcovschi a excelat scriind și cântece. Cântecul se naște din dor sau dintr-o stare de inconfort lăuntric, din așteptare și-n iubire: «Eu am cântat, eu cânt și-o să mai cânt,/ La margine de lume și de țară,/ Încet-încet, cu limpede cuvânt,/ Străbun pământ în nouă primăvară» (Eu am cântat). Deci, cântarea continuă a fi o permanență a poeziei.

Interesul pentru istorie al lui Dumitru Matcovschi, l-a propulsat pe poet printre cei care creează cu conștiința rădăcinilor străbune, a perpetuării și continuității: «Istoria neamului, plai ca un rai dăruit cu nemoarte...» (Moldova) [2, p.15].

În «Elogiu limbii Materne» abordează problemele actuale care preocupă poporul: «Vine din vreme și suie-n poeme,/ Lângă baladă și rost –/ În mit, în țară paște-o mioară,/ Frate ciobanul mi-a fost.// Vine din soarte, pășind peste moarte/ Cu bucurii și dureri/ În cer, departe, luceafărul arde/ Astăzi mai tânăr ca ieri».

Multe din poeziile sale, fiind puse pe note (de compozitori renumiți ca Ion Aldea-Teodorovici, Eugen Doga, Mihai Dolgan, Mircea Oțel, Constantin Rusnac, Petre Teodorovici, Anatol Chiriac, Ion Enachi, Daria Radu), au devenit șlagăre. Cele mai frumoase și mai îndrăgite cântece de întreaga suflare românească sunt: «Basarabia» (interpreți: Lidia Botezatu, Radu Dolgan, Mihai Dolgan), «Cu numele tău» (Nina Crulicovschi), «Revenire» (Olga Ciolacu), «La-

crimă amară», «Înveșnicește-mă» (Gheorghe Țopa), «Sărut, femeie, mâna ta» (Ion Aldea-Teodorovici), «Înimă de mama» (Sofia Rotaru), «Tangoul bunelor speranțe», «Două toamne» (Ion Suruceanu), «Rugă» (Mihai Volontir), «Va fi ca mine» (Anastasia Lazariuc), «Vino, trenule» (Petre Teodorovici), «Copilărie» (Mihai Toderășcu), «Chișinăul meu cel mic» (Oxana și Georgeta Ciorici), «Aastă vară la Soroc» (Angela Ciumac) – șirul parcă nu are sfârșit. Melodiile difuzate la radio, televiziune, răspândite pe CD-uri devin, cu trecerea timpului, tot mai frumoase, tot mai plăcute, tot mai îndrăgite de publicul larg.

În semn de recunoștință și apreciere a meritelor, lui Dumitru Matcovschi i s-au conferit mai multe titluri onorifice, distincții și Ordine de Stat [3, p. 39].

În creația matcovschiană se conturează atât frumusețea tradițiilor și a istoriei, dar și analizează realitățile dure ale epocii sale. Printr-un limbaj direct, adesea ironic sau satiric, poetul critică ipocrizia, impostura și lipsa de moralitate din societate. Dumitru Matcovschi a lăsat o moștenire literară inestimabilă, contribuind la dezvoltarea culturii și literaturii române din Basarabia. Opera sa, caracterizată prin patriotism, profunzime filozofică și o deosebită atenție față de identitatea națională, rămâne un reper esențial în literatura română contemporană. Prin poeziile, piesele de teatru și scrierile sale publicistice, Matcovschi a reușit să creeze o punte între trecut și prezent, oferind o viziune coerentă și profundă asupra valorilor fundamentale ale unui popor. Astfel, opera sa continuă să inspire generații întregi, fiind un exemplu de statornicie neclintită față de valorile naționale.

References

1. Burlacu Alexandru. Poetica lui Dumitru Matcovschi, https://old.upsc.md/wp-content/uploads/2017/03/cer_pub_ssu_1_26_continut_2014.pdf
2. Botezatu Eliza. (2009). Scriitorul în timp. *Configurarea unei formule artistice*, Akademos, nr. 3, Chișinău, p. 15-16.
3. Mazilu Gheorghe. (1989). Un mare luptător al neamului-Chișinău, *Gazeta de seară*, 20 octombrie, p. 39-40.

LE POIDS DE LA VÉRITÉ DANS LES MAXIMES CONVERSATIONNELLES

Buburuzan Colțuneac Raluca Elena

Ștefan cel Mare University of Suceava (Romania)

raluca_coltuneac@yahoo.com

Les locuteurs doivent adopter un comportement verbal coopératif pour la réussite de la communication. La théorie de Paul Herbert Grice est définie généralement par le principe de signification naturelle, le principe de coopération et les maximes conversationnelles.

Le principe de signification naturelle suppose que l'interlocuteur reconnaît l'intention du locuteur et ainsi il comprend la signification d'un énoncé. Pour cela il faut savoir comment l'interlocuteur récupérera cette intention.

Grice introduit le terme de principe de coopération qui est à la base de tout échange conversationnel : «Que votre contribution à la conversation soit, au moment où elle intervient, telle que le requiert l'objectif ou la direction acceptée de l'échange verbal dans lequel vous êtes engagé» (Grice : 1979). Ce principe de coopération est le produit d'un comportement rationnel parce que pour le succès d'un échange conversationnel les interlocuteurs doivent savoir collaborer. En fait, si le locuteur coopère, il participe à l'échange conversationnel d'une manière raisonnable, efficace et coopérative.

À ce principe de coopération, il ajoute quatre maximes conversationnelles qui font référence explicite aux catégories de quantité, de qualité, de relation et de manière proposées par Immanuel Kant dans «Critique de la raison pure».

La maxime de la quantité exige que tout énoncé contienne autant d'information qu'il est requis, ni plus ni moins d'information, étant une condition essentielle pour la finalité de l'échange conversationnel. Un manque d'information peut préjudicier l'acte de communication et si on fournit trop d'informations, il ne s'agit pas d'une transgression du principe de coopération, mais simplement d'une perte de temps. Cependant, on pourrait affirmer que surinformer peut produire une confusion parce que l'un des interlocuteurs peut croire que l'échange conversationnel n'a pas fini ou il peut y avoir un effet indirect, dans la mesure où l'interlocuteur peut supposer qu'il existe un point particulier dans l'excès d'information.

La maxime de la qualité exige que chaque interlocuteur affirme uniquement ce qu'il considère vrai. L'interlocuteur ne doit pas affirmer ce qu'il croit être faux ou ce pour quoi il n'a pas de preuves. Tout acte communicatif doit être sincère et fondé sur de bonnes raisons ou preuves pour soutenir ce qu'il affirme. Chaque échange conversationnel doit répondre aux conditions de sincérité et de véridicité.

En ce qui concerne la maxime de qualité qui suppose la vérité dans l'échange conversationnel, celle-ci peut être transgressée s'il y a une contradiction entre deux maximes conversationnelles. Il y a des situations où pour respecter une maxime, il faut transgresser une autre maxime.

Exemple:

- *Où y a-t-il la mairie ?*
- *Quelque part par là.*

On peut dire que l'interlocuteur ne sait pas exactement où se trouve la mairie, mais il respecte le principe de coopération et la maxime de qualité, même s'il transgresse la maxime de quantité. L'interlocuteur n'affirme pas ce qu'il ne sait pas ou ce dont il n'est pas sûr. Il choisit de fournir une information qui est insuffisante de point de vue quantitatif pour éviter de fournir une information fausse qui pourrait préjudicier la conversation. Dans d'autres situations l'interlocuteur peut transgresser volontairement ou involontairement une maxime.

Exemples:

- (1) – *Où est parti Pierre ?*

– *Je ne sais pas, répond Marie qui vient de voir Pierre partir avec son camarade.*

Marie transgresse volontairement la maxime de qualité, elle fait preuve de mauvaise foi pour induire son interlocuteur en erreur ou elle a l'intention de mentir. Donc, elle ne dit pas la vérité et le principe de coopération n'est pas respecté.

- (2) – *Quelle heure est-il ?*

– *Il est midi, répond Paul, même s'il ne se rend pas compte que sa montre est arrêtée.*

Paul n'a pas l'intention délibérée de transgresser la maxime de qualité, mais il fournit involontairement une information fausse, ce qui peut produire des problèmes pour le locuteur; celui-ci peut arriver en retard à un rendez-vous ou même rater un train/bus/avion.

Cette maxime de qualité apparaît également dans les travaux de John Searle sous le nom de condition de sincérité. Il affirme que «parler une langue, c'est accomplir des règles conformément à des règles» (1969/1972:76) et il précise les conditions nécessaires et suffisantes à la réalisation des actes de langages. La règle de sincérité fait référence à l'état mental des interlocuteurs et précise qu'ils doivent être sincères.

La maxime de la relation ou de pertinence exige que tout énoncé soit pertinent. Grice ajoute la règle fondamentale pour tout échange conversationnel, celle de parler à propos, émettre des énoncés en relation avec ses propres énoncés précédents et avec ceux des autres interlocuteurs.

La règle de la manière concerne la modalité ou la manière dont on doit dire ce que l'on dit, la forme du message. On ne se rapporte pas à ce qui est dit mais plutôt à «comment» on doit formuler le message. Chaque interlocuteur doit s'exprimer clairement, sans obscurité, ni ambiguïté, avec concision et en respectant l'ordre propice à la compréhension des informations.

Ces quatre maximes concernent l'efficacité de l'échange conversationnel, la capacité des interlocuteurs de produire un discours. Les maximes conversationnelles doivent être respectées pour la réussite de la conversation.

References

1. Grice H.P. (1979). Logique et conversation. Communications, 30, 57-72.
2. Searle J. R. (1969/1972). Les actes de langage, Paris, Hermann, 76.

TRADUCEREA DISCURSULUI SPECIALIZAT MEDICAL: PROVOCĂRI ȘI DIFICULTĂȚI

Smochină Mădălina Roxana

Ștefan cel Mare University of Suceava (Romania)

bulaimadalinaroxana@yahoo.com

Traducerea specializată reprezintă cel mai frecvent tip de traducere realizat în prezent în lume, traducerea specializată presupune traducerea de texte produse în cadrul unui domeniu de activitate. Menționăm că acest tip de traducere este mult mai puțin creativă și plină de farmec comparativ cu traducerea literară, traducerea specializată a fost asociată cu caracteristici destul de negative, fiind descrisă direct sau indirect ca un proces automat, restrâns și adesea neatractiv.

Atenția noastră se îndreaptă spre textele medicale care constituie un obiect de interes pentru fiecare dintre noi. Terminologia medicală reprezintă un obiect de studiu pentru cercetători, aceasta luând amploare în ultimii ani. Din acest motiv o analiză eficientă a limbajului medical trece de la studiul cuvântului, spre studiul enunțului, paragrafului, textului sau discursului deoarece fiecare termen funcționează în cadrul sistemului limbii prin raporturile pe care le stabilește cu celelalte semne lingvistice, iar lucrarea de față urmărește acest traseu.

Constatăm că limbajul medical este unul dintre cele mai dezvoltate limbe, complexitatea fiindu-i dovedită de numărul impresionant de termeni care îl compun. Vorbitorii se arată foarte interesați de acest domeniu, iar comunicarea dintre medic și pacient a dus la o îmbinare a cuvintelor uzuale cu terminologia medicală, dar și o intrare a termenilor specializați în limbajul comun cu mențiunea că această asimilare nu afectează omogenitatea limbajului specializat.

Acest articol discută unele dintre provocările cu care se pot confrunta traducătorii care lucrează cu texte specializate, evidențiind faptul că traducerea specializată implică mai mult decât se vede și poate fi la fel de solicitantă precum traducerea literară.

Cuvinte-cheie: *specializat, discurs, medical, termen, terminologie, specialist, limbaj.*

Limbaj specializat. Traducerea textelor medicale

Progresul a dus la apariția unor termeni noi sau la reinterpretarea semantică a unor termeni din limbajul specializat. Ținând cont de faptul că împrumuturile lexicale au luat amploare în ultimii ani, trebuie să avem în vedere analiza acestui procedeu, dar la fel de importantă este și analiza mijloacelor interne de îmbogățire a vocabularului.

Vorbim de o comunicare eficientă atât timp cât se utilizează un lexic variat și corect. Așadar, îmbogățirea și perfecționarea vocabularului reprezintă un proces amplu și dificil în care achiziționarea de noi cuvinte și folosirea lor corectă presupune o constată în viața fiecărui individ.

Constatăm că în ultima perioadă, terminologia reprezintă o ramură din ce în ce mai studiată, impunându-se, treptat, ca disciplină lingvistică. În țara

noastră analiza terminologiei a luat amploare, existând studii teoretice și practice dedicate limbajelor profesionale din domeniul lingvistic, sportiv, juridic, economic, militar, medical etc.

Având în vedere caracteristicile limbajului științific, admitem că textul medical reprezintă o ramură de analiză complexă care, pe lângă caracterul obiectiv, dat de existența unei terminologii speciale, trebuie abordată atât dintr-o perspectivă pragmatică, cât și dintr-o perspectivă lingvistică.

Terminologia medicală este folosită în mod constant atât de specialiști, dar și de persoane nespecializate, observându-se uneori anumite confuzii în utilizarea termenilor: inclusiv în lucrările de specialitate (manuale, articole științifice, monografii). Se atestă informații contradictorii cu privire la semnificația anumitor termeni și nu se face o distincție clară între domeniile de aplicare a diferitelor concepte. Toate acestea creează o serie de dificultăți în utilizarea și înțelegerea corectă a termenilor.

Dezvoltarea și schimbările permanente care se produc în sistemul de sănătate implică o evoluție a terminologiei: apar termeni noi sau sunt actualizate semnificațiile termenilor existenți. Aceste unități reprezintă o sursă activă de îmbogățirea a vocabularului literar general. Analiza textelor medicale se adresează publicului țintă și permite delimitarea modalităților de popularizare folosind figuri de stil, reformulări, metalimbaj și substituții sinonimice.

Menționăm că există o evoluție continuă în cazul comunicării specializate, iar pentru o bună analiză a textului medical este foarte important să se clarifice și să se definească în mod corect noțiunile subordonate acestuia cum ar fi: limba de specialitate, discursul și textul de specialitate și raportul dintre cele două.

Noțiunea de *limbă de specialitate* [1, p. 45] se referă la limba utilizată în domeniul medical. Principalul reper pentru a identifica elementele definitorii reprezentative textului medical constă în prezența unui lexic terminologic specific.

D. Jacobi utilizează noțiunea de *discurs științific* [2, p. 47] alături de *discursul didactic* și *discursul de vulgarizare* [2, p. 54]. Cu toate acestea discursul științific este descris de autor ca fiind «pur și ideal», el constituind principalul conținut pentru discursul de informare destinat pacienților.

Pornind de la clasificarea discursului științific făcută de către D. Jacobi [2] avem în vedere: textele științifice scrise de către cercetători, de specialiști în domeniul dat pentru alți specialiști. Textele didactice, manualele sau cursurile universitare, au o vocație pur pedagogică fiind scrise de către profesori/cercetători, textele de vulgarizare: sunt scrise de către cercetători care joacă rol de mediatori între domeniul științific și publicul obișnuit care are nevoie de o informație decodificată, dar cu anumite argumente științifice. Acest tip de text suferă unele schimbări la nivel lexical, predominat de anumite generalizări și afirmații, dar care păstrează o parte din conținut pentru a fi destinată publicului.

Dezvoltarea dinamică a medicinei și științelor naturii, precum și natura globală a comunității internaționale, au determinat o cerere de traducere medicală semnificativă. Se admite faptul că ideal ar fi ca această activitate să

fie întreprinsă de către profesioniști care au un nivel formal de limbă nativ sau aproape nativ, competență, capacități analitice și cunoștințe culturale profunde în sursă și limbi țintă.

Un traducător medical trebuie să dețină aptitudinea de a transfera informațiile medicale către pacienți prin evitarea jargonului inutil, a sintaxei complicate sau a vocabularului de specialitate cu termeni complecși și greu de receptat de către personalul nespecializat [3].

În urma cercetărilor efectuate am identificat o serie de elemente pe care ar trebui să le avem în vedere în timpul traducerilor din domeniul medical, mai ales în momentul în care acestea sunt accesate de publicul larg.

În primul rând, traducătorul trebuie să înțeleagă contextul, care trebuie analizat cu atenție. Prin urmare, un traducător trebuie să fie capabil să înțeleagă diferențele culturale și barierele lingvistice existente. Expertul în traducerea rapoartelor medicale recunoaște și înțelege rolul pe care îl joacă o traducere exactă într-un cadru medical, motiv pentru care trebuie să aibă, de asemenea, o viziune de ansamblu a pieței locale căreia îi este destinat articolul.

În al doilea rând, este necesar să se facă cercetare medicală adecvată deoarece traducerea articolelor medicale este una dintre cele mai complexe sarcini din industria traducerilor. În timpul traducerii, traducătorul trebuie să adopte aceeași gândire ca persoanele care au efectuat cercetarea medicală [3]. Acest lucru este posibil numai atunci când se efectuează cercetări adecvate împreună cu o analiză pentru a înțelege scopul și concluzia cercetării medicale. Pentru a reuși traducerea articolelor medicale, un traducător trebuie să fie dotat cu trei instrumente esențiale: cărți și reviste care oferă informații de bază despre articolul publicat, fișiere electronice și baza umană a articolului medical.

Nu în ultimul rând, traducerea articolelor medicale este un proces care necesită timp. Este nevoie de o abordare metodică, precum și de un proces standardizat pentru a asigura controlul calității și precizia la fiecare pas al activității. Metoda fluxului de lucru pentru traducerea articolelor medicale trebuie să fie suficient de eficientă pentru a lua în considerare toți factorii aferenți. Aceasta presupune extragerea textului din articolul medical original. În continuare, este vital să fie analizat tonul și vocea textului. Al treilea pas implică traducerea propriu-zisă și păstrarea aceluiași format ca documentul original. Etapa finală constă în implementarea strategiilor de control al calității pentru a asigura că traducerea este executată cu precizie [4].

În timpul pandemiei, traducerile medicale au devenit foarte importante. În scenariul privind evoluția rapidă a virusului de Covid, traducerea a ținut populația permanent actualizată cu privire la transmiterea virusului și la măsurile preventive, permițând circulația în timp util a informațiilor în mai multe limbi. Termenii și conceptele, care odată erau folosite exclusiv în domeniul medical, s-au răspândit pe rețelele sociale și acest lucru a determinat compilarea glosarelor furnizate de traducerea corectă a terminologiei de specialitate [5].

Admitem faptul că în acea perioadă planurile de siguranță erau aceleași în întreaga lume, iar traducerea la scară internațională era o activitate prio-

ritară pentru controlul și prevenirea infecțiilor. Dezvoltarea unor opțiuni de tratament a determinat diseminarea rezultatelor cercetării și a studiilor clinice în timp util în exteriorul granițelor [5]. Având în vedere această pandemie traducerea textelor medicale a reprezentat elementul esențial pentru răspândirea progreselor terapeutice a modalităților de combatere a bolii. Mai mult, într-un moment al crizei globale în domeniul sanitar, a fost necesară cooperarea internațională pentru a răspunde cererii tot mai mare de echipamente sanitare. În consecință, importul și exportul de bunuri și dispozitive medicale realizate a determinat traducerea manualelor și instrucțiunilor tehnice într-un mod cât mai fidel.

În istoria omenirii există etape când noutățile dintr-o limbă sunt asimilate rapid. Prin intermediul inteligenței artificiale și al progresului tehnologic, domeniul traducerilor medicale va crește exponențial în sistemele globalizate de asistență medicală. Cu toate acestea, chiar și cu instrumente din ce în ce de mai înaltă tehnologie, traducătorii umani calificați axați pe competența culturală rămân de neînlocuit. Ei vor continua să depășească barierele lingvistice și culturale pentru a îmbunătăți comunicațiile pacient-medice, pentru a crește accesul la informație și pentru a reduce riscurile la care s-ar supune numeroasele populații din întreaga lume.

Înțelegând factorii cheie care modelează traducerea astăzi, traducătorii medicali pot dobândi specializarea necesară pentru îngrijirea interculturală. Pe măsură ce evoluăm constatăm că traducerea medicală necesită o combinație simbiotică de expertiză umană și progres tehnologic pentru a asigura o asistență medicală incluzivă și echitabilă la nivel global.

References

1. Bidu-Vrinceanu A. (2007). *Lexicul specializat în mișcare. De la dicționare la texte*. Editura Universității din București, 266 p.
2. Jacobi D. (1986). *Diffusion et vulgarisation-itineraire du texte scientifique*, Paris: Annales litteraires de L'Universite de Besancon, p. 182.
3. Medical translation, Wioleta Karwacka, University of Gdańsk [Accesat 01. 10.2024]
4. Medical Translations for Equitable and Inclusive Healthcare System: Current Trends and Future Expectations, 2024 [Accesat 07. 10.2024]
<https://lifesciences.enago.com/blogs/medical-translations-current-trends-future-expectations>
5. Translations of medical articles: a short guide, 2023 [Accesat 07. 10.2024]
<https://www.marstranslation.com/blog/translation-of-medical-articles>
6. Busuioc I. (2003). *Introducere în terminologie*, Universitatea din București.
7. Bidu-Vrinceanu A. (2000). *Lexic comun, lexic specializat*, Editura Universității din București.
8. Cabré Maria Teresa. (1998). *La terminologie R théorie, méthode et applications*, Ottawa, Presses Universitaires d'Ottawa.
9. Motteram Gary (2013). *Innovations in learning technologies for English language teaching*. London: British Council, p. 4.

POEZIA LUI NICHITA STĂNESCU INSPIRATĂ DIN «MEMORIA ÎNDEPĂRTATĂ» A RĂZBOIULUI

Щербанюк Кетелин

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича (Україна)

shcherbaniuk.ketelyn@chnu.edu.ua

Nichita Stănescu este considerat unul dintre cei mai importanți poeți ai literaturii române moderne. Datorită stilului său inovator și viziunii sale filosofice asupra limbajului poetic, el a redefinit lirismul românesc, apropiindu-se de modernism și neoavangardă. A fost un exponent de seamă al «generației '60», o perioadă de revitalizare a poeziei românești, marcată de eliberarea de dogmele realismului socialist. Stănescu a explorat o poezie a ideilor, în care cuvintele sunt ridicate la rangul de entități metafizice. De-a lungul carierei sale, Nichita Stănescu a publicat peste 15 volume de poezie și a fost redactor la diverse reviste literare, contribuind activ la promovarea poeziei moderne românești.

Un moment esențial în activitatea literară a lui Stănescu îl constituie volumul «Dreptul la timp», în care poetul nu scrie direct despre război în sensul tradițional, ci descrie experiențele copilăriei sale, marcate de cel de-al Doilea Război Mondial, care și-au lăsat amprenta asupra viziunii sale poetice. În poezia sa, războiul apare mai degrabă ca un simbol al distrugerii, al haosului existențial și al fragilității umane. «Traumatismul războiului dă naștere unei cenzuri emoționale, care împarte tinerețea poetului în două zone distincte: «lumea veche» și «sărbătorirea adolescenței» [1, p. 53]. Acest moment din biografia sa Stănescu îl evocă prin poezii, dar nu le prezintă în mod realist, ci printr-un filtru filozofic. Copilăria devine o stare a spiritului, o modalitate de a percepe lumea dincolo de logică, cu o libertate aparte asupra cuvintelor și imaginilor. Aici se întâmplă diviziunea între copilărie și adolescență [1, p. 51]. Pentru el copilăria nu a fost în culori și visuri frumoase, ci cu coșmaruri. Tensiunea evenimentelor petrecute în timpul războiului provoacă constatarea «principiului realității» și a conștiinței de sine, pulverizând orizontul magic infantil. Bombele, soldații, armele, bocancii și în sfârșit moartea va provoca ruperea de lumea copilăriei. Pentru Nichita Stănescu copilăria va rămâne o «netrăită minune» în care s-a tipărit momentul strașnic al morții: «Copilărie, netrăită minune,/ îți izbiră pământul cizmele brune,/ basmele tale, și anii otrăviți cu sunete stranii» (Când soarele viu...) Pentru Stănescu războiul capătă un al doilea traumatism al nașterii. În imaginația lui, anii de război transformă obiectele banale în niște instrumente tăioase, în săbii ce taie legătura pură a eului cu propriul său trecut.

Dacă alți poeți se reîntorc la copilărie cu o suculență indescritibilă și de fiecare dată întoarcerea în timp îi regenerează sufletește, Nichita Stănescu își simte rădăcinile sale rupte, regresia fiindu-i nepermisă de cenzura emoțională. Copilăria sa a devenit un paradis interzis, de care amintirile nu se pot apropia, fiind întotdeauna respinse de sabia de foc a traumatismului belic. Îngerul acesta care stă la poarta raiului personal ca un protector este o stare

de protecție, generată de spaima de a nu reactiva zguduitorile sentimente legate de experiența distrugerii, durerii, imaginilor morții.

Aproape toate imaginile provenind din intermediul prezentat de război au un aspect special, în care sugerează existența unei falii în personalitatea poetului, a unei despicături în fluxul continuu al rațiunii sale [1, p. 54]. El nu acceptă amintirile sale proprii, ele fiind întotdeauna respinse de conștiință. Poetul nu vrea să-și reamintească zguduitorile sentimente ale morții. Prin câmpul războiului, orizontul luminos al copilăriei se străvede pur și simplu ca un labirint în mijlocul căruia pândește, asemenea unui minotaur, imaginea morții. Prin oglindirea finalizării asupra începutului, a morții asupra nașterii, cronologia se rupe, timpul interior devine o «pasăre care zboară invers» [1, p. 55].

Schimbarea de registru emoțional se simte în primul rând în tematica poeziilor. Poezia inspirată din «memoria îndepărtată» a războiului este o poezie destinată copilăriei; cea care se inspiră din «memoria viitorului» e o poezie scrisă pe tematica adolescenței. În memoria lui Nichita Stănescu nu stă nici o ființă vie, toate făpturile sale sunt niște mumii, niște corpuri pustii și moarte, niște «conserve» care au rămas în timp. Memoria și sentimentele sunt două îndrumări, cu originea în prezent, care vizează în direcții opuse, prima spre trecut, a doua spre viitor. Poetul amintindu-și de trecutul său dureros are o revoltă în sine care apoi se transformă într-o poezie.

Spre exemplu în poezia «Joc cu avioane» se abordează temele precum fuga de realitate, fantezia copilăriei și limitările impuse de realitate. Este o meditație adâncă asupra războiului, văzut prin ochii unui copil care se joacă cu avioane de hârtie. Poezia creează un contrast puternic între inocența copilăriei și brutalitatea războiului, subliniind absurditatea conflictului armat. Aici războiul are un aspect tragic-grotesc al unui uriaș Spielkrieg, ale cărui jucării sunt clădirile orașului, rase pe rând de pe suprafața pământului: «Cum se mai rostogoleau/ aurii, argintii...// După aceea a pierit casa vecinului/ și casa din colț/ și casa de-alături.../ Și eu, de mirare,/ clătinam din cap/ uite, nu mai e o casă!.../ uite, nu mai e o casă!.../ uite, nu mai e o casă!» (Joc cu avioane). Realitatea strașnică și modul feeric în care o distinge copilul se datorează absenței conștiinței morții. Pentru el avionul este o joacă aici cu care se veselesc copii, neînțelegând ceea ce se întâmplă și de ce avioanele se joacă cu clădirile orașului. Aici poetul devine un naiv care nu înțelege sau închide rațiunea pentru a înțelege ceea ce se întâmplă într-adevăr. Traumatismul războiului este un traumatism al nașterii, astfel încât venirea pe lume este tot ceea ce și durerea și moartea. Pentru poetul – copil timpul nu mai are nici o valoare, în centrul lui este doar durere și suferință. Timpul este un univers abstract al conștiinței [2, p. 16].

Războiul, în viziunea lui Stănescu, ridică întrebări fundamentale despre natura umană, despre răul din interiorul oamenilor și despre condiția umană în fața distrugerii. Poetul nu dorește să caute, să prezinte războiul ca o simplă realitate fizică, ci să înțeleagă sensul acestuia, să descompună mecanismele psihologice și spirituale care duc la război, precum și consecințele psihice și morale ale unei astfel de experiențe. Poeziile sale vorbesc despre o lume în ruine în care omul este prins între dorința de a supraviețui și imposibilitatea de a înfrunta atrocitățile ce îl înconjoară. În opera lui Nichita Stănescu,

războiul nu este prezentat ca un eveniment istoric concret, ci ca o metaforă pentru fragilitatea umană, absurdul violenței și lupta continuă dintre distrugere și creație. Poetul nu glorifică eroismul, ci pune accent pe suferință, durere, pierdere și nevoia de a regăsi umanitatea după fiecare conflict. Stănescu folosește metafore și imagini puternice pentru a sugera distrugerea, pierderea și absurditatea conflictului, fără a descrie direct evenimente istorice.

References

1. Braga C. (2002). Nichita Stănescu – orizontul imaginar/ ediția a III-a. Cluj: Dacia, 366 p.
2. Braga C. (2017). O sută și una de poezii. București: Academiei Române, 228 p.
3. Stănescu N. (2013). Integrala poeziei. Iași: Vasiliana '98, 792 p.

TIPOLOGII METAFORICE ALE MEMORIEI CULTURALE ÎN OPERA LUI VASILE LEVIȚCHI

Опаїць Віолетта

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича (Україна)

opaits.violetta@chnu.edu.ua

Memoria culturală joacă un rol esențial în definirea identității etnice și colective, reprezentând un ansamblu de valori, tradiții, imagini și simboluri transmise de-a lungul generațiilor. Aceasta acționează ca un depozitar de experiențe comune, reflectate și modelate prin limbaj, artă și practici culturale. Unul dintre cele mai puternice instrumente prin care memoria culturală se manifestă și se perpetuează este metafora, care nu doar desemnează realitatea, ci o și reconfigurează printr-un proces complex de analogie și transfigurare. Scopul acestei lucrări este de a analiza rolul metaforei în formarea și conservarea memoriei culturale, prin explorarea diverselor tipologii și funcții ale acestora în cadrul comunităților umane.

1. Rolul metaforei în memoria culturală

Metafora nu este doar o figură de stil, ci un mecanism cognitiv fundamental, care permite conceptualizarea unor realități abstracte prin intermediul unor imagini concrete. Aristotel definește metafora drept «trecerea asupra unui obiect a unui nume care arată alt obiect, fie de la gen la specie, fie de la specie la gen, fie de la specie la specie, fie prin analogie» [1, p. 24]. Această definiție evidențiază caracterul flexibil și dinamic al metaforei, ceea ce o face un instrument ideal pentru păstrarea și transmiterea memoriei culturale. În acest sens, metafora contribuie la interpretarea trecutului, la conturarea identității colective și la articularea unui cadru simbolic comun.

2. Tipologii metaforice în memoria culturală

Memoria culturală utilizează diferite tipuri de metafore pentru a exprima și conserva identitatea etnică și istorică a unei comunități. Printre cele mai relevante tipologii metaforice se numără:

- Metaforele spațiale. Acestea joacă un rol crucial în exprimarea continuității și stabilității culturale. Expresii precum «rădăcinile noastre» sau «pământul strămoșilor» simbolizează apartenența și legătura profundă cu trecutul. Un exemplu semnificativ avem poezia «Pași cu dor» de Vasile Levițchi, unde poetul folosește metafora «pași cu dor de sat lăsat» prin care arată dorul de satul natal, o nostalgie pentru locurile natale.
- Metaforele personificatoare. În cadrul discursurilor identitare, cultura, patria sau limba sunt adesea personificate. De exemplu, patria poate fi descrisă ca o «mamă ocrotitoare», iar limba ca un «tezaur de aur». În poezia «Cuvânt pentru Luceafăr» Vasile Levițchi interpretează metafora «Luceafăr de lumină» ca un elogiu marelui poet Mihai Eminescu și că opera sa excepțională dăinuie peste timp.
- Metaforele ale călătoriei. Acestea sugerează ideea de progres și transformare. Expresii precum «drumul spre libertate» sau «călătoria națiunii prin istorie» reflectă parcursul unei comunități prin timp.

• Metaforele conflictului. În multe culturi, memoria istorică este adesea reprezentată prin imagini de luptă și rezistență, precum «bătălia pentru identitate» sau «războiul valorilor». Ana Bantoș susține că Vasile Levițchi acorda multă atenție problemelor ce țin de moralitate, prin aceasta atacând filistinismul, lipsa de caracter, minciuna și «coțcărismul» într-o societate aflată în tranziție [2, p.108].

3. Metafora și mitologia identitară

Mitologia identitară a unui popor este profund influențată de metaforele utilizate în discursul său cultural și istoric. În cultura românească, mituri precum cel al Mioriței sau al Meșterului Manole sunt exemple de memorii culturale exprimate prin imagini metaforice complexe. În cazul Mioriței, moartea este transfigurată într-o nuntă cosmică, ilustrând o viziune specifică asupra destinului și acceptării sale.

4. Dimensiunea cognitivă a metaforei

Paul Ricoeur susține că metafora nu se limitează la desemnarea realității, ci și o restructurează, oferind posibilitatea unei reinterpretări continue [4, p. 149]. George Lakoff și Mark Johnson argumentează că metafora nu este totodată un instrument literar, ci și un mecanism fundamental de organizare a gândirii umane [3, p. 64]. În acest sens, metaforele joacă un rol esențial în modelarea percepției asupra trecutului și în transmiterea valorilor fundamentale ale unei comunități. Drept exemplu avem metafora «o oglindă a trecutului» ce semnifică evenimentele istorice care s-au întâmplat ajutându-ne să înțelegem trecutul. O altă metaforă «izvor nesecat de tradiții» care reprezintă păstrarea obiceiurilor și tradițiilor transmise din generație în generație. Metafora «un cuib a sufletului» ne arată că satul este un loc primitor, unde îți găsești liniștea sufletească.

Concluzii

Metafora este utilizată atât în discursurile istorice și naționale, cât și în domeniul artistic, literar și religios, contribuind la consolidarea unor simboluri și imagini colective. De exemplu, în poezie, folclor și artă, metaforele creează punți între generații, favorizând continuitatea tradițiilor și menținerea identității culturale.

Metaforele sunt instrumente esențiale în structura memoriei culturale, contribuind la interpretarea și transmiterea valorilor etnice și identitare. Prin intermediul lor, comunitățile își construiesc o imagine coerentă a trecutului, menținând viu spiritul identitar. Studiul metaforei în cadrul memoriei culturale ne ajută să înțelegem modul în care limbajul modelează percepția realității și influențează conștiința colectivă. În opera lui Vasile Levițchi metafora este utilizată pentru a reda nostalgia de locurile natale, de asemenea pentru preocuparea de moravuri în contextul unei societăți aflându-se în schimbare.

References

1. Aristotel (1975). *Poetica*. București : Editura Științifică, 152 p.
2. Bantoș A. (2014). Vasile Levițchi: Zborul căderii sporește uimit. *Limba română, revista de științe și cultură. Chișinău: Universitatea de Stat Alecu Russo*. P. 105-108.
3. Munteanu C. (2016). Metafora științifică în concepția lui Aristotel. *Studii și cercetări științifice. Seria Filologie*. Nr. 35. pp. 23-36
4. Ricoeur P. (1984). *Metafora vie*. București : Univers, 224 p.

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. БОГОСЛОВ'Я

РОСІЙСЬКА ЦЕРКВА ЯК ФАКТОР ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ УПЦ (МП) ПІД ЧАС ВІЙНИ

Луцан Ігор

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)*

i.lutsan@chnu.edu.ua

Сьогоднішня воєнна агресія росії проти України супроводжується не лише збройною експансією, а й багатовекторною гібридною війною, у якій релігійний фактор посідає особливе місце. Російська Православна Церква (далі – РПЦ), зокрема її українське представництво – так звана Українська Православна Церква Московського патріархату (дала – УПЦ МП), перетворилася на потужний інструмент дестабілізації, ідеологічно-го тиску та маніпуляцій.

Воєнні злочини та окупаційна політика росії на теренах України вражають своїм цинізмом, варварством і антигуманністю. Вони спрямовані не лише проти державної незалежності, але й проти національної ідентичності, духовних цінностей і культурної спадщини українського народу. Масштаби терору й пропаганди перевершують межі здорового глузду та спровокували глибоке міжнародне обурення. Адже кремль намагається легітимізувати свої злочинні дії, зокрема через релігійно-ідеологічну оболонку «руського міра», у якій РПЦ відіграє ключову роль. У цьому контексті доречними є міркування А. Кіппа та Дж. Г. Панкхерста: «Вплив Російської Церкви на підтримку вторгнення російського уряду також має вимір злої сили, тобто сили, яка використовується на користь аморальних або неетичних дій держави, таких як нічим невинуватене вторгнення російських військових сил в Україну» [1].

Як відомо, сакралізація ідеології «руського міра» в РПЦ почалася задовго до повномасштабного вторгнення 2022 року. Ще раніше – після анексії Криму та початку війни на Донбасі – церква патріарха Кіріла активно просувала меседжі, які розмивали національну самосвідомість українців, заперечували їхню окрему культурну та духовну ідентичність. Більше того, за допомогою риторики своїх ієрархів РПЦ дезінформувала не лише власних вірян, а й міжнародну спільноту, намагаючись представити війну як «боротьбу за духовну єдність» чи «захист традиційних цінностей».

У цьому контексті особливо проблематичним є статус та діяльність УПЦ (МП), яка десятиліттями позиціонувала себе як «незалежна», але, по суті, зберігала канонічну та адміністративну залежність від Москви. Навіть після гучної заяви про «незалежність» у травні 2022 року, зміни до її Статуту не були визнані Російською Церквою, а ієрархи УПЦ (МП) досі фігурують на офіційних ресурсах РПЦ як частина її структури. Це юридичне й фактичне протиріччя створює ситуацію подвійної лояльності, що, без перебільшення, несе пряму загрозу національній безпеці України.

Поряд з цим, низка випадків колабораціонізму, поширення про-російської пропаганди, відмова від поминання загиблих українських військових чи використання храмів як укриттів для окупантів – це не

поодинокі інциденти, а системна тенденція. Деструктивна позиція УПЦ (МП) у час війни не лише розколює суспільство, але й, на жаль, створює ідеологічне прикриття для агресора. Її соціальна діяльність часто має маніпулятивний характер і спрямована на відсторонення вірян від активної громадянської позиції, виправдання агресії або нав'язування «миротворчих» ідей, що по суті є закликами до капітуляції.

Варто зазначити, що в українському суспільстві, нарешті, формується чітке усвідомлення загроз, які походять від структур, пов'язаних із країною-агресором. Так, у межах одного з опитувань, проведеного з ініціативи колективу молодих вчених Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича в рамках виконання наукового проєкту «Соціальна функціональність релігії в умовах масштабних небезпек: ідейно-теоретичний та практичний виміри», 94,3% респондентів висловили переконання, що релігійні організації, центр яких знаходиться в росії, становлять пряму загрозу для безпеки та цілісності України [2].

Цей суспільний запит вилився у численні ініціативи на місцевому рівні щодо припинення діяльності УПЦ (МП), передачі храмів у користування громад, які обрали іншу юрисдикцію – Помісну Православну Церкву України, та заклики до законодавчого врегулювання діяльності релігійних організацій, афілійованих із державою-агресором.

Підсумовуючи, можемо вкотре ствердити, що РПЦ, разом із підлеглою їй УПЦ (МП), вже давно перестала бути винятково релігійним інститутом. Вона трансформувалася у знаряддя впливу, частину державної ідеологічної машини кремля. Тому, важливо наголосити, діяльність Московського патріархату в умовах війни повинна розглядатися не лише як внутрішньоцерковне питання, а як елемент національної безпеки. У такому контексті важливо не лише фіксувати факти антидержавної діяльності окремих представників цієї структури, але й шукати правовий механізм для її виведення з публічного релігійного простору України.

Список використаних джерел

1. Kilp, Alar and Pankhurst, Jerry G. (2022) Soft, Sharp, and Evil Power: The Russian Orthodox Church in the Russian Invasion of Ukraine. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*: Vol. 42: Iss. 5, Article 2. Available at: <https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol42/iss5/2>
2. Lutsan Ihor and Horokholinska Iryna (2022) Clergy Social Activity During War Conditions: The Case of Western Regions of Ukraine. (Соціальна активність духовенства в умовах війни: на прикладі Західних регіонів України), *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*: Vol. 42 : Iss. 8, Article 4. URL: <https://digitalcommons.georgefox.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2390&context=ree>

БІБЛІЙНІ ОСНОВИ КЛІНІЧНОГО ДУШПАСТИРСТВА

Марчук Анатолій

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)*

marchuk.anatolii@chnu.edu.ua

Марчук Олександр

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)*

o.marchuk@chnu.edu.ua

Споконвіку люди шанували священнослужителя на рівні з лікарем, бо й справді один лікує тіло, а інший – душу. Але ж була велика частка тих, хто зневажав та гонив ці дві категорії людей, а їхня неоцінена праця часто залишається неоціненою і сьогодні.

Якщо спробувати знайти визначення «душпастир», то поєднання двох слів «душа» та «пастир» (лат. pastor – пастух, той, хто доглядає за вівцями) [1] чітко дають підґрунтя розуміння свого призначення – пасти душі.

Традиційно душпастир – це священнослужитель, основне покликання якого – турбота про духовний стан пастви, утвердження їх у вірі, всебічна опіка та підтримка у життєвих випробуваннях. Клінічний душпастир – це новий вимір цього служіння, що відповідає на виклики сучасного суспільства, допомагаючи людям переживати хвороби, страждання та навіть смерть у світлі Божої благодаті. Його місія полягає не тільки в молитві за цілення, але й у супроводі людини, яка проходить важкі випробування, щоб допомогти їй знайти духовний сенс у стражданнях та відчуті присутності Бога навіть у найважчі моменти життя. Якщо спробувати провести аналогію, щоб зрозуміти різницю між цими двома ключовими поняттями «душпастир/клінічний душпастир», то сферою діяльності клінічних душпастирів є заклади охорони здоров'я, зокрема ті, де перебувають пацієнти з обмеженим прогнозом життя (паліативні відділення, хоспіси) [3]. Це ж стосується і взаємодії з людьми, адже душпастир опікується вірянами однієї конфесії, а клінічний душпастир – пацієнтами різних релігійних поглядів та конфесій, де особливий акцент ставиться на емпатію, міжконфесійну відкритість і роботу в умовах страждання.

Що стосується біблійних основ клінічного душпастирства, то в основі душпастирської опіки є любов, милосердя та співчуття і, власне, цілення, адже: *«Хто милосердний до вбогого, той позичає Господеві, і Він віддасть йому за добрий учинок його»* (Притч 19:17). У книзі Вихід Господь вказує за яких умов можливе цілення: *«...якщо ти будеш слухатися гласу Господа, Бога твого, і чинитимеш угодне перед очима Його, і слухатимеш заповіді Його, і виконуватимеш усі устави Його, то не наведу на тебе жодної з хвороб, які навів Я на Єгипет, тому що Я Господь, Бог твій, цілитель Твій»* (Вих. 15:26) А також заклик до вірного служіння Йому: *«...служіть Господу, Богу вашому, і Він благословить хліб твій і воду твою,*

і відверну від вас хвороби. Не буде в тебе тих, що передчасно народжують, і безплідних у землі твоїй; число днів твоїх зроблю повним» (Вих. 23:25-26).

Ісус Христос став досконалим як Цілителем, так і Пастирем, адже лікував і душу, і тіло та наголошував, що найбільшою чеснотою є Любов. Св.ап. Марк, цитуючи Спасителя зауважує, що Господь говорить: «Не здорові потребують лікаря, але хворі. Я прийшов покликати не праведників, а грішників до покаяння» (Мк. 2:17).

Також служіння Христа продовжили апостоли, адже могли зіцілювати хворих. Часто цей процес відбувався не тільки через фізичне одужання, але й терапією душі, що стало взірцем в сучасному світі для сучасного клінічного душпастирства. В Біблії знаходимо душпастирську підтримку в стражданнях. За думкою св. ап. Павла Бог втішає нас у всіх скорботах, щоб і ми змогли втішати тих, хто в будь-якій скорботі (2 Кор 1:3-4).

У малому словнику богослов'я сказано, що: «душпастирська діяльність має на меті не тільки моральне та духовне навчання, а й прагнення лікувати душу через проявлення безкорисливої любові, слухання та підтримки, що є основними принципами, що походять від біблійного розуміння служіння» [2].

Отже, аналіз поняття «клінічне душпастирство» вказує, що воно ґрунтується на глибоких біблійних засадах. Адже саме Ісус Христос, як Істинний Душпастир і Пастиреначальник сам показує приклад істинного пастирства, зокрема, у зіціленні. Приклад Його Божественної зіцілительної дії, яку відчували люди і яким сповнені всі Євангелія, дає змогу звільнитися від страждань, набуті віри у реальність божественного зіцілення через прощення гріхів. Бо саме прощення та ще й гріхів ніхто з людей побачити не може, а факт фізичного зіцілення вже ніхто заперечити не міг. А тому клінічний душпастир має набуті зіцілительної дії божественної благодаті, бути нею наповненим через благочестя (тобто Божими енергіями (благодаттю) у благочесті сповнюватися самому, заміщуючи гріховні пристрасті (похідні духовних хвороб)) і ставати Джерелом «живої води» з якого черпатимуть люди (приклад розмови із Самарянкою), бути ретранслятором благодаті у цей світ, через самозречену божественну Любов і щирість в емпатійному служінні.

Список використаних джерел

1. Мельничук О. С. (1982-2012). Етимологічний словник української мови: у 7 т. Київ : Наук. Думка.
2. Малий словник богослов'я. (2013). Київ : Дух і літера, 256 с.
3. Tymofieva M.P., Marchuk I.V., & Marchuk O.T. (2022). Spiritual and personal orientation of nurses' practice in dealing with palliative patients. *Insight: The Psychological Dimensions of Society*, (7), 118-130. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-7-9>

ПРОБЛЕМИ ІСТИНИ В РЕЛІГІЙНО-БОГОСЛОВСЬКОМУ ВИМІРІ

Бойсин Ірина

*Львівського національного університету ветеринарної медицини
та біотехнологій імені Степана Гжицького (Україна)*

grz.boisyn.iv.2024.011.m@lvet.edu.ua

Огірко Олег

*Львівського національного університету ветеринарної медицини
та біотехнологій імені Степана Гжицького (Україна)*

OhirkoOleh@gmail.com

З початку людського усвідомлення складності пізнання виникло питання: якщо наше сприйняття дійсності відбувається через суб'єктивні образи, уявлення та поняття, то як ми можемо бути впевнені в їх достовірності? У гносеології це питання постає як проблема істини пізнання.

Питання істини завжди було і залишається центральним у філософії та богослов'ї. Воно стосується як традиційних теоретичних дисциплін, таких як епістемологія та метафізика, так і практичних, зокрема етики, соціальної філософії та богословських наук.

У процесі пізнання істина виступає як точне відображення реальності у свідомості суб'єкта. Важливою характеристикою істини є її незалежність від суб'єкта пізнання, тобто її об'єктивність. Проте, істина також є суб'єктивною, адже вона пізнається людиною та оформлюється у вигляді думок і мислення. Істина розглядається як процес, що розгортається у часі, а не як миттєве осягнення об'єкта. Таким чином, істина поєднує в собі об'єктивний зміст і суб'єктивну форму.

Найчастіше істину розуміють як відповідність між нашими знаннями та уявленнями про реальність. Істина є важливим кроком до глибшого розуміння світу, а також усвідомленням нашого власного досвіду пізнання. В кінцевому підсумку, істина – це те, до чого ми прагнемо в процесі пізнання, це своєрідний ідеал, адже питання про істину передбачає досягнення повної та завершеної системи знань.

Класичне розуміння істини, сформульоване Арістотелем, полягає в тому, що істина – це збіг наших знань з реальним станом речей. Істина є адекватним відображенням об'єктивного світу в пізнанні, що досягається завдяки практично обґрунтованому гносеологічному відношенню, в якому пізнавальний образ суб'єкта є точним відображенням дійсності об'єкта.

Однак істина продовжує викликати філософські розбіжності, і виникає питання, чому дебати щодо її інтерпретації досі не завершилися (у філософському дискурсі з'явилося чимало варіантів так званої епістемічної теорії істини), надаючи їй значення, що суттєво відрізняється від її античного визначення.

Освіта як процес просвічення людського розуму теж ставить перед собою проблему встановлення істини. Без освіти неможливий успішний розвиток суспільства, адже вона є фундаментом для економічного, наукового та культурного зростання.

З релігійної точки зору віра і розум є двома шляхами пізнання істини. Розум – це людське знання, тоді як віра – це знання, дароване Богом. Розум охоплює всі знання, що не ґрунтуються на вірі, а віра, відповідно, – знання, що не походять від розуму. Як влучно зазначив святий Іван Павло II, «Віра і розум – це два крила, на яких дух злітає до істини». Розум і віра, у їхньому правильному розумінні, не суперечать одне одному. Людина, яка цінує віру, може і повинна також цінувати розум, зокрема, науку. І навпаки, людина, яка цінує розум, повинна поважати віру.

«В історії як Сходу, так і Заходу можна побачити, що людина впродовж віків пройшла певний шлях, який поступово провадив її до зустрічі з істиною і до глибшого її пізнання. Цей процес відбувався – інакше й бути не могло – у сфері самопізнання особи: що більше людина пізнає дійсність і світ, то більшою мірою усвідомлює себе як єдину в своєму роді істоту, а разом чимраз нагальнішим для неї стає питання про сенс речей та її власного існування. Все, що є об'єктом нашого пізнання, тим самим стає частиною нашого життя. Заклик «Пізнай самого себе», вирізьблений на стіні Дельфійського храму, є свідченням фундаментальної істини, яку повинна визнавати як елементарне вихідне правило кожна людина, яка, бажаючи відрізнятись від інших створінь, іменує себе «людиною», тобто тим, хто «знає самого себе» [1].

З позиції філософії: любов до мудрості – це безкорисливе, чисте прагнення до істини. З точки зору релігії, як зв'язку людини з Богом: істинна мудрість є Сам Бог. Абсолютна мудрість у Бога, яка не може бути доступна людині. Любов до мудрості – це пізнання світу, що виробляє систему знань про принципи буття людини, про характеристики людського ставлення до Бога, природи, суспільства та духовного життя у всіх його основних проявах.

Мудрість – поняття, що означає вище, цілісне, духовно-практичне знання, орієнтоване на досягнення абсолютного сенсу буття і досягається через духовно-життєвий пошук істини суб'єктом знання.

Слово «істина» в латинській мові – «Veritas» – означає правдивість, істинність якого узаконена і засвідчена ритуалом, слово, яке визначає долю людини і її роду, слово, передане людям Богом через посередника. Давньоєврейською мовою слово «істина» звучить як: «מֶלֶךְ» – «емер» – це «печатка Бога», при чому кожна буква має свій винятковий містичний смисл. Грецьке слово «Ἀλήθεια» (Галетейя) має особливе значення як «божественний стрибок», деяке «розкриття», «неприховане» знання. В Святому Письмі описаний діалог Ісуса Христа і Понтія Пилата: «То ти таки цар?» – мовив до Нього Пилат. І відповів Ісус: «Ти кажеш, що Я цар. Я на те уродився і прийшов у світ на те, щоб свідчити істину. Кожен, хто від істини, слухає голос Мій». «Що таке – істина?» – озвався Пилат до Нього» (Ів. 18, 37-38) [2, с. 220].

Ісус Христос відповів римському прокуратору Понтію Пилату: «Я – Путь, Істина і Життя! Ніхто не приходить до Отця, як тільки через Мене» (Ів. 14,6). Істина є атрибутом Божественного Одкровення [3, с. 27].

Немає суперечностей між вірою і наукою. Наука – це упорядкована система знань про явища і закони навколишньої дійсності. Релігія – це зв'язок людини з Богом. Наука намагається дати відповідь на питання: «Що являє собою навколишній світ?», а релігія дає відповідь людині на питання: «Звідки взявся світ?». Наука і релігія не заперечують одна одну, а взаємно доповнюють і є немовби двома крилами людського життя. Наука допомагає релігії звільнитись від забобонів і міжрелігійної ворожнечі, а релігія застерігає науку від абсолютизму та скеровує її у русло забезпечення добробуту і миру для людства. Засновник теорії відносності Альберт Ейнштейн сказав: «Віра без науки сліпа, а наука без віри крива». За висловом французького філософа Кондіяка (Condillac) «La science est un langage bien fait» – «Наука є добре оформленою мовою» [4, 286].

Хоча наука і релігія по різному пояснюють світ, але їхні остаточні висновки про причину того, чи іншого явища збігаються. Відомий фізик, засновник квантової теорії поля Макс Планк писав: «Бог для віруючих стоїть на початку мислення, а для фізиків на кінці мислення». Образно кажучи, наука допомагає людям рухатись вперед, а релігія вказує напрямок руху. Релігія і наука виходять з того самого джерела і ведуть до тієї самої мети. Вони обидві є виявом людського мислення, шукання і відчуження. Вони обидві шукають правди: «і спізнаєте правду, і правда визволить вас» (Ів. 8, 32). Релігія веде до Бога прямо, шукаючи Творця, а наука йде до Творця посередньо, шукаючи Його крізь творіння. Релігія доходить до повної таємниці, до останніх причин усього, що існує, а наука затримується на поверхні, відкриваючи другорядні причини та послідовні зв'язки.

«Наука і релігія походять із одного начала і ведуть до однієї мети. Вони обидві шукають правди і взаємно себе доповнюють. Релігія веде до Бога прямо, шукаючи Творця, а наука йде до Творця посередньо, шукаючи Його крізь творіння» [4, с. 288].

Патріарх і кардинал Йосиф Сліпий так висловився про зв'язок віри і науки: «Два крила, якими підноситься людський дух в безкраї простори – це віра й наука. З початку людської історії вели вони людину впродовж віків, як два нерозлучні товариші, удосконалювали її знання, мораль і життєві вимоги. Щойно середньовічний гуманізм, захоплений старовинною поганською літературою і мистецтвом, став дивитися з нехиттю на християнську віру. Відтоді починається щораз – то сильніший наступ, щоб відірвати віру від науки, ба навіть викликати між ними ворогування» [4, с. 289].

В християнській релігії найвищою абсолютною істиною є Сам Господь Бог. Ісус Христос як Друга Особа Божа, Син Божий є не тільки Хтось, а Він є також і Щось, тобто Істина. Богослов'я наголошує, що Христос є Божа Премудрість. Філософія Ісуса Христа найповніше розкрита в Нагірній проповіді (Мт. 5, 3-48; Лк. 6, 20-37), що є найвищою цінністю і законом небесного Царства, а Його логіка розвинута в Євангелії від Івана. Христос є істинним ідеалом для наслідування, в Якого ніколи не було дисгармонії між словами і ділами, Який єдиний міг сказати: «Хто з вас може довести гріх Мені?» (Ів. 8,46). Головними чеснотами Христа є: велика любов до ближніх, до ворогів, покіра, лагідність, терпеливість, ми-

лосердя («Я милосердя хочу, а не жертви» (Мт. 9,13)), миролюбність, а разом з тим справедливість та мужність [5, с. 58].

Наше віровизнання розпочинається від Бога, оскільки Він є «Перший і Останній» (Іс. 44, 6), Початок і Кінець усього, Найвищий і Найдосконаліший, Найкращий і Найбільший. Бог Сам створив всесвіт добровільно, прямо без жодної допомоги і дає людям можливість вільно співпрацювати у виконанні Його задумів. Він є самою Правдою, Його слова не можуть обманути. Любов є самим буттям Бога, могутність якого виявляється у тому, щоб із нічого зробити все, що побажає, дати світло віри тим, хто Його не знає, опікується всім, від найменших речей до подій світу та історії. Любов до мудрості – це безкорисливе, чисте прагнення до істини. Істинна мудрість є Бог. Абсолютна мудрість у Бога, яка не може бути доступна людині. Піфагор на запитання тирана Полікрата про те, чим він займається, відповів: «Ні, я не мудрець, я любитель мудрості». Любов до мудрості – це пізнання світу, що виробляє систему знань про принципи буття людини, про характеристики людського ставлення до Бога, природи, суспільства та духовного життя у всіх його основних проявах. Мудрість – поняття, що означає вище, цілісне, духовно-практичне знання, орієнтоване на досягнення абсолютного сенсу буття і досягається через духовножиттєвий пошук істини суб'єктом знання [5, с. 60].

Філософські максими Ісуса Христа: «Хто не зо Мною, той проти Мене» (Мт. 12, 30, Лк. 11, 23); «Якщо хто хоче йти за Мною, нехай зречеться себе, візьме хрест свій та йде за Мною» (Лк. 9, 23), які вимагають відваги і сили духу, щоб наслідувати Його. Тільки єдиний Господь Ісус Христос, як засновник християнської релігії, навчав: «Я хліб життя» (Ів. 6, 35; 6, 48); «Я Світло для світу» (Ів. 8, 12; 9, 5); «Я двері» (Ів. 10, 9); «Я Пастир Добрий» (Ів. 10, 11; 10,14); «Я є воскресіння і життя» (Ів. 11, 25); «Я дорога, і правда, і життя (Ів. 14, 6); «Я в Отці, а Отець у Мені» (Ів. 14, 10-11); «Я правдива Виноградина» (Ів. 15, 1). Таких слів про Себе, окрім Господа Ісуса Христа, не вживав жоден із засновників відомих релігій світу, які виступали не як предмет віри, а лише як її посередники. Змістом буддизму, юдаїзму, ісламу є не особи Будди, Мойсея, чи Магомета, а лише ці навчання, які вони проповідували [5, с. 63].

Список використаних джерел

1. Іван Павло II. (2000). Енцикліка «Fides et ratio». Київ-Львів.
2. Огірко О. В. (2017). Любов до мудрості як сенс філософії. *Науковий журнал: Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. Випуск 1 (16), Дніпро. С. 218-222.
3. Мартиненко О. П. (2016). Істина як атрибут Божественного Одкровення. *Збірник матеріалів науково-практичної Інтернет-конференції «Актуальні проблеми сучасного економіко-гуманітарного дискурсу в Україні»*, ДонНУЕТ ім. М. Туган-Барановського, Кривий Ріг. С. 27–28.
4. Андрушко В. Т., Огірко О. В. (2010). Релігієзнавство: проблеми і перспективи викладання : навчальний посібник. Львів: Національний лісотехнічний університет України, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького, 321 с.
5. Огірко О., Огірко І. (2024). Логіка та філософія Ісуса Христа. Матеріали Першої всеукраїнської наукової конференції «Когнітивні дослідження: результати, виклики та перспективи». Київ : КНУ імені Тараса Шевченка та [ін.]; наук. ред. В. Є. Снитюк. Київ : Вид-во «Каравела», 2024. С. 55-64.

РЕЛІГІЙНА СВІДОМІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ХРИСТІЯН В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ: КОНТЕНТ-АНАЛІЗ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ «РІВЕНЬ РЕЛІГІЙНОСТІ, ДОВІРА ДО ЦЕРКВИ, КОНФЕСІЙНИЙ РОЗПОДІЛ ТА МІЖЦЕРКОВНІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ»

Мілешкін Михайло

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)
mileshkin.mykhaylo@gmail.com*

Релігійна свідомість українських християн в умовах повномасштабного вторгнення з року в рік стає однією з причин розділення суспільства, а тому варто детальніше проаналізувати рівень самосвідомості українських вірних на прикладі соціологічного дослідження центру Разумкова «Рівень релігійності, довіра до Церкви, конфесійний розподіл та міжцерковні відносини в українському суспільстві» за жовтень 2024 р. [1]

Почати варто із загального відсотку громадян, котрі самоідентифікують себе віруючими, таких в 2024 р. виявилось 67,9%. Тенденція показує, що рівень віруючих в Україні різко зростає в період серйозних суспільних викликів. Так було в 2014 р., коли під час революції гідності, співвідношення віруючих становило рекордні 76%, та на початку повномасштабного вторгнення – 74,1%. [1 с. 27] Відповідно до цього пропорційно і зростає рівень невіруючих та осіб, котрі вважають себе переконаними атеїстами. Революція гідності, повномасштабне вторгнення, та інші небезпеки змушують, не тільки ставати сильнішими у відповідності до загрози, але й переглянути цілий світогляд.

Водночас, регіональний розподіл цього ж дослідження показує трохи іншу картину, на Заході де відсоток віруючих постійно був досить високий (в апогеї 93%), [1 с. 28] це співвідношення доволі помітно падає. На територіях де кількість віруючих відсотково була меншою, чисельність останніх навпаки зростає. Пов'язано це, в основному із релігійною самосвідомістю громадян. Так, де відсоток більший – більше людей зневірюються в своїх релігійних переконаннях і, відповідно де цей відсоток менший – більше людей, котрі навпаки, шукають надію та порятунок в релігії.

Досить цікаво проаналізувати відсоткове співвідношення кількості вірних до різних релігійних течій та конфесій. Особливу увагу привертає православ'я, де кількість віруючих, згідно опитування невпинно падає, однак закономірного приросту серед інших конфесій або невір'я чи атеїзму не спостерігається. Пов'язано все це із зростанням кількості людей котрі вважають «просто християнами», та людей, котрі вирішили не відповідати на дане питання.

Зупинитися варто саме на православ'ї тому, що після 2019 р. цифри в опитуванні серед православних різко змінюються, те саме відбувається

і в 2022 р. Пов'язано це із серйозними церковними змінами в житті українського суспільства, а саме, об'єднання православних християн в Православну Церкву України. Відповідно до цього, центр Разумкова до 2019 р. у своєму опитуванні називав одну із конфесій Українська Православна Церква (УПЦ), а починаючи з 2019 р. згідно рішення закону України [2] – Українська Православна Церква (московського патріархату) (УПЦ МП). Це викликало обурення великої кількості людей, котрі самоідентифікували себе, саме як віруючі УПЦ, і старались довести, що не мають відношення до країни агресора. За відсутності сприятливих для себе варіантів відповіді, віруючим УПЦ МП, не залишилось нічого, окрім як ідентифікувати себе «просто православними», або взагалі відмовлятися від відповіді на це запитання в опитуванні. Згідно цього ми бачимо суттєвий просадок відсотку віруючих УПЦ МП з 2019 р., та закономірний приріст людей котрі вважають себе «просто православними» або відмовились від відповіді в опитуванні. Не зважаючи на все вищеописане, в Україні і досі є щонайменше 10% громадян, [п. с. 36] котрі свідомо ідентифікують себе саме з російською церквою, а в деяких регіонах цей відсоток досягає 35%.

Проаналізувавши соціологічне дослідження центру Разумкова, доходимо висновку, що сучасні виклики перед українським суспільством суттєво впливають на релігійну свідомість практично всіх українців. Нестабільності ХХІІ ст. змушують як шукати надію та спокій в релігії, так і дають можливість в ній зневіритися. Дослідження також заставляє задуматись, наскільки ворожа церква (УПЦ МП), може маніпулювати українським суспільством із середини, несучи не тільки соціологічне розділення, але й розбрат і ворожнечу всередині держави, де зараз настільки, як ніколи, важливі саме злагодженість, довіра та підтримка. Однак, серед цього всього можна помітити і позитивну тенденцію, де незважаючи на всі виклики та маніпуляції, значна частина українського суспільства з кожним роком підвищує свій рівень свідомості. З кожним роком дедалі більше людей починають ідентифікувати себе не просто з вірою у божественне але й з конкретною конфесією, чи навіть з деномінацією.

Список використаних джерел

1. Рівень релігійності, довіра до Церкви, конфесійний розподіл та міжцерковні відносини в українському суспільстві. Центр Разумков. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2025/01/28/2024-Religiya-religion-FIN.pdf> (дата звернення: 22.02.2025).
2. Про внесення зміни до статті 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину тер : ЗАКОН УКРАЇНИ від 20.12.2018 № 2662-VIII : станом на 26 груд. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2662-19#Text> (дата звернення: 22.02.2025).

ЕСХАТОЛОГІЧНА ІДЕЯ В АВРААМІЧНИХ РЕЛІГІЯХ

Максимець Олексій

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича (Чернівці)

maksymets.oleksii@chnu.edu.ua

Есхатологічні уявлення, або апокаліптика, історично спостерігаються в багатьох світоглядних системах, зокрема в найбільших і найрозвиненіших світових релігіях. Ці уявлення виникли з спостережень над життям природи і психологічно підсилюються знанням людини про власну неминучу смерть. Вони закорінені в фольклорі, записані в священних текстах і викладені у формі пророцтв. Вони зустрічаються і в Стародавньому Єгипті, і в зороастризмі, і в суспільствах доколумбової Америки; навіть буддисти, які не визнають ані Творця, ані абсолютних початку й кінця буття, вірять у циклічну руйнацію світів богів та людей в алгоритмі вічної Маха-кальпи (Великої Кальпи). Есхатологічні уявлення «можна простежити від Ірану до Скандинавії, і від Скандинавії до Китаю» [2, с. 420]. Говорять як про достовірний факт про неминучу руйнацію космічних об'єктів і вчені-матеріалісти, а світське релігієзнавство розглядає есхатологічну ідею як міфологію [3, pp. 302, 356]. В українському фольклорі кінець світу змальовано в яскравих поетичних образах [1, с. 78-83]. Особливо актуалізуються есхатологічні уявлення у періоди війн, стихійних лих чи рукотворних катастроф, і зараз, в еру новітніх технологій, вони часто пов'язуються з науковим прогресом, який вже неодноразово демонстрував, наскільки небезпечним він може бути. Західний дослідник Д. Войцик, наприклад, досліджує модифікації феномену фаталізму та апокаліптичних уявлень в ядерну еру. Науковець зазначає, що, хоча наративі щодо кінця світу супроводжують усю історію людства, але у попередні століття (до XX), ці оповіді були вкорінені в релігійних системах; винахід ядерної зброї поставив про майбутнє людства з новою силою, і тепер релігійні уявлення доповнюються секулярними, також зануреними в очікування кінця людства [4, р. 297]. Це робить обрану нами тему особливо актуальною.

Метою нашої розвідки є аналіз есхатологічної ідеї в авраамічних релігійних системах.

Авраамічні релігії – юдаїзм, християнство, іслам – одностаїно твердять про «кінець днів», тобто остаточну загибель матеріального Творіння в цілому й повернення світу до Бога, який цей світ створив. В юдаїзмі це позначається терміном *олам*; християнська думка співзвучна – так, наприклад, Т. де Шарден говорить відповідно про точку *омега*, коли світ повернеться до Творця. Водночас людині належить відповісти на Останньому Суді за свої прижиттєві вчинки.

При цьому в світській науці зустрічається твердження, нібито юдейські есхатологічні уявлення сформувалися на базі давньоєгипетського міфу про посмертний суд Озиріса над людською душею. Але в найдавніших книгах Біблії, написаних певною мірою ще в контексті єгипетських уявлень, взагалі немає прямих вказівок на безсмертя душі (*нефеш*), яке

мислиться як перебування у *шеолі*, а про суд фактично не згадується. Лише у більш пізніх книгах Старого Завіту, створених вже на землі Ізраїлю, душа починає розумітися як незалежний від тіла первінь, даний Богом (Проп. 12:7; Іс. 57:16). В старозавітному юдаїзмі Страшний суд (Судний день) – це суд Божий, воскресіння мертвих у плоті: «І багато-хто з тих, що сплять у земному поросі, збудяться, одні на вічне життя, а одні на наруги, на вічну гидоту. А розумні будуть сяяти, як світила небозводу, а ті, хто привів багатьох до праведності, немов зорі, навіки віків» (Дан. 12:2-3). В юдаїстській теології підноситься ідея месіанської ери всеосяжного миру, який описано у Книги Ісаї так: «Вони перекують мечі свої на лемеші, а списи свої – на серпи; не підніме меча народ на народ, і не будуть уже навчатися війні» (Іс. 2:4). Втім, ще в часи Христа цей погляд залишався дискусійним; так, садукей не вірили у посмертне воскресіння. Взагалі ж в епоху еллінізму єврейські уявлення про душу зазнали впливу грецької філософії, зокрема платонізму. Так, Філон Александрійський розвиває вчення про *небесне передіснування душі*, тіло ж розглядається як темниця для останньої, на котру чекає подальше звільнення. Далі цей концепт розвивали й єврейські мудреці Середньовіччя.

У християнстві уявлення про воскресіння та Судний день генетично успадковане від старозавітного юдаїзму: тут воно є одним з основних догматів. За Євангелієм від Матая, і відокремлять вибраних від нечестивих від праведних ангели (Мт.13:49); грішним Суддя скаже: «йдіть від Мене прокляті у вогонь вічний, приготований дияволу...» (Мт. 25:31-32); натомість праведники почують: «Прийдіть благословенні Отця Мого, наслідуйте приготоване вам царство від закладин світу» (Мт. 25:34). При цьому «Отець не судить нікого, але весь суд віддав Сину <...> і дав Йому владу чинити суд, тому що Він є Син людський» (Ів. 5:22 і 5:27). Суд чекає на живих і мертвих (Дії. 10:42): «всім нам слідусь предстати перед судилище Христове» (2 Кор. 5:10), «всі ми предстанемо на суд Христовий» (Рим. 14:10). Бог через Христа буде судити юдеїв і язичників (Рим. 2:9), а також і відпалих ангелів (Юд. 6). Сконденсовано вчення про Страшний суд в Івановому Об'явленні. Тут все почнеться зі зняття семи печатей та появи чотирьох вершників Апокаліпсису (Об. 4-8), семи сурм (Об. 8-11), Жінки, зодягненої в сонце, пастиря народів й боротьби червоного дракона з архангелом Михаїлом (Об. 12), звіра з моря й маніфестації його у числі 666 (Об. 13), обрання 144 000 та гніву на тих, хто поклоняється звірові (Об. 14), сімох чаш гніву и початку Армагедону (Об. 15-16), суду над Вавилонською блудницею (Об. 17-18), радості на небесах (Об. 19), започаткування тисячолітнього царства праведних та звершення Останнього суду (Об. 20), формування нової землі і нового неба (Об. 21), річки води життя і явлення Божого обличчя, а також застереження і благословення Івана (Об. 22). Існують також уявлення, що останній час перед Другим пришествям Христа буде періодом скорботи, зумовленої появою Антихриста та численних лжепророків.

Мусульмани створили власну версію Останнього Суду, яку вважають єдино істинною, хоча тут чітко виступають юдеохристиянські корені. В ісламському варіанті кінець світу – це Судний день (*кйямат*), який

визначає, чи піде душа в рай (*джаннат*) або пекло (*джаханнам*). Судному дню передуватиме поява Месії (Масіх-ад-Даджал), за яким прийде євангельський Іса (Ісус), котрий переможе лже-Месію (Антихриста), що й ознаменує початок Судного дня. Ісламська есхатологія будується на протиставленні земного життя (*дунья*) та потойбіччя (*ахірат*), досягнення якого є сенсом і призначенням людини. Ахірат починається з Малого кінця світу (індивідуальна смерть) і закінчиться Великим кінцем світу, тобто періодом часу, від першого до другого поклику труби суду ангела Ісрафіла, коли настане *велика кияма* – день воскресіння, в який всі творіння постануть перед Аллахом, аби відповісти за своє життя. У період між індивідуальною смертю та днем загального воскресіння душа перебуває в проміжному стані *барзах* (перешкода).

Отже, авраамічні релігії, по-перше, чітко локалізують есхатологічну ідею у форматі Останнього Суду. По-друге, простежується генетичний зв'язок між юдейською, християнською та ісламською концепціями, що робить спроби відокремити одне від другого тенденційними і ненауковими. Утім, це питання вимагає подальших поглиблених досліджень.

Список використаних джерел

1. Етнографічний збірник. Т. 13. Галицько-руські народні легенди. (1902). Львів : Наукове Товариство імені Шевченка, 286 с.
2. Онацький Є. (1958). Українська енциклопедія. Літери: Д- Є. Буенос-Айрес: Чампіон, 430 с.
3. Eliade M. (1978). History of Religious Ideas. Vol. 1. Chicago: University of Chicago Press, 508 p.
4. Wojcik D. (1996). Embracing Doomsday: Faith, Fatalism, and Apocalyptic Beliefs in the Nuclear Age. *Western Folklore*. Т. 55. № 4. С. 297–330.

ПРОБЛЕМАТИКА АНТИХРИСТА В РЕЛІГІЙНО-БОГОСЛОВСЬКІЙ ДУМЦІ: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Мінькович Микола

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича (Україна)

minkovych.mykola@chnu.edu.ua

Слово *антихрист* виникає в 1-му та 2-му посланнях Івана (1 Ін 2:18, 2:22, 4:3; 2 Ін 1:7). Слід зазначити, що грецький префікс *анти-* означає не лише «проти», але й «натомість», тобто в слові *антихрист* окреслено противника Христа, який прагне зайняти Його місце. Цей образ має свою динаміку й свою еволюцію. Науково-теологічної літератури з цього питання, зокрема вітчизняної, обмаль. Характерним є спостереження Н. Павлишин: «Католицька Церква так мало про нього говорить, хоча він присутній в Святому Письмі», й причина тому – безліч інтерпретацій, при чому «Апокаліпсис, де згадується Антихрист, не слід тлумачити буквально. Йдеться про образне бачення, а образи потребують тлумачення» [3]. Радше за все, тут спостерігається вплив старовинної, ще старозавітної традиції: не привертати уваги до зла взагалі – так, диявол згадується в Біблії лише побіжно й всього чотири рази¹. Щодо українських розвідок, то вони або мають не стільки теологічний, скільки есеїстичний характер, як тритомник В. Базіва [1] або ж це публіцистично оформлені матеріали з інтернету [напр.: 2, 3]. Між тим християнське людство перманентно збуджується очікуванням кінця світу й приходу антихриста. Антихристиянська позиція була сильно активізована в ХІХ ст. Ф. Ніцше, в творі якого «Антихрист. Прокляття християнству» декларована спроба дезавувати християнство як таке, трактуючи його як «пляму на людстві» [4]. При цьому відтоді дедалі чіткіше спостерігається тенденція інтерпретації антихриста як персонального розуміння зла: для кожного він різний. Так, наприклад, польський теолог і митець Є. Новосельський вважає, що наше сучасне мистецтво має ознаки наближення часів антихриста, й що «все наближається до катастрофи» («Мoj Chrystus», 1993) [2]. Тому це питання вимагає уваги. Спроби хоча б часткового системного аналізу проблеми здійснювалися в сучасній західній науці, але, як правило, тут домінує увага до найдавнішого шару матеріалу. Так, Л. Пірболтом (Peerbolte) проаналізовано ранньохристиянську полеміку з юдеями та їх відлучення в сучасному юдаїзмі [6]. Світська дослідниця Г. Дженкс (Jenks) аналізує в своїй широко визнаній праці ранній етап складання уявлень про антихриста, які трактує як «міф» [5].

Антихрист фактично згадується вже у Старому Заповіті. Так, пророк Даниїл говорить про царя, котрий зневажає Бога, називаючи цю людину «невеликий ріг» (Дан 7:8, 24). Дослідники бачать тут конкретну вказівку на Антіоха IV Епіфана, який постає тут прообразом антихриста.

¹ Змій в Едемі, Азатіл – демон безводної пустелі у «Виході», сатана в «Книзі Йова й в Івановому Об'явленні.

У новозаповітному Об'явленні Іван називає антихристом ставлення сатани, який має явитися до Другого пришествя Христа, й тут з'являється число 666, яке означає звіра, що противиться Богові². Але водночас апостол каже й про безліч людей, просякнених «духом антихриста», облудників і спокусників, що вже прийшли й ще прийдуть (1 Ім 2:18; 4:3). Отже, антихрист для автора – не лише єдина персона, що з'явиться перед Другим пришествям, а й сучасні йому гностики, які твердять, що Ісус з Назарету – не Христос (1 Ім 2:22; 2 Ім 1:7). Вони розглядали матеріальний світ не як творіння біблійного Бога, а як марево, облуду, й не могли уявити собі втілення Бога в людину, яка страждає (це відбилося й у єресі докетизму – від гр. *δόκω* – видаватися). Ап. Павло своєю чергою каже про часи, які передуватимуть Другому пришествю, коли з'явиться «чоловік безбожний», «син погибелі», який «сам сяде у храмі Божім і видаватиме себе за Бога» (2 Сол. 2: 3-4). Складається уявлення про те, що антихрист народиться від диявола та жінки-блудниці, й реалізується в цілій низці історично конкретних ворогів Божих. Це буди переслідувачі християн, розкольники й персона Полікарп Смирнський, учень Івана Богослова, означив як антихристів усяких єретиків. Ідея Полікарпа Смирнського знайшла розвиток в Ірінея Ліонського («Проти єресей»), який висунув ідею, що антихрист буде юдеєм з коліна Данова (втім, це коліно щезло ще у старозавітні часи). Юстин Філософ вважав, що це буде майбутній цар-завойовник. Здавалося, що ця ідея вповні реалізувалася в постаті Юліана-відступника.

Далі ситуація розвивалася в тому напрямку, що вже кожна епоха мала свого антихриста. Середньовічні єресі однозначно трактувалися як «дух антихриста». Епоха Відродження породила тлумачення в якості антихриста римських пап, що супроводжувалося памфлетами та злосливими карикатурами, на яких папа мав звірячі риси. За антихриста мали Наполеона, Гітлера, ватажків Радянського Союзу тощо. Сьогодні небезпідставно поширюється потрактування як антихриста нинішньої кремлівської верхівки, включаючи зокрема патріарха Кирила.

Подальші дослідження теми мають розгорнути ці спостереження в широкий панорамний науковий огляд.

Список використаних джерел

1. Базів В. (2020). Антихрист. Т. 3. Україна і Росія: війна престолів. Священний Томос і скрепи мракобісся. Хаків: Фоліо, 384 с.
2. Винничук Ю. В чеканні Антихрист. Збруч. URL : <https://zbruc.eu/node/89103>
3. Павлишин Н. Важкі питання. Хто такий Антихрист? Дивен Світ. URL: <https://dyvensvit.org/statti/1012737/>
4. Nietzsche F. (2020). Der Antichrist. Herausgegeben von Michael Schneider. München: Deutscher Taschenbuch Verlag (DTV), 160 S.
5. Jenks G. C. (2010). The Origins and Early Development of the Antichrist Myth. De Gruyter; Reprint, 446 p.
6. Peerbolte L. J. L. (1996). The Antecedents of Antichrist: A Traditio-historical Study of the Earliest Christian Views on Eschatological Opponents. Leiden; N.Y.; Köln : Brill, 380 p.

² Спроби звести це до особи імператора Нерона, букви імені якого мають чисельне значення 666, не вичерпують проблему до кінця. На ю роль закономірно призначали й Діоклетіана, Траяна та інших цезарів.

САКРАЛЬНИЙ РІК В СТАРОЗАВІТНОМУ ЮДАЇЗМІ

Голобородько Василь

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича (Україна)

holoborodko.vasyl@chnu.edu.ua

Час – одна з онтологічних категорій, що супроводжують нас усе життя від самого народження. Водночас, як слушно зауважує М. Лабашук, «найбільш знайомі речі виявляються найменш знаними», і це вповні відноситься до категорії часу, де панують «суцільні гіпотези <...>, які повністю визначаються методологічною позицією дослідника; це гіпотези матеріалістичні, раціоналістичні, суб'єктивістські, психофізіологічні, прагматичні тощо» [5, с. 263, 266].

Для юдаїзму та християнства, які у своїх постулатах відштовхуються від біблійної концепції часу, він має насамперед аксіологічне значення. «Час у Біблії є однією з основних характеристик створеного світу: світ перебуває, формується, розвивається в часі. Ця динамічна єдність світу, який рухається у часі, та часу, який розгортається через світове становлення, є специфічною ознакою біблійної картини світу» [2, с. 318].

Єврейський календар є місячно-сонячний, який нині використовується для регуляції релігійної обрядовості євреїв і є офіційним календарем в Ізраїлі. Ним визначаються свята та ритуали євреїв, це також порядок читань з Тори. В ізраїльській державі він регламентує не лише релігійні дати, а й часові рамки для сільського господарства та є календарем офіційних цивільних свят паралельно з григоріанським.

Він, як і інші місячно-сонячні календарі, складається з місяців по 29 або 30 днів, які розпочинаються і завершуються в період нового місяця. Оскільки такі місяці складають 354 днів, то кожні 2 чи 3 роки додається додатковий місячний місяць, щоб середня тривалість року була близькою до фактичної тривалості сонячного року.

«Місяць розпочинався з появою молодика, про що спеціальні спостерігачі повідомляли звуками труб та розпалюванням багать» [6, с. 28]. Початок календарного місяця був пов'язаний з цілою системою ритуалів – від свідчень про появу молодика до запалення вогнища, коли колегія визнавала ці свідчення істинними, і таке дійство звершувалося століттями. «Навіть у I ст. н.е. при єрусалимському синадріоні була спеціальна комісія з трьох чоловік, яка 29-го числа кожного місяця висилала свідків за місто, щоб вони слідували за появою серпа нового Місяця. Таких свідків, які це явище зауважили, мало бути не менше двох. Кожен єврей, мешканець Єрусалима – очевидець цього першого заходу Місяця – був зобов'язаний за будь-яких умов (і навіть у святковий день – суботу) з'явитися для свідчення. Заслухавши очевидців, колегія приймала рішення вважати 30-й день поточного місяця 1-м днем нового Місяця (у протилежному випадку, як також при хмарній погоді ним оголошували наступний після 30-го день). Початок нового місяця, оскільки зафіксовано неоменію, проголошували словами «він освячений», які всі присутні

повторювали хором. Про цю подію населення околиць Єрусалима сповіщали вогнями, запаленими на вершинах навколишніх гір, згодом – гінцями» [4, с. 96].

Початок кожного місяця в давні часи визначався на основі оптичних спостережень молодого місяця, а рішення про додавання високосного місяця ґрунтувалося на спостереженнях за природними подіями, котрі були пов'язані з сільським господарством у стародавньому Ізраїлі. З часом ці емпіричні критерії було замінено набором математичних правил. З цього часу тривалість місяця відповідала фіксованому розкладу, котрий регулюється на основі інтервалу molad (математичне наближення середнього часу між молодиками) і кількох інших правил, тоді як високосні місяці додаються в 7 з кожних 19 років. Зараз єврейські роки розраховуються за системою «від створення світу», котра спрямована на обчислення кількості років відповідно до біблійної розповіді. Минулий 5784 єврейський рік розпочався на заході сонця 15.09.2023 р. і завершився на заході сонця 2.10.2024 р.

У Святому Письмі є твердження про те, що пори року та зміни пов'язані з ними триватимуть стільки, скільки існуватиме наша планета: «Надалі, по всі дні землі, сівба та жнива, і холоднеча та спека, і літо й зима, і день та ніч – не припиняться!» (Бут. 8:22). Готуючи Землю для людства, Бог створив пори року (Бут. 1:14), які циклічно змінюють одна одну, оскільки Земля нахилена під кутом щодо площини орбіти, по якій планета рухається навколо Сонця. Саме тому спочатку Південна півкуля, а через півроку й Північна нахилиються до Сонця, що й визначає послідовність змін пор року. На основі цього було визначено й періоди веснування та збирання урожаю. Як зазначав М. Еліаде, в єврейському фольклорі присутнє врахування циклів природи, але це явище радше виникає під впливом язичницьких народів, що оточували Ізраїль [3, с. 161–174]. Природні зміни пір року: зими, весни, літа й осені могли впливати на свідомість ізраїлю, і не обов'язково не неї мали вплив чужинські язичницькі ритуали.

Нині місяць це один з умовних 12-ти відрізків, на котрі розділений сонячний рік. У Старому Завіті слово «місяць» позначає синодичні місяці (Вих. 2:2). Те що ми нині називаємо місяцями, не є синодичними, оскільки вони не визначаються фазами місяця. Існує чотири фази Місяця, з котрих складається один повний оберт його навколо Землі (приблизно 29 з надлишком днів). Натомість місяць синодичний розпочинається новомісяччям і завершується повнею. Саме такими обчисленням керувалися давні люди цієї місцевості. До прикладу, під час потопу води покривали землю протягом «ста і п'ятдесяти днів», або п'яти місяців, і лише через 12 місяців та 10 днів земля висохла, і перебуваючи в ковчезі, змогли вийти на суходіл (Бут. 7:11, 24; 8:3).

У Палестині рік поділяється на дощову й суху пори. З середини квітня до середини жовтня випадає мало дощів. Зате у пору зимових дощів, від грудня до лютого, бувають навіть опади снігу. Є згадка про воїна царя Давида, який «сніжного дня» вбив лева» (2 Сам. 23:20). Місяці березень і квітень (за єврейським календарем нisan та iyar) – це місяці

«весняного дощу» (Зах. 10:1), завдяки котрому озимина набрякає і дає врожай (Ос. 6:3). В цей можна збирати ранній врожай і приносити Богові перші плоди (Лев. 23:10). У квітні навпаки розпочинається засушливий час, але рясна роса не дає зав'янути рослинності (Повт. 33:28). У травні можна було вже жати збіжжя і святкувати П'ятидесятницю (Лев. 23:15–21). Коли земля всихала, починався збір фруктів (2 Сам. 16:1). З початком осінніх дощів, коли врожай вже зібрано, на початку жовтня святкуються Кучки (Вих. 23:16).

На завершення дослідження особливостей давньоєврейського обчислення часу додамо, що тут склалася специфічна система поділу годин. «Особливістю єврейського місячно-сонячного календаря є поділ години не на хвилини і секунди, а на хелеки і рега. Година містить 1080 хелеків, а кожний хелек складається із 76 рег» [6, с. 30].

Отже, як бачимо, Давня Юдея виробила цілком оригінальну власну систему літочислення та вимірювання часу, що було обумовлено встановленням тісного зв'язку між обчисленням часу та богослужбовими практиками, що було важливо у ті часи, аби відділити свій народ від язичників, серед яких вони жили.

Список використаних джерел

1. Біблія. Книги Священного Писання Старого і Нового Завіту: в українському перекладі з паралельними місцями (2004). переклад Патріарха Філарета (Денисенка). Київ.
2. Головащенко С. (2001). Біблієзнавство. Київ : Либідь.
3. Еліаде М. (2001). Священне і мирське. Київ: Видавництво Соломії Павличко «ОСНОВИ».
4. Климишин І. А. (2002). Календар і хронологія. Івано-Франківськ, Гостинець: Вид-во Івано-Франківської теологічної академії.
5. Лабашук М. (2012). Онтологія категорій часу, історії, події та факту. *Studia Methodologica*, №34. С. 261-268.
6. Перехрест О. Г. (2020). Історична хронологія. Черкаси: ФОП Гордієнко Є.І.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ДИСИДЕНСТВА В 11 КЛАСІ

Басіста Лілія

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника (Україна)*
liliia.basista.20@pnu.edu.ua

У сучасному освітньому просторі важливим завданням є розвиток критичного мислення учнів як основи їхньої громадянської свідомості, медіаграмотності та здатності до самостійного мислення. Вивчення українського дисидентського руху (1960–1980-х років) в 11 класі є ефективним інструментом для формування цих навичок, оскільки сприяє аналізу історичних фактів, розпізнаванню пропаганди, розгляду альтернативних точок зору та оцінці морально-етичних аспектів боротьби за права людини.

Перш ніж розглянути питання розвитку критичного мислення під час вивчення теми українського дисидентського руху, варто визначити, що саме означає цей термін. О. Марченко зазначає, що критичне мислення ґрунтується на здатності особистості оцінювати власні розумові процеси, виявляти та виправляти помилки як у своїй діяльності, так і в роботі партнерів. Воно передбачає уміння аналізувати власні ідеї, дії, вчинки та поведінку з метою їхнього вдосконалення [3, с. 27].

Важливим аспектом формування критичного мислення є створення відповідного освітнього середовища. Як зазначає О. Пометун, у педагогічній теорії не існує універсального алгоритму чи набору кроків, які автоматично забезпечать розвиток критичного мислення. Проте визначено педагогічні умови та ефективні підходи до навчання, які сприяють розвитку цієї навички.

Педагог відіграє ключову роль у процесі формування критичного мислення. Для досягнення цієї мети він має врахувати такі аспекти як:

- Надати учням час і можливості для практики критичного мислення, дозволяючи їм досліджувати, аналізувати та висловлювати власні ідеї.
- Заохочувати учнів до міркування та формування власних висновків.
- Сприяти обговоренню різних точок зору, демонструючи повагу до різноманітних ідей та думок.
- Створити відкриту й доброзичливу атмосферу, де кожен учень може висловити свої думки без страху перед осудом чи глузуванням.
- Підтримувати активну участь учнів у навчальному процесі, стимулюючи їх до дискусій, обговорень та роботи в групах.
- Виявляти віру в потенціал кожного учня, підкреслюючи важливість їхніх суджень та рішень.
- Цінувати прояви критичного мислення, заохочуючи учнів до глибшого аналізу, пошуку аргументів та обґрунтування власної позиції [4, с. 5–7].

Для ефективного формування критичного мислення у процесі вивчення теми українського дисидентського руху доцільно використовувати інтерактивні методи навчання:

Один із ключових методів розвитку критичного мислення – робота з історичними документами, спогадами очевидців та матеріалами самвидаву. Учні мають змогу зіставити різні джерела, визначити їхню достовірність, виявити приховані підтексти та ціннісні орієнтири. Наприклад, доцільно застосувати порівняльний аналіз документів, таких як «Лист В. Стуса, який працював учителем у Горлівці, до А. Малишка На Донбасі» [6, с. 64–65] або «Із заключного слова на суді керівника Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод М. Руденка 1 липня 1977 р.» [6, с. 105]. Учні матимуть критерії оцінювання, приміром, тема та проблематика; ціннісні орієнтири; метафоричність та образність; заклик до дії; апеляція до моралі та права.

Метод «Порівняння» є одним із ключових підходів у формуванні критичного мислення учнів, адже він допомагає визначити подібності та відмінності між історичними явищами, документами, ідеями та інтерпретаціями, що сприяє глибшому розумінню історичного процесу [5, с. 57].

Окрім зазначеного, на прикладі поданих вище уривків можна застосувати і метод «Дискусія». Зокрема, учні матимуть змогу дати відповідь на такі запитання:

- Які цінності об'єднують Василя Стуса та Миколу Руденка?
- Чому обидва автори акцентують увагу на гідності людини та важливості слова?
- Які історичні обставини спричинили появу цих текстів?
- Як ви оцінюєте актуальність цих проблем у сучасному суспільстві?
- У чому полягає різниця між боротьбою за мову та боротьбою за свободу слова? Чи можуть ці боротьби бути взаємопов'язаними? [6, с. 67; 105].

Метод «Дискусії» ґрунтується на спільному аналізі спірного питання, під час якого учасники обмінюються думками та аргументами. Як ефективний засіб пізнавальної діяльності, дискусія стимулює розвиток критичного мислення, оскільки допомагає удосконалити навички аргументованого висловлення та відстоювання власних поглядів, а також поглиблює розуміння досліджуваної проблематики [2, с. 238].

Варто зауважити, що для того, щоб вивести розвиток критичного мислення на якісно новий рівень, роблячи його не лише пізнавальним, а й практично значущим для сучасного суспільства, доцільно застосувати «кейс-метод». Він є важливим інструментом у роботі викладача, оскільки відображає його досвід, професійну майстерність, особистісний та інтелектуальний потенціал.

Метод «кейсів» передбачає роботу з конкретними ситуаціями, документами або історичними подіями, які потребують аналізу, оцінки та формування власної позиції [1, с. 77–78].

Для реалізації цього методу потрібно дотримуватися таких етапів:

1. Постановка проблемного питання на початку уроку:

«Чому в умовах радянської влади окремі люди ризикували своїм життям і свободою заради ідеалів правди, свободи слова та незалежності

України?» Учні висловлюють свої перші думки, будують гіпотези, які в подальшому аналізують і перевіряють.

2. Аналіз кейсів – реальних історій із життя українських дисидентів. Як кейси можна використати біографії таких постатей:

- **Василь Стус** – боротьба за свободу слова, поезія як протест, ув'язнення [6, с. 67]

- **В'ячеслав Чорновіл** – роль самвидаву, видання «Українського вісника» [6, с. 102].

- **Левко Лук'яненко** – заснування Української Гельсінської групи, 27 років у таборах [6, с. 72].

Матеріали можуть включати уривки з їхніх творів, спогадів, листів, документів КДБ (Комітет державної безпеки) тощо.

3. Групова робота:

- Визначити ключові факти з біографії дисидента.
- Проаналізувати, які ідеали та цінності він відстоював.
- Оцінити реакцію влади та суспільства на його діяльність.
- Критично осмислити вибір дисидента та наслідки його дій.

4. Презентація та дискусія:

кожна група презентує свої висновки перед класом. Далі обговорюються такі питання:

- Чи можливий подібний спротив у сучасному суспільстві?
- Як би ви вчинили на місці дисидентів?
- Чи існують паралелі між радянським періодом і сучасними загрозами свободі слова?

5. Творче завдання:

- Написати коротке есе на тему: «Чи можна вважати українських дисидентів героями? Чому?».

- Провести дебати на тему: «Чи є боротьба за ідеали виправданою, якщо вона загрожує свободі або життю?»

Метод кейсів дозволяє зробити урок інтерактивним, розвиває критичне мислення, формує навички аналізу історичних подій та їхнього впливу на сучасність. Завдяки такому підходу учні не лише отримують знання, а й навчаються робити самостійні висновки та застосовувати історичний досвід у сучасному житті.

Вивчення українського дисидентського руху в 11 класі є ефективним інструментом для розвитку критичного мислення. Завдяки інтерактивним методам учні не лише отримують знання про історичні події, а й навчаються аналізувати, дискутувати, формувати власну позицію. Це, у свою чергу, допомагає виховати активних, свідомих громадян, здатних оцінювати суспільно-політичні процеси та робити обґрунтовані висновки.

Список використаних джерел

1. Гунько І.В., Волошина О.В. (2021). Застосування кейс-методу в процесі викладання іноземної мови в умовах навчально-науково-виробничого комплексу «Всеукраїнський науково-навчальний консорціум». *Інноваційна педагогіка*. Вип. 32. Т. 2. С. 77–78 DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/32-2.15>
2. Івашкова Т. О. (2020). Дискусія – інтерактивний метод навчання у процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів – прикордонників. *Підготовка поліцейських в умовах*

реформування МВС України. Збірник наукових праць V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 29 травня 2020 р.). Харків. С. 238

3. Марченко О. Г. (2007). Формування критичного мислення школярів. Харків : Основа, Тріада +, 160 с.
4. Пометун О. І. (2008). Формування критичного мислення учнів на уроках з курсу за вибором «Права людини». *Історія в школах України*. № 9. С. 5–7.
5. Реброва О. Є. (2023). Методологія і методи досліджень педагогіки мистецтва. Навчальний посібник. Видання 3-є, перероблене, доповнене. Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 155 с.
6. Сорочинська Н.М., Писем О.О. (2019). Історія України [рівень стандарту] : підручник для 11 кл. закл. загальн. серед. освіти. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 240 с.

ВПРОВАДЖЕННЯ ТАКСОНОМІЇ Б. БЛУМА ЯК ОСНОВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Матенко Катерина

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)
matenko.kateryna@chnu.edu.ua*

У світлі сучасних реалій життя неможливо вже діяти без постійного пристосування до нових соціально-економічних та політичних трансформацій. Тому надзвичайна важливість того, щоб українське суспільство вміло критично мислити, орієнтуватися у світі інформації, де є конструктивність, діалог, партнерські відносини і зведені до мінімуму упередження та стереотипи. Особливо це актуально в освітній системі, яка на сьогодні здійснює перехід від знаннєвої до особистісної орієнтації цілей та змісту освіти. Свідченням цього є реформа Нової української школи, де основним елементом є такі технології, які б допомогли доповнити навчання здобувачів освіти критично мислити, аналізувати та висловлювати власну думку.

У Концепції Нової української школи зазначено, що сучасне суспільство потребує фахівців, які «вміють навчатись упродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися у багатокультурному середовищі ...» [1].

Агентом змін в освіті виступає сучасний вчитель, його спосіб мислення, світогляд, культура. Саме вчитель здійснює вибір форм, методів і засобів навчання, способів взаємодії в освітньому процесі. Кожний вчитель є режисером свого заняття і хоче, щоб його здобувачі освіти були найрозумнішими, найуспішнішими, найкращими. Все це можливо, якщо він буде не просто монологічно викладати навчальний матеріал, а впроваджувати такі методики та технології навчання, які б допомогли навчити здобувачів освіти критично мислити, тобто розуміти, аналізувати й оцінювати отриману інформацію, висловлювати власну думку. І якраз у нагоді може стати таксономія Б. Блума, яка вказує на те «як варто робити», а не «як було зроблено».

Класифікаційна система об'єктів мислення, запроваджена в школах США в 1956 році Бенджаміном Блумом є цікавою та корисною для формування критичного мислення здобувачів освіти в освітньому процесі. Оскільки алгоритм таксономії Блума надзвичайно ефективний та простий у використанні, його найчастіше застосовують у закладах освіти.

Б. Блум визначив «критичне мислення» як здатність отримувати знання через вивчення навчальних цілей і результатів у контексті шести рівнів мислення: знання, розуміння, використання, аналіз, синтез, оцінка [5]. Це своєрідна таксономія – класифікаційна система між рівнями мислення, де когнітивні процеси розміщені в ієрархічній послідовності від простого до складного рівнів.

1. Знання (remembering). Запам'ятовування та використання раніше вивченої інформації. Тут здобувач освіти вивчає факти, поняття, терміни та теорії, знаходить збіги, дає визначення, ідентифікує об'єкти.

2. Розуміння (understanding). Цей рівень передбачає сприймання інформації, розуміння сенсу, інтерпретацію проблеми, переклад, опис власними словами.

3. Використання (application). Означає уміння використовувати вивчений матеріал у конкретних умовах і нових ситуаціях. Сюди входить застосування правил, методів, законів, принципів, теорій.

4. Аналіз (analysis). Даний рівень допомагає розділити отриману інформацію на складові, побачити різницю між ними, побачити помилки. Тут йдеться про такі дії, як диференціація, співвідношення, поділ, порівняння, вибір. Навчальні результати характеризуються осмисленням не тільки змісту навчального матеріалу, а і його внутрішньою структурою. Здобувач освіти, який добре оволодів цією категорією навчальних цілей, бачить помилки й огріхи в логіці міркувань, бачить різницю між фактами і наслідками, оцінює значимість даних.

5. Синтез (synthesis). Цей рівень означає вміння комбінувати елементи, щоб одержати ціле з новою системною властивістю. Таким новим продуктом може бути повідомлення, план дій, нова схема тощо.

6. Оцінювання (evaluation). Передбачає вміння давати якісні або кількісні оцінки та формулювати ціннісні судження про ідеї дослідження, рішення, методи тощо. Здобувач освіти оцінює значення, ефективність, вчинки людей, концепцію, аргумент, виходячи з певних критеріїв, підтримує або спростовує ідею [3].

Б. Блум до розумових вмінь найнижчого рівня відносить такі когнітивні процеси, як знання, розуміння, використання, а до розумових вмінь високого рівня мислення – аналіз, синтез, оцінка. Саме вищі рівні мислення репрезентують критичне мислення, оскільки спочатку відбувається оцінка інформації, проблеми або ситуації з позиції наявних знань, потім творче осмислення подальших дій і, нарешті, створення нового продукту, прийняття рішення або оцінка [2].

На думку Б. Блума, цілі навчання безпосередньо залежать від ієрархії мисленнєвих розумових процесів, як-то запам'ятовування, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінка. Кожному з цих рівнів за допомогою певних дієслів може пропонуватися набір завдань: визначте, повторіть, знайдіть, покажіть, відтворіть, назвіть, зафіксуйте, поясніть, опишіть, обери́ть, підкресліть, застосуйте, продемонструйте, поясніть, дослідіть, визначте, встановіть, порівняйте, згрупуйте, зберіть, складіть, встановіть, підготуйте, сформулюйте, об'єднайте, замініть, оцініть, порівняйте, доведіть, переконайте, обґрунтуйте тощо. Використання такого інструменту дієслів сприяє добору завдань, які навчають здобувачів освіти критично мислити [4].

Таким чином, мисленнєві операції здобувачів освіти мають формуватися у процесі систематичної роботи, послідовно від простих до складних: від запам'ятовування основних понять, термінів, фактів та їх пояс-

нення до поступового переходу до аналізу, синтезу й оцінки, і урешті-решт, розв'язання проблеми.

Впровадження таксономії Б. Блума в освітньому процесі як основи розвитку критичного мислення здобувачів освіти передбачає високі рівні мислення, які пов'язані з розумовими операціями мислення, такими як аналіз, синтез, оцінювання, уміння робити аргументовані висновки, що, в свою чергу, ефективно розвиває критичне мислення здобувачів освіти в освітньому процесі.

Список використаних джерел

1. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/l/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 03.02.2025).
2. Пометун О.І. (2018). Критичне мислення як педагогічний феномен. *Український педагогічний журнал*. № 2. С. 89-98. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/493> (дата звернення: 07.02.2025).
3. Пометун О.І. (2020). Нова українська школа: розвиток критичного мислення учнів початкової школи : навч.-метод. посіб. Київ : Видавничий дім «Освіта», 192 с. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/navchalno-metodychny-posibnyky/dlya-pedpraysivnykiv/Metody-%20Pometun.pdf> (дата звернення: 03.02.2025).
4. Пометун О. Що таке таксономія Блума і як вона працює на уроці? Освітня платформа «Критичне мислення». URL: <https://www.criticalthinking.expert/usi-materialy/shho-take-taksonomiya-bluma-i-yakvona-pratsyuje-na-urotsi/> (дата звернення: 07.02.2025).
5. Таксономія Б. Блума і розвиток критичного мислення школярів на уроках історії. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/717917/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%D0%9F%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D1%82%D1%83%D0%BD%D0%93%D1%83%D0%BF%D0%B0%D0%BD.pdf> (дата звернення: 15.02.2025).

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ШЛЯХОМ ФІЛОСОФСЬКИХ ПИТАНЬ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

Мороз Олена

*Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
імені Тараса Шевченка (Україна)*

lena_lisova@ukr.net

У процесі викладання гуманітарних дисциплін важливо зосередитися на розвитку критичного мислення здобувачів вищої освіти, викладаючи освітні компоненти «Філософія», «Медіаграмотність та критичне мислення», «Логіка» та включаючи цю навичку до переліку компетентностей в освітніх програмах. Розвиток навички критичного мислення дозволить здобувачеві вищої освіти бути компетентним у контексті боротьби з дезінформацією та фейками, неправдивими повідомленнями, які набувають значної поширеності в сучасному інформаційному суспільстві.

Володіння критичним мислення – необхідний атрибут мисленнєвої діяльності сучасної людини. Постає логічне питання про набуття цієї навички здобувачами вищої освіти в освітньому процесі. Той варіант відповіді, що буде представлений у цій науковій розвідці, ґрунтуватиметься, по-перше, на визначенні логічної послідовності філософських питань, відповідаючи на які, людина формує навичку критичного мислення, вчиться аналізувати та розуміти помилки у власних міркуваннях; по-друге, на досвіді викладання гуманітарних дисциплін та успішному завершенню тренінгів із розвитку критичного мислення та отримання відповідного досвіду, який здобула авторка останніми роками. Філософ В. Надурак стверджує, що ми вдаємось до ретельного аналізу свого мислення для того, щоб зробити його правильним, раціональним і, в результаті, отримати істинний висновок [3, с. 133]. Отже, у процесі розвитку критичного мислення увага зосереджується на особливостях власного мислення, розвіюванні стереотипності та ненаукових тверджень, які людина часто сприймає за істинні.

«Зламування» стереотипних зразків власної мисленнєвої діяльності відбувається через ланцюг послідовних філософських питань, відповіді на які змушують людину логічно аналізувати, розвивати навичку критичного мислення та сприйняття світу в цілому. Перше питання «У що я вірю?» є надзвичайно багатовимірним. Його філософсько-змістове наповнення стосується не тільки переконань здобувача вищої освіти, але й стимулює його критичне мислення через рефлексію, аналіз і деконструкцію віри. Розгляд контексту цього питання через філософську призму дозволить з'ясувати його значення для розвитку критичного мислення. Французький філософ Ж.- П. Сартр вважав, що людина конструює власну сутність через вибір. У даному випадку питання «У що я вірю?» змушує її усвідомити відповідальність за власні переконання, що є першим кроком до рефлексивного мислення. Варто також розглянути епістемологічний

контекст даного питання, що стосується сфери знання: чи є віра суб'єктивною ірраціональністю або ж вона має об'єктивні підстави? На думку К. Поппера, критичне мислення передбачає фальсифікацію, тобто перевірку наших переконань на міцність. Запитуючи «У що я вірю?», людина тестує власні переконання на логічну стійкість. Таким чином, головна мета критичного мислення – навчитися ставити правильні питання. Питання «У що я вірю?» спонукає до аналізу власних переконань, визначення джерел віри – особистий досвід, культурні цінності, авторитети тощо, а також проковує здобувача освіти розрізняти раціональні та ірраціональні основи віри, формулювати власні контраргументи. Якщо відповідь на наші судження є неочікуваною, це дасть можливість переглянути особисті попередні судження, виділити в них важливе – фактично цим питанням викладач відкриває площину подальших роздумів у здобувачів вищої освіти.

Філософська сутність наступного питання – «*Наскільки є обґрунтованим твердження, якого Ви дотримуєтеся?*» – виходить за межі простої віри або особистих переконань. Воно переносить здобувачів вищої освіти у сферу епістемології – науки про знання, а також логіки та аргументації. В його основі лежать такі ключові моменти: перевірка раціональності, чи має твердження достатні наукові докази тощо. Це спонукає до аналізу джерел знання – досвід, авторитетні джерела, науковий метод, стереотипи. Варто також звернути увагу на зміст твердження: воно є загальновідомим та загальновизнаним або результатом власного суб'єктивного бачення? Філософські підходи до вирішення цього питання лежать в основі радикального сумніву Р. Декарта (перш, ніж вважати твердження істинним, потрібно піддати його максимальному сумніву) [2, с. 21]. Для розвитку критичного мислення це питання має надзвичайну цінність, оскільки коли здобувачі вищої освіти відповідають на нього, вони автоматично перевіряють логічну структуру своїх міркувань, аналізують джерела аргументів, вчать будувати стійку аргументацію, а також визнавати слабкі місця у власних судженнях та коригувати їх. Таким чином, це питання не лише розвиває аргументоване мислення, але й допомагає уникати когнітивних упереджень та логічних помилок, які присутні в особистому досвіді кожної людини.

«*Наскільки переконливими є докази?*» – наступне філософське питання, яке варто поставити здобувачам вищої освіти під час викладання гуманітарних дисциплін та формуванні навички критичного мислення. Його змістове наповнення торкається проблеми епістемології, логіки та когнітивних упереджень, адже «примушує» задуматися не лише про наявність доказів, але й їх якість, відповідність та силу аргументації. У контексті цього питання лежать кілька ключових аспектів: переконливість, суб'єктивність та об'єктивність, природа доказів, емпіричність та раціональність, відповідність критеріям наукового пізнання. Філософський зміст цього питання стосується сумніву: якщо людина не впевнена у доказах, чи варто їм довіряти? Навіть якщо докази виглядають переконливо, вони завжди залишають місце для сумніву, оскільки наше знання обмежене досвідом. Коли здобувач вищої освіти відповідає на це пи-

тання, він вчиться оцінювати джерела доказів та їх надійність, розрізняти сильні та слабкі аргументи, розпізнавати маніпуляції та когнітивні упередження, розвивати раціональне мислення, перевіряючи, чи є докази репрезентативними, логічно послідовними та достатньо обґрунтованими. Таким чином, це питання допомагає не просто «вірити в аргументи», але й аналізувати їх критично, що є ключовим у наукових дослідженнях, філософії та у процесі викладання гуманітарних дисциплін.

Ланцюг відповідей на питання щодо розвитку критичного мислення у здобувачів освіти продовжують два наступні філософські питання: *«Чи справді надані факти суперечать тому, у що Ви вірите?»* та *«Чи є спосіб переглянути своє бачення та внести нову інформацію?»* Сутнісна основа цих питань торкається фундаментальної проблеми наукового пізнання – гнучкості мислення, тобто здатності змінювати переконання під впливом нових аргументів. Ці питання варто розглядати у контексті декількох аспектів. По-перше, епістемологічний аспект – що є знання? Переконання базуються на об'єктивних фактах чи особистому досвіді? Чи може людина довіряти новим даним, якщо вони суперечать її уявленням про світ? По-друге, психологічний аспект стосується тенденції шукати інформацію, яка підтверджує наші переконання, і ігнорувати ту, що суперечить їм. У даному випадку спрацьовує ефект Даннінга-Крюгера – чим менше людина знає, тим більше впевнені у власних переконаннях. По-третє, герменевтичний аспект – як людина інтерпретує реальність, чи готова вона до нової інформації? Загалом, філософський зміст заявлених двох питань стосується принципу фальсифікації К. Поппера, «зміни наукових парадигм» Т. Куна, «ідолів розуму» Ф. Бекона. Істинне знання повинно бути відкритим до перевірки та потенційного спростування, а вміння переглядати свої переконання – ключ до наукового прогресу. Даючи відповіді на ці питання, здобувачі вищої освіти вчать аналізувати власні упередження та бути відкритими до нової інформації, формують гнучкість мислення, що є важливим для інтелектуального розвитку, вчать відрізняти факти від інтерпретацій, що є критично важливою навичкою під час здійснення наукових досліджень, шукають істину, а не просто підтвердження власних переконань. Зрештою, гуманітарні дисципліни допомагають не лише накопичувати знання, але й переглядати їх, що є ознакою справжнього критичного мислення.

Філософська сутність наступного питання *«Які докази змінили Вашу особисту думку?»* торкається проблеми гнучкості переконань, епістемологічної відкритості та когнітивних бар'єрів. Воно змушує людину проаналізувати, як вона реагує на нову інформацію та чи здатна змінювати свої переконання під впливом раціональних аргументів. Ключові філософські аспекти цього питання варто розкрити через призму Сократівського методу пізнання – істина народжується у процесі бесід та дискусій, що змушують переглядати власні переконання. Під час викладання гуманітарних дисциплін варто ставити це питання здобувачам освіти, оскільки воно провокує зміну власної думки, аналіз доказів щодо її підтвердження або спростування, розпізнання когнітивних пасток. Зрештою, навичка критичного мислення – це не просто вміння аргументувати

свою позицію, але й готовність відмовитися від неї, якщо з'являються ґрунтовніші докази.

Філософська сутність питання «Чого мені буде варте дотримання власної думки?» торкається етичного, екзистенційного та епістемологічного аспектів критичного мислення. Воно змушує здобувачів освіти замислитися не лише над правильністю своїх переконань, але й над наслідками їх відстоювання. Це питання містить у собі два рівні аналізу: інтелектуальну чесність та етичну відповідальність. Якщо переконання здобувача вищої освіти базуються на логіці та фактах, їх варто відстоювати. Але якщо вони є лише продуктом упереджень або емоцій, їх варто переглянути. При цьому в нагоді стане метод сумніву Р. Декарта, небезпека догматизму Ф. Ніцше, відповідальність вибору Ж.-П. Сартра. Загалом, коли здобувач вищої освіти ставить собі це питання, він аналізує ціну компромісу та відстоювання переконань, вчиться відокремлювати раціональні переконання від впертості, розуміє, що критичне мислення – це не лише аналіз доказів, але й етична відповідальність за свої слова, визначає, чи варто переглянути свою позицію або відстоювати її попри наслідки. Це питання добре працює під час організованих дискусій при викладанні гуманітарних дисциплін, адже веде до розкриття справжніх мотивів діяльності людини у процесі знаходження істинної сутності знання.

На основі вищезазначеного приходимо до висновку, що розвиток критичного мислення у здобувачів вищої освіти шляхом філософських питань у процесі викладання гуманітарних дисциплін можливий завдяки ретельному аналізу власного мислення, що дозволить зробити його правильним та раціональним, а це, в свою чергу, забезпечить істинність отримання майбутніх життєво-філософських висновків.

Список використаних джерел

1. Козаченко Н. (2021). Критичне мислення: філософія та педагогіка. *Актуальні проблеми духовності*: зб. наук. праць. Кривий Ріг. Вип. 22. С. 251–271.
2. Критичне мислення: комплекс навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни (2018). [Електронний ресурс]: навч. посіб. для рівня підготовки доктор філософії» для спеціальності 033 Філософія / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: Піхорович В.Д. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 66 с.
3. Надура В. (2022). Критичне мислення: поняття та практика. *Філософія освіти. Philosophy of Education*. 28 (2). С. 129–147.

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ТА ПРОБЛЕМНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ ФАХІВЦІВ

Плачінта Ірина

Новоселицький фаховий медичний коледж (Україна)

plachinta.i@gmail.com

В запропонованій роботі описано шість основних тем, що відіграють роль у розвитку критичного мислення здобувачів медичних спеціальностей. Запропонована навчальна програма та педагогічні методи, які поєднуються в практичний підхід до покращення навчання здобувачів, навчального плану, педагогіки та оцінювання. Здобувачі використовують мнемонічні прийоми для засвоєння нової інформації. Однак ці методи часто допомагають запам'ятовувати факти без формування осмисленої навчальної структури [3]. Це створює проблему пригадування інформації, коли вона викладається ізольовано. Відповідальність за це лежить не на здобувачеві, а на навчальній програмі, яка передає окремі факти, а не інтегровані концепції. Таксономія значущого навчання наголошує на важливості формування фундаментальних знань перед вивченням складної інформації [2]. В цьому контексті слід запропонувати встановлення конкретних навчальних цілей, серед яких ключовими є розробка бази знань та допомога здобувачам у розвитку навичок самостійного навчання.

В рамках концепції множинного інтелекту [1] для майбутніх медиків слід розширити її, включивши вербально-лінгвістичний, логіко-математичний, просторово-візуальний, тілесно-кінестетичний, музичний, міжособистісний, внутрішньоособистісний, натуралістичний та екзистенційний види інтелекту.

Здобувачі, які мають здібності в певних сферах, схильні розвиватися в усіх напрямках. Водночас важливо не ігнорувати необхідність розвитку в тих сферах, де здібності менші. Наприклад, здобувачі, обдаровані в математиці, але з недостатньо розвиненими внутрішньоособистісними та міжособистісними навичками можуть мати труднощі у соціальних ситуаціях. Подібні випадки трапляються і в медицині. В цьому сенсі помічним видається розвиток критичного мислення. Критичне мислення – це активний процес, що дозволяє людині оцінювати власні дії та досягнення [4]. Це також дає змогу коригувати хід думок у процесі навчання, замість того щоб чекати на неминучі помилки. Елементи сучасного критичного мислення викладалися в медицині протягом кількох поколінь під різними назвами, і лише нещодавно критичне мислення та його викладання стали окремою сутністю під своєю власною назвою. Критичне мислення як таке отримало вигоду від контакту з основними науками та майже всіма медичними спеціальностями та дисциплінами. Останні три або чотири покоління філософів значно збагачували розуміння неформальної логіки, аргументів та аргументації як основних елементів у ширшому спектрі критичного мислення загалом. Вони розвинули структуровану методологію та розширили використання і застосування критич-

ного мислення в дедалі більшій кількості галузей людського життя, біологічних наук, соціальних та інших наук і мистецтв. Стрибок від ідей про критичне мислення на початку минулого століття до сучасної неформальної логіки, критичного мислення та його сучасного бачення був величезним. Ще більший часовий проміжок відділяє класичні форми аргументації в давній Греції (всепроникний аристотелівський категоричний силігізм, його передумови та висновки як його вираження) та Індії (школа Ньяя, її «демонстрація» через комплекс «пропозиція – причина – ілюстрація – застосування – висновок») від логіки та сучасного моделювання аргументів (яке включає претензію, підстави, підтримку, гарантію, кваліфікатор, спростування як будівельні блоки) та його застосувань [5]. Тепер критичне мислення вважається важливим у практиці медицини та наук про здоров'я, у дослідженнях у галузі наук про здоров'я та у філософії медицини, так само як і медична етика та епістемологія досліджень. У ці швидко змінювані часи основні інструменти тепер доступні, і нові виклики та відмінності розвиваються. У сферах медичних дисциплін критичне мислення вже давно інтегроване у навчальні програми. Дотичні дослідження демонструють, що майбутні медики та стажери початкового рівня можуть згадати значну кількість нерелевантних даних, тоді як експерт-лікар має вищий рівень релевантної пам'яті. Це свідчить про здатність експертів відкидати нерелевантну інформацію та концентруватися на ключових аспектах клінічної практики. Навчання в контексті є важливим, однак воно повинно бути збалансованим із розвитком фундаментальних знань. Лікар не завжди може застосовувати суто гіпотетично-дедуктивний метод, але повинен спиратися на найкращі доступні знання та достовірну інформацію. Розвиток критичного мислення та проблемно-орієнтованого підходу є ключовими елементами сучасної медичної освіти. Включення активних методів навчання, адаптація до індивідуальних здібностей студентів та фокус на практичному застосуванні знань сприятимуть формуванню компетентних та ефективних медичних фахівців.

Список використаної літератури

1. Alfaro-LeFevre R. (1999). Critical thinking in nursing: a practical approach. 2, illustrated ed: Saunders.
2. Collins K. et al. (2017). Critical thinking in healthcare and education. BMJ. P. 357.
3. Fink L. D. (2003). Creating significant learning experiences. San Francisco: Jossey-Bass.
4. Gardner H. (1983). Frames of mind: the theory of multiple intelligences. New York: Basic Books.
5. Gardner H. (1993). Multiple intelligences: the theory in practice. New York: Basic Books.

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сливчук Ірина

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича (Україна)

slyvchuk.iryna@chnu.edu.ua

Мова є основним ідентифікатором народу, його етнічною ознакою. Вона не лише об'єднує певну спільноту, а й виокремлює її серед інших, навіть близькоспоріднених. Як справедливо зазначає Т. Видайчук, «привертання уваги школярів до важливих і вагомих аспектів походження та розвитку української мови, історії її функціонування (не завжди вільного) є запорукою свідомого і критичного ставлення до національної історії, сприяє формуванню національної ідентичності та патріотизму» [1, с. 48].

Знання історії української мови є необхідними для повноцінного оволодіння предметними та ключовими компетентностями. Так, наприклад, основний принцип орфографії української мови ґрунтується на фонетико-морфологічному підході. Багато слів потребують заучування, однак така методика вважається застарілою та не відповідає вимогам сучасних освітніх практик. Тому в пригоді стають історичні коментування, що дають можливість учителеві забезпечити історизм під час викладу тієї чи тієї теми, а учням – усвідомленого сприймати орфографічні та орфоепічні норми української мови.

Фонетичні процеси відбуваються доти, допоки існують умови, що їх спричинили, але наслідки звукових змін зберігаються й тоді, коли ці процеси вже завершилися. Зокрема I та II перехідні палаталізації задньоязикових приголосних, що відбувалися ще у праслов'янській мові, в сучасній українській мові спричинили чергування приголосних. У шкільних підручниках зазвичай поданий ілюстративний матеріал, що не передбачає жодних пояснень (наприклад, див. [3, с. 99]). Однак така подача інформації, на наш погляд, не пояснює логіку та умови цих змін.

Тому вбачаємо необхідність історичного коментування: [ɟ], [к], [х], які стояли в позиції перед голосними переднього ряду, переходили в [ж], [ч], [ш] (як наслідок I перехідної палаталізації, властивій ранньому періоду праслов'янської мови), напр.: *тужити* (<псл. *tǫga); *назначений* (<псл. *znaкъ), *грішити* (<псл. *grěхъ). Задньоязикові приголосні, що стояли перед голосними дифтонгічного походження (и, ѣ), змінювалися на [з'], [ц'], [с'] (що є наслідком II перехідної палаталізації пізнього періоду праслов'янської мови), напр.: у *книзі* (<псл. *къniга), на *мусі* (<псл. *mυxa), у *вусі* (<псл. *υxo).

Історико-лінгвістичні коментарі необхідні для свідомого розуміння іншого типу чергувань, зокрема тих, що виникли як результат впливу середньопіднебінного [j] на інші приголосні. Важливо показати учням, що наслідки зазначеного явища засвідчені на всіх етапах розвитку української мови, тому до вивчення теми варто залучати пам'ятки попередніх мовних періодів. Наведемо приклади цього типу чергувань, засвідчені у текстах староукраїнської мови XVI–XVII ст. (за «Словником українсь-

кої мови XVI – першої половини XVII ст.» [4; 5]), щоб вчителі-словесники могли використовувати цей матеріал як додатковий ресурс на уроках української мови, поглиблюючи мовні знання учнів:

1) **задньоязикові приголосні + [j]:** *стерегоуѣтсорожи* (< псл. *storgj- тут і далі праслов'янські форми подаємо за [2]) [4, с. 57]; *нє має(т) сѧ дуѣа* (< псл. *duxja) [4, с. 60]; *пустого корча* (< псл. *kьrkjo) [4, с. 90]; *третьякляча* (< псл. *klękja) [4, с. 90]; *станула на суѣи* (< псл. *suxъ) [4, с. 126];

2) **свистячі приголосні + [j]:** *прошу* (< псл. *prosiiti) *пановесудьєве* [4, с. 59]; *шатапоношєнаѧ* (< псл. *nesti) [4, с. 73]; *кратко ти покажу* (< псл. *kazati) [4, с. 78]; *аполинарневоюзаражєны* (< псл. *raziti) *будучи* [4, с. 116];

3) **губні приголосні + [j]:** *оуВолынскойземли* (< псл. *zemja) [4, с. 56]; *смьлє мовлю* (< псл. *moviti) [4, с. 66]; *милости злуплено* (< псл. *lupiti) [4, с. 120]; *велє куплю* (< псл. *kupiti) *тую часть* [4, с. 94];

4) **сполучення приголосних + [j]:** *мещанє* (< псл. *męsto) *гдрьские* [4, с. 60]; *пла(щ)* (< псл. *plastъ) *хватаючисѧго* [4, с. 78]; *балки трєщатъ* (< псл. *tręskъ) [5, с. 16];

5) **проривні приголосні *d, *t + [j]:** *богача* (< псл. *bogatъ) *грѣшногѧ* [4, с. 76]; *є(ст) горяча* (< псл. *goręti) *и соуѣа* (XVI ст. *Травн.* 28) [4, с. 101]; *имѣтивождєлев* (< псл. *vodjъ) [4, с. 99].

Наведені приклади свідчать про те, що аналізовані чергування мають багатовікову історію фіксації на письмі, а звернення до праслов'янських форм дає змогу продемонструвати учням, як і коли виникли ті чи ті звуки в українській мові.

Історико-фонетичні коментування будуть корисними для доведення етимологічної спорідненості між деякими словами, значення яких можуть видатися не пов'язаними, або ж виступають як протилежні у сучасній українській мові. Так, наприклад, слова *коса* і *чесати* мають спільний праслов'янський корінь *ke(o)s-; *ніж* і *заноза*–*noz-; *кінець* і *початок*–*kolph-. Звукових відмінностей ці слова набули саме внаслідок І перехідної палаталізації задньоязикових.

Отже, мовні процеси відбуваються за певними закономірностями, і хоча, на перший погляд, вони видаються складними, насправді це не так. Їхня природа глибоко закорінена в часі, і саме через діахронний підхід учні можуть краще усвідомити логіку мовних змін. Зі свого боку, вчитель повинен запропонувати пошукові та ігрові завдання, які тільки пробуджуватимуть інтерес школярів. Саме від майстерності педагога залежить, як відбуватиметься викладання та засвоєння цього матеріалу.

Список використаної літератури

1. Видайчук Т. (2022). Аспекти історії української мови як засіб формування національної ідентичності та історичної пам'яті. *Український педагогічний журнал*. № 2. С. 48–63.
2. Етимологічний словник української мови : у 7 т. (1982). Редкол.: Мельничук О. [та ін.], Інститут мовознавства ім. Потебні О. Київ : Наукова думка.
3. Заболотний О. (2018). Українська мова: (рівень стандарту) : підруч. для 10-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза, 192 с.
4. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.: У 28-ми вип. (1994). НАН України Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Вип. 1. Львів, 152 с.
5. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.: У 28-ми вип. (1994). НАН України Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Вип. 2. Львів, 152 с.

ЗДАТНІСТЬ ДО КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК КЛЮЧОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Смолінська Галина

*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені Степана Гжицького (Україна)*

hsmolinsk@gmail.com

Критичне мислення на українських теренах є відносно новим поняттям, адже до 1991 року про це навіть не йшлося. В часи перебудови, власне, почалися обговорення «нового мислення», однак не йшлося про людину. Водночас появу цього поняття пов'язують із працею Дж. Дьюї «Як ми думаємо» (1910) [5].

Слід зазначити, що широкі верстви населення дуже повільно й не надто адекватно реагують на необхідність оволодіння прийомами критичного мислення, що, час від часу, призводить до того, що цілком дорослі та достатньо освічені люди потрапляють в халепи на зразок тих, які були масовими на зорі незалежності (хижацька приватизація, фінансові піраміди, тоталітарні секти), та й тепер трапляються. Тобто очевидним є зв'язок між якістю життя й критичним мисленням. Крім того, у час війни та масованої пропаганди критичне мислення стає своєрідним «щитом» для психіки.

З позицій педагогіки критичне мислення належить до групи «cross-cutting skills», ключових здатностей, завдяки яким людина може бути продуктивною в опануванні будь-якими професійними навичками у майбутній професійній діяльності та житті [3].

Попри те, що за кордоном усвідомлення важливості такої сторони ефективності вищої освіти настало вже давно, наукове осмислення й обговорення теми критичного мислення триває у публікаціях, зокрема Н. Mathiasen та А. Andersen [9], В. Golden [7], S. Glen [6], Y. E. Loaiza Zuluaga, G. M. Gil Duque та F. A. David Narváez [8].

Що ж до вищої освіти, то, потенційно, певний рівень здатності до критичного осмислення фактів, явищ у вступників уже наявний, однак, поки мова йшла про зовнішнє незалежне оцінювання, його можна було виявити й оцінити через якість висловлювання. Тепер, коли Національний мультипредметний тест посідає щораз більш упевнену позицію, з'ясування рівня мисленнєвих здатностей ускладнюється, власне, переноситься на етап магістратури, в рамки вступних випробувань якої включений тест загальної навчальної компетентності. На нашу думку, його місце – вступ до закладу вищої освіти на бакалаврському рівні.

Та повернемося до аналізу ролі критичного мислення у підготовці студентів. Перш за все сформуємо вихідну позицію. Критичне мислення, слідом за В. Надурак, сприймаємо як мислення «про мислення, до якого ми вдаємось, розважаючи над тим, чи відповідає наше (або ж чиєсь) мислення критерія здорового глузду та логіки» [2, с. 134]. Отже, критичне мислення, за фактом, є метакогнітивною стратегією [10].

Отже, здатність аналізувати інформацію, оцінювати аргументи, формувати незалежні висновки та ухвалювати обґрунтовані рішення, усвідомлюючи, які саме мисленнєві процеси відбуваються, – це про критичне мислення. Університетська освіта має сприяти його розвитку, оскільки воно необхідне для наукової діяльності, професійного зростання та активної громадянської позиції, хоч досить часто йдеться про необхідність його формування.

Як наскрізне вміння критичне мислення важливе для забезпечення перенесення навичок (сформовані раніше навички сприяють засвоєнню нових, полегшуючи цей процес), оскільки серед функцій вищої освіти є такі, як розвиток аналітичних навичок, формування незалежної думки, здатності приймати рішення, протидіяти дезінформації, зокрема й ворожій, міждисциплінарний підхід.

Для розвитку критичного мислення у процесі здобуття вищої освіти важливо застосовувати такі методи, як дискусії та дебати, кейс-метод і проблемно зорієнтоване навчання, проєктна робота, науково-творчі завдання (есе, студентські наукові роботи), використання сучасних цифрових технологій, наприклад, для фактчекінгу.

Попри те, що вже сформоване розуміння важливості критичного мислення і як *soft*, і як *cross-cutting* навички, існує низка актуальних викликів щодо уваги до його впровадження у вищій освіті. Це і традиційні підходи у викладанні, зорієнтовані на запам'ятовування, та ще й не завжди студентоцентризовані, а викладачі, на жаль, теж не вирізняються якимись особливо розвиненими навичками критичного мислення, оскільки належать до радянських і пострадянських поколінь. Також існує певний опір як зі сторони здобувачів, так і викладачів (всі звикли до пасивного способу навчання студентів). Суттєвий вплив мають також актуальні обставини, за яких далеко не всі суспільно-політичні теми можуть бути обговорені без обмежень.

Серед практичних посібників цілком доречних для вдосконалення викладання у вищій освіті можуть бути рекомендовані, на нашу думку, по-перше, курс «Критичне мислення для освітян» [1], по-друге, посібник для педагогів авторства С. Терно [4]. Розуміємо, що обидва джерела пов'язані між собою автором, однак вони мають узагальнювальну та предметну специфіку, а крім цього, це підвищує авторитетність джерел. Власний досвід навчання на платформі «Prometheus» за пропонуванням курсом є позитивним у плані того, що авторами передбачений розгляд технологічних моментів педагогіки формування критичного мислення.

Таким чином, розвиток критичного мислення у вищій освіті – це стратегічне завдання, яке вже визначає якість підготовки майбутніх фахівців. Важливо інтегрувати відповідні методи у практику навчання, стимулювати активне мислення студентів і викладачів, плекати культуру академічної свободи.

Список використаних джерел

1. Критичне мислення для освітян. *Prometheus*.
URL: <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/krytychne-myslennya-dlya-osvityan/>
(дата звернення: 10.02.2025).

2. Надурак В. (2022). Критичне мислення: поняття та практика. *Філософія освіти. Philosophy of Education*. Т. 28. № 2. С. 129–147. URL: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2022-28-2-7>.
3. Пометун О. (2020). Розвиток критичного мислення учнів як наскрізного уміння в практиці Нової української школи. «Історія та філософія освіти в незалежній Україні: здобутки і стратегії»: 36. тез. (м. Київ, 20 трав. 2020 р.). Київ, С. 108–111. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/720941/1/Пометун%20О%20із%20історія-та-філософія-освіти-в-незалежній-україні-здобутки-і-стратегії-6.pdf>.
4. Терно С. О. (2011). Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії): посібник для вчителя. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 105 с. URL : <http://sites.znu.edu.ua/interactiv.edu.lab/Posibnyky/Terno-CTDTheory.pdf>
5. Dewey J. (1910). *How we think*. Boston-New York-Chicago, 242 p. URL: <https://bef632.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/09/dewey-how-we-think.pdf>.
6. Glen S. (1995). Developing critical thinking in higher education. *Nurse Education Today*. Vol. 15, no. 3. P. 170–176. URL: [https://doi.org/10.1016/s0260-6917\(95\)80102-2](https://doi.org/10.1016/s0260-6917(95)80102-2) (date of access: 10.02.2025).
7. Golden B. (2023). Enabling critical thinking development in higher education through the use of a structured planning tool. *Irish Educational Studies*. P. 1–21. URL: <https://doi.org/10.1080/03323315.2023.2258497> (date of access: 10.02.2025).
8. Loaiza Zuluaga Y. E., Gil Duque G. M., David Narváez F. A. (2020). A study of critical thinking in higher education students. *Latinoamericana de Estudios Educativos*. Vol. 16, no. 2. P. 256–279. URL: <https://doi.org/10.17151/rlee.2020.16.2.13> (date of access: 10.02.2025).
9. Mathiasen H., Andersen A. Development of Critical Thinking in Higher Education: A Didactic Approach to The Challenge of Developing Students' Critical Thinking Skills *JEE*. Vol. 10, no. 1–2. P. 38–52. URL: <https://rucforsk.ruc.dk/ws/portalfiles/portal/74863142/document.pdf>.
10. Rivas S. F., Saiz C., Ossa C. (2022). Metacognitive Strategies and Development of Critical Thinking in Higher Education. *Frontiers in Psychology*. Vol. 13. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.913219> (date of access: 10.02.2025).

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА РІЗНОМАНІТНІСТЬ У СУЧАСНОМУ ОСВІТЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Цуркан Тетяна

Новоселицький фаховий медичний коледж (Україна)

turkantania54@gmail.com

Зв'язок системи освіти України з тенденціями глобальної діджиталізації є обов'язковим для забезпечення сталого, довгострокового розвитку країни, а також для підвищення стійкості системи освіти та економіки в цілому у кризовий період. На часі основні проблеми системи освіти в Україні проявляються у складному контексті, спричиненому російською збройною агресією. В умовах війни проблеми включають різницю в адаптації до онлайн-навчання між навчальними закладами, обмеження доступу до освіти для вразливих груп в зоні активних бойових дій, брак цифрових освітніх ресурсів придатних для онлайн-навчання, а також відсутність базових цифрових навичок і компетенцій серед здобувачів і викладачів, необхідних для належного проведення онлайн занять. Деякі проблеми онлайн-навчання були вирішені протягом пандемії, проте в умовах війни українське суспільство потребує нового бачення освіти та постійних зусиль усіх соціальних структур у державному та приватному середовищі [3]. В контексті війни необхідне ухвалення узгоджених заходів для втримання освіти на належному рівні та її відновлення в активних зонах, адаптування до потреб динамічного суспільства та все більш оцифрованої економіки. Серед нагальних потреб системи освіти – це зміна парадигми викладання-навчання, яка базується на подачі змісту, його запам'ятовуванні та відтворенні, а також прийняття нової, гібридної освітньої моделі, яка заохотить розвиток необхідних навичок та здібностей здобувачів у діджиталізованому суспільстві та дасть можливість навчатися громадянам, наближених до зон бойових дій.

Військова агресія Росії спровокувала кризу, яка глибоко вплинула на весь цивілізований світ. В Україні впровадження онлайн-навчання у відповідь на пандемію COVID-19, а згодом і на війну стало єдиним способом завершити навчальний рік. Для деяких студентів війна частково або повністю ускладнила доступ до освіти [2]. Однак, з початком нового навчального року, багато закладів освіти України продовжили навчання, незважаючи на складну ситуацію в країні, використовуючи як офлайн, так і онлайн формати в залежності від зони бойових дій. Серед труднощів, з якими стикалися здобувачі та викладачі під час онлайн-навчання, була відсутність необхідної інфраструктури, відповідних цифрових освітніх ресурсів, а також недостатні базові цифрові навички, що також свідчить про брак підготовки викладачів до управління онлайн-освітою[4]. Для здобувачів, які мають доступ до онлайн-навчання, основними проблемами є адаптація навчальних методів і матеріалів до цифрового формату. Виклики, що виникли в освіті через пандемію COVID-19, підкреслили важливі навички, які потрібно засвоїти: вирішення проблем само-

управління, диверсифікація технологій, розвиток аналітичного та інноваційного мислення, активне навчання, формування стратегій навчання, розв'язання складних проблем, критичне мислення, креативність, оригінальність, проактивність у використанні технологій, моніторинг і контроль, а також гнучкість.

Для України критично важливо максимально використати всі доступні ресурси для фінансування реформ освіти. Усі економічні дотації від міжнародних освітніх організацій повинні бути використані ефективно та спрямовані на інвестиції, які не лише модернізують та розвивають освітню інфраструктуру, але й змінюють парадигму навчання та викладання, а також розвивають сучасні освітні ресурси для підвищення ефективності освітньої системи [5].

Перехід до гібридної моделі навчання вимагає постійних інвестицій для забезпечення безпеки інфраструктури та доступності для всіх здобувачів і викладачів. У контексті війни та великої кількості людей, які з певних причин не можуть навчатися в офлайн-форматі, такі інвестиції є вкрай важливими. Для покращення якості освіти як в офлайн, так і в онлайн-форматі слід розглянути національні програми розвитку інфраструктури в зонах, близьких до бойових дій, а також забезпечити персонал для підтримки цих громад у їх використанні. З точки зору безпеки, усі програмні та апаратні ресурси, задіяні в навчальному процесі, повинні гарантувати максимальний рівень захисту. Для цього необхідно: оновлювати програмне забезпечення задля запобігання кібератакам, захищати інвестиції та зменшувати адміністративні витрати шляхом надання гарантій на апаратне забезпечення; реалізовувати масштабовані рішення на національному рівні. Інфраструктура та цифрові технології, які використовуються в освітній системі, повинні відповідати європейським і світовим стандартам щодо використання технологій в онлайн-середовищі та забезпечення безпечного доступу до Інтернету [1]. Це необхідно для захисту здобувачів від неналежного контенту та безпеки всієї родини через контроль доступу до технічних пристроїв. Вважаємо надзвичайно важливим, щоб діджиталізація навчально-виховного процесу відбувалася в максимально безпечних умовах для всього населення, зокрема в віддалених і зонах, наближених до бойових дій.

Список використаних джерел

1. Atamanyuk S., Semenikhina O., Shyshenko I. (2021). Theoretical fundamentals of innovation of higher education in Ukraine. *Pedagogy and education management review*. Vol. 2. P. 30–36. <https://doi.org/10.36690/2733-2039-2021-2-30>
2. Bennett D., Knight E., Rowley J. (2020). The role of hybrid learning spaces in enhancing higher education students' employ ability. *British Journal of Educational Technology*. Vol. 51. № 4. P. 1188–1202. <https://doi.org/10.1111/bjet.12931>
3. Demchenko O., Lazarenko I., Lyubchak V. (2021). Information and communication technologies in the preparation of future teachers to work with gifted children. *Information technologies and teaching aids*. Vol. 86. №. 6. P. 123–143. <https://doi.org/10.33407/itit.v86i6.4570>
4. Estrella F. (2022). Ecuadorian university English teachers' reflections on emergency remote teaching during the COVID-19 pandemic. *International Journal of Educational Research Open*. Vol. 3. P. 100–141. <https://doi.org/10.1007/s43545-022-00365-0>

ІСТОРІЯ ТА ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ

ЗАХОДИ Й ІНІЦІАТИВИ ЗІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ СВІТОВОГО КОНГРЕСУ ВІЛЬНИХ УКРАЇНЦІВ

Вахнянин Анна

*Львівський національний університет
імені Івана Франка (Україна)
anya.vahnyanyn@gmail.com*

Українська діаспора на Заході усвідомлювала важливість спільної історичної пам'яті як невід'ємної складової національної ідентичності. Водночас вона усвідомлювала її нищення в СРСР. Тому одним із завдань створеної у 1967 р. центральної надбудови української еміграції Світового Конгресу Вільних Українців (СКВУ) було збереження історичної пам'яті як в середовищі діаспори, так і для українського народу на Батьківщині, шляхом проведення різноманітних заходів для вшанування важливих подій і діячів української історії [5, с. 96].

Для реалізації поставленого завдання СКВУ вдавалося до різних заходів. По-перше, усі Конгреси присвячували важливим подіям української історії: перший приурочили до відзначення 50-річчя проголошення УНР, другий – до 55-річчя Листопадового чину, третій – вшануванню 60-річчя Української Державності, тобто проголошення Четвертого Універсалу, четвертий – поминанням жертв Голодомору у його 50-річницю, п'ятий – 1000-літтю Хрещенню Руси-України. Під час Першого, Другого та Третього Конгресів виголошенням промов і доповідей, тексти яких згодом надрукували та розповсюдили, вшанували важливі віхи українського державотворення. Річниці Голодомору та Хрещення Руси-України супроводжували значно масштабніші комеморативні практики. По-друге, Президія СКВУ видавала звернення із вшануванням знакових громадсько-політичних діячів, організацій чи подій української минувшини та закликала крайові центральні репрезентації до проведення урочистостей з цього приводу на їх теренах.

З огляду на невизнання та замовчування радянською владою факту Голодомору 1932–1933 рр., одним із пріоритетних завдань української діаспори було збереження пам'яті про цю подію. Вперше Президія СКВУ звернулася із закликом до українських громад у 1972 р. вшанувати жертв Голодомору у його 40-ву річницю 25 березня 1973 р. панахидами чи іншими пам'ятними заходами, які провели у всіх країнах-поселеннях українців за кордоном [8, арк. 6 зв], а у 1973 р. скерувала меморандум до Генерального Секретаря ООН Курта Вальдгайма, в якому доводила штурність голоду 1932–1933 р. та потрактувала його геноцидом [7, арк. 8 зв.]. На сесії Президії Секретаріату 2 січня 1980 р. вирішили почати підготовку до відзначення 50-річчя Голодомору [7, арк. 132], яка збігалася із проведенням Четвертого Конгресу, а вже 1981 р. постав комітет для координації дій усіх діаспорних організацій для відзначення 50-ої річниці Голодомору в структурі СКВУ на чолі з Володимиром Омельченком.

Члени СКВУ у 1983 р. провели ряд маніфестацій біля дипломатичних установ СРСР у Вашингтоні, Нью-Йорку, Канберрі, науковий симпо-

зіум за участі викладачів університетів Канади, США, Франції з ініціативи КІУС, конференція з історії України в Інституті міста Урбана, спорудили пам'ятник жертвам Голодомору в Едмонтоні та Вінніпезі, директор Українського наукового інституту Гарвардського університету Омелян Пріцак запропонував ввести курс з вивчення Голодомору, а Ярослав Стецько на засіданні Європейської ради свободи запропонував скликати міжнародний трибунал для розслідування голоду 1932–1933 рр. [1, с. 69]. Наймасштабніша поминальна маніфестація за участі іноземних політиків відбулася на 4 грудня 1983 р. на завершення Четвертого Конгресу.

На цьому члени СКВУ вирішили не зупинятися і 1984 р. утворили Комісію голодового геноциду в Україні 1932–1933 рр. на чолі з Ігнатом Білинським для збору доказів про ті події і коштів для створення і функціонування Міжнародної комісії з розслідування Голоду 1932–1933 рр., сформованої з провідних правників того часу [6, с. 300]. Цими діями члени СКВУ прагнули не просто поширювати правду про Голодомор, а в правовому полі узаконити його статус. Міжнародна комісія з розслідування Голоду 1932–1933 рр. постала у лютому 1988 р. на чолі Джейкобом Сандбергом. До її складу увійшли провідні світові юристи, але радянська сторона категорично відмовилася делегувати свого представника [2, с. 179]. Члени Міжнародної комісії працювали без винагороди, їм лише повертали видатки на поїздки, проживання, харчування, кореспонденцію, телефонні розмови і т.д. Інші кошти пішли на зібрання доказової документації, видання та розповсюдження матеріалів Міжнародної Комісії, оплату роботи піар-агенції. Бюджет Комісії СКВУ частково сформували збірками на неї, іншу частину надав уряд США [3, с. 15. Члени Міжнародної комісії з розслідування Голоду 1932–1933 рр. довели його факт на теренах України в той період, політику органів радянської влади на його посилення, погодилися із можливістю застосування положень Конвенції про геноцид від 9 грудня 1948 року до подій 1932–1933 років в Україні [3, с. 16]. Цей висновок розповсюдили провідним міжнародним організаціям та урядам багатьох країн.

Паралельно з 1984 р. працювала Комісія Конгресу США з вивчення Голоду в Україні, чий висновки 1987–1988 рр. збігалися із тими, що надала Міжнародна комісія з розслідування Голоду 1932–1933 рр. Вважаємо, що саме завдяки скоординованими СКВУ діями української діаспори вдалося ввести події Великого Голоду у світовий науковий простір та закласти перший камінь у визнання його як геноциду українського народу. Коли Україна здобула незалежність та активізувалися контакти українців на Батьківщині та за кордоном, то останні доклали чимало зусиль для повернення історичної пам'яті про Голодомор.

З кінця 1970-х рр. українська діаспора почала перші заходи до відзначення Тисячоліття Хрещення Руси-України, яка в подальшому трансформувалася в масштабну кампанію задля підвищення національної свідомості закордонних українців, особливо молоді, та посилення боротьби за дотримання свободи совісті, легалізацію УГКЦ та УАПЦ, а також звільнення релігійних політичних в'язнів в СРСР [4, с. 200]. СКВУ, як «пара-

солькова» організація, висловила готовність виступити координатором цих заходів [7, арк. 224].

Наукова Рада СКВУ видала у березні 1985 р. комунікат про потребу скликати з нагоди 1000-ліття всеукраїнський науковий конгрес. Для цього налагодили співпрацю із Мюнхенським комітетом під керівництвом ректора Українського Вільного Університету (УВУ) Володимира Янева та виділили для його організації 5000 доларів [9, арк. 74]. Науковий Конгрес 1000-ліття Хрещення Руси-України пройшов 28 квітня – 2 травня 1988 р. за участі представників 10 країн, на ньому виголосили 38 доповідей. У конгресі взяли участь провідні українські науковці діаспори, які виступили проти фальсифікації історії України, приділяючи велику увагу проблемам релігійного життя України на різних етапах її історичного розвитку [4, с. 206].

Президент СКВУ Петро Саварин брав участь у багатьох пам'ятних заходах цієї кампанії, серед яких виокремимо відкриття пам'ятників у 1987 р. княгині Ользі в американському містечку Саут-Баунд-Бруку та у 1988 р. князеві Володимирі Великому в Лондоні [9, арк. 58 зв.]. Для супроводу урочистостей в країнах-поселеннях українців Президія Секретаріату СКВУ видрукувала 5000 афіш «З Хрестом і Тризубом через Тисячоліття». В рамках святкувань Рада Справ Культури СКВУ організувала виставки іконографічного та релігійного мистецтва в Торонто та Детройті, а також фотовиставку знищених українських церков у Торонто [9, арк. 79]. Під егідою СКВУ 29 травня 1988 р. пройшов День єдності українців всього світу. Акція передбачала пікетування посольств СРСР в країнах Заходу з вимогами легалізації УАПЦ та УГКЦ в СРСР, створення незалежної Української держави та проведення центральних урочистостей з нагоди ювілею Тисячоліття в Києві, а не в Москві. Захід супроводжувався церковним дзвоном, який тривав рівно 1000 секунд та символізував тривогу українців за долю своїх церков, народу та Батьківщини. Усі ці події висвітлили в засобах масової інформації.

Отже, під егідою СКВУ провели заходи для комеморації жертв Голодомору, тим самим зберігши його в історичній пам'яті українців. Крім того, профінансувавши роботу Міжнародної комісії з розслідування Голоду 1932-1933 рр., заклали перший камінь у визнанні його актом геноциду українського народу. Під егідою СКВУ вдалося скоординувати дії української діаспори для святкування Тисячоліття Хрещення Руси-України, в ході яких привернули увагу до становища українських церков та вірян, а також розвінчали історичні міфи про цю подію, витворені російськими науковцями.

Список використаних джерел

1. Даниленко В. (2011). Документи з історії боротьби КДБ УРСР у 1980-ті рр. проти поширення правди про Голодомор 1932–1933 рр. в Україні // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ, №1 (36). С. 63–88.
2. Козицький А. (2023). Велика брехня. Методи, наративи та динаміка заперечення Голодомору. Харків: ФОП Панов А. М., 365 с.
3. Недужко Ю. (2008). Діяльність закордонних українців щодо дослідження Голодомору 1932–1933 років в Україні та вшанування пам'яті жертв трагедії (середина 80–початок 90-х років ХХ ст.). *Мандрівець*, №5. С. 12–19.

4. Недужко Ю. (2008). Омелян Пріцак та наукове відзначення тисячоліття хрещення Руси-України. *Матеріали Міжнародної наукової конференції пам'яті Омеляна Пріцака «Спадщина Омеляна Пріцака і сучасні гуманітарні науки»* 28-30 травня 2008 року, 199–208.
5. *Перший Світовий Конгрес Вільних Українців: матеріали* (1969). Головний редактор І. Сирник. Вінніпег, Нью-Йорк, Лондон: Видання Секретаріату Світового Конгресу Вільних Українців. С. 479.
6. *П'ятий Світовий Конгрес Вільних Українців: матеріали* (1993). Ред. В. Верига. Торонто, Нью-Йорк, Лондон: Видання Секретаріату Світового Конгресу Вільних Українців. С. 446.
7. *Центральний державний архів громадських об'єднань та україніки* (ЦДАГОУ), фонд 429, опис 1, справа 18, арк. 292.
8. *Центральний державний архів громадських об'єднань та україніки* (ЦДАГОУ), фонд 429, опис 1, справа 19, арк. 120.
9. *Центральний державний архів громадських об'єднань та україніки* (ЦДАГОУ), фонд 429, опис 1, справа 20, арк. 109.

СУЧАСНА РУМУНСЬКА АНГЛОМОВНА ІСТОРІОГРАФІЯ ВІВЧЕННЯ СТАНОВИЩА КОРОЛІВСТВА РУМУНІЯ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Гаврилук Юлія

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)*

havryliuk.yuliia.s@chnu.edu.ua

Дослідження румунськими вченими історії королівства Румунія в роки Великої війни почалося одразу після її ж завершення. Дані студії проводилися в рамках ідеї «Великої Румунії» [5, с. 39]. Цікавість до окресленої теми, а також нове переосмислення становища Румунського королівства в період 1914-1918 рр. продовжується і зараз. У ХХІ ст. румунські історики, досліджуючи аспекти історії Румунії протягом 1914-1918 рр., значний обсяг своїх досліджень публікують англійською мовою.

Аналіз та характеристика сучасних тенденцій вивчення румунськими дослідниками становища своєї країни в роки Першої світової війни є малодослідженим в українській історичній науці, тому становлять актуальність. Проблематика згаданої теми посилюється й тим, що після відзначення 100-річниці початку Великої війни румунські історики почали публікувати свої наукові розвідки англійською мовою.

Серед сучасних українських дослідників, наукову увагу щодо питань, пов'язаних із даною тематикою, побіжно присвятив у своєму дисертаційному дослідженні Віталій Соловйов [10]. Тобто, як можна прослідкувати, виявлення основних напрямків розвитку румунської англومовної історіографії вивчення становища румунського королівства в роки Великої війни у ХХІ ст. становить мету цього дослідження.

Серед опрацьованої літератури сучасної румунської історіографії англійською мовою, можна прослідкувати цікавість румунських істориків до наступних тем: вступу Румунії у війну; військової історії; зовнішньополітичного становища Румунії та дипломатії; наслідки Першої світової війни на подальшу історію Румунського королівства.

Проблематиці питань, пов'язаних із особливостями нейтралітету та причинами вступу Румунії у війну, свій науковий доробок присвятили А. Горун [4], М. Зідару [9], Н. Погоаца [4; 9; 6]. У цій площині дослідники проаналізували становище країни протягом 1914-1916 рр. крізь призму дипломатичних відносин Румунського королівства. Як зазначив А. Горун, метою зовнішньої політики Румунії до вступу її у війну, було досягнення національних інтересів [4, с. 20].

Особливостям діяльності румунського флоту та зокрема, Дунайської морської дивізії присвячено статтю Д.-Д. Січігея. У ній автор проаналізував становище румунського флоту наприкінці Першої світової війни, а також зобразив як румунські політики використали досвід Великої війни задля розбудови флоту в міжвоєнний період [8, с. 6-11].

Зовнішня політика та дипломатія Румунії протягом 1914-1918 рр. перебуває у фокусі наукових інтересів вже згаданого Адріана Горуна. У статті дослідник проаналізував відносини Румунського королівства із

державами двох ворогуючих блоків, здебільшого з Антантою, на боці якої Румунія вступила у війну в січні 1916 року [2]. А також охарактеризував становище держави після Фокшанського перемир'я та на початку 1918 року, базуючись на документальні свідчення, зібрані з французьких і румунських військових та дипломатичних архівів [3]. Окрім того, А. Горун розкрив тему румуно-російських відносин та зв'язкам Румунії із Болгарією на початковому етапі війни [1].

Наслідки війни для королівства Румунія в усіх сферах життя та діяльності розкрито в статті С. Раду [7]. Окрім того, вчений підняв і тему ідеї «Великої Румунії», котра не втратила своєї актуальності під час війни, а після її завершення набула ще більшої значущості [7, с. 143-147; 159-164].

Отже, як бачимо, сучасні румунські дослідники, котрі присвятили свій доробок вивченню історії Румунії в Першій світовій війні, намагаються досліджувати всі галузі становища королівства Румунія в даний період. Однак, як можна прослідкувати, чільне місце посідають проблеми нейтралітету та причин вступу Румунії у Велику війну, а також дипломатичні відносини королівства протягом 1914-1918 рр.

Список використаних джерел

1. Gorun H. (2014). Considerations on Romanian-Russian and Romanian-Bulgarian Relations at the Beginning of the World War I. A few Romanian and French Documentary Evidence. *Analele Universitatii Craiova. Istorie*, XIX. Nr.1/2014. pg. 71-76. URL: https://www.academia.edu/6901090/Considerations_on_the_Romanian-Russian_and_Romanian-Bulgarian_Relations_at_the_Beginning_of_the_World_War_I_A_few_Romanian_and_French_Documentary_Evidence_in_Analele_Universitatii_din_Craiova_Seria_Istorie_no_1_2014. (дата звернення: 20.02.2025).
2. Gorun H. (2020). Romania-Allies Relationship During the First World War and the Treaty of Bucharest: French and Romanian Archives Perspectives. *European Scientific Journal*. Edition Vol. 16, No5, pg. 46-54. URL: <https://eujournal.org/index.php/esj/article/view/12706>. (дата звернення: 20.02.2025).
3. Gorun H. (2017). Romania and the Great Powers During World War I. A Historical and Theoretical Synthesis. *Research and Science Today*. No.2 (14). pg. 6-11. URL: https://www.academia.edu/36807474/ROMANIA_AND_THE_GREAT_POWERES_DURING_WORLD_WAR_I_A_HISTORICAL_AND_THEORETICAL_SYNTHESIS_in_Research_and_Science_Today_No_2_2017. (дата звернення: 20.02.2025).
4. Gorun H. (2020). Romania at the beginning of World War I. A Historical and Theoretical Sketch of Foreign Policy. *European Scientific Journal*. Edition Vol. 16 No14. pg.16-26. URL: <https://eujournal.org/index.php/esj/article/view/12941>. (дата звернення: 20.02.2025).
5. Mireanu M. (2019). Romania's Great Union and the Anti-Communist Discourse. *Acta Univ. Sapientiae, European and Regional Studies*, 16. pg. 39-57. URL: <https://sciendo.com/article/10.2478/auseur-2019-0011>. (дата звернення: 21.02.2025).
6. Pohoată N. (2011). The international crisis of July 1914 and the great diplomatic battle for Romania. *Cogito*. Vol.III, No. 1/March. pg. 89-98. URL: <https://cogito.ucdc.ro/vol3nr1martie2011/cog-en/THE%20INTERNATIONAL%20CRISIS%20OF%20JULY%201914%20AND%20THE%20GREAT.pdf>. (дата звернення: 20.02.2025).
7. Radu S. (2018). Romania and the Great War: Political, Territorial, Economic and Social Consequences. *Pamięć i Sprawiedliwość*. 1(31), pg. 138-166. URL: <https://www.ceool.com/search/article-detail?id=757975/>. (дата звернення: 21.02.2025).
8. Sichigea D.-D. (2018). Romanian Navy at the end of the First World War. *Romanian Journal of Historical Studies*. Volume 1-Issue 1/2018. pg. 5-15. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3105321. (дата звернення: 20.02.2025).
9. Zidaru M. (2018). Political, diplomatic and military aspects of Romania's participation in the First World War. *Scientific Bulletin of Naval Academy*. Vol. XXI. pg. 202-212. URL: https://www.researchgate.net/publication/367825095_Political_diplomatic_and_military_aspects_of_Romania%27s_participation_in_the_first_world_war. (дата звернення: 19.02.2025).
10. Соловійов В.В. (2019). Російсько-румунське військово-політичне співробітництво періоду Першої світової війни: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. Дніпро, 279 с.

ЗВИЧАЇ І ТРАДИЦІЇ ЯК ГЕНЕТИЧНА ПАМ'ЯТЬ УКРАЇНЦІВ

Гапчич Діана

Відокремлений структурний підрозділ

«Полтавський фаховий коледж нафти і газу Національного університету

«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (Україна)

nikasonria@gmail.com

Кожна нація, кожен народ має свої звичаї, традиції, свята, що виробилися протягом багатьох століть і освячені часом. Це є ті неписані закони, якими керуються в найменших у повсякденні та у святкові дні. Це ті найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю.

Тарас Григорович Шевченко у писав: «Чи ти рано до схід сонця Богу не молилась? Чи ти діточок непевних звичаю не вчила?» Як бачимо з цих слів Шевченка, не навчити своїх дітей звичаїв – це такий же великий гріх для матері, як і гріх не молитися Богові.

Нині, як і багато століть тому, народні традиції, звичаї, свята є одним з головних чинників відродження українського народу, його національної свідомості та людської гідності, адже в цих життєдайних джерелах – душа народу.

Старовинні звичаї, обряди, традиції – скарб українського народу, та культури. Це наша генетична пам'ять, яку ми мусимо зберегти та передати своїм нащадкам, щоб не перервався зв'язок поколінь.

Необхідно враховувати, що кожна нація існує за рахунок зав'язків і відносин, які в процесі культурного розвитку формуються традиціями, нормами моральної поведінки й удосконалюються в міру становлення та розвитку самобутнього національного буття, мови та психології.

Виміром рівня досягнення усвідомлення своєї приналежності до нації є національна свідомість, що передбачає потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, установки, стереотипи, почуття, настрої, звичаї і традиції членів цієї спільності, які проявляються в повсякденному житті та діяльності. Усі ці компоненти перебувають в тісній єдності та нерозривно взаємопов'язані. У основі прояву національної самосвідомості є феномен етнічної ідентифікації (етнічності), тобто формування стійких уявлень людини про себе як про члена конкретної етнічної групи [3].

Велике значення для утвердження національної самосвідомості українців мали народні звичаї, обряди, традиції святкування, які були невід'ємною частиною повсякденного життя і стали засобом збереження української ідентичності. Вони відображають не тільки етнічну своєрідність, але й естетику, моральні цінності, ментальність, історію. Звичаї українського народу пов'язані з традиційним світоглядом, який складався протягом багатьох століть і зберіг ознаки дохристиянських вірувань. Зі зміною умов життя змінювалися й традиції святкування, відбувалася постійна трансформація обрядових дійств, деякі їхні елементи зникали, замінювалися іншими, але основний зміст та сакральний сенс збігалися [1].

Календарна обрядовість українців поділяється на чотири основних цикли: зимовий, весняний, літній та осінній. У аграрному календарі українців не було різкого розмежування між сезонами. Календарний цикл насичений безліччю ритуалів і прикмет. Кожне традиційне свято приурочувалося до відповідних видів сільськогосподарської діяльності.

Наприклад, серед народних свят літнього циклу варто згадати такі як Зелені свята (Русалії), Івана Купала, Маковея, Спаса. А серед зимових – Коляда, Стрітення, Маланки.

У обрядовості українців виокремлюють також сімейні свята. Українська сімейна обрядовість охоплює звичаї та обряди, в яких тісно сплелися дії, символи, атрибути, що виникли в різні епохи і мали забезпечити щастя, багатство та благополуччя сім'ї, захистити її членів від злих сил. До традиційної сімейної обрядовості належать обряди, пов'язані з біологічним циклом існування людини: народженням, одруженням, смертю. Відповідно, сімейна обрядовість – пологова, весільна, поховально-поминальна – освячувала перехідні чи етапні моменти в житті громади та окремої людини [1].

Більшість обрядів і традицій, які ми пов'язуємо з тими чи іншими сучасними релігійними святами мають язичницьке походження, тобто сягають сивої давнини. Наприклад, паска, крашанки, кутя, купання дитини на хрещення – ніяк не пов'язані із сучасною релігією. Звичаї укорінілися через зміну історичних подій.

Християнство – це відносно нова релігія. Язичництво мало сильний вплив на предків, адже божества мали зв'язок із природою, яку людина завжди боялася. Генетична пам'ять зберігається в народі і накладається на нові традиції. Язичницькі символи – матеріальні. Наприклад, каші ритуальні – подяка божеству родючості. Дідух, якого роблять на Різдво, вважається язичницьким символом та означає «рід», «родючість». Ми зберігаємо ті традиції та обряди, які історично закладені у народі [4].

Обряди і традиції українства прослідковуються не лише у святкуванні чи віруваннях. Наприклад, є усталені норми при випіканні хліба чи приготуванні страв на різдвяний стіл. Обрядовістю пронизані весняні польові роботи та збір урожаю восени. Звідси також маємо веснянки, гаївки та зажнивні пісні як елемент звичаєвої обрядовості.

Звичаї і традиції нашого краю нероздільно пов'язані з природою, освоєння якої давало змогу людям не лише задовольняти насущні потреби, але й розвивати інтелектуальні здібності, створювати витвори мистецтва. У природи наші діди-прадіди черпали духовну насагу, творчу енергію та фізичні сили. Про це необхідно пам'ятати нам – нинішньому поколінню, про це необхідно розповідати нашим наступним поколінням, а головне – не допускати щоб неоціненний спадок, який має тисячолітню історію був забутий або втрачений. Звичаї – це не забобони, а наша народна пам'ять, генетична складова нашої нації.

Список використаних джерел

1. Батирева І. Звичаї українського народу. URL : <https://authenticukraine.com.ua/manners-ordinances-celebrations>
2. Етнографія українців: навчальний посібник (2015). За ред. проф. С. А.Макарчука; видання 3-є, перероблене і доповнене. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 711 с. URL : https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/Etnohrafiia-ukrainsiv_2015_zh-red.-Makarchuka.pdf
3. Федорчук О., Ковальов О. Національна ідентичність як генетична матриця українського народу. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734001/1/6.pdf>
4. Щербань О. Наречена повинна виходити заміж невинною. Вінок – ознака цноти: які забобони прижилися в Україні. URL : <https://gazeta.ua/articles/life/narechena-povinna-vihoditi-zamizh-nevinnoyu-vinok-oznaka-cnoti-yaki-zaboboni-prizhilisya-v-ukrayini/>

ПРИРОДА І ЖИТТЯ ЖІНКИ В САКРАЛЬНИЙ ОНТОЛОГІЇ БУТТЯ

Дзюба Галина

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича (Україна)

dziuba.halyna@chnu.edu.ua

Студії середньовічної історії, показово демонструють проблему браку джерел для вивчення та реконструкції гендерної історії. Позаяк жіночі образи досить часто затінялися середньовічними хроністами у порівнянні з чоловічими, це було пов'язано з соціальним становищем жінки у середньовічному суспільстві. Воно визначалося як другорядне, підпорядковане у відношенні щодо чоловіка, що підкріплювалося також позицією християнських теологів, які недвозначно тлумачили апостольські слова: «Жінки, підкоряйтеся чоловікам своїм, як Господу. Бо чоловік – голова над жінкою своєю, як Христос – голова над церквою. Ісус Христос – Спаситель церкви, тіла Свого. Але як церква кориться Христу, так і жінка мусить коритися чоловікові у всьому» (до Ефесян 5:22-24). Середньовічна мізогінія, окрім того посилювалася за рахунок перекладення вини за первородний гріх на плечі жінки, мовляв якщо першожінка Ева через свою богопротивну цікавість, спокусила Адама, з таким фатальними для всього людства наслідками, то на яке ставлення може розраховувати вона та все її потомство у жіночому колоні?

Не стали виключенням у цьому відношенні і вітчизняні давньоруські джерела. Літописець вкрай неохоче згадує жіночі персоналії навіть серед представників княжого роду Рюриковичів, подекуди повністю ігноруючи їх [1]. Так до прикладу, про зв'язним нині багатьом доньок київського князя Ярослава Мудрого, ми знаємо виключно з іноземних джерел (окрім хіба зображень на фресці з Софії Київської [2], інтерпретація яких досі є дискусійною). Проте на цьому тлі виділяється Євпраксія Всеволодівна, що згадується як в іноземних так і в давньоруських джерелах. То хто ж така Євпраксія Всеволодівна? Руська княжна, донька другої дружини князя Всеволода Ярославовича, в якій дослідники часто вбачають дочку половецького хана. Перша княжна Всеволода була невідома за іменем візантійська царівна, від якої за повідомленням літописи у 1053 році був народжений Володимир Всеволодович, знаний також як Володимир Мономах. Точної дати народження Євпраксії нам не відомо, але можна припускати, що вона народжена у 1071 році. Цей рік також стверджує генеалогічний довідник професора Київської духовної академії М. Баумгартена, але вони не посилаються на прямі свідчення джерел.

Саме весілля організувала вдова Ода, за найпоширенішою версією дружина київського князя Святослава Ярославовича, яка після його смерті повернулася зі своїм сином до Саксонії. Там вона поринула у політичні справи і почала одружувати своїх племінниць. У 1083 році Євпраксію відправляють до монастиря у Кведлінбурзі, цей монастир був відомий, як центр освіти жіночої знаті. Сестра Генріха IV була абатисою, тому вчені

вважають, що саме абатиса Адельгейда навчила Євпраксію багатьом навичкам. Там, зокрема, вона освоїла німецьку і латину, а також виховала у собі хороші манери того часу.

Руська княжна одружилася вперше у 1086 році, на цей момент їй було близько 15 років. Євпраксія виходить за маркграфа Північної саксонської марки Генріха I фон Штаде. Їхній шлюб не був довготривалим, так як Генріх помер через рік. Вона овдовіла у молодому віці. Про самий шлюб згадується у латинонімецькій хроніці Розенфельда описує про приїзд Євпраксії до Саксонії з нагоди першого шлюбу. Хроніст пише, «що вона прибула зі великою свитою, з верблюдами, що несли дорогоцінний одяг і дорогоцінні камені, і нескінченні багатства»[3]. Після смерті маркграфа Євпраксія не вертається на Русь, оскільки не хоче стати монахиною у доволі молодому віці, тому вона залишається у Кведлінбурзі.

Другий шлюб був укладений із імператором Священної Римської імперії Генріхом IV. Євпраксія заручилася вдруге у 1088 році, коли їй було приблизно вісімнадцять. Вони були вінчані в Кельні архієпископом Магдебурга Гартвігом. Німецький хроніст Еккхард із Аури повідомляє нам: «Імператор відсвяткував в Кельні своє весілля, взявши за дружину вдову маркграфа». Там вона отримує ім'я Адельгейда, перейшовши у католицизм. Сам Генріх одружився на Євпраксії тільки з політичних потреб. Він сподівався на допомогу Русі у боротьбі проти зростаючої влади папства. Але батько Адельгейди, Всеволод, не підтримав його в антипапських виступах. Генріх IV відправив посольство до Києва, але воно вернулося з нічим. Тим часом, як київський митрополит Іоанн II, грек за походженням, засудив шлюб Євпраксії з Генріхом IV розглядаючи будь-які шлюби з латинянами як «негідні» та «непристойні»[4].

Після одруження Євпраксію чекає нещасна доля. Генріх IV почав ставитися до Адельгейди, як до іграшки. Він примушував Євпраксію брати участь в оргіях секти ніколоїстів. І дійшло це все до того, що вона завагітніла, і не знала хто був батьком її дитини. Але після пологів незабаром дитина померла і це призвело до ще більшого психологічного удару. Також є твердження, що Генріх IV пропонував свою жінку усьому своєму двору і навіть рідному синові Конраду пасинкові Євпраксії. Адельгейда зненавиділа свого чоловіка і не приховувала цього, через що була ув'язнена ним у замок в італійському місті Вероні. Звітам її забрали завдяки пасинку Конраду і герцогині Матильді. Потім вона виступає в церковному соборі в Констанці. Де визнали Євпраксію не винною, і засудили діяння Генріха IV. 1 березня 1095 році Адельгейда виступає в місті П'яченці. Тоді прибули єпископи Італії, Франції, Німеччини, а також були присутні понад 30.000 мирян. Євпраксія, як жінка була готова висловити свою думку, не думаючи про свою цнотливість, вона розповіла як до неї ставився Генріх IV. Вона розповіла як він знущався над нею. Ми можемо припускати, що Євпраксія хотіла розлучення, але їй цього не дали, адже просто її свідчення у ході папської кампанії проти Генріха IV. Та все ж Адельгейду виправдали. Генріха позбавили імператорського титулу, і він своїх агентів відправив на пошуки Адельгейди. Два роки Євпраксія жила в Італії, потім в Угорщині і повернулася на Русь. Вона дочекалася смерті

Генріха IV, і тоді підстриглася і пішла в монастир. Як повідомляє літописець у «Повісті минулих літ» це відбулося у 1106 році, а у 1109 році Євпраксія померла і була похована в Києво-Печерському монастирі.

Євпраксія Всеволодівна заслуговує на особливу увагу оскільки була одружена на імператорі, тим самим досягнувши високого рангу серед наречених Рюриковичів.

Вона, як вже зазначалося, була похована в Києво-Печерському монастирі. Це повідомлення літописи викликає чимало питань. Зосередимось тут на головному. Чому Євпраксія була похована саме у чоловічому монастирі? Тим часом як її матір і сестру було поховано в монастирі святого Андрія, а її батько був похований у соборі святої Софії. Одне з пояснень цьому є припущення, що Євпраксія зробила велику пожертву для монастиря і надала великі кошти, тому вона похована саме у цьому місці. Але де саме була пострижена тоді Євпраксія. Наймовірніше її постриг відбувся саме у Андріївському монастирі так як там була похована її матір і сестра, але можна не знехтувати той факт, що її могли побудувати монастир тому це лишається загадкою де саме її стригли.

Життя Євпраксії не було спокійним і щасливим, хоч, здавалося вона одна з небагатьох руських князівн, що мала титул імператриці. Її складна жіноча доля. Вона була жінкою, яка втратила своє дитя, гідність як жінки. Ми не можемо знати докладно, що вона пережила у своїй історичній реальності. Але за допомогою джерел ми можемо реконструйованих її, хоча б з певною мірою наближеності.

Список використаних джерел

1. Dimnik M. (2008). *Dynastic Burials in Kiev before 1240. Ruthenica*. К. : Ін-т історії України НАН України. Т. 7. С. 71-104.
2. Kazhdan A.P. (1988/1989). *Rus-Byzantine Princely Marriages in the Eleventh and Twelfth Centuries. Harvard Ukrainian Studies*. № 12/13. С. 414-429.
3. Kürbis B. (2002). *Miniatury – próba nowej interpretacji. Modlitwy księżnej Gertrudy z Psalterza Egberta z Kalendarzem. (Liber precum Gertrudae ducissae e Psalterio Egberti cum Kalendario)*. Kraków: Wyd.: Małgorzata H. Malewicz. S. 50-62.
4. Natalia Anna Makaryk Zajac. (2017). *Women Between West and East: the Inter-Rite Marriages of the Kyivan Rus' Dynasty, ca. 1000-1204: дис. ... PhD*. Toronto. 569 c.

ПАМ'ЯТАТИ ЩОБ ПЕРЕМАГАТИ: РОЛЬ ГЕНЕТИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНЦІВ У СУЧАСНІЙ РЕАЛЬНОСТІ

Єгоров Руслан

*Відокремлений структурний підрозділ
«Полтавський фаховий коледж нафти і газу Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (Україна)
nikasonria@gmail.com*

Національна пам'ять українців вміщає історію про боротьбу, подвиги та жертвовність українського народу на важкому, окропленому кров'ю шляху від Русі-України, лицарів Костянтина Острозького, козаків Петра Сагайдачного, Богдана Хмельницького та Івана Мазепи, воїнів Української Народної Республіки та Галицької Армії Західноукраїнської Народної Республіки, Антигітлерівської коаліції часів Другої світової війни, Української Повстанської Армії. Ця багатовікова кривава боротьба, здавалося, мала завершитися з проголошенням незалежності України 24 серпня 1991 р. Однак випробування для нашого народу на цьому не завершилися. Не встигли українці повною мірою насолодитися такою бажаною незалежністю, як події 2014 року продемонстрували нові випробування, а історія буде пам'ятати захисників та оборонців в обличчях Героїв Небесної Сотні, вірних присязі військових з анексованого Кримського півострова, учасників Антитерористичної операції та Операції Об'єднаних Сил на сході України. А далі був лютий 2022 року – широкомасштабне вторгнення російських військ на територію України, а з ним – чергові криваві події і поява нових героїв – борців за незалежність.

Тож мета нашої боротьби на сучасному етапі нашої історії лишається незмінною як і багато років тому – вільна, незалежна, суверенна Україна і українці, що матимуть змогу писати свою історію на своїй такій вистражданій землі.

Ми обов'язково переможемо. У нас є чимало прикладів для наслідування за тривалий історичний період. Давайте згадаємо хоча б деякі з них, що відбувалися впродовж ХХ ст.

Бій під Крутами. Далекий 1918 рік. Наступ радянської армії на українські землі. Прагнення в черговий раз скорити волелюбних українців, які щойно заявили про своє прагнення до незалежності. 300 хлопців вийшли проти ворога, бо тодішнє керівництво не надавало достатньої уваги створенню української армії. Їх подвиг пам'ятимуть і через століття. Але так і не візьмуть за приклад той кривавий досвід. Нам треба розуміти, що єдність і відсутність протистоянь є запорукою нашої сили. Нам треба пам'ятати тих хлопців як зразок мужності, героїзму і самопосягати, щоб бути гідними їхньої пам'яті.

Голодомор 1932-1933 років. Страшна сторінка пам'яті нашої історії, геноцид нашого народу з ініціативи сталінського керівництва. Тоталітарний режим намагався зломити опір волелюбного українського селянства будь-якими методами.

Голова Верховної Ради України Дмитро Разумков у 2021 році на відкритті Міжнародного форуму «Масові штучні голоди: пам'ятаємо, вшануємо» зазначав: «Упродовж трьох десятиліть українці пережили найтрагічніші сторінки своєї історії минулого століття. Кожен із нас повинен пам'ятати про трагедії минулого, щоб ніколи не допустити їх повторення у майбутньому. Лише відкриваючи правду і собі, і міжнародній спільноті, ми зможемо належно оцінити події історії та не допустити їх повторення». [3]

Глава ПЦУ Митрополит Епіфаній: «Саме пам'ять визначає кожного з нас. Колективна, національна пам'ять відіграє важливу роль у житті кожного народу. Вона зберігає нашу ідентичність, формує нашу цілісність. Національна пам'ять допомагає нам вчитися на прикладах і помилках минулого. Голодомор-геноцид 1932–1933 років, інші штучні голоди, які Україна пережила у XX ст. – це жахливий злочин комуністично-більшовицької тоталітарної держави, правду про який старанно приховували і викривляли протягом багатьох минулих десятиліть. Ця правда викривала всю людиноненавистницьку сутність тоталітарної більшовицької ідеології та держави, яка на її основі була збудована» [3].

Депортація кримських татар – 1944 рік. Сталін віддає наказ про виселення корінного населення Кримського півострова. Основна фаза спецоперації розпочалася ще до світанку 18 травня й завершилася до вечора 20 травня. Тих кримських татар, які залишилися, виселили під час подальшої депортації вірмен, болгар і греків 27-28 червня 1944 р. Тих нечисленних, хто повернувся з місць спецпоселень, повторно виганяли за межі півострова до кінця 60-х рр.

Виселенців ввозили вантажівками до залізничних станцій, де поміщали в товарні вагони або відразу, або 1-2 дні потому. Час ешелонів у дорозі – 2-3 тижні. Майно кримських татар, що залишилося на півострові, пізніше описували і здебільшого передавали переселенцям з Росії та України [2].

Сьогоднішня путінська Росія є яскравою ілюстрацією того факту, що непокаране зло має властивість повторюватися. Комуністичний тоталітарний режим, за сімдесят років існування, вчинив безпрецедентні за своїми масштабами злочини. Немає жодного сумніву в тому, що за чисельністю жертв СРСР був головним злочинцем світової історії. Серед злочинів комуністичного режиму: Голодомор 1932-1933 рр., масові штучні голоди 1921-1923, 1946-1947 рр., масові репресії та депортації, величезна кількість концентраційних таборів та інше. Україна у XX столітті найбільше страждала від комуністичного тоталітарного режиму. Сьогодні, путінський режим знову намагається знищити нас і Україну. Ненависть і злодіяння Сталіна до України, що не були покарані, сьогодні випромінює російський путінський режим [1].

Не знаючи минулого, не можна будувати майбутнє. А свою історію варто пам'ятати, бо наше сьогодення є результатом вікових традицій, натхненної і напруженої боротьби багатьох поколінь. Лише вивчаючи досвід національно-визвольної боротьби українців, беручи за приклад їх героїчну боротьбу, враховуючи перемоги та невдачі минулих поколінь

можна здобути таку бажану перемогу і розбудовувати майбутнє нашої незламної України, яку нікому і ніколи не вдасться підкорити.

Список використаних джерел

1. Від Сталіна до Путіна: непокараний геноцид провокує нові злочини. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/nepokaranyy-henotsyd-stalina-putin/31752943.html>
2. Депортація кримських татар. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/crimean-tatars-deportation/28495741.html>
3. Міжнародний Форум «Масові штучні голоди: пам'ятаємо, вшановуємо». URL : <https://holodomormuseum.org.ua/news-museji/mizhnarodnyj-forum-masovi-shtuchni-holody-pam-iataiemo-vshanovuiemo-2/>
4. Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті (2020). *Збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 11 – 12 червня 2020 року* / науковий редактор Тетяна Єщенко. Львів : Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, 556 с. URL : http://eprints.zu.edu.ua/31430/1/%D0%A2%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC_zbirnyk_LNМУ.pdf

ВИСВІТЛЕННЯ ТА КРИТИКА РАДЯНСЬКОЇ ДІЙСНОСТІ 1980–1991 РР. У МАТЕРІАЛАХ ЖУРНАЛУ «BEZTAKTNIST»

Жук Майя

Харківський Національний Університет
імені Василя Назаровича Каразіна (Україна)
maiia.zhuk@student.karazin.ua

«*Bezta knist*» – аматорський гумористичний журнал, що видавався у стінах Канадського Інституту Українських Студій Альбертського університету у Канаді. На його сторінках репрезентувалися не лише повсякденні сюжети з побуту й діяльності Інституту та його членів, чи радянської наукової та освітньої сфер; зміст містить численні згадки політичних подій, рухів на теренах СРСР впродовж останнього десятиліття його існування, дотепні анекдоти та карикатури на його керівників й радянську дійсність, як такі. Актуальність дослідження полягає у вивченні відображення процесів всередині СРСР, радянської системи та її краху українськими науковцями та дослідниками у Канаді у зазначений період.

Метою доповіді є визначення обставин, за яких розпочався друк та випуск журналу, основних форм викладу матеріалу, змісту випусків, його еволюції на основі цифрової колекції в Українському фольклорному архіві ім. Богдана Медвідького КІУСу, а також встановлення форм висвітлення радянської дійсності та притаманних для них всіх спільних елементів.

Джерельна база роботи складає тридцять один випуск журналу «*Bezta knist*» та інтерв'ю з Андрієм Горняткевичем – працівником Інституту, професором Університету Альберти й мовознавцем. Журнал не був предметом окремих джерелознавчих або історіографічних розвідок. Тематика дослідження аналізувалася побіжно і не була окремим предметом вивчення дослідників до цього. З історіографії питання слід назвати роботи Ірини Матяш «*Архівна україніка в Канаді: історіографія, типологія, склад*», «*Сприйняття радянського суспільного ладу українською еміграцією (за матеріалами електронної бібліотеки “DIASPORIANA”)*» Василя Міщанина, «*До питання про ранні публікації українського анти-радянського фольклору*» Ростислава Крамара, та «*The Canadian Institute of Ukrainian Studies: Foundations*» Володимира Кравченка.

Створення часопису відбулося за ініціативи тодішнього аспіранта Інституту Девіда Марплса, котрий зібрав та надрукував коротким тиражем декілька жартів, взятих від працівників КІУСу, на ксерографічній машині, іменувавши журнал «*Bezta knist*». Невдовзі він набрав обертів, виконуючи, в тому ж числі, за словами Андрія Горняткевича, функцію «придворного блазня» – через складні умови праці та тяжку атмосферу у колективі журнал дозволяв жартівливо обіграти обставини та в такий же формі висловити скарги.

Форми викладу матеріалу представляють з себе анекдоти, прямі цитати, візуальні карикатури, вигадані сценарії, сценки, пародії, вставки з пов'язаної з журналом кореспонденції, новин, передрук релевантних медіа (сторінки коміксів тощо) за основними темами часопису: події все-

редині Інституту, в СРСР та УРСР, політичні й суспільні зміни та проблеми, події в історії України. Теми більшість часу препліталися між собою у випусках, а обмежень щодо матеріалу не існувало – туди могло потрапити будь-що, що стосувалося вищеперерахованого. В тому ж числі і вульгарні речі.

У жартах приділялася увага ідеологічному, повсякденному, політичному аспектам життя в СРСР. Неодноразово висміювалися радянський стиль викладання, система освіти, міфи про «чудове» життя в СРСР (наприкладі гіперболізованої статті «Життя в радянському раю» у випуску №12), інші недоліки системи; глузували з відсутності молодого представництва завдяки політичним діям, а саме ген. секретарям Брежнєву та Андропову та їхнім негативним якостям. Окремо варто виділити серію переказів історії СРСР під назвою «*The Beztaknist History of the USSR*», котра розтягнулася на випуски з №11 по №16, де жартома обігрувалися події російської революції, Брест-Литовського мирного договору, громадянської війни та смерті Леніна.

Марплс робив спроби зробити часопис чимсь більшим, ніж гумористичним журналом, про що писав у випуску №10 при напівсерйозному обговоренні мовного питання та питання мультикультуралізму, проте отримав негативний відгук від спільноти й змінив своє ставлення.

Таким чином, «*Безтактність*» є феноменальним, оригінальним аматорським періодичним джерелом, що сатирично та іронічно репрезентує радянську повсякденність та головних політичних лідерів у читацькому колі українських емігрантів-науковців й дотичних до цього кола осіб, формуючи специфічну і водночас унікальну читацьку аудиторію і оригінальний образ, що є відмінним від радянської гумористичної преси того часу.

Список використаних джерел

1. Матяш І. Б. (2007). Архівна україніка в Канаді: історіографія, типологія, склад. *Український історичний журнал*. №4. С. 153–175. URL: http://resource.history.org.ua/publ/journal_2007_4_153
2. Мішанин В. В. (2020). Сприйняття радянського суспільного ладу українською еміграцією (за матеріалами електронної бібліотеки «DIASPORIANA»). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Історія*. №1. С. 331–338. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuust_2020_1_35
3. Крамар Р. (2016). До питання про ранні публікації українського антирадянського фольклору. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Українознавство*. №1. С. 29–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_ukr_2016_1_10.
4. Kravchenko V. (2019). The Canadian Institute of Ukrainian Studies: Foundations. *EAST/WEST: JOURNAL OF UKRAINIAN STUDIES*. Vol. 6. №1. С. 9–49. DOI: <https://doi.org/10.21226/ewius474>
5. Series – Beztaknist, 1980–1991. // Bohdan Medwidsky Ukrainian Folklore Archives. Collection CA BMUFA 0119, items from UF2018.020j001 to UF2018.020j031. URL: <https://archives.ukrfolk.ca/index.php/beztaknist>

РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗБРОЙНИХ СИЛ ДОБИ ГЕТЬМАНАТУ 1918 РОКУ

Морозенко Володимир

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)*
morozenko.volodymyr@chnu.edu.ua

У рамках дослідження Української Держави гетьмана П. Скоропадського одним з найважливіших питань є питання військового будівництва. Окрім того, військова політика Української Держави сама по собі викликала досить антагоністичні оцінки вже своїх сучасників. Зокрема Д. Дорошенко – один з міністрів уряду Гетьманату, а згодом – учасник гетьманського руху за межами України – зазначав, що П. Скоропадський спочатку планував створити невелику, проте повністю боєздатну армію, яку потім можна буде розширити за узгодженістю з австро-німецьким командуванням, однак командування тривалий час противилося розбудові українських збройних сил, і це стало однією з причин краху військової політики гетьмана. О. Удовиченко, військовий діяч часів Гетьманату й УНР, виходив з подібних позицій, підкреслюючи, що П. Скоропадський мав широкі плани у сфері військового будівництва, проте їх здійснення гальмувала німецька армія, а існуючі на момент утвердження Української Держави збройні формування спершу підтримали гетьмана, проте згодом були розчаровані його національною політикою й окремими соціальними проблемами та поступово перейшли до протилежного табору. С. Шевчук, високо оцінюючи військову політику Скоропадського та порівнюючи її з відповідною роботою керівництва Центральної Ради, досить гостро засуджував у цьому плані антигетьманське повстання Директорії. Водночас негативно характеризував мілітарні перетворення Гетьманату С. Ріпецький, підкреслюючи великий вплив російських офіцерських кіл та розглядаючи федеративну грамоту П. Скоропадського як крок до відновлення великодержавної Росії. З подібних позицій виходив і Є. Коновалець [2, с. 141].

Тому вважаючи на такі полярні судження і оцінки тогочасних політичних діячів, у наших тезах ми спробуємо стисло окреслити ключові законодавчі та інституційні перетворення української армії періоду Гетьманату Павла Скоропадського.

З перших днів встановлення гетьманського режиму П. Скоропадський шукав шляхів до зменшення рівня своєї залежності від командування військ Четвертого союзу та важелі посилення власного впливу на події. Будучи добре обізнаним із практикою державного управління царської Росії, гетьман розумів, що закріпити незалежність України всупереч усім деструктивним силам можна тільки завдяки створенню боєздатної армії. Тому законом про тимчасовий державний устрій України від 29 квітня 1918 р. П. Скоропадський затвердив себе Верховним Воеводою Української Армії і Флоту [1, с. 92].

П. Скоропадський одразу ж поставив військово питання в розряд пріоритетних. Зокрема, вже в гетьманських законах про тимчасовий державний устрій України від 29 квітня 1918 р. зазначалося, що «Гетьман є верховний воєвода Української армії і фльоти», а «захист вітчизни є святий обов'язок кожного козака і громадянина Української Держави». Останнім твердженням нове керівництво, ймовірно, намагалося підняти престиж Збройних Сил, задекларувати їх значення для існування державного організму. Крім цього, необхідно було зважати на присутність німецько-австрійських військ, керівництво яких мало вплив на політичні кроки гетьмана [2, с. 145].

Слід зазначити, що Радою Міністрів Української Держави було створено військово міністерство, котре почало досить інтенсивну підготовку до подальшої розбудови регулярної армії. З 21 травня його очолив генерал-лейтенант О. Рогоза, котрий з усіх представників українського генералітету найбільше опікувався розбудовою регулярної армії Української Держави, реорганізував Генеральний Штаб, сприяв створенню військових навчальних закладів при Генштабі, залучав до роботи фахівців (С. Дельвіга, М. Юнакова та ін.). На чолі Генерального Штабу перебував полковник О. Сливинський, призначений ще за часів УНР. Обидві ці установи одразу ж почали плідну діяльність і вже на кінець травня 1918 р. представили законопроект про загальні підстави військової служби. Серед вищих військових органів основну роботу виконували Генеральний і Головний штаби. Генеральний штаб також очолював полковник Сливинський, його помічником був полковник М. Какурін. Підкреслимо, що вже 24 липня було зроблено новий крок у розбудові майбутнього війська – Рада Міністрів ухвалила Закон про загальний військовий обов'язок та затвердила розроблений Генштабом план організації армії. За ним Збройні Сили мали складатися з 8 армійських корпусів (комплектувалися територіальним методом і відповідали 8 військовим округам). Вищезгадані плани будівництва армії були досить значними, проте передбачали розтягнення процесів призову новобранців, формування корпусної структури та ін. За цих умов практична поява війська з теоретичних розробок відходила на рубіж 1918–1919 рр., а до цього функції захисту Української Держави все ще лежали на німецькій армії. Власне існувала також необхідність погодження остаточного вирішення мілітарного питання з кайзерівською Німеччиною. Це суттєво уповільнювало процес реформування тогочасної української армії [2, с. 146–147].

Слід вказати, що підвалини військового будівництва Української Держави заклала законодавча база, що складалася з кількох актів: Закону про загальний військовий обов'язок від 24 липня 1918 р. (строк служби у піхоті – 2 р., а у кінноті і артилерії – 3 р.), про який згадували вище, Закону «Про політично-правове становище службовців військового відомства» від 1 серпня 1918 р., який позбавляв їх активного і пасивного виборчого права і права входити до складу будь-яких спілок, товариств, партій, рад, комітетів та інших організацій, що мають політичний характер. Мобілізація мала розпочатися в жовтні 1918 р. Якщо враховувати, що за офіційною статистикою в країні тоді нараховувалося 300 тис. здатних до військової

служби чоловіків, то перший призов рекрутів мав дати армії 85 тис. вояків, а другий, призначений на 1 березня 1919 р. – ще 79 тис.

Практично формувати національну армію гетьман П. Скоропадський почав тільки у вересні 1918 р., коли Рада Міністрів за згодою гетьмана ухвалила підготовлений Генеральним штабом план організації українського війська. Вісім армійських корпусів мали комплектуватись територіально відповідно до кількості військових округів: Київського, Волинського, Одеського, Полтавського, Харківського, Чернігівського, Катеринославського і Подільського. Військове міністерство Української Держави готувало кадри для прийняття мобілізованих, готувалися до відкриття академії Генштабу. На потреби Військового міністерства було витрачено 352 млн. 101 тис. 302 крб. (за даними, опублікованими в офіційному «Державному віснику», вони становили 800 млн. крб.). Крім регулярної Армії, гетьман своїм універсалом від 16 жовтня 1918 року відновлював козацтво, до якого мали належати нащадки колишніх козаків. Таємною постановою на потреби Українського козацтва було асигновано 900 тис. крб. [1, с. 94].

Акцентуючи увагу на реформуванні тогочасних Збройних Сил, слід зазначити, що згідно з планами українського гетьманського уряду, передбачалося організувати три молодіжні військові школи в Києві та дві в Одесі, Чугуєві та Єлисаветграді. Окремо було створено Миколаївську гардемаринську школу. Тобто йшлося про формування нової професійної військової еліти, яка мала б стати опорою війська Української Держави. В Одесі була створена спеціальна міністерська комісія для кількісної оцінки та аналізу війни, яка відбулася у 1914-1918 роках [3, с. 55].

Підбиваючи підсумки, варто сказати, що не зважаючи на непросту ситуацію в середині України у той час, внутрішню опозицію різних політичних сил до гетьманського режиму та військову присутність австро-німецького альянсу на українській території, гетьман П. Скоропадський та його уряд розпочав активне реформування української армії. Законодавчі та інституційні перетворення базувалися на військовому досвіді світової війни 1914-1918 рр. Однак через початок революційного повстання проти гетьманського уряду наприкінці 1918 р. процес реформування українського війська був зупинений.

Список використаних джерел

1. Барановська Н. (2014). Підвалини військової політики гетьмана Павла Скоропадського. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія.* № 784. С. 90-97.
2. Сидоренко А. (2015). Військова політика Української Держави П. Скоропадського. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Історія, економіка, філософія.* Вип. 20. С. 140-153.
3. Чупрінова Н. (2022). Військова реформа Павла Скоропадського як важливий етап становлення української державності. *Актуальні питання гуманітарних наук.* Вип. 54. Т. 2. С. 52-56.

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ: ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Навозняк Анастасія

*Відокремлений структурний підрозділ
«Рівненський економіко-технологічний фаховий коледж
Національного університету водного господарства
та природокористування» (Україна)
nnanries@gmail.com*

Важливою історичною подією для кожного громадянина України стали політичні та суспільні зміни з 30 листопада 2013 року до лютого 2014. Революція Гідності або ж Євромайдан є переломним моментом в історії України, який визначив подальший політичний рух держави і докорінно змінив підхід до формування державної політики історичної пам'яті.

За словами Дічек Наталії, «в умовах ситуації гарячої фази війни, що її розв'язала сусідня держава-агресор проти України, посилюється нагальність розроблення шляхів формування в громадян країни патріотично орієнтованої, націєцентрованої історичної свідомості, що тісно переплетена з «історичною пам'яттю», хоча й ширша за своїм змістом» [1, с. 32]. Дослідники розглядають Майдан як постмодерне явище, оскільки його учасники, рушійні сили, причини виникнення, наслідки властиві епосі постіндустріалізму, на відміну від соціальних революцій 1917-1920 років. Однак прикметно, що саме Майдан дав змогу на рівні мейнстріму говорити про те, що таке нація, націогенеза та націєтворення, про роль громадянського суспільства в цьому процесі [5, с. 21]. Ці події символізували боротьбу українського суспільства за європейські цінності, демократичний устрій та суверенітет. І звичайно, їхні наслідки спричинили масштабний перегляд ставлення до минулого, необхідність декомунізації та протидії російській пропаганді.

Яку ж роль відіграла Революція Гідності у переосмисленні державної політики історичної пам'яті? Трактувати питання можна по-різному, але перш за все, українці усвідомили вважливість історії у формуванні національної ідентичності. Позитивна роль Майдану полягає в тому, що він показав можливість існування моделі цивілізованого анархізму. Під поняттям «цивілізований анархізм» під час Майдану розуміємо протест з критичністю мислення, громадянською свідомістю. І от саме у формуванні критичного мислення Майдан матиме свій резонанс, але не зараз. Нині ми переживаємо два трагедії – війни і формування національної ідеології, яку Європа пережила ще за часів «весни народів» [4, с. 28-29].

Після 2014 року держава почала упроваджувати системну політику щодо подолання радянських наративів, які десятиліттями формували світогляд українців. Були ухвалені так звані «декомунізаційні закони», які передбачали заборону комуністичної символіки, відкриття архівів радянських спецслужб, перейменування населених пунктів і вулиць, а також перегляд офіційного трактування історичних подій. Також зросла

увага до вшанування учасників національно-визвольного руху та жертв політичних репресій. Майдан став символом боротьби за незалежність, а його події інтегрувалися в національну історичну пам'ять як приклад захисту демократичних цінностей. Після нього ми можемо абсолютно чітко себе ототожнювати якраз з демократичним світом і демократичними європейськими цінностями [5, с. 26]. Одним з основних наслідків стало усвідомлення значущості українського спротиву авторитаризму та зовнішньому впливу. Це допомогло продемонструвати всьому світу, що українці не готові миритися з диктатурою, корупцією та втратою суверенітету.

Таким чином, феномен історичної пам'яті – це вагомий чинник впливу на сприйняття людьми сучасності, розуміння минулого і проєктування майбутнього, формування їхньої соціокультурної, національної ідентифікації, що забезпечує підтримання безперервної етнічної еволюції, передачу накопиченого багатства національних цінностей прийдешнім поколінням. Історична пам'ять виникає внаслідок подій, які викликають сильні емоції. Такою подією в нашій історії можна вважати Революцію Гідності, яка стала вагомим чинником у формуванні сучасної української ідентичності з проєвропейськими цінностями.

Список використаних джерел

1. Городня Н. (2018). Чинники формування історичної пам'яті сучасної української молоді. *Історичні і політологічні дослідження. Спец. випуск*. С. 28-33.
2. Дічек Н. (2023). У контексті державної політики пам'яті в Україні: до прогресу національного духу. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. Т. 5, № 1. Київ. С. 31–42.
3. Ковальська-Павелко, І. (2022). «Війни пам'яті» як ключовий чинник формування державної політики пам'яті в сучасній Україні. *Krakowskie Studia Malopolskie*. Nr 3 (35). 27-44.
4. Майдан від першої особи. Мистецтво на барикадах. (2016). Упоряд. Тетяна Ковтунович, Тетяна Привалко. *Укр. ін-т нац. пам'яті*. Вип. 2. Київ : К.І.С., 304 с. : іл.
5. Революція Гідності: на шляху до історії. (2020). Відп. ред. І. Пошивайло, Л. Онишко. Національний музей Революції Гідності. Київ, 384 с.: іл. (Збірник наукових праць).

ОТАМАНЩИНА В ОЦІНКАХ ПОЛІТИЧНИХ ДІЯЧІВ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РОКІВ

Олешкевич Володимир

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)*
oleshkevych.volodymyr@chnu.edu.ua

Отаманщина є однією з характерних рис Української революції 1917-1921 рр., однак до сьогодні поміж українських істориків немає однозначних оцінок щодо цього явища і його наслідків. Як пише український історик Павло Гай-Нижник, загалом історична наука дала отаманщині негативну оцінку, як деструктивній силі, що паралізувала українську визвольну боротьбу, поглиблювала внутрішній фронт, підточувала провідні сили народу і послаблювала можливості протистояти перед зовнішнім фронтом, яким були передусім російські біла і червона армії. Глибока роз'єднаність та антагонізм, що панували між окремими загонами, та ворожнеча між отаманами завдавали великої шкоди. Координаційного центру для формування отаманських сил та керівництва не існувало. Ідейно-організаційна структура отаманщини тяжіла до ліквідації сильної державної влади та постійної армії на користь створення своєрідної військово-адміністративної структури з мінімальними владними повноваженнями та до заміни регулярної армії загальним озброєнням українського народу. З цієї причини симпатії отаманів змінювалися у відповідності до зміцнення та росту активності існуючого режиму. Не зустрічаючи розуміння та бажання вирішити свої соціально-економічні проблеми, отаманські формування включалися у збройну боротьбу проти існуючої політичної системи. Територіальний принцип формування не давав змоги отаманам включитися у вирішення питання влади в загальноукраїнському масштабі, часто ставлячи їх в умови повної ізоляції [1, с. 105].

Що цікаво, сучасники тих революційних перепитів на українських землях 1917-1921 рр., теж мали протилежні оцінки стосовно отаманщини, її значення та наслідків. Тому у наших тезах ми спробуємо стисло проаналізувати погляди знаних політичних діячів Української революції 1917-1921 рр. на цей феномен.

Варто зазначити, що саме поняття «отаманщина» запровадив у історіографію Української революції 1917–1921 рр. Володимир Винниченко. Останню частину публіцистично-мемуарної праці «Відродження нації (Історія української революції [mareць 1917 р. – грудень 1919 р.])» (ч. 1–3, К.; Відень, 1920) він поділив на 3 доби: Гетьманщину, Директорію і Отаманщину. Останню В. Винниченко датував від поч. 2-ї рос.-укр. війни (січень 1919) до «листопад. катастрофи» 1919, тобто переходу УГА на бік А. Денікіна, який змусив Армію УНР розпочати партизан. дії в радянському і білогвардійському запіллі. Однак насправді поняттям «отаманщина» можна окреслити весь період боротьби збройних селянських формувань під проводом виборів отаманів проти німецьких окупантів, Державної варті Української Держави, військ Антанти, білогвардійців і більшовиків про-

тягом тривалого періоду – від 1918 до 1921. Це був масовий протестний рух українського селянства, в якому переважали соціальні мотиви, хоча нерідко вони співіснували з мотивами суто національними – визвольними змаганнями за незалежність УНР. Селяни домагалися «чорного поділу» (розподілу) поміщицьких орних земель, захищали свою продукцію від реквізицій і конфіскацій представниками різних влад. Їхні загони здебільшого очолювали представники української інтелігенції або кадрові військові з досвідом воєнних дій. Проте серед командирів сотень і тисяч таких загонів зустрічалися й карні елементи, які прагнули в умовах цілковитого безвладдя скористатися прихопленою з фронту зброєю для банального грабунку. Зазвичай селянські загони діяли поблизу власних місць проживання. Інколи вони об'єднувалися у великі формування та утворювали своєрідні «селянські республіки» (Холодноярівська селянська республіка), в окремих випадках – у справжні селянські армії під керівництвом Н. Махна, М. Григор'єва [2].

Одним з перших лідерів українського революційного табору, хто намагався осмислити отаманщину впродовж 1917-1921 рр. був Володимир Винниченко. Зокрема, В. Винниченко у праці «Відродження нації» значне місце відвів аналізу отаманщини. Колишній голова Директорії назвав цей суспільний феномен окремим періодом Української революції, що хронологічно охоплює грудень 1918 р. та увесь 1919 р. Він трактував це явище як систему непідкорення військової влади політичній, що призвело до поразки Директорії. Засновником отаманщини В. Винниченко вважав С. Петлюру, бо той виступив проти підпорядкування армії політикам. Незважаючи на неоднозначне, певною мірою, ставлення автора до С. Петлюри, ця історична праця – вартісне джерело для розуміння отаманщини. Висновки автора базуються на особистих спостереженнях, документи він майже не використовує, однак його зауваження, акцентування уваги на проблемі отаманщини сприяли розгортанню подальшої дискусії, верифікації запропонованих суджень [3, с. 10-11].

Український історик Д. Дорошенко, на відміну від В. Винниченка, не брав участі у роботі Директорії та був противником антигетьманського повстання, яке стало головною причиною генезису отаманщини. Характеризуючи цей суспільний феномен, він назвав його деструктивним чинником Української революції та безпосереднім наслідком повстання. Проте провину за зародження подібного явища він покладає не на одного С. Петлюру, а на Директорію у цілому, бо її лідери не змогли запропонувати конструктивної концепції розвитку державотворення.

Інший знаний тогочасний політик Павло Христюк не зупинявся детально на сутнісних ознаках отаманщини, розглядаючи лише окремі її аспекти у контексті внутрішньополітичної боротьби в УНР у січні 1919 р. Серед причин отаманщини він назвав мобілізаційний закон, земельне законодавство, невизначеність політичного курсу Директорії, існування різних форм місцевої влади, які конкурували одна з одною. Визначальною була й позиція С. Петлюри, який підтримував отаманщину у процесі боротьби за владу у Директорії. На думку П. Христюка, отамани, підконт-

рольні С. Петлюрі, активно втручалися у державні справи, не підко-ряючись політичній владі [3, с. 11].

Симон Петлюра не залишив праці, присвяченої історії Української революції, але епістолярна спадщина, тексти публічних виступів, статті дозволяють зрозуміти його ставлення до проблеми отаманщини. На від-міну від своїх критиків, С. Петлюра не вважав, що отаманщина відіграла виключно негативну роль в історії визвольних змагань. На думку Го-ловного Отамана, цей феномен був породженням історичних обставин, до якого додалися психологічні і ментальні чинники. С. Петлюра відзначив, що свідомо використав отаманщину для реалізації власної політичної програми, і вона свою місію виконала. Коли ж це явище набуло шкід-ливих для УНР форм, то він розпочав з ним рішучу боротьбу. С. Петлюра також розрізняв отаманщину та повстанський рух. Повстанство він вважав силою, яка протягом всього періоду визвольних змагань підтримувала військо УНР, а представники отаманщини відстоювали егоїстичні або вузькокорпоративні інтереси. Оцінка С. Петлюрою феномена отаманщи-ни виглядає цілком об'єктивною. Хоча й суперечливим виглядає визнання факту її користі для українського державотворення у період 1918–1919 рр. Думки Головного Отамана про використання, трансформацію цього яви-ща та необхідність боротьби з ним є надзвичайно вагомими. Отаманщи-на була прикметною рисою військово-політичного життя УНР протягом усього 1919 р. і хто, як не Головний Отаман, міг детально оцінити її [3, с. 12–13].

Таким чином, можемо констатувати, що знані політичні лідери доби Української революції 1917–1921 рр. мали різні оцінки щодо феномену отаманщини. Для одних – це однозначно деструктивне явище, яке мало негативний вплив на українське державне будівництво, а для інших вона була закономірним процесом, спричиненим тогочасними умовами, зі своїми перевагами та недоліками.

Список використаних джерел

1. Гай-Нижник П. (2010). Отаманщина в період Директорії УНР: соціальна база, роль і місце в національно-визвольній боротьбі. *Література та культура Полісся. Вип. 58: Проблеми філології, історії та культури ХХ століття у сучасних дослідженнях*. Ніжин: Вид-во НДПУ ім. М. Гоголя. С.105–114.
2. Кульчицький С. (2022). Отаман, отаманщина. *Енциклопедія Сучасної України* Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. URL: <https://esu.com.ua/article-77213> (дата звернення – 20.02.2025)
3. Митрофаненко Ю. (2016). Українська отаманщина 1918–1919 років. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 240 с.

ГОЛОСИ З-ПІД ПОПЕЛУ: ЧИ МОЖЕМО МИ РЕКОНСТРУЮВАТИ СВІТОГЛЯД МЕШКАНЦІВ ПОМПЕЙ?

Пилипець Валерія

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича (Україна)

pylypets.valeriia@chnu.edu.ua

Давньоримське місто Помпеї, яке загинуло у 79 р. н. е. внаслідок виверження вулкану Везувій, нині є своєрідною «капсулою часу». Парадоксально, але саме катастрофа зберегла місто в такому стані, що дозволяє сучасним дослідникам частково реконструювати матеріальний світ його мешканців. Проте, чи дають наявні джерела змогу зрозуміти їхній світогляд? Як вони сприймали навколишній світ, у що вірили та з якими цінностями жили?

Основними джерелами для вивчення історії міста є археологічні знахідки, серед яких чільне місце займають епіграфіка та образотворче мистецтво. Написи на стінах, графіті, фрески, предмети побуту та культові об'єкти – все це створює доволі повноцінну картину давньоримського повсякдення. Однак варто пам'ятати, що наші знання обмежені, адже відтворення історичних подій завжди балансує між фактами та їх трактуванням.

Стіни помпейських будівель рясніють написами – від політичних лозунгів до любовних зізнань і жартів. Графіті свідчать про політичну активність містян: виборчі інскрипції відображають боротьбу за владу, прихильність або неприязнь до певних кандидатів. Також вони містять лайливі вислови, прокляття, комерційну рекламу та особисті звернення. Цікаво, що значна частина таких написів належить вільновідпущеникам, що свідчить про їхню активну участь у суспільному житті. Наприклад, у будинку Веттіїв, який належав колишнім рабам, стіни прикрашені розкішними фресками – демонстрацією їхнього нового статусу. Це говорить про те, що люди сприймали соціальну мобільність як реальну можливість, навіть попри збереження правової нерівності [2].

Наступна важлива група джерел інформації – предмети побуту. Археологічні знахідки вказують на значну різницю в рівнях життя мешканців. У будинках заможних містян поєднувалися дорогі матеріали та прості речі, що свідчило про адаптацію до економічних реалій. Розкішні елементи інтер'єру часто використовувалися як засіб самопрезентації, а не лише відображення реального добробуту. Знайдені кухонні та медичні прилади, ремісничі знаряддя праці свідчать про високий рівень розвитку економіки. Помпеї були містом майстрів і купців. Тут знайдено численні майстерні, лавки та предмети, пов'язані з ремеслом. Зокрема, ювелірна справа була поширеною професією – знайдено майстерні гранувальників дорогоцінного каміння, а також геми та прикраси на різних стадіях виготовлення [3].

Щодо кулінарії, то як опис страв римської кухні до нас дійшла знаменита кулінарна книга «De re coquinaria», яку написав гастроном Марк

Гавій Апіцій, що жив за часів Тиберія. Цей звід рецептів, поряд з археологічними знахідками та письмовими свідченнями (Пліній, Ювенал, Марціал, Петроній та ін.), дають нам змогу скласти детальне уявлення про багато аспектів римської кухні, передусім кухню імперського періоду, коли харчування втратило невибагливість столу республіканської епохи й піддалося розкоші імперського застілля. Сам Апіцій був не тільки вправним кулінаром, а й ексцентричним персонажем [3].

Релігія відігравала центральну роль у житті помпейців. У місті діяли храми Аполлона, Мінерви, Геркулеса, а після заснування римської колонії у 80 р. до н. е. – Венери та Юпітера. В імператорську епоху поширився культ Августа та його родини, про що свідчать храмові споруди та знайдені статуї. Багато зображень богів і богинь, які помпейці бачили навколо себе у повсякденному житті, були набагато значущими, ніж ми можемо припустити. Вони були способом уявити божества в матеріальному аспекті. Розмір, форма та зовнішній вигляд мали значення. До прикладу, колосальна статуя Юпітера була не просто витвором величності, а й способом роздумів про могутність бога і те, як його бачать – буквально чи метафорично – у фізичній формі [1].

Окрім офіційних культів, у Помпеях були поширені містичні вірування та магічні практики. Знайдено численні амулети та символи-обереги, зокрема так званий «фалос удачі», який мав приносити благополуччя. Божественне та містичне тісно перепліталось з повсякденним життям: мешканці вірили в прокляття, захисні заклинання та силу талісманів.

Везувій був частиною імперії, яка простягалася від Іспанії до Сирії, з усім культурним і релігійним розмаїттям, яке так часто приносить із собою симбіоз певних цінностей. Як наслідок – Помпеї об'єднували римські, грецькі та східні традиції. Наприклад, у 1938 році в так званому «Будинку індійської статуетки» знайшли різьблену фігурку богині Лакшмі зі слонової кістки – ймовірно, привезену з Індії місцевим торговцем. Це свідчить про розвинуту торгівлю та глобальні зв'язки міста [1].

Помпейці також шанували домашніх богів – ларів та пенатів. У багатьох будинках знайдено домашні святилища (ларарії), де приносили жертви духам-покровителям. У 2018 р. було відкрито так званий «Будинок Лараріуму», де навіть небагата родина мала місце для культових ритуалів [4]. Потрібно відзначити, що структура Римської імперії була неоднорідною, і значна частина населення перебувала в боротьбі за кращий статус. У багатьох оселях поєднуються як дорогі матеріали, так і прості речі, що вказує на спроби адаптуватися до економічних реалій. Часто розкішні елементи інтер'єру слугували радше демонстрацією бажаного рівня життя, ніж відображенням реальності.

Одним із центрів суспільного життя Помпей був амфітеатр, де відбувалися гладіаторські бої. Гладіаторів вважали популярними героями, їхні імена писали на стінах, а деякі навіть мали своїх «фанатів». Також важливу роль відігравали терми – лазні, які були не лише місцем гігієни, а й центром соціальної активності, де обговорювали політичні новини та укладали угоди. Це вказує на цінність колективного дозвілля та відкритості суспільного життя [3].

Помпеї відкривають перед нами унікальну можливість дослідити матеріальний світ римлян, їхній побут, звички та спосіб життя. Проте їхнє мислення було значно тісніше пов'язане з релігією та містичними уявленнями, ніж у сучасному світі.

У певних аспектах мешканці Помпей були схожі на нас: вони цікавилися політикою, прагнули кращого життя, цінували дозвілля, захоплювалися мистецтвом і модою. Втім, їхнє світосприйняття було пронизане вірою в богів, фатум і магію. Археологія дозволяє нам побачити фрагменти їхньої реальності, але повністю зрозуміти їхній світогляд – завдання, яке залишається відкритим.

Список використаних джерел

1. Beard M. (2008). Pompeii: The Life of a Roman Town. London: Profile Books, 368 p.
2. Mau A. (2013). Pompeii, Its Life and Art. New York. London, 828 p.
3. Pompeii: Wonders and Secrets of the Buried City Paperback (2007). Ed. P. Amtrano. Pompeii: Edizioni Flavius, 128 p.
4. The discovery of furnishings from the House of the 'Lararium' in regio V a snapshot of middle class Pompeii – Pompeii Sites. Pompeii Sites. URL: <https://pompeiiisites.org/en/comunicati/the-discovery-of-furnishings-from-the-house-of-the-lararium-in-regio-v-a-snapshot-of-middle-class-pompeii/> (date of access: 17.02.2025).

ОБРАЗ СИМОНА ПЕТЛЮРИ В РАДЯНСЬКІЙ ТА СУЧАСНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Півень Руслана

Університет митної справи та фінансів (Україна)

ruslanapiven2003@gmail.com

Цивілізований світ дедалі більше уваги привертає до пам'яттевої історії, що відобразилося в січневій резолюції ПАРЄ.

Політика пам'яті – це заходи або спроба уніфікувати, привести до одноманітності, певні історичні події або навіть всю історію, та на їх результаті створити певні наративи.

Протягом багатьох років радянська історіографія нав'язувала багато міфів/наративів про видатних українців, зокрема й про лідера національно-визвольних змагань С. Петлюру. Це все було зроблено для того щоб виставити його зрадником українського народу, поширити і укоренити в масовій свідомості поняття «петлюрівщина» не тільки як антибільшовицьке і антиросійське, а й як негативне визначення антисемітських і анти-українських тенденцій.

Ідеологи радянської машини сформували декілька міфічних образів С. Петлюри:

- «Контрреволюціонер і зрадник». В цьому контексті С. Петлюру зображували, як ворога українського народу, ідеолога імпералістичних наративів. (Павло Карпович, Василь Лендель, Олександр Яковлев);

- «Організатор єврейських погромів». С. Петлюру завжди звинувачували у єврейських погромах, у вбивствах єврейського народу. Саме через цю пропаганду було вбито С. Петлюру в 1926 році. (Борис Герасимов, Василь Бушнев та Ісаак Мазепа, але праці І. Мазепа були спалюванні радянською пропагандою);

- «Маріонетка імпералістів». Часто радянські історики зображували С. Петлюру, як людину що діяла під західним впливом (Юрій Кондуфор, Олексій Лебедєв, Іван Майстренко).

- «Недолугий лідер». С. Петлюру зображують, як людину яка нічого не розуміється в політиці, що саме через С. Петлюру зникає УНР. (Олександр Корнієць, Микола Артеменко, Володимир Білінський.)

- «Буржуазний націоналіст». У радянській історіографії С. Петлюра був одним з головних ворогів комуністичної ідеології та представником буржуазного націоналізму. (Іван Майстренко, Микола Артеменко, Василь Юр, Юрій Кондуфор).

Найголовнішим міфом про С. Петлюру був «організатор єврейських погромів». Є дві відомі книги, яких спіткала різна доля, але в цих книгах є спільний герой, і це С. Петлюра. Перша це З. Островського «Єврейские погромы. 1918–1921», ця книга мала покласти всю відповідальність за злочини проти євреїв України у вказаний період виключно на Уряд Директорії.

Інша, – це «Багряна книга», підготовлена С. І. Гусєвим-Оренбурзьким. У цьому виданні дуже цікава доля, більшовики «відредагували її по-своєму». «Вони принизили пафос книги і применшили статистику жертв.

І найголовніше, з книги були видалені всі матеріали про участь радянських регулярних військ і партизан в погромі. А це склало майже 100 сторінок. Навіть назву книги було змінено: «Багряної книги» більше не існувало. Була опублікована ще одна книга, але ця книга також була прихована від людей», зазначає Р. Бронська.

Реальна оцінка діяльності С. Петлюри стала можливою після відкриття архівів, мемуарів, споминів діаспорної історіографії. Завдяки відкритим архівам, можна зрозуміти, як С. Петлюра намагався дійти своєї цілі, які саме дії він робив тощо.

Найбільш відомі дослідження, що вивчають життя, діяльність та публіцистичну спадщину С. Петлюри в діаспорі, були зосереджені в таких наукових товариствах, як НТШ, Бібліотека ім. С. Петлюри (Париж), Фундації імені С. Петлюри (Торонто, провінція Онтаріо, Канада), Інститут дослідження модерної історії України (Філадельфія, шт. Пенсильванія, США), УВАН та ін. Різним аспектам його життя присвячено публікації в еміграційних виданнях, таких як «Український історик», «Сучасність», «Свобода», «Визвольний шлях» тощо.

Серед існуючих джерел, що висвітлюють життя і діяльність С. Петлюри, важливу роль відіграють мемуари та спогади його сучасників. Ці матеріали впливають на формування наукових оцінок діяльності С. Петлюри.

Сьогодні завдяки діаспорній історіографії відбувається реабілітація С. Петлюри, як одного із лідерів державотворення. В наш час відбуваються конференції присвяченні життю та діяльності С. Петлюри, які намагаються висвітлити С. Петлюру в справжньому його вигляді, показати людиною яка до кінця свого життя намагалась боротись за Україну, за український народ.

Отже, радянська історіографія навмисно спотворювала С. Петлюри в очах українців, вони створювали про нього різні міфи, висвітлювали в різних пропагандистських творах, а все для того щоб показати його зрадником українського народу. Завдяки відкритим архівам, зараз ми можемо в дійсності побачити хто такий С. Петлюра, і що він робив для України та української нації.

Список використаних джерел

1. Карпович П. (2005). Симон Петлюра – контрреволюціонер і зрадник. Київ: Київ. правда, 192 с.
2. Лендель В. (1997). Петлюра – контрреволюціонер. Київ: Координац. центр, 188 с.
3. Яковлев О. (1997). Симон Петлюра: контрреволюціонер і зрадник. Київ: Дніпро, 280 с.
4. Герасимов Б. (1989). Організатор єврейських погромів. Київ: Либідь, 236 с.
5. Бушнев В. (1995). Організатор єврейських погромів. Київ: Либідь, 304 с.
6. Мазепа І. (1950). Національне питання в Україні. Аугсбург, Німеччина: Прометей, 210 с.
7. Кондуфор Ю. (1994). Симон Петлюра: Маріонетка імперіалістів. Київ : Знання, 294 с.
8. Лебедев О. (2019). Симон Петлюра: Маріонетка імперіалістів. Київ : Видво Логос, 176 с.
9. Майстренко І. (1985). Історія мого покоління. Спогади українського соціаліста. Едмонтон: Канадський інститут українських студій, 416 с.
10. Корнієць О. (2020). Симон Петлюра: Недолугий лідер. Темпора.
11. Артеменко М. (2021). Недолугий лідер : Літера ЛТД, 328 с.
12. Білінський В. (2017). Країна Моксель, або Московія: Клуб Сімейного Дозвілля, 368 с.
13. Юр В. (2021). Буржуазний націоналізм : Кліо, 270 с.
14. Островский З. (1926). Еврейские погромы. 1918-1921. Москва, 14 с.

15. Гусев-Оренбургский С. (1983). Багровая книга. Погромы 1919-1920 гг. на Украине. Нью-Йорк, Ладога, 270 с.
16. Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879-1926). (1930). Прага, 259 с.
17. Симон Петлюра та незалежність України. 125-та річниця від дня народження Симона Петлюри (2008). *Матеріали міжнародної наукової конференції*. Париж, 156 с.
18. Місце і сприйняття постаті Симона Петлюри сьогодні. (2016). *Матеріали міжнародної конференції 26 травня 2006 року (до 80-ої річниці вбивства Симона Петлюри)*. Париж.
19. Творча спадщина Симона Петлюри у контексті сучасного державотворення, під редакцією В. Сергійчука (2005). 240 с.
20. Студії з історії Української революції 1917-1921 років (1999). Інститутом історії України НАН України, 408 с.

«ДУХОВНИЙ ОБЕРІГ РІВНОГО» АБО ІСТОРІЯ СВЯТО-ВОСКРЕСЕНСЬКОГО КАФЕДРАЛЬНОГО СОБОРУ У МІСТІ РІВНЕ

Талімончук Юлія

*Волинський національний університет
імені Лесі Українки (Україна)*
tlmnchkk@gmail.com

У кожному місті є багато храмів та соборів, та мало хто здогадується на скільки глибокою може бути їхня історія.

Такі дослідження є як ніколи актуальними, адже крізь його історію можна вивчити складні суспільно-політичні процеси, що відбувалися на Волині впродовж останнього століття, включаючи періоди іноземного панування, боротьби за українську державність та заглибитися в релігійне життя краю.

Рішення про початок будівництва нового храму було прийнято в 1890 році. Звести його поставили на історичне місце в центрі Рівного, де в 1580 році стояла невеличка дерев'яна церква Воскресіння Христового, заснована Марією Несвицькою-Рівненською, яка згоріла під час чергового татаро-монгольського нашествия [2].

Появу нового храму спричинили трагічні події. На вулиці Полуботка, приблизно там, де зараз розташовується пожежна частина, у 1731 році було зведено дерев'яну православну Свято-Воскресенську церкву. Однак улітку 1881 року під час масової пожежі, що охопила центр Рівного, церква згоріла. Спочатку через необережне поводження з вогнем зайнялася дерев'яна будівля міської пошти, розташованої поруч з церквою. Полум'я перекинулося на навколишні житлові будинки, поліцейську дільницю, торгові ряди розміщеного поруч ринку. Так місто залишилося без головного храму. На місці згорілої церкви рівняни встановили великий дерев'яний хрест, до якого ще в радянські часи (до реконструкції продовольчого ринку) виклали свіжі квіти. А на богослужіння православні рівні ходили до Свято-Успенської (Омельянівської) церкви та церкви Святого Стефана на Грабнику, але невеличкі храми не вміщали всіх мирян. Тому містяни звернулися до влади Рівного та начальника краю графа Ігнат'єва з проханням виділити кошти і земельну ділянку для будівництва нового православного храму [5]. Відомо, що від місцевого храму залишилася тільки мурована дзвіниця. Її розібрали і те каміння, за однією з версій, заклали під фундамент майбутнього Свято-Воскресенського собору. Він став правонаступником тієї церкви. На урочисте закладення собору приїхав сам Олександр III, російський імператор, з родиною. Старожили переповідали історії своїх бабусь, згадуючи про урочистості, які тоді відбувалися. Розповідали, що на дійство зібрали кілька десятків дівчаток одного зросту й з довгим волоссям. Одягнули їх у білі сукні і вони двома колонами йшли перед імператорською сім'єю і стелили під ноги квіти [4].

Освячення новозбудованого Свято-Воскресеньського храму відбулося 20 жовтня (8 жовтня за старим стилем) 1895 року. Організатори прагнули перевершити пишну церемонію закладення собору. Це була неймовірного масштабу подія на той час, яка мала вагоме історичне значення для краю. Ще напередодні урочистостей, у суботу 19 жовтня, до Рівного стали прибувати охочі подивитися на церемонію, заповнивши усі готелі й приватні будинки. Прибуло духовенство з Кременця, Почаєва і Житомира [1]. Службу правив архієпископ Волинський і Житомирський Модест. І ось 20 жовтня 1895 року о 16-й годині над містом після 14-річного мовчання полинув благовіст, що закликав до вечірні. До храму вирушили віряни. Служки принесли воскові свічки, що залишилися від згорілої церкви, що було доволі символічно. О 17-й годині прибув із Дубна намісник Почаївської Лаври архимандрит Філарет. Новий Свято-Воскресеньський храм не уміщав усіх прибулих, люд заповонив усі прилеглі вулиці [6].

Першочергово храм був названий на честь імператора називали Олександрівським, та потім повернули першу назву – Свято-Воскресеньський собор. У 1912 році собор отримав подарунки від Патріарха Ієрусалимського – це були церковні реліквії та кілька дорогоцінних ікон [3].

Подальша історія храму складно. У 1921 році польська влада закрила його. І лише в 1931-у дозволила знову богослужіння в ньому. П'ятого квітня 1931 року Свято-Воскресеньський собор знову освятили. Перед цим з Почаєва прибув живописець Вольський і зробив нові розписи, що нагадували лаврські. Знову вкрили позолотою іконостас.

У часи німецької окупації в соборі продовжували проводити богослужіння для місцевих. Причому, як пригадують старожити, за наказом німецької влади службу правили почергово – тиждень українською мовою, тиждень російською (старослов'янською). Окупанти полюбили фотографуватися на фоні величного собору, тому нині в різноманітних архівах можна віднайти цікаві фото із зображенням собору воєнних часів. А от радянська влада на початку 1960-х вирішила собор і належні йому приміщення знести, як такі, що заважали реконструкції центру міста [7].

Не наважившись знести храм, 1962 року собор на деякий час закрили і натомість вони вже традиційно у нижній частині храму влаштували риби́й склад, у верхній – музей космонавтики та наукового атеїзму [9].

У квітні 1989-го храм повернули православній церкві. Одразу ж у Свято-Воскресеньському взяли́ся за реставрацію розписів. Це стало можливо завдяки тому, що стіни просто забілили вапном. Облаштували й новий іконостас. Відтоді й донині собор служить громаді за своїм призначенням. Він є поділений на «верхній» та «нижній» собор, де останній знаходиться у підвальному приміщенні і належить Українській Православній Церкві, а «верхній» – Православній Церкві України. У Свято-Воскресеньському храмі, як і в інших рівненських храмах, є святині – це частини нетлінних тіл святих, або святі мощі. Вважають, що вони мають благодатну силу. Зокрема є ковчег з часткою мощів преподобного Меркурія Чернігівського. Також є частки мощів святої великомучениці Варвари і Миколая Чудотворця [8].

Свято-Воскресенський собор у Рівному – важлива пам'ятка місцевого значення з багатою і цікавою історією, крізь призму якої можна вивчати історію цього краю.

Список використаних джерел

1. 125 років від дня освячення Свято – Воскресенського кафедрального собору міста Рівне. URL : <https://rivnecbs.com.ua/anniversaries/26-125-rokiv-vid-dnja-osvjachennja-svjato-voskresenskogo-kafedralnogo-soboru-mista-rivne> (дата звернення 15.02.2025).
2. Духовний оберіг Рівного. URL: <https://libr.rv.ua/sections/items/183?module=virt#gsc.tab=0> (дата звернення 15.02.2025).
3. Духовні обереги Рівного. Інформаційно-краєзнавчий путівник [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://rivnecbs.com.ua/publications/39-duhovni-oberegi-rivnogo-informacijno-kraeznavchij-putivnik> (дата звернення 16.02.2025).
4. Історія собору в Рівному: чому центрального храму могло не стати і які церкви були його попередниками. URL: https://risu.ua/istoriya-soboru-v-rivnomu-chomu-centralnogo-hramu-moglo-ne-stati-i-yaki-cerkvi-buli-jogo-poperednikami_n137174 (дата звернення 16.02.2025).
5. Калько С. Непроста доля рівненського храму. Маловідомі факти з історії Свято-Воскресенського собору. URL: <https://retrovivne.com.ua/neprosta-dolja-rivnenskogo-hramu-malovidomi-fakti-z-istorii-svjato-voskresenskogo-soboru> (дата звернення 15.02.2025).
6. Свято-Воскресенському собору – 120 років. *Рівне вечірнє*. 2015. №80. 3 листопада. С. 3.
7. Снісаренко С. (2011). Брами до небес: ці брами для Воскресенського собору виготовив у різні роки різьбяр іконостасів рівнянин Володимир М'якота. *Сім днів : рівненський тижневик*. №45. С. 13.
8. Станкевич Т. (2010). Свято-Воскресенський собор [Рівного] святкує 115-річчя освячення престолу. *ВОЛИНЬ*. №41. 21 жовтня. С. 2.
9. Як собор знову став собором. *Сім днів* (2013). №34. 22 серпня. С. 12-13.

РОЛЬ ФОТОДОКУМЕНТАЛЬНИХ ВИСТАВОК АРХІВУ НАЦПАН'ЯТІ У ВИВЧЕННІ ПРОБЛЕМ ІДЕНТИЧНОСТІ

Хов'якова Катерина

Університет митної справи та фінансів (Україна)

hovyakova1403kate@gmail.com

Ідентичність є важливим аспектом будь-якого національного руху, особливо в умовах політичних і соціальних змін. Фотодокументальні виставки, організовані Архівом національної пам'яті, відіграють важливу роль у дослідженні та збереженні ідентичності. Вони стають не лише інструментом історичного просвітництва, а й засобом формування національної самосвідомості [1].

За допомогою фотодокументальної виставки «Визволення? Окупація!» можна побачити всю сутність росії та історичного «сусідства», які не один раз намагались визволяти та захищати українців, проте всі спроби закінчувались однаково – окупацією та знищенням усього українського. Неозброєним оком можна провести паралелі між тим, що відбувалось з початком Другої світової війни та що відбувається в наш час. Сенсація в тому, що змінилася назва російської держави, але не змінились методи – стерти українців та Україну з карти світу [2].

Виставка «Визволення? Окупація!» є мобільною, що дозволяє демонструвати її в різних локаціях та забезпечити доступність для ширшої аудиторії. Нині виставка базується в Університеті митної справи та фінансів у м. Дніпро. Попередньо вона експонувалася у багатьох містах України [3].

Мета виставки полягає у тому, щоб показати історичні паралелі між «визвольними» операціями росії в різні періоди української історії, розкрити справжню сутність окупаційних дій, які спрямовані на придушення української ідентичності, а також продемонструвати незмінність імперських амбіцій рф.

Завдання виставки проявляється у наступному :

1. Ознайомити відвідувачів із ключовими історичними фактами, пов'язаними з окупацією українських територій росією в періоди Другої світової війни та сучасної гібридної війни проти України.
2. Розкрити механізми політики русифікації, репресій та знищення української культури, які застосовувались в минулому та продовжують діяти сьогодні.
3. Продемонструвати роль російської пропаганди як інструмент виправдання окупаційних дій та маніпуляції суспільною думкою.
4. Викликати у відвідувачів розуміння причин та наслідків процесів, які відбувались та відбуваються сьогодні на території України задля формування національної ідентичності.

Виставка викликала жвавий інтерес серед відвідувачів, які залишили чимало відгуків. Аналізуючи їх, можна побачити, як вона вплинула на сприйняття і сучасних паралелей. Екскурсія виставкою проходили для трьох вікових груп : школярі, студенти та люди літнього віку.

Школярі звертали увагу на візуальну складову виставки та емоційний бік подій, таких як історії людей, родин та трагічні моменти, через які краще можна уявити минуле. Важливо було інтерпретувати складні історичні факти у простий спосіб. Багато хто вперше дізнався про окупаційні режими та методи знищення українського народу. Як відмітили школярі у своїх відгуках, що екскурсводи-студенти цікаво та по-сучасному змогли репрезентувати події в минулому, що викликало жвавий інтерес.

У свою чергу, студенти виявили більш аналітичний характер, оскільки вже мають певну базу знань та аналізували інформацію через призму отриманих знань у процесі навчання. Деякі студенти беруть участь у виставці як гіді, що допомагає їм не тільки дізнатися більше про події, а й розвинути свої дедуктивні та комунікативні навички. У своїх відгуках студенти демонструють високий рівень усвідомленості, позитивно оцінюють загальну організацію екскурсії, підкресливши її структурованість та хронологічний виклад матеріалу. Однак, студенти звернули увагу на можливість вдосконалення подачі матеріалу через використання спогадів та свідчень очевидців.

Люди літнього віку сприймали виставку дуже емоційно, бо для багатьох дана тематика є близькою, адже вони чули про події Другої світової війни від своїх батьків та рідних. У своїх відгуках продемонстрували цінність до архівних матеріалів, особливо фотографій, листів та документів. Для них виставка є підтвердженням того, що боротьба за українську незалежність триває століттями. Водночас для багатьох важливим є відновлення історичної справедливості та поширення правди про минуле.

Попри різницю у віці, всі відвідувачі виставки сходяться на думці, що національна пам'ять є важливою. Для школярів – це відкриття, для студентів – це аналіз, для старшого покоління – нагода осмислити історію своїх родин і передати знання наступним поколінням.

Отже, виставка «Визволення? Окупація!» є важливим історико-просвітницьким проектом, який допомагає ефективно висвітлювати складні сторінки української історії, демонструючи паралелі між ХХ ст. та сучасністю. Різні аудиторії, зокрема школярі, студенти та люди літнього віку, сприймали виставку по-своєму, акцентуючи увагу на її доступності, глибині аналізу та емоційній складовій. Виставка спонукає відвідувачів різних вікових груп до роздумів про історичні події та їх вплив на сучасність, сприяючи глибшому розумінню історії України та усвідомленню важливості збереження національної пам'яті, бо радянська пропаганда тривалий час насаджувала ідею про «визволення» України, хоча фактично це була нова окупація.

Список використаних джерел

1. Виставки. ГДА УІНП. URL: <https://hduainp.org.ua/ua/online-exhibitions> (дата звернення: 30.01.2025).
2. Відкриваємо виставку «визволення? Окупація!». ГДА УІНП. URL: <https://hduainp.org.ua/ua/about-archive-ua/news/773-vidkryvaemo-vystavku-vyzvolennia-okupatsiia> (дата звернення: 30.01.2025).
3. Розширюємо обрії співпраці із закладами вищої освіти. ГДА УІНП. URL: <https://hduainp.org.ua/ua/about-archive-ua/news/782-rozshyruiemo-obrii-spiivpratsi-iz-zakladamy-vyshchoi-osvity> (дата звернення: 30.01.2025).

ПОЛІТВ'ЯЗНІ ВАСИЛЬ СТУС І СТЕФАНІЯ ШАБАТУРА В КОЛОВОРОТІ РАДЯНСЬКОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ

Шепітак Наталія

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника (Україна)
nataliia.shepitak.21@pnu.edu.ua*

*«Митець потрібен своєму народові та й усьому світові тільки тоді,
коли його творчість поєднується з криком його нації»*

Василь Стус

Зі Львовом Василя Стуса пов'язує 1972 р., а саме друга хвиля арештів учасників українського дисидентського руху, відомого, як «генеральний погром». Приїхавши з Моршина де В. Стус, перебував на лікуванні до Львова на Новий рік і Різдво в 1972 р., він ще не знав, що воно буде останнім у колі друзів. Впродовж 10-ти років ув'язнення він буде на волі лише раз – 8 місяців. Ігор Калинець розкажує: «Не можу згадати, як Василь з'явився у нашому товаристві... ми, звичайно, чули про нього, переписували деякі його вірші, але особисто його міг знати тільки В'ячеслав Чорновіл. Можливо саме він і запросив його тоді до Львова». Підтримувати дружній зв'язок з Василем Стусом було небезпечно (органи КДБ його «позначили» ще на протесті після перегляду фільму «Тіні забутих предків» режисера Сергія Параджанова в кінотеатрі «Україна» у Києві та публікуванні своєї книги за кордоном). «У перший вечір Василевого приїзду (то було 31 грудня) всі були в русі, колядували, зокрема нас чекали в Спілках: письменників, архітекторів, вони зустрічали Новий рік у Пороховій вежі. До ректора Львівського університету Євгена Лазаренка теж прийшли, він по-справжньому був прогресивний», – зі спогадів Стефанії Шабатури [3].

«Ми з тими вертепами ходили на Новий рік... Коли ми йшли вулицею Дзержинського попри КДБ, то Ірина зауважила, що «Новий рік, а там у вікнах світиться», «То вони щось готують» – вона то інтуїтивно, як то кажуть відчула», – згадувала Стефанія Шабатура [5, с. 372]. Так 12 січня 1972 р. розпочнеться нова хвиля арештів української інтелігенції, відома як «генеральний погром».

У вересні 1972 р. київський обласний суд засудив Василя Стуса за звинуваченням у «антирадянській агітації й пропаганді» (ст. 62. ч. 1. КК УРСР) до 5 років позбавлення волі та 3-х – заслання. Ув'язнення перебував у мордовських таборах. Вірші написані ним у таборі, вилучалися і знищувалися, збереглися ті, що були в листах до сина та дружини. Перебуваючи під арештом В. Стус подасть заяву до Верховної Ради СРСР про відмову від громадянства: «...Бути радянським громадянином – значить бути рабом...» (В. Стус) [6, с. 164].

У липні 1972 р. Львівським обласним судом було ухвалено рішення у якому мисткиню Стефанію Шабатуру, звинувачено за ст. 62. ч. 1. КК УРСР та засуджено на 5 років позбавлення волі та заслання на 3 роки. По-

карання дисидентка відбувала в Дубравному таборі Мордовської АРСР. У 1979 р. Стефанії Шабатурі вдалося повернутися з ув'язнення до Львова та в дію одразу запровадили шестимісячний адміністративний нагляд. Будучи учасницею Української Гельсінської групи (УГГ) кадебісти неодноразово «навідувалися» до помешкання мисткині та погрожували новим терміном [1, с. 641].

Перебуваючи в таборі С. Шабатурі було заборонено малювати на що вона оголосила протест з вимогою дозволити займатися своєю працею. Добившись свого, вона продовжила писати листи протесту до вищих посадових осіб СРСР. За відмову виконувати табірну роботу мисткиню позбавили отримання посылки, а коли протест повторився втретє С. Шабатуру посадили в карцер. У липні 1974 р. їй дозволили малювати, заборонивши зображувати у власних роботах табірні епізоди. Наприкінці 1975 р. художницю відправили до Львова, маніпулюючи кадебісти наполягали на публічному зреченні С. Шабатурою своїх переконань, на все це дисидентка відреагувала протестом у Міжнародний день прав людини (10 грудня), оголосивши голодування. Після повернення Стефанії Шабатури до мордовського табору за прояв непокори, зібрані перед її поїздом до Львова малюнки були передані на спалення. 6 березня 1976 р. дисидентка оголосила двадцятиденне голодування проти всіх форм політичних репресій в СРСР. Вона вимагала припинити знущання над політв'язнями, зокрема над представниками творчої інтелігенції. С. Шабатура наполягала на поверненні відібраних творів В. Стуса та понад 200 власних малюнків [2].

Повернувшись до Києва, В. Стус одразу вступив до УГГ. У «Таборовому зошиті» він сам пояснить причину: «Довідався, що людей, близьких до Гельсінської групи, репресують найбрутальнішим чином... Бачачи, що Група фактично лишилася напризволяще, я вступив до неї, бо просто не міг інакше. Коли життя забрано – крихтя не потребує» [3].

У травні 1980 його знову заарештували та засудили на 10 років примусових робіт і 5 – заслання, як «особливо небезпечного рецидивіста». Василь Стус відмовився від призначеного йому адвоката Віктора Медведчука аргументуючи своє рішення словами: «Другий прокурор мені не потрібен», він намагався самостійно здійснити свій захист через, що вивели із зали суду та зачитали вирок без його присутності цим самим позбавивши В. Стуса, належного йому за законом «останнього слова». Перебуваючи у таборі з листопада 1980 р. йому заборонили бачитися з рідними, остання зустріч була ще навесні 1981 р. Табірними наглядачами знищено збірку «Птах душі», що вміщувала в собі близько 300 віршів. У 1985 р. українська діаспора намагалася висунути дисидента на здобуття Нобелівської премії з літератури, але не встигла підготувати всі документи відповідно до процедури номінації. В. Стус декілька разів оголошував голодування на знак протесту проти жорстокого поводження адміністрації табору з політв'язнями. Уночі проти 4 вересня 1985 р. Василь Стус помер. Дружину повідомили про смерть чоловіка вранці 5 вересня. За офіційними даними, причина смерті – зупинка серця. Товариш В. Стуса, колишній політв'язень, Василь Овсієнко висунув припу-

щення про загибель дисидента від удару карцерними нарами, що імовірно було влаштовано наглядачами табору. У листопаді 1989 р. завдяки клопотанням рідних та однодумців, поета-дисидента, правозахисника Василя Стуса, перепоховали в Києві на Байковому цвинтарі [6, с. 164–165].

Перебуваючи в ув'язненні, київський дисидент Василь Стус листувався з багатьма політв'язнями, серед яких була і львівська однодумниця – Стефанія Шабатура. Їх єднав непохитний спротив радянському тоталітаризму. Після смерті Стефанії Шабатури (2014 р.) її родиною були знайдені листи від Василя Стуса. В одному з листів знаходимо інформацію про їх зустріч під час етапу, тобто вони зустрілися в Мордовії, коли їх везли до Москви. «Тюремна адміністрація якось не узгодила ці переїзди і дисиденти опинилися у сусідніх купе та могли розмовляти, навіть співати пісень. Василь написав прекрасного вірша про ту їхню зустріч. Між ними була справді якась духовна спорідненість», – розказує Ігор Калинець [3].

Перебуваючи в ув'язненні Василь Стус продовжував писати вірші. Ще важче було написане передати на волю, тоді для цього вдавалися до хитрощів. Так В. Стус у листах поезію писав в суцільний рядок, вдаючись до смислових замінів (тюрма – юрма, Україна – Батьківщина тощо). Стефанія Шабатура, не дивлячись ні на що продовжувала малювати. Нерідко для збереження своїх робіт дисиденти вдавалися до створення копій. Найважливішою частиною табірної життя варто назвати успішне намагання захистити власну національну ідентичність [4, с. 100].

Отже, боротьба Василя Стуса та Стефанії Шабатури є прикладом незламності духу перед тоталітарною системою. Незважаючи на переслідування, ув'язнення та спроби радянської влади зламати їхню волю, вони залишилися вірними своїм ідеалам – боротьбі за права людини, національну культуру та незалежність України.

Список використаних джерел

1. Ігнатенко О. (2013). Львівська мисткиня Стефанія Шабатура: сучасний погляд на кримінальну справу 1972 року. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 23. С. 630–642. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uks_2013_23_55
2. Крупник Л. (2008). Львівська художниця Стефанія Шабатура – учасниця українського дисидентського руху 60–80-х років XX ст. *Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів*. Т. 16. Київ. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Krupnyk_Liubov/Lvivska_khudozhnytsia_Stefaniia_Shabatura_uchasnytsia_ukrainskoho_dysydentskoho_ru_khu_60_80-kh_rokiv/
3. Овсяник Ю. (2015). Василь Стус: коли життя забрано. ZBRUČ. 4 жовтня. URL: https://zbruc.eu/node/41051?utm_source=chatgpt.com
4. Секо Я. (2013). Боротьба українських політв'язнів у таборах в другій половині 1960-х – середині 1980-х рр. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: історія / за заг. ред. проф. І. С. Зуляка. У двох частинах*. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка. Вип. 2. Ч. 1. С. 98–105. URL: http://catalog.library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapysky/hystory/2013_2_%D0%A71.pdf#page=98
5. Стефанія Шабатура: життя, окрилене стремлінням духу. Спогади. Вибрані статті. (2021). Упор. Соломія Дяків. Львів : Місіонер, 472 с.
6. Чучко О. О. (2020). Василь Стус як митець, що боровся за національне відродження України. *Національно-визвольна боротьба та становлення і збереження державності України : зб. матеріалів XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції, 19–20 листопада 2020 р. Харків : ХНУРЕ*. С. 163–165. URL: <https://openarchive.nure.ua/handle/document/16072>

ТІНІ ЗАБУТИХ «ПРЕДКІВ»: ТРИ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ-ЕМІГРАНТІВ, ЯКІ ЗДОБУЛИ УСПІХ НА ЧУЖИНІ

Якубів Наталія

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника (Україна)*
nataliia.yakubiv.21@pnu.edu.ua

Мирослав Венгель писав у пісні: «Нашого цвіту по всьому світу». І справді, сьогодні, як ніколи, ми спостерігаємо українців усюди, які будучи в еміграції продовжують зберігати свою національну ідентичність. Хоча, багатьом еміграція видалася вимушеним кроком, як і століття тому, так і зараз, віхи історії повторюють сценарії й події: змінюються роки, покоління, місця,... а ворог залишається незмінним.

Та, всі ті українці, які здобувають вершин в еміграції, в абсолютно різних сферах і напрямках (від театру до медицини, від волонтерства до політики і т.д.) залишаються «тінями» на власній батьківщині, і ми мало що про них знаємо, чи хочемо знати. Тому важливим є дослідження ось тих «тіней забутих предків», які ставали геніями за кордоном, з внутрішнім почуттям приналежності до власного народу, і ним же, будучи забутим. Адже, це наш спадок і наша історія, яку століття тому приховувала радянська влада, а сьогодні приховує наша байдужість.

У статті зупинимося на характеристиці трьох українців, що творили в царині мистецтва: Серж Лифар (балет, театр), Анна Стен (театр та кіно) та Василь Авраменко (хореографія).

Сергій Михайлович Лифар (1905–1986) – видатний балетний діяч світового рівня. За понад 25 років блискучої кар'єри в опері, «бог танцю» виховав 11 зірок балету. Сьогодні праці Сержа Лифаря беруть за основу теорії танцю у багатьох школах і вишах хореографічного напрямку. А сам С. Лифар – дитя декадансу, що несе у модернізм трансформовані традиції, поглинені та викохані вчителями талановитого митця, ще з попередньої доби мистецтва.

Вся біографія Сергія Лифаря доводить повну відданість митця своїй справі та підтверджує думку про те, що талант займає лише 1% успіху, а все решту – невпинна праця самовдосконалення та гарту:

«Перефразовуючи Євангеліє я заявляю: «На початку був рух». Тобто – танець. Бо ритм – один із великих феноменів фізики, все в танці йде за своїм бездоганним ритмом. День і ніч, фази місяця, припливи, биття людського серця... Все це відбувається відповідно до їхнього власного ритму...» [2].

Сергій Лифар носив в собі невпинний дух авантюризму, який штовхав ще юного хлопця до пригод і прагнення до більшого. Про це ж свідчать і спроби Сержа емігрувати до Парижа: навіть після невдач чи невдоволення родини, він, все одно, повертався до мети. І навіть не маючи ґрунтовної школи основи балету, той авантюризм і впертість митця, дозволяли йому на льоту поглиблювати знання, і в теорії, і на практиці [5].

З 1923 р. Сергій Лифар починає вчитися та творити в м. Парижі. Йому вдається запевнити Сергія Дягілева у своєму таланті та потенціалі, тож С. Лифар отримує шанс на участь в спектаклі, а також навчання з вдосконалення сценічної та технічної майстерності в м. Мілані. У пошуку та вдосконаленні власного стилю, С. Лифар набуває рис майстерності та унікальності. Адже поєднує у творчості виховання декадансу та віддачу модернізму, що робить його першим солістом та одним з найкращих учнів балету когорта Парижа. Він виконував головні партії у гучних виставах, а після блискучої ролі Блудного сина С. Дягілев називає Лифаря «ною легендою».

Після смерті наставника, С. Лифар залишається сам на сам з балетом та вибором напряму творчого шляху. З однієї сторони, від нього відходить епоха балету, що виховувала його епоха декадансу. З іншої, С. Лифар отримує можливість сяяти в «Гранд Опері» Парижа. Його подальші тріумфи на сцені, формують блискучу кар'єру і дозволяють відкрити власну школу танцю при «Гранд Опері». С. Лифар до початку Другої світової війни формує нове бачення театру і танцю в ньому. Він перетворив Гранд Оперу в одну з найкращих балетних компаній світу, провівши там низку реформ. Деякі з них можуть здаватися нам сьогодні звичними, як от вимкнене світло під час вистави, заборона заходити до зали і розмовляти під час виступу танцівників. Але на той час це була революція [4].

Під час буремних подій Другої світової війни Сергій Михайлович взяв на себе ризик продовжувати роботу опери. Саме за це, йому закидають сьогодні приписи «співпраці з нацистами» (наприклад робота Марка Франко – «Serge Lifar et la question de la collaboration avec les autorités allemandes sous l'Occupation (1940 1949)» («Сергій Лифар і питання співпраці з німецькою владою під час окупації (1940–1949)»)). Проте, зі спогадів самого С. Лифара та його сучасників, за умовами Гаазької конвенції німці мали право займати всі будівлі з державної власності, які не діяли. Єдиний спосіб не дозволити вивісити їхній прапор над театром – це почати працювати в ньому. С. Лифар вважав, що було б слабкодухістю та боягузством покинути балетну трупку без керівництва в такій ситуації. [2].

У 1958 р. трупа С. Лифаря готувалася до поїздки в СРСР. Хореограф з нетерпінням чекав можливості представити свій балет на рідній землі. Однак раптово йому відмовили у в'їзній візі. Тому артисти поїхали на батьківщину без нього. Незабаром С. Лифар дізнався, що навіть його ім'я як автора і постановника було викреслене з афіш [4].

Ім'я Сержа Лифара залишалося забутиєм на рідній землі, аж до його смерті. Проте сьогодні, українці повертають свою історію (яку так намагався приховати і знищити радянський режим), та історію Сергія Лифаря, українця, що підкорив світ балету і став його символом ХХ ст.

Анна Стен (1908–1993) – одна з найяскравіших зірок золотого віку Голлівуду, чия кар'єра залишила слід в історії світового кінематографа. Відома своєю загадковою красою та неперевершеним талантом, вона здобула популярність ще в Європі, перш ніж підкорити Голлівуд.

Походила майбутня зірка з київської театральної родини Фесак-Судакевичів. Батько Анни Петро Фесак сам походив з козацького роду, у м. Києві мав кар'єру професійного танцівника балету, театального художника та режисера-постановника. Тому не дивно, що юна Анна перейняла потяг до творчості і сцени ще з раннього дитинства [6].

Батько дівчини рано помер, тому торувати шлях до зірок вона намагалася самостійно. І поєднувала навчання з роботою та аматорською грою у різних театральних гуртках м. Києва. Так, в одній з вистав «Брати Карамазови», її гра привертає увагу Костянтина Станіславського. Саме він влаштував Анні прослуховування в Московській кіноакадемії, яку вона успішно закінчила та згодом грала в театральних виставах [7].

Псевдонім «Стен» залишився від чоловіка, з яким Анна побралася в середині 1920-х рр. І з цим же псевдонімом акторка дебютувала в головній ролі у стрічці 1927 р. «Дівчина з коробкою» Бориса Барнета. Утім, фільм демонструвався не лише в СРСР, але й у Європі та США, що згодом позитивно вплинуло на її кар'єру.

Проте життя радянської акторки не відповідало її званню, оскільки в «червоному домі» поняття мистецтва ніколи не виходило на перший план, про що свідчать численні трагічні історії українських митців. У 1931 р. Анні випадає шанс знятися за кордоном. Уже не німий, а звуковий фільм Федора Оцепа «Убивця Дмитрій Карамазов» за мотивами Ф. Достоєвського мав величезний успіх у Європі та Америці. Тут – може, й востаннє – Анна Стен найпотужніше продемонструвала силу свого драматичного таланту. Ексцентричність, чуйність і наївність, утілені в образі Грушеньки, досі залишаються головною окрасою творчого шляху актриси [3].

Саме успіх у Європі призвів до стандартної радянської кампанії з дискредитації акторки, яка починалася зі звичайної критики в газетах. Через хвилю цькування у СРСР Анна вирішує не повертатися на рідну землю та залишитися в Німеччині. Після цього на території СРСР її ім'я стали замовчувати.

Мовчав союз, але творчі здібності Анни запримітили у США. Агент кіномагната Семюеля Голдвіна, який помітив талант акторки у німецькому кіно, підписав зі А. Стен контракт. Хоч і жінка не розмовляла англійською, що ускладнювало її появу в звукових картинах. Попри це, з самого початку режисер мав величезну віру у Стен та взявся інвестувати у неї: особисто займався з новою зіркою англійською мовою та акторською майстерністю [9].

Так зірка «засяяла», почалися контракти за контрактами і головні ролі у фільмах «золотого віку»: «Нана» (екранізація роману Еміля Золя), «Ми живемо знову», «Шлюбна ніч» та інші. Творчий «спадок» Стен становить понад 30 фільмів. Хоча велика частина з них загубилася, ті стрічки, що збереглися, навічно закарбували її талант – талант українки, яка не замовчувала свого походження, хоч на Батьківщині про неї майже не згадували. «Їй випало жити в епоху, коли кіно як окремий жанр ще не сформувалося,... Їй випало народитися не в Берліні, не в Нью-Йорку – тогочасних столицях кінематографа. Їй довелося все життя боротися за право бути на сцені, рівноцінно показуючи свій талант...» – пише один з

авторів проєкту «Повага», Сергій Осока, який розповідає про талановитих українців, забутих у віхах історії [3].

Василь Авраменко (1895–1981) – хореограф, актор, дослідник, режисер, перший представник української діаспори, котрий прославив український народний танець і фільмографію за межами України. Виступи перед світовими главами держав, натхнення до танцю діаспори та пересічних глядачів, блискуча кар'єра в молодому віці, все це стало шляхом В. Авраменка, української зірки світового масштабу.

Народжений на Черкащині, Василь ще з раннього віку став сиротою, тому змушений був працювати та торувати собі життєву дорогу. Так юнак опинився у м. Мінську, і там же проходив реабілітацію післявоєнних поранень Першої світової. У частині серед таких же військових В. Авраменко організовує свою сценічну «труп» танцю, комедії та співу, виступаючи не лише перед звичайними військовими, а й перед керівництвом (навіть перед Симоном Петлюрою, який в той час навідував військову частину). Помітно, що у таких простих ситуаціях відчувається хист до режисури і творчості майбутньої зірки. Але спочатку В. Авраменко був налаштований на військову кар'єру [4].

У 1917 р. йому на віхах революції вдається поспілкуватись з генеральним військовим секретарем Генерального секретаріату Центральної Ради Симоном Петлюрою, який запевняє його в здатності до мистецтва і радить спробувати себе у драматичній школі. Хоча, юнак розповів, що висулювався до поручника, отримав медалі та прагне стати генералом. Хто зна, як би склалася доля талановитого українця, якби він не прийняв рішення таки вступити до драматичної школи. Василь Авраменко мав тягу до театру, до драматургії та, насамперед, до танцю, який наче линув і вабив митця до своєї царини. Танець проявлявся у кожній ролі і згодом таки вийшов на передній план. Після закінчення драматичної школи в м. Києві, Василя прийняли до театру М. Садовського. Будучи в таборі для військовополонених у Польщі на початку 1920-х рр., В. Авраменко створює немислиме – власний вишкіл танцю для охочих (від простих солдатів до старшин) [1].

Згодом танцівник відкриває школи народного танцю у містах Львові, Луцьку, Рівному, Холмі та Кременці. Далі в Чехії та Німеччині. З 1925 р. він переїхав до Канади, а в 1928 р. – до Америки, де також відкрив школи хореографії, яких налічувалося близько п'ятдесяти [4].

Основним досягненням В. Авраменка стали його блискучі постанови, а саме: «Козачок подільський», «Гопак колом з вільним сольом», «Гречаники», «Коломийка-сіянка», «Великдень на Україні», «Чумаки» та понад 30 інших культових постановок [6].

Не можна оминути того факту, що більшість постановок В. Авраменка були скеровані на збори коштів для першого звукового українського фільму. Нездійсненою мрією залишилась світова екранізація «Наталки Полтавки» І. Котляревського, яка була чи не найулюбленішим твором митця. Найвидатнішою роботою В. Авраменка виявився фільм «Тріумф українського танцю», у який режисер, танцівник та перший представник української діаспори вкладав десятки років своєї праці [4].

Таким чином, українці повертають свою історію. Зусюди ми знаходимо переплетені нитки різних подій, персонажів, напрямів. Сьогодні, як ніколи, актуальним є говорити про те, що так майстерно хотіла приховати від нас радянська влада, говорити про те, чого колись соромились чи не знали. В даній статті розглянуто лише невелику краплину досягнень тих українців, які творили в театральному мистецтві, збагачували культурний світ українським вкрапленням і були забуті, бо перебували в еміграції. Цих «тіней забутих предків», ще багато «блукає» під «колесами» нашої історії, але ми маємо обов'язок і мету говорити про них, пишатися ними і прагнути показати багатогранність і невпинність до праці, виокремлюючи неординарні таланти нашої нації.

Список використаних джерел

1. Кузьмінчук Т. (2021). Соратник Петлюри, який прославив гопак на весь світ. Локальна історія. 6 травня. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/soratnik-petliuri-iaakii-proslaviv-gopak-na-ves-svit/>
2. Мельник О. (2018). Сергій Лифар – українець до кінця. Наші Друзі. 27 грудня URL: <https://web.archive.org/web/20181227150938/http://www.ukrcenter.com/література/-/26042-1/СЕРГІЙ-ЛИФАР---УКРАЇНЕЦЬ-ДО-КІНЦЯ>
3. Осока С. (2017). Анна Стен – перша голлівудська зірка українського походження. Повага. 2 серпня. URL: <https://povaha.org.ua/anna-sten-persha-hollivudska-zirka-ukrajiinskoho-pohodzhennya/>
4. Пахолків А. (2021). Українські діячі хореографічного мистецтва ХХ століття за теренами України: Василь Авраменко, Серж Лифар, Валентина Переяславець. *100 років української культури в екзилі: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції*, Київ, 9–10 грудня 2021 р. С. 204–206. URL: https://nakkkim.edu.ua/images/vidannya/Konferencii/Konferensiya_100_rokiv_ukrainskoi_kultury_v_ekzyli.pdf
5. Рудяченко О. (2023). Серж Лифар. 2. Вигнаний Прометей. *Укрінформ*. 2 квітня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3689093-serz-lifar-2-vignanii-prometej.html>
6. Танцює Василь Авраменко [відео]. Нора Fest. URL: <https://youtu.be/R2DWkkZctMl>
7. Шилова А. (2023). Жінка з афіші: Київський тиждень критики опублікував афішу з Анною Стен. *Суспільне Культура*. 7 вересня. URL: <https://susilne.media/culture/567099-zinka-z-afisi-kiiyskij-tizden-kritiki-opublikuvav-afisu-z-annou-sten-rozpovidaemo-pro-ukrainsku-zirku-gollivudu/>

ПЕРЕЙМЕНУВАННЯ ТА ПАМ'ЯТЬ: ЯК ХАРКІВ ФОРМУЄ НОВІ МІСЦА ПАМ'ЯТІ ПІСЛЯ 2022 РОКУ

Якуба Олександр

*Харківський національний університет
імені Василя Назаровича Каразіна (Україна)*
oleksandr.yakuba@student.karazin.ua

Після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну міський простір Харкова зазнав значних змін, зокрема у сфері топоніміки. перейменування вулиць, проспектів та інших урбанонімів стало не просто актом виконання законодавчих норм, а важливим процесом переосмислення колективної пам'яті та формування національної ідентичності. Використовуючи концепцію *lieux de mémoire* (місць пам'яті) французького історика П'єра Нора, можна розглянути цей процес не лише як адміністративний акт, а як механізм конструювання історичного наративу.

Метою дослідження є аналіз процесу перейменування топонімів у Харкові після 2022 року як механізму формування нових місць пам'яті. У цьому контексті використовується концепція П'єра Нора, яка дозволяє зрозуміти, як топонімічні зміни впливають на колективну пам'ять та ідентичність міського простору.

Об'єктом дослідження є топонімічні зміни, що відбулися в Харкові після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну. Ці зміни мають не лише адміністративний, а й символічний характер, оскільки вони відображають трансформацію суспільної свідомості.

Предметом дослідження виступають соціокультурні та політичні чинники, що визначили процес перейменування топонімів у місті. Важливо простежити, як ці зміни впливають на формування історичної пам'яті та конструювання нової ідентичності мешканців.

Наукова новизна роботи полягає у застосуванні концепції *lieux de mémoire* П'єра Нора до аналізу перейменувань у Харкові. Це дає змогу розглядати перейменування не лише як технічну зміну назв, а як частину ширшого процесу деколонізації та формування національної пам'яті. Таким чином, дослідження дозволяє краще зрозуміти, як топонімічна політика стає інструментом символічного переосмислення міського простору.

П'єр Нора у своїй фундаментальній праці «*Les Lieux de Mémoire*» показав, що традиційна жива пам'ять поступово замінюється створенням спеціальних символічних місць – місць пам'яті. Ці місця можуть бути матеріальними (монументи, музеї, назви вулиць) або нематеріальними (історичні дати, офіційні ритуали, національні міфи). Перейменування топонімів є яскравим прикладом такої трансформації, коли міський простір стає ареною боротьби за символічне значення.

Починаючи з травня 2022 року, у Харкові було ухвалено низку рішень щодо перейменування топонімів, які раніше асоціювалися з радянським минулим або Росією. До ключових змін належать: Московський проспект став проспектом Героїв Харкова, Московський район перейме-

новано на Салтівський, а Білгородське шосе стало Харківським. Вулиця Плеханівська отримала ім'я Георгія Тарасенка, вулиця Державінська – ім'я Дмитра Коцюбайла, а сквер на перехресті вулиці Конторської та провулка Клубного було названо на честь Владислави Черних, тобто топоніми отримали назву від імен героїв російсько-української війни. Проспект Героїв Сталінграда отримав назву проспекту Байрона, вулиця Чкалова стала вулицею Вадима Манька, а вулиця Маяковського була перейменована на вулицю Миколи Хвильового.

Це означає, що місто не просто змінює назви, а символічно переписує свій простір відповідно до нової історичної свідомості та ідентичності. Війна стала ключовим каталізатором змін у топоніміці. Відбувається процес, у якому міський простір «очищується» від символів, що асоціюються з агресором, і водночас наповнюється новими смислами, пов'язаними з боротьбою за незалежність. Це підтверджує думку Нора про те, що місця пам'яті виникають у момент, коли спонтанна, жива пам'ять замінюється осмисленими актами комеморації. Поява вулиць, названих на честь загиблих героїв російсько-української війни, є прикладом того, як суспільство прагне закріпити пам'ять про події, що визначають сучасну національну ідентичність. Військові символи, такі як вулиця Дмитра Коцюбайла чи сквер Владислави Черних, стають важливими елементами, що нагадують мешканцям міста про жертви та боротьбу за незалежність.

Перейменування, що повертають історичні назви, є спробою повернення до «справжньої» історії, що була витіснена імперською політикою СРСР. Нора підкреслював, що такі процеси є ознакою того, що суспільство починає усвідомлено «архівувати» свою пам'ять, щоб створити наратив, який відповідатиме його поточній ідентичності. Якщо слідувати ідеям Нора, то в Харкові ми бачимо не просто перейменування, а спробу закріплення нової пам'яті через простір. Втрачаючи «радянські» і «російські» місця пам'яті, місто створює нові, які відображають сучасну реальність. Це означає, що пам'ять більше не є стихійним процесом – вона стає керованим конструктом, що формує національну свідомість. Перейменування у Харкові – це не просто політичний акт, а структурований процес, який демонструє, як змінюється пам'ять і які нові сенси суспільство хоче закріпити у просторі міста.

Список використаних джерел

1. Нора П. (1999). Франция-память, Санкт-Петербургский университет, 329 с.
2. Про впорядкування найменувань об'єктів топоніміки. Рішення Харківської міської ради від 11 травня 2022 року №258/22.
3. Про впорядкування найменувань об'єктів топоніміки. Рішення Харківської міської ради від 28 лютого 2023 року №358/23.
4. Про впорядкування найменувань об'єктів топоніміки. Рішення Харківської міської ради від 13 червня 2023 року №400/23.
5. Про впорядкування найменувань об'єктів топоніміки. Рішення Харківської міської ради від 13 червня 2023 року №401/23.
6. Про впорядкування найменувань об'єктів топоніміки. Рішення Харківської міської ради від 18 серпня 2023 року №437/23.
7. Про впорядкування найменувань об'єктів топоніміки. Рішення Харківської міської ради від 22 листопада 2023 року №487/23.

ГЕНЕТИЧНИЙ КОД УКРАЇНЦІВ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

**Яременко Владислав
Філіппович Вікторія**

*«Полтавський фаховий коледж нафти
і газу Національного університету*

«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (Україна)

nikasonria@gmail.com

Для нації потрібен свій духовний код, як потрібен генетичний код для всього живого. Українці – це безумовно давня нація, яка складалася на теренах Придніпров'я протягом кількох тисячоліть. Вона має свої особливості: історію, мову, культуру, котрі відрізняють її від інших народів та етносів світу. Відповідно українці відрізняються від інших й своїми психологічними характеристиками, котрі закладені в їх генетичному коді.

Однак генетичний код української нації – це, насамперед, не ДНК, групи крові та психотипи. Це той важливий історичний спадок, який ми обов'язково маємо зберегти як найбільшу святиню.

Понад століття тому академік Михайло Грушевський науково довів, що творцем тисячолітньої княжої України-Русі – могутньої держави європейського середньовіччя – був український етнос.

Наша історія: міфологія, релігія, давнє мистецтво наших предків, душа нашого народу, – усе це є складовими історичного аспекту генетичного коду українців.

Протягом століть одні племена змінювали чи витісняли інших, асимілювалися, один етнос переливався в інший – скіфи, гуни, сармати, слов'яни, половці, татари та інші брали участь у етногенезі українців. Нові дослідження істориків, відкриття археологів постійно змінюють наші уявлення про життя далеких пращурів. Єдине, що ми можемо напевно стверджувати, – це той факт, що наша нація формувала свої основоположні аспекти протягом тисячолітньої історії [1].

У багатьох сім'ях наче найдорожчу реліквію зберігають речі, котрим користувалися їхні родичі навіть сто років тому, листи, спогади... А може саме вони допомагають людям вірити у духовне єднання поколінь. Саме ті вишивки, глечики, пісні не дають розвалитися нашому роду, відроджують давні українські традиції, передають їх від бабусь-дідусів до онуків-правнуків. Адже українські традиції – це не лише шаровари й вишиванки, це мистецтво взагалі, а найголовніше – мистецтво життя [3].

Розглянемо декілька основних складових нашого історичного генетичного коду

Мова. Мова є однією із найважливіших цеглинок у фундаменті кожної нації. Саме у ній відображено і зафіксовано найглибші витоки свідомості народу та його ментальність, закодовано народну мудрість і споконвічні знання. Мова – це генератор і найвища форма патріотизму, ключ до вивчення культури, історії, традицій.

«Нація повинна боронити свою мову більше, ніж свою територію», – говорила Леся Українка. Адже територію можна відвоювати, а коли вмирає мова, то вмирає і нація [5].

Дослідники доводять, що чимало вживаних сьогодні українських слів та мовних коренів були поширені ще у часи трипільської культури, про що свідчать топографічні назви, народні пісні ще праязичницьких часів та наша усна народна творчість, створена досконалою українською мовою. Адже вчені довели, що деякі народні казки та пісні написані декілька тисяч років тому.

Відомий канадський історик українського походження, професор Гарвардського університету Орест Субтельний довів, що українській мові не менше 5 тисяч років. А у 1574 р. польський історик Ян Красінський у книжці «Польща» писав: «Хто опанує українську мову, той здобуде ключ до швидкого вивчення усіх інших слов'янських мов, бо українській мові властиві найтипівіші риси слов'янської лінгвістики» [5].

Протягом століть українську мову намагалися знищити, а українців – змушували її забути, викорінюючи силою. Наші пращури зуміли не просто вистояти, не здатися перед натиском, але і довести усім навколо, що українців не можна зламати ні примусом, ні якимось іншим способом.

Вишиванка. Вишиванка для українців завжди була споконвічним національним символом та свяतिною. Це так званий неофіційний символ українства, що ідентифікує нашу націю, демонструючи її самобутність та унікальність.

Українська вишиванка – це не лише одяг, але й символ національної самосвідомості та спадщини. Її походження сягає глибокої давнини, до часів кочових племен, які заселяли територію сучасної України. Вишиванка вважається найстарішим елементом українського національного костюма. У початковому періоді існування вишиванка виконувала не лише декоративну, а й практичну функцію: вона прикрашала одяг і виконувала захисну роль, відлякуючи злих духів та принижуючи небезпеку. Кожен орнамент мав своє значення та символіку, що передавалося з покоління в покоління.

Сьогодні вишиванка стала важливим елементом української ідентичності та культурного національного символу. Вона вважається не лише модним одягом, а й способом вираження національної гордості, єдності та традицій. Її використовують на різних заходах та урочистостях, щоб відзначити свою приналежність до українського народу та його культури.

Вишиванка передається з покоління в покоління як частина національної спадщини. Вона зберігає в собі традиції вишивання, які мають вікову історію та відображають унікальність кожного регіону.

Звичай та традиції українства. З прадавніх часів до нас ідуть життєва мудрість та настанови щодо способу життя. Вони закладені в українських звичаях, обрядах, фольклорі, адже в них – світовідчуття та світосприймання нашого народу. У них пояснюються та обґрунтовуються взаємини між людьми, цінність духовної культури окремої людини і народу взагалі.

Дуже тісно народна творчість пов'язана із звичаями, що являють собою закони, якими українці керувались щоденно. Дохристиянські звичаї гармонійно переплелися з релігійними, утворивши обряди, які ми маємо на сьогодні: колись Різдво припадало на свято зимового повороту сонця, вісника врожаю та щастя, про що й співається у колядках. У них переплелися мотиви хліборобські, військові, казково-фантастичні, весільні та біблійно-релігійні. [4, 53]

Україна має свій потужний генетичний код. Раніше несправедливо розкрадений, розсіяний по чужих землях і територіях. Ми його потроху повертаємо на круги своя. І лише зберігши його і передаючи прийдешнім поколінням, ми зможемо зберегти нашу таку вистраждану впродовж століть державність.

Багатий скарб звичаїв нашого народу ми отримали у спадок і мусимо зберегти його та, нічого не втративши, передати нашим дітям, щоб не перервався зв'язок поколінь, щоб зберегти генетичну пам'ять нашого народу.

Список використаних джерел

1. Залізняк Л. Генний код українців та їхніх сусідів очима археології <https://tyzhden.ua/hennyj-kod-ukraintiv-ta-ikhnikh-susidiv-ochyma-arkheolohii/>
2. Капіца В.Ф. (2012). Національна світоглядна культура. Книга 2. Кривий Ріг: Видав. центр, 564 с.
3. Плохотнюк Н. Генетична пам'ять дає силу натхненню <https://vechirniy.kyiv.ua/news/2635/>
4. Боряк О. О. (2006). Україна: етнокультурна мозаїка; голов. ред. С. Головка. Київ: Либідь, 328 с.
5. Українська як код нації: чому дітям варто говорити рідною мовою <https://armyinform.com.ua/2020/01/15/ukrayinska-yak-kod-nacziyi-chomu-dityam-varto-govoryty-ridnouyu-movoyu/>

ЛІНГВІСТИКА

METAPHORS IN AMERICAN POLITICAL SPEECHES

Beshlei Olga

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Ukraine)

o.beshlei@chnu.edu.ua

Today, political discourse is one of the most productive types of discourse, thanks to its ability to quickly respond and record changes that occur in language and speech. The realities of socio-political life and the alignment of forces in the power struggle are reflected in political discourse. Since the main characteristic feature of this discourse is a high level of manipulation of people's consciousness, it is essential to determine the mechanisms of political communication. The most optimal tool for analyzing such mechanisms is their study through the prism of conceptual metaphors. The material for the study was modern speeches of American politicians. We analyzed metaphors in speeches, derived our concepts, relying on metaphor, and thus analyzed the features of American culture through linguistic and cultural aspects. First, we will define such key concepts as cognitive metaphor and political speech. In our study, we use a cognitive approach that allows us to look at metaphor as a source that reveals the deep processes of human thinking and a productive way of constructing a linguistic picture of the world. The cognitive theory of metaphor originates within cognitive linguistics. This theory was first presented in the work of J. Lakoff and M. Johnson. According to scientists, the processes of metaphorization are based on procedures for processing knowledge structures – frames and scenarios. The knowledge implemented in frames and scenarios represents a generalized experience of human interaction with the environment – both with the world of objects and with society [4]. This statement suggests that metaphor becomes an essential element in structuring reality. According to J. Lakoff and M. Johnson, there are different typologies of conceptual metaphor, namely three types: orientational, structural and ontological. In their opinion, metaphor can construct human thinking, perception and activity on a par with the fact that metaphor appears not only in language. Structural metaphor means that one concept is metaphorically reproduced in another (*time is money; love is magic*). Orientational metaphors describe a phenomenon using spatial relations: placement above – below, front – back, etc. (*happy is up, sad is down*). Ontological metaphors reflect human experience (*mind is an entity, life is a container*), which scientists attribute to personification.

A political speech is a pre-prepared sharp political speech with positive or negative assessments, justification, specific facts, outlined plans, and the prospect of political changes [1]. A political speech can be a parliamentary speech as a public attempt to convince the audience of the feasibility of a particular idea, measure, or action. For this, original proposals, arguments, unexpected thoughts, emotional presentation, quick reactions, and "framework" of speech etiquette are used. A public speech stimulates the oratorical creativity of politicians because it is always current, and sometimes

it can be unpredictable. Political speeches are almost always sharply publicistic because they contain an affirmation of some idea, view, direction, or ideological position, which inevitably means excluding other views, even if they are not named. The expression of an ideological position, especially to a large audience, always requires pathos, which can be expressed in different ways: by successful, «impactful» periphrases, comparisons and juxtapositions, epithets and metaphors, moral and ethical antitheses, affirmative denials; by repetition of certain ideologues; by hyperboles, by accentuation of individual words and expressions that are appropriate in any situation, by occasional neologisms, by arrhythmic syntax, by expressive intonation. After all, a previously prepared and written political speech should always be designed for live delivery. As a rule, a political speech is successful when it is not read or delivered but is said intelligently [2].

So, let's move on to the practical part of the study. At this stage of the work, we examined the speeches of modern politicians such as Donald Trump, Barack Obama, and Hillary Clinton. Each speech is individual in its subject matter, which allowed us to assess the diversity of conceptual metaphors in the speeches of American political figures.

Among the conceptual metaphors most often found in this subsection, we highlight the following: NATION IS A UNITY, DEFIANCE IS POWER, TIME IS A CONTAINER, LIFE IS A JOURNEY, BELIEFS ARE GUIDES, ACTION IS MOTION, DEMOCRACY IS POWER. Metaphors occasionally found in politicians' texts also play a prominent role since they represent minor details of the people through which the linguistic and cultural aspects are revealed.

Every year, September 11th is the day of remembrance for those who died in the terrorist attack by the Islamist organization Al-Qaeda. The President of the United States, Donald Trump, honored the victims of the 9/11 tragedy with a moving speech *Never Forget* in 2019. He begins his speech with the words «3000 lives that were stolen from us...» naming the number of victims of the tragedy, the innocent souls who committed suicide [5].

The speech begins with the conceptual metaphor *THE DEATH IS LOSS*, which indicates the grief shared by the American people. This is followed by several interrelated metaphors that share and amplify the loss of Americans:

«*That day, the September 11th attack is seared into our soul. It was a day filled with shock, horror, sorrow and righteous fury.*»

September 11th is not an ordinary day for a resident of the United States, but the date of a deadly event on the calendar, reproduced through the concept of *TIME IS A CONTAINER*, which entails *HARM IS A PHYSICAL JOURNEY*. «*The day of the attack engraved in our souls*», «*a day filled with shock, horror, grief and righteous rage*».

Thus, Donald Trump conveys the feelings of any American citizen grieving this day. The world has never experienced such terrorist attacks, and the United States was the first to feel it, with the death of more than three thousand innocent souls. Children, the future generation of bearers of the American dream, «*...suffered a grave loss...*» losing their parents. A terrorist attack is damage caused, expressed through the concept of *HARM IS PHYSICAL INJURY*.

Next was Barack Obama's humorous and thoughtful farewell speech, which occurred at the White House farewell dinner on May 1, 2016 [6]. The title of the speech, which served as the president's final words, «*Obama out*», is the concept of *ACTION IS SELF-PROPELLED MOTION*. Obama demonstrates the end of his reign through action, namely, an exit from the environment of governance. Eight years ago, when Obama began his reign, he characterised it as follows: «... *it was time to change the tone of our politics...*», which serves as the concept of *TIME IS A CONTAINER*.

He had a big job ahead of him, which consisted of changing the political course of the state. Eight years ago, the former president was much younger, active and full of idealism, assessing himself as «*I was a young man, full of idealism and vigor*», which serves as a conceptual metaphor: *THE BODY IS A CONTAINER FOR THE SELF*. Now, the former president «...*just counting down the days till my death panel*», which symbolizes the approach of time in the concept *TIME IS SOMETHING MOVING TOWARD YOU*. To the audience, such a technique seems humorous, while eight presidential years are assessed by Obama himself as a long period in his career and life. Some think that Obama is «giving up» his positions, so he was compared to Justin Trudeau: «*Mr. President, you are so yesterday. Justin Trudeau has completely replaced you. He is so handsome. He's so charming. He's the future*». The Prime Minister was endowed with all the positive external qualities, representing the concept of *THE BODY IS A CONTAINER FOR THE SELF*. Calling and referring to Obama as «yesterday», which implies not being relevant, reflected the concept of *TIME IS A CONTAINER*.

We traced the concept of time in the president's statements: «...*time passes...*» and «...*they've been looking ahead*». This is a metaphor for *TIME IS SOMETHING MOVING TOWARD YOU*. As we found out, the concept of time, *TIME IS A CHANGER*, is also manifested in this way, in combination with the concept *BUSINESS IS THE MOVEMENT*: «*It keeps changing all the time*». Barack Obama talks about the constant changes in the field of American business.

We examined Hillary Clinton's 2016 speech, called *the Recession Speech* [3]. In the 2016 election race, Hillary went through defeat. She dedicates respectful words of gratitude to her party and the voters who trusted her with their votes. She feels proud of her political campaign, which gives rise to the concept *POLITICS IS A BUILDING*: «...*this wonderful campaign that we built together*». This statement gives rise to the following related statement, «*being your candidate has been one of the greatest honors of my life*», which gives rise to the concept *CANDIDACY IS AN HONOUR*.

The key concepts in Hillary Clinton's speech are 'our' and 'we', which give rise to the metaphor *NATION IS A UNITY*: «*Our campaign was never about one person or even one election. It was about the country we love and building an America that is hopeful, inclusive, and big-hearted*». The fate of one election is not an indicator that can be understood from the words of a presidential candidate but an eternal struggle. Clinton sees America as a single whole – her support and support.

The following correlation is observed, common to all politicians: *DEMOCRACY IS POWER*. «*Our constitutional democracy enshrines the peaceful transfer of power*». Clinton sees peace in her voters' acceptance of Trump as their president, as the president of all America, despite the majority's fear of the unpredictability of Trump's rule.

In addition to *DEMOCRACY IS POWER*, it is represented in the concept *DEMOCRACY IS LAW*: «*It also enshrines the rule of law; the principle we are all equal in rights and dignity; freedom of worship and expression*». Also, the metaphorical concept *DEMOCRACY IS ACTION* is used as a call to action: «*Our constitutional democracy demands our participation...*». Hillary Clinton relies on the fact that elections once every four years do not create history – Americans create history, and no matter who the ruler of their state is – it all depends on their potential and desire to build a better state for themselves.

Clinton uses the *LIFE IS A JOURNEY* concept to thank her partners – Annie Holton and Tim Kaine – for their support in a difficult task «...for being our partners on this journey». The next *LIFE IS A JOURNEY* concept is an excerpt from the words of gratitude to the partners in the introductory campaign «*You crisscrossed this country*».

Having assessed and described the metaphors in American political discourse, it is possible to characterise Americans as a nation. In the international arena, America represents itself as something single and united, guided by the concept of *NATION IS A UNITY*, which is repeatedly mentioned in speeches. *POLITICS IS BUILDING*; *DEMOCRACY IS POWER*, *STRENGTH IS POWER*, *THE BODY IS A CONTAINER OF THE TRAILS* – several other frequently used metaphors. Speeches are filled with openness, readiness for dialogue and conversation in the «you» language. Each politician does not single out himself or the government but unites into a common organism.

References

1. Charteris-Black, J. (2014). Analyzing political speeches: Rhetoric, discourse and metaphor. Palgrave Macmillan.
2. Dunmire, PL (2012). Political discourse analysis: Exploring the language of politics and the politics of language. *Language and Linguistics Compass*, 6 (11), 735–751. <https://doi.org/10.1002/lnc3.365>
3. «Hillary Clinton. Full Concession Speech. Election 2016». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=khK9flgoNjQ> (access date 06.02.2025).
4. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press.
5. «NEVER FORGET: President Trump's VERY MOVING Speech». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=gCCWxoCURKY> (access date 06.02.2025).
6. «Obama out». President Barack Obama's hilarious final White House correspondents' dinner speech". URL: <https://sonix.ai/resources/full-transcript-obama-out-president-barack-obamas-hilarious-final-white-house-correspondents-dinner-speech/> (access date 06.02.2025).

ОСНОВИ РИТОРИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДЛЯ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ: СТАТУС, ФУНКЦІЇ

Бортун Каріна

Національна академія внутрішніх справ (Україна)

k.bortun@gmail.com

У сучасному світі, де інформація поширюється з неймовірною швидкістю, а конкуренція в усіх сферах життя зростає, вміння переконливо висловлюватися стає все більш цінним. Юристи, як представники однієї з найпрестижніших професій, постійно стикаються з необхідністю ефективно комунікувати з різними аудиторіями: колегами, клієнтами, суддями, присяжними. Від того, наскільки переконливо юрист зможе викласти свою позицію, залежить успіх справи.

Метою роботи є аналіз ролі риторики в юридичній професії, виявлення основних принципів та прийомів ефективного юридичного мовлення, а також розробка практичних рекомендацій для юристів, які прагнуть підвищити свою ораторську майстерність.

Риторика, як мистецтво переконання, має глибокі історичні корені, тісно пов'язані з розвитком демократії та права. У Стародавній Греції та Римі оратори були не просто мовцями, а впливовими політичними діячами та захисниками. Вони розробляли складні стратегії переконання, використовували різноманітні риторичні прийоми та фігури, щоб впливати на рішення суддів і думки громадян.

Юридична практика того часу була невіддільна від ораторського мистецтва. Юристи мусили не тільки володіти знаннями права, але й вміти переконливо викладати свою позицію, завойовувати довіру присяжних і суддів. Ця традиція збереглася і в подальші історичні періоди, хоча її значення змінювалося залежно від соціально-політичних умов.

Юридична риторика – це особливий вид ораторського мистецтва, який має свої специфічні характеристики. Він ґрунтується на знаннях права, логіки, психології та соціології. Важливу роль відіграє аудиторія. Юрист має враховувати її знання, досвід, попередні уявлення про проблему, а також емоційний стан. Залежно від аудиторії, оратор може використовувати різні стратегії переконання: звернення до розуму, емоцій, авторитетів, особистого досвіду.

Аргументація є фундаментальним інструментом у руках юриста. Але вона як і будь-який елемент промови, підпорядковується принципам та законам риторики. Юристи можуть використовувати декілька видів аргументів (див. Табл. 1):

Табл. 1. Види аргументів

	Логічні		Емоційні		Етичні
---	---------	---	----------	---	--------

До категорії логічних аргументів належить дедукція (виведення конкретних висновків з загальних принципів), індукція (узагальнення окремих фактів для формування загального висновку), аналогія (порівняння різних ситуацій або об'єктів для виявлення спільних рис). До ядра емоційних аргументів належать апеляція до співчуття, тобто створення образу жертви, викликання співчуття у слухачів; апеляція до страху, тобто підкреслення негативних наслідків, якщо не буде прийнято бажане рішення; апеляція до гордості тощо. Етичні аргументи підкреслюють вибір справедливого рішення для всіх сторін, посилення на загальновизнані моральні норми.

Велику роль у побудові переконливої промови юриста відіграє правильна її побудова. Для цього необхідно використовувати закони риторики. На етапі концептуального закону сформульована чітка, лаконічна та зрозуміла теза; підбираються переконливі аргументи, які спираються на факти, норми права та логіку. Закон моделювання аудиторії допомагає адаптувати промову до рівня знань та інтересів аудиторії, врахувати емоційний стан. Стратегічний закон це визначення мети (переконати суддю, викликати співчуття у присяжних), завдань та надзавдань, планування виступу. Тактичний закон втілює в життя стратегію, побудовану на основі попереднього закону. Під час мовленнєвого закону формується чітка та ясна промова, без зайвого емоційного забарвлення та з правильним використанням юридичних термінів. Закон ефективної комунікації дозволяє знайти зв'язок з аудиторією. Врешті-решт системно-аналітичний закон дозволяє проаналізувати свій виступ, виділити помилки та досягнення.

Загалом, риторика є не просто набором прийомів і технік, а важливою складовою професійної культури юриста. Вона дозволяє юристу вийти за межі формальних знань законів і стати справжнім майстром слова, здатним впливати на людей і змінювати світ. Отже, риторика є невід'ємною складовою професійної діяльності юриста. Володіння основами ораторського мистецтва дозволяє юристу ефективно комунікувати з різними аудиторіями, переконувати, впливати на рішення, а отже, досягати успіху в своїй професії.

Список використаних джерел

1. Бортун К. О. (2024). Контроль у системі імперативності: статус, функції. *Технологія-2024: матеріали міжн. наук.-практ. конф.* 24 травня. 2024 р., м. Київ. / укладач Є. І. Зубцов. Київ: Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. С. 339–340.
2. Бортун К. О. (2017). Транспозиційні особливості імператива у сфері способово-темпоральних форм (на матеріалі української мови). *Одеський лінгвістичний вісник: Науково-практичний журнал*. № 9. Т. 2. С. 65–69.
3. Бортун К. О. (2024). Комунікація та спілкування: функційно-поняттєві особливості. *Збірник тез доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції з економічних та гуманітарних питань. У 2-х томах. Т. II.* Дніпро: ДВНЗ УДХТУ, 2024. С. 181–183.
4. Бортун К. (2022). Мовні засоби експресивності в жіночих періодичних журналах. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*. Том XIII: Утилітарна цінність наукових досліджень / [Ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль. Херсон: Посвіт. С. 164–167.

5. Бортун К. (2024). Вимога як специфічний тип категоричного спонування в офіційно-діловому стилі. *Філологічні студії та перекладознавчий дискурс* (м. Івано-Франківськ, 14 березня 2024 року). Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ ЗВО «Університет Короля Данила». С. 247–250.
6. Бортун К. О. (2021). Семантико-прагматичні та функційні особливості прохання в офіційно-діловому стилі. *Мова і право*. Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару. 27 жовтня 2021 року, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ / За заг. ред. А. В. Колесник, І. В. Царьової. Дніпро: ДДУВС, С. 14–16.
7. Бортун К. О. (2024). Лінгвістичні вектори формування архітекτονіки сучасного молодіжного дискурсу. *Іншомовна підготовка працівників правоохоронних органів та фахівців із права: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 16 трав. 2024 р.)* / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ. С. 15–19.
8. Коноplenko O. P. (2021). Аналіз публічної політики і державні рішення / О. П. Конотопенко, С. А. Лапшин, О. Є. Остапенко. *Регіональні студії*. Ужгород, Видавничий дім «Гельветика». Вип. 27. С. 39–42.
9. Bortun, K., Chekaliuk, V., Kravchenko, O., et al. (2024). Detection of Typical Aggressive Lexical Markers through Authorisation of Publicistic Texts. *Forum for Linguistic Studies*. 6(6): 172–183. DOI: <https://doi.org/10.30564/fls.v6i6.7051>
10. Myroslava Chesakova, Karina Bortun, Viktoriia Lohvynenko, Valerii Molotai and Nataliia Tymoshyk. Enhancing Social Protection Policy for Internally Displaced Persons in the Context of War. [ref]: vol.21.2023. available at: <https://refpress.org/ref-vol21-a105>
11. Weber. M. (1991). From Max Weber: Essays in Sociology, ed., with an introd H. H. Gerth and C. Wright Mills. Routledge, London. 232 p.

РЕАЛІЗАЦІЯ ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ ТЕРМІНІВ НЕЙРОНАУКИ ЧЕРЕЗ МЕТАФОРУ (НА ПРИКЛАДІ ОДНОКОМПОНЕНТНИХ ТЕРМІНІВ НЕЙРОНАУКИ)

Виклюк Анна

Буковинський Державний Медичний Університет (Україна)
vykliuk.anna@bsmu.edu.ua

Зв'язок фахової мови та питання номінації є дуже тісним. Номінація як творення і надавання назв фрагментам дійсності [1, с. 791] таким як відчуття, уявлення, поняття, що в свою чергу відображають предмети й ознаки об'єктивного світу [6] – це прояв номінативної функції мови. Ця функція, у свою чергу, є основною функцією фахової мови, позаяк терміни є ключовою її частиною. Поняття «термін» позначає слово чи словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття певної галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя, тощо [1, с. 1444]. А, відтак номінація як засіб творення термінів є одним із ключових аспектів фахової мови.

Процес і види номінації визначаються по-різному і охоплюють різні сфери мовознавства. У роботах таких мовознавців як Л. Шутак, Л. Приблуда, О. Терханова, С. Жарко, Е. Івашкевич та Н. Михальчук згадуються два основні види мотивації: первинна та вторинна. Первинна номінація вважається основною і привласнює мовне значення об'єктові, який ще не має імені. Вторинна номінація є похідною і надає назву тим об'єктам навколишньої дійсності, які вже мають певне ім'я [5, с. 71]. Як у своїх роботах зазначають, Л. Шутак, Е. Івашкевич та Н. Михальчук, процеси вторинної номінації переважають над первинними. Це пов'язано з економічністю мовних засобів, яка проявляється у позначенні явищ, що виникають, за допомогою вже наявних лексичних одиниць (наявної номінації), які зазнають незначної модифікації [8, с. 72]. Виникнення нових назв на основі попередніх і називають вторинною номінацією, і базується така номінація на встановленні зв'язків між двома об'єктами оточуючої реальності, або більшою кількістю таких об'єктів [4, с. 114]. О. Терханова та С. Жарко зазначають, що вторинна номінація є носієм внутрішньої форми нового значення, що опосередковане змістом її складників. Емоційно-експресивні та соціальні чинники відіграють важливу роль у її створенні, а її поява у мові визначається їх інформативними та образно-оцінними властивостями. Вони також виявили, що «характер, тип, структура мовної номінації, її емоційно-експресивні, стилістичні та інформативні властивості зумовлюються типом текстової комунікації як певного різновиду творчої мовної діяльності, способу мовомислення» [3, с. 130]. Вторинна мотивація є стилістичною та її значення розкривається в певному контексті [5, с. 68].

Вторинна номінація реалізується у різний спосіб. Серед найбільш уживаних шляхів творення вторинної номінації виділяють метафоричний та метонімічний. Метафора та метонімія є одними з головних засобів творення нових лексичних одиниць у художній сфері (І. Бабій), медичній

сфері (Л. Шутак, Г. Морозова), медіа та публіцистиці (О. Терханова, С. Жарко, В. Зайцева), військовій сфері (М. Баган, Б. Коваленко), лінгвістичній сфері (О. Войцева, В. Тожиєва) та інших. Окрім цього О. Войцева та В. Тожиєва згадують термінологізацію (перенесення слів загальнозвуженої мови в ряди термінів, або ж перенесення термінів з однієї галузі в іншу [7, с. 123]) як реалізацію вторинної номінації у своєму дослідженні [2, с. 12], а Л. Шутак і Г. Навчук відзначили також суфіксацію як спосіб реалізації вторинної номінації для творення професіоналізмів медичної сфери української мови [9, с. 90].

Зі 100 однокомпонентних термінів, відібраних з науково-популярної літератури методом загальної вибірки, 18 були утворені за допомогою вторинної номінації та реалізовані через метафоризацію, як показав етимологічний аналіз цих термінів. До прикладу, англійський термін *nerve* (нерв) походить від грецького *neura*, яке означає «струна, тятиву». Вочевидь, зовнішня подібність нервів на струни чи тятиву при автопсії мотивувала назву цього компоненту людської нервової системи. Таким чином, вторинна номінація терміну *nerve* була реалізована за допомогою метафори. Подібним чином був утворений і термін *pons* (міст) – в латинській мові це слово мало значення «міст». Вторинна номінація деяких захворювань нервової системи також була реалізована через метафору, наприклад *seizure* (судом), яке спочатку означало захоплення території, що подібне до того, як судом захоплює тіло, чи *stroke* (інсульт), який походить від *strike* (вдаряти). Інсульт вражає мозок так само раптово, наче удар. Іншими такими термінами є *dendrite*, *thalamus*, *fornix*, *amygdala*, *glia*, *axon*, *ganglion*, *brainstem*, *cortex*, *autism*, *depression*, *spike*, *hippocampus*, *reflex*. Ці терміни пов'язані передусім зі структурою нервової системи, в основному тому, що її компоненти мали зовнішню подібність з іншими, вже названими об'єктами навколишньої дійсності.

Отже, реалізація вторинної номінації через метафору присутня зокрема в однокомпонентних термінах нейронауки і складає майже п'яту їх частину. Ці терміни найбільше пов'язані з найменуваннями компонентів нервової системи. Причиною цьому найімовірніше є їх зовнішня подібність до вже названих об'єктів навколишньої дійсності.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 (2005). Уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, VIII, 1728 с.
2. Войцева О. А., Тожиєва В. В. Вторинна номінація як спосіб творення польської лінгвістичної термінології. *Мова*. 2021. Вип. 36. С. 11-17.
3. Жарко, С., Терханова, В., Вторинна номінація як компонент газетно-журнальної публіцистики. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. Вип. 3(39), С. 126-133.
4. Михальчук Н. О., Івашкевич, Е. Е. (2023). Associative signs in the process of secondary nomination. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Вип. 17(85). С. 112–117.
5. Приблуда Л. М. (2022). Первинна та вторинна номінація: лінгвістичний статус. *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*. Вип. 1. С. 68-73.
6. Тлумачний словник української мови. 2020. [Електронний ресурс] URL: <https://slovnyk.ua>.
7. Томіленко Л. М. (2015). Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови. Івано-Франківськ : Фоліант, 160 с.

8. Шутак Л. (2014). Вторинна номінація як проблема сучасного теоретичного мовознавства. *Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія : Філологія (мовознавство)*. Вип. 20. С. 68–74.
9. Шутак, Л., Навчук, Г. (2022). Вторинна номінація в медичному дискурсі з погляду когнітивно- комунікативних стратегій. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. Спільний українсько-румунський науковий журнал. (АПСНІМ)*. Вип. 2(34), Р. 86–90.

FUNCTIONAL FEATURES OF HYPERBOLE IN THE SPEECH OF A TRICKSTER CHARACTER (BASED ON THE MATERIAL OF NEIL GAIMAN'S COLLECTION 'SCANDINAVIAN MYTHOLOGY')

Вітвіцька Наталя

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)

n.vitvitska@chnu.edu.ua

In literary discourse, a character representation incorporates a number of factors, being personality, physical appearance, surroundings, social connections, self-perception and interaction with others. Taking into consideration all of the factors mentioned above, a person's speech is a key indicator that not only conveys information but also defines their nature, revealing deeper aspects of their personality and intent. One of the most powerful and multifaceted characters in literature is the trickster, an archetype renowned for his shrewdness, craftiness and mischief.

The myth of the trickster has been recognised in various artistic and literary traditions and manifests themselves in ancient legends, myths and modern narratives. Neil Gaiman's *Norse Mythology* presents a modern interpretation of Scandinavian myths, with the trickster god Loki as its protagonist. By analysing the use of hyperbole in Loki's speech, this study seeks to show that exaggeration functions as a stylistic device that enhances his role as a trickster, his relationship building, and the overall tone of the narrative.

Scholarly interest in the figure of the trickster is reflected in the works of many researchers, including D. Brinton (1868), F. Boas (1898), P. Radin (1999), M. Eliade (1987), K. Kerényi (1999), C. Jung (1991), K. Levi-Strauss (2001), E. Meletinsky (1994), M. Lipovetsky (2009), W. Turner (1983) and others. Among the most recent studies is M. Turchyna's work «*The Trickster Archetype and Its Embodiment in the Artistic Images of Kozlo and Malanka*» [4], which analyses the representation of the trickster character in Ukrainian folklore. Based on this, the present study aims to examine the functional features of hyperbole in Loki's speech, highlighting its influence on the style and structure of Gaiman's «*Norse mythology*» narrative.

Providing more detail on this, the word 'trickster' was first coined by anthropologist Daniel Brinton in 1868 to depict witty and deceptive characters common in folk tales and legends of indigenous population in North America. However, it was the American anthropologist Paul Radin who introduced this figure into scientific discourse by highlighting its role in the cultural context of Winnebago Indian mythology [4].

In ancient mythology, tricksters often appear as rebels who question social norms and, in turn, contribute to reshaping of social rules. To continue with, this type of character has no respect for established rules and is guided by individual aspirations and instincts, often resulting in chaos that causes consequential cultural change. To achieve their intended results, tricksters place reliance on deception, manipulation, intimidation, shape-shifting, and

the ability to constantly alter their appearance and character traits and frequently they end up saving the world, having had the opposite intentions [1]. Some of the most famous trickster characters being investigated by numerous researchers include Anansi, a character from African folklore who appears in Neil Gaiman's novel *«Sons of Anansi»*; the legendary Monkey King from Chinese mythology, the model character for the anime series *«Dragon Ball»*; and Loki, the Norse god of mischief who gained widespread recognition for his appearance in the Marvel Cinematic Universe.

One of the determining language properties of the trickster is the use of hyperbole, which functions both as a tool for manipulation and as a means of reinforcing the character's eccentricity. K. Lototska defines hyperbole as 'a humorous technique that exaggerates a spectacle or creates the effect of ridiculousness, relying on excesses and/or mockery to evaluate reality, through verbal irony'. The scholar also notes that hyperbole has the ability to 'expand and magnify reality', which makes it a particularly effective tool in shaping a unique way of perceiving and representing the trickster's world [2].

Nevertheless, hyperbole is not to be considered equivalent to deception, as the speaker does not intend to misdirect the listener, who is typically cognisant of the exaggeration and can deduce the actual state of affairs. Rather, the speaker «juggles» facts and meanings and which reinforces his role as a witty manipulator, provocateur, and agent of chaos [5].

Neil Gaiman's *«Norse Mythology»* skilfully captures Loki's inclination toward the application of hyperbole, displaying him as a disruptive figure that literally manipulates perception with words. For instance, his statement *«I am burdened with glorious purpose»*, elevates his human nature to a divine mission, even if his actions are prone to be erratic and disorderly. This hyperbole is consistent with traditional trickster figures who reframe narratives to exploit for their own agendas.

Moreover, Loki occasionally shows a tendency to use hyperbole as a tool of fear and propaganda. In Gaiman's retelling, he proclaims, *«You have no idea what I'm capable of!»* [3], leaving the extent of his power unclear but hinting at it being limitless. Such statements create uncertainty and make Loki an unpredictable force in the story. Similarly, his assertion, *«I'm gonna burn this place to the ground»* [3], exemplifies hyperbolic threats meant to instil fear or assert dominance rather than convey literal intent.

In addition to self-glorification, Loki uses hyperboles for expressing irony and ridicule. Mocking divine authority, he said: *«The idea that your little club decides the fate of trillions of people across all of existence at the behest of three space lizards, yes, it's funny»* [3]. Here, the humorous depiction of the imagery of 'space lizards' and the systems of 'trillions' serves to discredit the authority of those who exert dominance, revealing the trickster's role in questioning established power structures.

To sum up, hyperbole is a core instrument in trickster rhetoric, allowing characters like Loki from *«Norse Mythology»* to distort people's perceptions, defy authority, and elevate their own importance. By deliberately reconstructing reality, Loki's exaggerated rhetoric balances humour and threat, increasing his influence and power to catalyse change. Ultimately, the use of

exaggeration in the Trickster's speech not only enriches the character's development, but also highlights deeper cultural themes of power, deception, and the fluidity of truth.

References

1. Danišová N. (2022). Notes on the trickster as a literary character in archnarratives. A brief initial analysis. *Ars Aeterna*. Vol. 14, no. 1. P. 21–35. URL: <https://doi.org/10.2478/aa-2022-0003> (date of access: 23.02.2025).
2. Fedyna M. (2019). Hyperbole as one of the means of expression of linguistic impoliteness in the American late-night talk show «Real Time with Bill Maher». *NaUKMA Research Papers. Linguistics*. Vol. 2. P. 44–50. URL: <https://doi.org/10.18523/2616-8502.2019.2.44-50> (date of access: 23.02.2025).
3. Gaiman N. (2018). *Norse Mythology*. Large Print Press. 320 p.
4. Turchyna M. (2022). The archetype of the trickster and its embodiment in the artistic images of Goat and Malanka (on the example of the oratorio of Hanna Havrylets «Barbivska Kolyada»). *The Culturology Ideas*. No. 22 (2'2022). P. 102–111. URL: <https://doi.org/10.37627/2311-9489-22-2022-2.102-111> (date of access: 23.02.2025).
5. Wales K. (2011). *A dictionary of stylistics*. 3rd ed. London; New York : Routledge, 496 p.

ТЕКСТОТВОРЕННЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПОСТМОДЕРНІЗМУ І ПОСТКОЛОНІАЛІЗМУ

Юлія Головащенко

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)*
yu.holovashhenko@chnu.edu.ua

Микола Прохоров

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)*
m.prokhorov@chnu.edu.ua

Нинішній етап розвитку наукової думки тяжіє до продуктивних інтервенцій та методологічних асиміляцій серед суміжних галузей досліджень. У цьому світлі, досить плідною є асиміляція широких наукових термінів у вузькі площини окремих сфер знань. До прикладу, загальноісторичні періоди постмодернізму і постколоніалізму отримують значну увагу з боку літературознавства і лінгвістики, оскільки кожний історичний період зумовлює панування певних ідеологічних наративів і епістеміологічних парадигм, які проявляються у слові як найбільш проявленій одиниці мови. З одного боку, постмодернізм і постколоніалізм – це інтелектуальні течії, що виникли як реакції на глибокі історичні зрушення. Обидва напрями виникли на тлі кризи традиційних метанаративів, але їхнє походження пов'язане з різними контекстами: постмодернізм – із розчаруванням у просвітницькому раціоналізмі, постколоніалізм – із необхідністю переосмислення спадщини колоніалізму. Водночас, вплив постмодернізму і постколоніалізму яскраво відображається у мові та продуктах мовної діяльності, а саме текстах, та особливостях творення цих текстів з огляду на тогочасні панівні ідеологічні імперативи.

Постмодернізм, сформований у другій половині ХХ століття, розгортає критику західної раціональності, відкидаючи ідею універсальної істини. Ця течія розвивалася в рамках внутрішнього осмислення західної культури та її інтелектуальних традицій. У часовій перспективі постмодернізм слідує добі модернізму, епосі елітарного мистецтва, що й зумовлює характер його реакції – абсолютне культурне знецінення, деструкція культурних форм і виявів, культурна еклектичність з елементами пародіювання, переплетення, гібридизація та перверсія, загальний культурний колапс і занурення в мейнстрим.

Постмодернізм доцільно експлікувати як тип мислення, умонастрій, зумовлений специфічними умовами постіндустріального інформаційного суспільства, в якому панують капіталістичні засади масового споживання [5, с. 350]. Загальний культурний занепад, втрата віри у знання, правду й цінності і масштабне поширення впливу мас-медійного консумеризму [3, с. 130] відображають «стан постмодерну» (Ж.-Ф. Ліотар) – ситуації дифузії особистісного і культурного, що супроводжується

гострими відчуттями невизначеності і невпевненості (indeterminacy and insecurity) [12, с. 3].

І. А. Бехта вважає доречним розглядати художній постмодерністський дискурс «у контексті презумпцій його креативного потенціалу, закладення у ньому тенденцій розгалуження змісту, нелінійності, ризоматичності у способі організації зв'язності і когерентності тексту, можливості внутрішньої іманентної рухомості та інтерпретаційного плюралізму» [3, с. 131]. Цей підхід цілком корелює із сутністю постмодернізму як художньо-мистецького, соціокультурного і літературного явища, яке пропагує засади культурної еkleктики і плюралізму, децентрованого і дефрагментованого світобачення, відмови від раціонального мислення, руйнації стереотипів і гри, що витворює симульовану реальність (симулякр) і стирає межі між фіктивним і реальним світом.

Постмодерністське текстотворення супроводжується не лише виникненням літературно-художнього твору, але й своєрідного текстового простору. У межах цього простору виформовується смисл, сутнісна особливість якого полягає у самовідтворенні і подальшому самопродукуванні [2, с. 4]. Постмодерністське текстотворення керується трьома принципами:

1) наративно-ризоматичним, що зумовлює нелінійну організацію цілісності ХТ, виформовує асиметричну і децентралізовану структуру ХТ й актуалізується композиційними прийомами діалогічності, амбівалентності і постмодерністської чуттєвості;

2) ідеологічно-змістовим, що передбачає динамічну трансформацію змісту ХТ внаслідок панування мовної гри й реалізується стилістичними прийомами мовних аномалій, порушення мовних норм й абсурду;

3) когнітивно-семіологічним, що відтворює контраст між світами в ХТ і витлумачує іронічну природу письма ХТ за допомогою прийомів метаболи, симулякру, пастишу, епістеми, докси, бажаної машини [2, с. 4-8].

Відсутність текстової статистики, преференція спонтанного письма, трансформація наративних форм [1, с. 20] – увесь постмодерністський методологічний еkleктизм сприяє аструктурності, деструктивності, хаотичності, нівелювання, спонтанності, фрагментації та міфологічного колажу в процесі текстотворення.

Тепер звернімо увагу на особливості постколоніалізму, який бере свій початок у боротьбі за деколонізацію. Він не просто критикує європоцентризм, а прагне відновити голоси народів, чії історії, мови та культури були спотворені або витіснені колоніальними дискурсами. Едвард Саїд у своїй праці «Орієнталізм» (1978) показав, як Захід конструював образ Сходу для виправдання своєї домінації [10]. Головна спільна риса постмодернізму й постколоніалізму полягає у їхній критиці усталених дискурсів і недовірі до універсальних істин. Однак, вони суттєво різняться методологічно. Постмодернізм часто використовує іронію та грайливість, відмовляючись від чіткої позиції, тоді як постколоніалізм має більш ангажований характер, оскільки безпосередньо пов'язаний із питаннями соціальної справедливості та історичної відповідальності [11].

Особливості текстотворення під впливом постколоніалізму мають досить характерну особливість – тексти, а саме їхні формальні і лінгвіс-

тичні параметри, намагаються кинути виклик імперській владі, ідеології, субординації, монолінгвізму та придушенню національно-етнічної диверсифікації [8, с. 12-13]. Відтак, творення тексту супроводжується, здебільшого, використанням найбільш уживаних жанрів, до прикладу, роману, автобіографії, класичної поетичної форми, та їхнім подальшим викривленням – мімікрією. Це приводить до жанрового «злиття» (fusion) та амбігуативності жанрової ідентифікації [9, с. 3].

У постколоніальний період автори активно звертаються до тем, які раніше були забороненими або маргіналізованими. Це включає переосмислення історичних подій, національної ідентичності та культурної спадщини. Наприклад, дослідження сучасної української прози для дітей та юнацтва долає попередні обмеження, впроваджуючи нові теми та проблематику [6]. У творах англomовних авторів, до прикладу, прослідковується висвітлення складних тем амбівалентної постколоніальної свідомості, відлуння імперіалізму в постколоніальному суспільстві, соціальної реконтекстуалізації, централізації маргінальних територій, а також соціально-особистісного відчуження [4, с. 7].

Постколоніальні автори часто відхиляють колоніальні мовні норми (аброгація) або адаптують їх під місцевий контекст (апропріація) [7]. Вони інтегрують діалекти, місцеві ідіоми та синтаксичні особливості, щоб створити літературну мову, яка відображає унікальні культурні реалії. Гібридизація мови у постколоніальному романі руйнує жорсткі межі між «офіційною» та «маргіальною» мовою. До прикладу, у процесі творення тексту використовується інтертекстуальність та мовна гра з метою «спрощення» чи «приниження» домінуючих колоніальних наративів [11]. Подібні стратегії сприяють розширенню можливостей літературного висловлення, а також акцентують увагу на відновленні та збереженні національної мови, протиставляючи її домінуванню мови колонізатора.

У висновку, ці дві течії змінюють структуру, зміст і функцію тексту. Постколоніалізм деконструє імперські наративи та впроваджує альтернативні історії, тоді як постмодернізм «розвінчує» традиційні уявлення про авторитет, істину та об'єктивність. Разом вони сприяють створенню нових форм текстотворення, що поєднують поліфонічність, гібридизацію мовних структур і міжтекстовість. Постколоніалізм і постмодернізм сприяють перегляду традиційних літературних форм, пропонуючи нові способи репрезентації ідентичності та історії. Їхній вплив виходить за межі літератури, створює умови для формування сучасного культурного дискурсу і розширює межі традиційних норм у текстотворенні.

Список використаних джерел

1. Бабелюк О. А. (2015). Поетика спонтанності постмодерністського наративу. *Записки з романо-германської філології*. Вип. 1 (34). С. 15–24.
2. Бабелюк О. А. (2011). Функції стилістичних прийомів в американському постмодерністському текстотворенні. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. – Серія : Філологічні науки (мовознавство). Вип. 96 (1). С. 3–9.
3. Бехта І. А. (2004). Дискурс наратора в англomовній прозі. К.: Грамота, 304 с.
4. Головащенко Ю. С. (2018). Семантичний простір романів Джона Мексвелла Кутзее: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Чернівці, 20 с.

5. Гурбанська С. О. (2014) Постмодерністська модель світу в художньому дискурсі. *Studia linguistica*. Вип. 4. С. 350–353.
6. Качак Т. Б. (2014). Подолання тематичних табу у сучасній українській прозі для дітей та юнацтва: постколоніальна практика. *Наукові праці: науково-методичний журнал. Філологія. Літературознавство*. Вип. 228. Т. 240. С. 51–58.
7. Ashcroft B., Griffiths G., & Tiffin H. (2002). *The Empire Writes Back: Theory and Practice in Post-Colonial Literatures*. 2nd edition. London; New York: Routledge, 283 p.
8. Boehmer E. (2005). *Colonial and Postcolonial Literature: Migrant Metaphors*. 2nd edition. Oxford ; New York : Oxford University Press, 304 p.
9. Hiddlestone J., Crowley P. (2011). *Postcolonial Poetics: Genre and Form*. Liverpool: Liverpool University Press, 279 p.
10. Said E. W. (1978). *Orientalism*. New York: Vintage Books, 378 p.
11. Spivak G. C. (1985). Three Women's Texts and a Critique of Imperialism. *Critical Inquiry*. 12(1). P. 243-261.
12. Woods T. (1999). *Beginning Postmodernism*. Manchester: Manchester University Press, 284 p.

АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В ОПОВІДАННІ «THE LION'S SKIN»

Горяк Евеліна

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)
horiak.evelina@chnu.edu.ua

Одним із ключових аспектів вивчення лексичної системи англійської мови є аналіз фразеологічних одиниць. У контексті художньої літератури фразеологізми набувають особливої значущості, оскільки вони розкривають приховані смисли, підкреслюють емоційний стан персонажів і відображають культурно-історичне тло. Нами було проаналізовано оповідання Вільяма Сомерсета Моєма «Шкура лева» («The Lion's Skin»), де було виявлено 30 фразеологічних одиниць. Текст є вдалою ілюстрацією того, як письменник свідомо використовує фразеологічний потенціал мови для створення багатовимірних образів та передачі психологічних колізій.

Оповідання розповідає про Герберта Грега, який прагне здобути успіх і суспільне визнання, використовуючи вдалий шлюб як сходинку до вищого світу. Проте його власні сумніви й відсутність моральної стійкості врешті призводять до внутрішнього конфлікту та низки самозречень. Застосовуючи фразеологізми, Моєм надає читачеві змогу чіткіше відчувати драматизм ситуацій та проникнути у внутрішній світ героїв. З-поміж проаналізованих виразів трапляються як фразеологічні зрощення (idioms у найбільш «замкненій» формі), так і фразеологічні єдності та фразеологічні сполучення, котрі посилюють загальну стилістичну динаміку твору.

Згідно з підходами до визначення фразеологізмів [2, с. 131], фразеологічна одиниця розглядається як сполучення слів із повністю або частково переосмисленими значеннями, що відтворюється в мовленні як готовий мовний блок. Тобто, на відміну від вільного словосполучення, де компоненти поєднуються відповідно до синтаксичних і семантичних правил у кожному конкретному випадку, фразеологізм функціонує як цілісна одиниця й набуває особливого колориту [1, с. 23].

Яскравим прикладом фразеологічного зрощення в «The Lion's Skin» є *«a leopard can't change its spots»* [3, с. 266], що передає ідею незмінності людської природи. Розглянемо фразу *«He seemed to have settled down now... but can the leopard change his spots?»*, де метафора леопарда унеможлиблює буквальне прочитання та вказує на сумнів у ширості внутрішніх змін героя. Цей вираз працює як неподільний мовний знак, котрий не можна зрозуміти через просту суму складників.

Натомість *«by hook or by crook»* [3, с. 259] відображає готовність персонажа досягти своєї мети будь-якими засобами. Такий фразеологізм надає розповіді напруження й показує непоступливість, адже герої готові йти навіть на крайні заходи. Зауважимо, що вільне словосполучення (наприклад, **by hook* і **by crook* окремо) не передає тотожного смислу, бо тільки в комплексі словоформа набуває метафоричного значення [3, с. 132].

Фразеологізми на кшталт *«keep someone at arm's length»* [3, с. 269] і *«turn in your grave»* [3, с. 261] ілюструють фразеологічні єдності. У першому

випадку (*«Silly of you to keep me at arm's length»*), наголошується на бажанні одного з персонажів триматися на відстані від іншої людини – як фізично, так і емоційно. У другому (*«It would make my poor old governor turn in his grave to see me do it»*), вислів відображає іронію та внутрішній конфлікт між очікуваннями покійного родича та реальними діями героя. Для обох фразеологізмів характерна метафоричність, яка збагачує емоційне забарвлення оповідання.

Деякі фразеологічні одиниці, наприклад *«water under the bridge»* [3, с. 267], *«fuss over someone/something»* [3, с. 262] або *«change your mind»* [3, с. 256], належать до фразеологічних сполучень. Вони містять компоненти зі збереженим прямим лексичним значенням, однак у поєднанні формують цілісний ідіоматичний сенс. Зокрема, *«water under the bridge»* передає ідею пережитих подій, що вже не мають актуального впливу, а *«change your mind»* акцентує на зміні рішень чи поглядів.

У межах фразеологічного аналізу важливо відрізнити фразеологізми від вільних словосполучень. Як зазначає Л. Комар [2, с. 131-133], у фразеологічних одиницях граматичний і семантичний центри можуть не збігатися, а компоненти зазвичай не підлягають вільній заміні. Натомість у вільному словосполученні, скажімо *«to paint a picture»* або *«to bake potatoes»*, є можливість підстановок (*to paint a house, to bake bread*) без втрати основного змісту. У фразеологізмах на зразок *«pull the wool over one's eyes»* такої гнучкості немає: цілісність вислову порушувати не можна.

Загалом, застосування фразеологічних зрощень, єдностей та сполучень у «Шкурі лева» засвідчує багатство англійської ідіоматики й художню майстерність Моема. Через фразеологічні одиниці автор розкриває внутрішній світ персонажів, підкреслює конфлікти та показує їхні прагнення, сумніви й моральні дилеми. Такий прийом надає текстові додаткового виміру й дозволяє читачеві вловити приховані підтексти, які б лишилися непомітними за умови використання лише нейтральних мовних засобів.

Таким чином, фразеологізми у творі «The Lion's Skin» не тільки слугують засобом підсилення образності та емоційності, але й виступають маркерами характерів персонажів та їхніх ціннісних орієнтацій. Розуміння цих виразів вимагає врахування культурного й історичного контексту, а також ґрунтовного знання фразеологічної системи мови. У підсумку, фразеологічний аналіз твору Моема демонструє, наскільки глибоко прозаїчний текст може бути вкорінений у мовні традиції та як виразно через ідіоматику реалізується авторське бачення людської природи.

Список використаних джерел

1. Бехта І. А., Матвієнкі О. С. (2020). Структурно-семантичні типи фразеологізмів в англійськомовному художньому прозовому тексті. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Т. 31, № 70. С. 22–28.
2. Комар Л. (2011). Фразеологія як наука та її предмет дослідження. *Молодь і ринок*. № 3. С. 128–132.
3. Maugham W. S. (1953). *The Complete Short Stories*. Vol. I. Garden City: Doubleday, 506 p. URL: <https://edisciplinas.usp.br> (дата звернення: 24.11.2024).

СПЕЦИФІКА ТВОРЕННЯ ТА ВЖИВАННЯ ФЕМІНІТИВІВ У СФЕРІ МЕДІА ТА СОЦМЕРЕЖ

Горшкальова Марія

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)*
horshkalova.mariia@chnu.edu.ua

Гуцуляк Тетяна

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)*
t.gutsuliak@chnu.edu.ua

До важливих новітніх процесів розвитку сучасної української мови належить творення лексичних одиниць на позначення осіб жіночої статі за родом та видом діяльності. Явище фемінізації є невід'ємною частиною мовної еволюції, що відображає суспільні зміни, зокрема процеси гендерної рівності та боротьби за «лінгвальну видимість» жінок у різних сферах життя. «Зародження категорії жіночості, – за спостереженнями Марії Брус, – бере початок з індоєвропейської доби та пов'язане з формуванням первинних імен зі значенням особи жіночої статі» [2, с. 334]. Найдавнішими виразниками цієї категорії у структурі слова були праіндоєвропейські корені й основи.

Включення до нової редакції «Українського правопису» (2019 р.) правил творення іменників на означення осіб жіночої статі за допомогою формантів **-к-(а)**, **-иц-(я)**, **-ин-(я)**, **-ес-(а)**, (у підрозділі «Правопис суфіксів») спричинило появу значної кількості новофемінітивів, що перебувають на стадії становлення та конкурування варіантних форм. На думку Олени Синчак, саме сьогодні фемінітиви «належать до однієї із найбільш активних і динамічних» категорій української мови. Зокрема, дослідниця констатує, що «кількість зібраних дериватів такого типу на початку 2000-х і у 2021 році» збільшилася майже у 20 разів [6]. Відтак поява нових назв осіб жіночої статі відразу стала предметом громадського та наукового обговорення.

Увага сучасних мовознавців зосереджена довкола питань історії становлення системи фемінітивів української мови та їх сучасного творення і функціонування (праці М. Брус, А. Архангельської, Л. Кислюк, О. Малахової, А. Нелюби, О. Пономаріва, Я. Пузиренко та ін.). У практичній царині простежуємо укладання лексикографічних праць, що мають на меті допомогти користувачам (журналістам, громадським діячам і загалом усім носіям мови) знайти найбільш затребуваний та уживаний фемінітив, «зробити свідомий вибір на користь того чи іншого слова» [6]. У 2019 р. М. Брус уклала ґрунтовний «Історичний словник фемінітивів української мови» [1]; О. Синчак у 2022 р. створила електронний «Веб-словник жіночих назв української мови» [6] та «Абетку фемінітивів» [7]; трохи раніше, у 2018 р., Галина Плачинда уклала невеликий «Словничок фемінітивів для прес-офіцерів та прес-офіцєрок територіальних управлінь державної служби України з надзвичайних ситуацій» [8].

У матеріалах «Абетки фемінітивів» та «Вебсловника жіночих назв української мови» О. Синчак, до прикладу, подає коментарі щодо можливостей використання наявних варіантних форм назв жінок. Зокрема, щодо похідних утворень *добровільця* та *добровілка* '1. Та, хто вступає у військо добровільно, з власного бажання. 2. *перен.* Та, хто добровільно береться за виконання якихось обов'язків чи якоїсь роботи' вказано, що «обидві назви є рівнозначними. У другому значенні вони збігаються зі значенням слова *волонтерка*» [7]. Утім, такі пояснення все одно спонукають мовця обирати певну номінацію на власний розсуд і мовний смак. Попри те інші коментарі містять конкретнішу інформацію щодо переваг тієї чи тієї похідної одиниці, наприклад: «З-поміж варіантних назв *фотографка*, *фотографія*, *фотографеса* перевагу варто віддати першому слову. Насамперед з огляду на більшу словотворчу продуктивність суфікса *-к(а)*. [...] запозичений із французької суфікс *-ес(а)* надає словам стилістичного забарвлення, тому його вживання виправдано лише в окремих словах: *поетеса*, *баронеса*, *дияконеса* та ін.» [6]. Варто зауважити, що попри значний обсяг праць (теоретичного й прикладного характеру), присвячених явищу мовної фемінізації, творення низки дериватів-фемінітивів і досі залишається предметом дискусій і потребує чітких фахових вказівок щодо можливості й доцільності їхнього творення та використання в мовленнєвій практиці.

Сучасні медіа та соціальні мережі відіграють провідну роль у появі, поширенні та закріпленні фемінітивів-новотворів. Часто такі назви з'являються через намагання слідувати за «модними», популярними мовними тенденціями, максимально реалізовувати принципи гендерної рівності, що подекуди призводить до появи не зовсім вдалих та милозвучних похідних утворень. Наприклад, в офіційно-діловій сфері простежуємо функціонування варіантних назв **адвокат-к-а** й **адвокат-ес-а**: Після короткої словесної перепалки **адвокатка** вгамувалася (Онлайн-ЗМІ «LB.ua») [ГРАК]; Ще одна захисниця Мельника заявила, що, на її думку, утримання Мельника в апеляційному суді проходило з порушеннями. Отже, воно, на думку **адвокатеси**, є незаконним (Онлайн-ЗМІ «ПРОЧЕРК.інфо») [ГРАК]; **ректор-к-а** і **ректор-ин-я**: [...] факти плагіату у науковій статті та докторській дисертації виконавиці обов'язків **ректорки** Вінницького медичного університету (Онлайн-ЗМІ «Українська правда») [ГРАК]; У СНАУ (Сумському національному аграрному університеті) – нова студентська **ректориня** [5]. Усуненню небажаних кількох словотвірних варіантів в офіційному мовленні сприяє не тільки правописне, а й законодавче унормування певних фемінітивів. Зокрема, стосовно лексики **адвокатка** й **адвокатеса** простежуємо офіційне звернення Ради адвокатів України до Національної комісії зі стандартів державної мови про ухвалу ними рішення такого змісту: «[...] для утворення родової пари до іменника чоловічого роду „АДВОКАТ" в усіх стилях мовлення сучасної української мови потрібно вживати іменник жіночого роду „АДВОКАТКА"» [4].

Утім, не в усіх професійних сферах наявні рекомендації щодо творення та вживання назв професій для утвердження гендерної рівності. У

таких випадках найбільш вдалим є корпусо-базований підхід до аналізу частоти та сфер вживання фемінітивів-новотворів. Відтак звертаємо увагу на матеріали Генерального регіонально анотованого корпусу української мови (ГРАК), що дає змогу здійснювати пошук за різностильовими текстами української мови, зокрема й медійними (онлайн-ЗМІ, журнали, газети, телеканали), що виходили від 1816 р. й найновішими. Важливим у цьому аспекті є Польський автоматичний веб-корпус української мови (ПАВУК), який щоденно з березня 2022 р. завантажує тексти з мережі Інтернет (новинні сайти, телеграм, твіттер, ютуб).

Зокрема, у корпусах ГРАК і ПАВУК простежуємо перевагу у використанні фемінітивів **адвокатка** й **ректорка**. Порівняймо: дериват **адвокатка** в ГРАКУ зафіксований 1992 рази, у ПАВУКу – 1000 разів, натомість лексема **адвокатеса** в ГРАКУ не засвідчена зовсім, а в ПАВУКу – 136 разів; фемінітив **ректорка** трапляється в текстах ГРАКу 259 разів, у текстах ПАВУКа – 521 раз; дериват **ректориня** відсутній у матеріалах досліджуваних корпусів.

Медійні тексти та соціальні мережі відіграють головну роль у запровадженні традиції використання тих чи тих фемінітивів. У час повномасштабної російської-української війни, розпочатої 2022 р., саме в цій сфері простежуємо активне функціонування назв жінок, пов'язаних з військом і війною, наприклад, **бійчиня**, **військóва**, **військовичка**, **військóвиця**, **військовослужбóвиця**, **військовополоня́нка** та ін. Їх фіксування відображають матеріали вище згаданого словника О. Синчак (див. [6]).

Динаміку розширення цієї групи жіночих назв засвідчує дериват **дрона́р-к-а** (є **дрона́р** є **дрон**), який ще не отримав лексикографічного закріплення і має лише одну фіксацію в корпусі ПАВУК: – У множині – *дрона́рі*, фемінітив – **дрона́рка**, *галузь* – *дрона́рство*. У родовому відмінку однини – *дрона́ря* (як *ліка́ря*, *слюса́ря*, *секрета́ря*, *чо́ботаря*, *шахта́ря*, *аптека́ря*, *дзвона́ря*), – підсумувала *Васильє́ва* (Gazeta.ua. 17.04.2024) [ПАВУК]. У текстах медіа та соцмереж натрапляємо на інші контексти вживання цієї номінації: *У мене вже сил не було на це дивитися – дрона́рка «Гарпія» про те, чому пішла на фронт* (АрміяInform. 24.11.2024. <https://sur.li/flqzfa>); *Я спочатку була одна, але потім ще прийшли жінки і підрозділ наповнився. Дівчата у нас сильні і вйовничі. Всі працюють на результат, – каже дрона́рка* (Фейсбук. 26.12.2024. <https://sur.li/jmecdk>).

З-поміж новифемінітивів, що активно з'являються у військовій сфері, теж здебільшого натрапляємо на варіантні форми, утворені за допомогою двох афіксів від однієї основи. Завдяки матеріалам корпусів української мови можна встановити переважання тих чи тих дериватів й обрати найбільш відповідну до норм української мови форму. Наприклад, для позначення жінок, що добровільно вступають до війська, простежуємо паралельне функціонування назв **добровóл-иц-я** й **добровóл-к-а** (є *доброволець*). Попри те, що за своїм змістом, як це подає О. Синчак, обидві форми рівнозначні, вони все-таки мають різну частоту використання. За матеріалами корпусів, мовці (журналісти й самі жінки, що добровільно пішли служити до війська) надають перевагу використанню лексеми **добровóлиця**: у ГРАКу натрапляємо на її вживання 75 разів, а в ПАВУКу – 206 разів, натомість похідну одиницю **добровóлка** в ГРАКу зафіксовано

13 разів, а в ПАВУКу – 1 раз. Наприклад: *Нагадаємо, що **парамедицина-добровольця** Катерина Поліщук стала відомою у 2022 році як Пташка з Азовсталі, завдяки своїм патріотичним пісням, якими вона підіймала дух побратимам у підвалах заводу в Маріуполі (Без купюр. 06.05.2025) [ПАВУК]; Власними силами вона відкрила стрілецький клуб, знайшла партнерів та разом вони створили федерацію зі стрільби з лука в Луцьку. [...] Нам Майя розповіла про цілеспрямованість, яка привела на поле бою та допомогла не втратитися після повернення назад. [...] Майя Москвич відкрила стрілецький клуб. В АТО я пішла **доброволькою** (Онлайн-ЗМІ «Українська правда», 2020) [ГРАК].*

Під час утворення фемінітивів потрібно звернути увагу на інші можливі способи, зокрема використання аналітичних форм зі словами **жінка, пані**. Саме вони допомагають уникнути немилозвучних, неорганічних й «штучних» назв, які трапляються тоді, коли мовці прагнуть використати тільки однослівну похідну одиницю. Зокрема, такий підхід простежуємо в словнику А. Нелюби «Словотворчість незалежної України», у якому для пояснення значення новоствореного **добровольця** використано дефініцію 'жінка-доброволець' [9, с. 111].

Отже, сучасне творення та вживання фемінітивів – це динамічний процес, що супроводжується появою варіантних (дублетних) похідних одиниць з різними суфіксальними морфемами, що їх українська мова закріпила в таких словотвірних процесах. Сучасні медіа та соціальні мережі слугують важливим майданчиком для творення, відображення й впровадження неологізмів. Відтак унормування таких назв перебуває у стані становлення й потребує виважених методів щодо вироблення рекомендацій на користь тієї чи тієї номінації. У цьому аспекті корпусобазований метод аналізу частоти та сфер вживання фемінітивів-новотворів є найбільш показовим і відображає перспективу закріплення в загальному вжитку певної лексики.

Список використаних джерел

1. Брус М. (2019). Історичний словник фемінітивів української мови. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 640 с.
2. Брус М. (2019). Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування: монографія. Івано-Франківськ, 440 с.
3. ГРАК – Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК) / М. Шведова, Р. фон Вальденфельс, С. Яригін, А. Рисін, В. Старко, Т. Ніколаєнко та ін. Київ, Львів, Єна, 2017–2025. URL: uacorp.org. (Дата звернення 19.02.2025).
4. Долгоєр В. Використання фемінітивів у трудовому законодавстві є частиною процесу гендерної інтеграції в правову систему. Онлайн платформа Вища школа адвокатури НААУ. 18.02.2025. URL: <https://surli.org/omzdgq> (Дата звернення 07.04.2025).
5. Інформаційний портал «SumyToday». URL: <https://surli.org/otmfjm> (Дата звернення 07.04.2025).
6. Синчак О. (2022). Вебсловник жіночих назв української мови. Львів. URL: https://r2u.org.ua/html/femin_details.html (Дата звернення 19.02.2025).
7. Синчак О. (2022). Абетка фемінітивів. По той бік новин 2022. URL: <https://behindthenews.ua/spetsproiekti/po-toy-bik-genderu/abetka-feminitiviv-358/> (Дата звернення 07.04.2025).
8. Словничок фемінітивів для прес-офіцерів та прес-офіцerek територіальних управлінь державної служби України з надзвичайних ситуацій (2018). Уклад.: Галина Планинда. Київ, 16 с. URL: https://www.wicc.net.ua/media/Slovnyk_fem.pdf (Дата звернення 07.04.2025).
9. Словотворчість незалежної України. 2012–2016: Словник. (2017). Уклад. А. Нелюба, Є. Редько. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 460 с.

LEXICAL FEATURES OF PROFESSIONAL LANGUAGE

Dushkevych Alina

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Ukraine)

dushkevych.alina@chnu.edu.ua

Professional language is an important tool of communication within certain professional communities that operate in various branches of science, technology, economics, medicine, law and other areas of activity. It has its own specificity, which consists in the presence of characteristic lexical features. The study of lexical features of professional language is relevant in modern linguistic and interdisciplinary discourse. This is due to several factors. First, the globalization of scientific and technological progress stimulates the growth of specialized information, which requires clear systematization and formalization of language means. Second, the dynamics of changes in professional activity contributes to the constant updating of the lexical composition of professional language. Professional language covers a wide range of language means that perform nominative, cognitive, expressive and pragmatic functions. In particular, lexical features reflect the richness of the terminological base of a certain field of knowledge. Terminology is the foundation for creating professional discourse, because it is terms that ensure the accuracy and unambiguousness of the transmission of information. At the same time, professional language includes commonly used vocabulary, which complements the terminological apparatus, making texts understandable and accessible to a wider audience.

The lexical composition of professional language is one of the key features that reflects the specifics of professional activity and communication within a certain field of knowledge. The formation of professional vocabulary is due to the need for accurate and unambiguous designation of concepts, phenomena, processes and objects characteristic of a particular specialization. The study of the lexical features of professional language allows us to identify the regularities of the construction of the terminological apparatus, its structural components and methods of integrating commonly used vocabulary into professional speech. The lexical composition of professional language includes various language units, among which terms play a key role. Terms are the main means of designating specialized concepts and ensure the accuracy of professional speech. They are characterized by formal certainty, normativity and the desire for unambiguousness. For example, in the legal sphere, such terms as «tort», «jurisdiction» or «legal status» have a specific meaning that does not allow for ambiguity. In medical language, terms such as «angiography» and «hypertension» are used, which clearly indicate specific conditions or procedures [1, p. 81].

In addition to terms, an important element of professional vocabulary are professionalisms. They are characteristic of the speech of narrow professional groups and usually do not have official status. Professionalisms can reflect the features of specific technologies or procedures. For example, in the field of information technology, such professionalisms as «bug», «deployment», «feature» are widespread, describing phenomena that are

understandable only to specialists in this field. A special group of vocabulary is made up of *nomens* (naming inits) – individual names of specific objects, phenomena or processes. They can include the names of devices, drugs, technologies or technical devices, such as «Tesla Model 3», «Linux Ubuntu» or «IgG antibodies». *Nomens* (naming inits), unlike terms, do not always require precise definition and mostly perform a nominative function [2, p. 56].

Commonly used vocabulary is also part of professional language, but it acquires a specific meaning in it. For example, the word «charge» in everyday English means a cost or expense, while in legal terminology it refers to a formal accusation of crime. Such words often cause difficulties when translating or interpreting professional texts. Terms in professional language are classified by level of specialization. There are general terms that are used in several fields, such as «system», «analysis». Cross-disciplinary terms are common to related fields of activity – for example, «heterogeneity» or «dispersion» in scientific research. Narrowly specialized terms are characteristic of a specific professional field, such as «glycemia» in medicine or «latent defect» in jurisprudence. By origin, professional vocabulary can be divided into Ukrainian terms and borrowings. Ukrainian terms are created on the basis of national lexical resources, such as «invoice» or «test». Borrowed terms usually come from English or Latin and are widely used in technical, economic and scientific texts, for example, «interface», «case», «business process» [3, p. 306].

Structurally, terms are divided into single-component and multi-component. Single-component terms consist of one word, for example, «market» or «contract». Multi-component terms are formed by combining several words, such as «machine learning technology» or «administrative responsibility».

The formation of the vocabulary of a professional language occurs due to various mechanisms. Among them is derivation, which involves the formation of new words using affixes, for example, «decentralization» or «bioactivator». Composition involves the combination of two or more bases to create new terms, such as «automobile industry» or «electronic document management». Lexical features of professional language form the basis of professional communication, contributing to the effective exchange of information and ensuring the accuracy of knowledge transfer within specific industries [4, p. 56].

Lexical features of professional language play a key role in ensuring the accuracy and efficiency of professional communication. The basis of professional speech is made up of terms that are distinguished by their unambiguousness and normativeness, supplemented by professionalisms, nomenclature and commonly used vocabulary. The dynamic development of science and technology contributes to the constant updating and enrichment of the lexical composition of professional language, in particular through borrowing and derivational processes. The structural features of terms, their specialization and functionality in various fields of knowledge are of great importance. Therefore, the study of lexical features of professional language is necessary for a deeper understanding of professional discourse and the improvement of communicative interaction in scientific and professional spheres.

References

1. Schröder H. (1991). Linguistic and Text-theoretical Research on Languages for Special Purposes: A thematic and bibliographic guide. In H. Schröder (Ed.), *Subject-Oriented Texts: Language for Special Purposes and Text Theory* 16. Berlin: Walter de Gruyter, 412 S.
2. Gnutzmann C., Oldenburg H. (2020). Contrastive Text Linguistics in LSP Research: Theoretical Considerations and Some Preliminary Findings. In Schröder H. (Ed.), *Subject-Oriented Texts: Language for Special Purposes and Text Theory*. Berlin: Walter de Gruyter, 612 S.
3. Göpferich S. (1995). A Pragmatic Classification of LSP Texts in Science and Technology. *Target*. Vol. 7, P. 305–326.
4. Hoffmann L. (1987). *Kommunikationsmittel Fachsprache: Eine Einführung*. 3. durchgeheue Auflage. Berlin, 307 S.

УКЛАДАННЯ ГЛОСАРІЮ НІМЕЦЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ДЛЯ ВІСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ, ЯКІ ПРОХОДЯТЬ НАВЧАННЯ ЗА КОРДОНОМ

Боднарюк Іван

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)
bodnariuk.ivan.o@chnu.edu.ua*

Одним із ключових напрямів співпраці України та ЄС є навчання бійців Сил оборони на території Німеччини під керівництвом інструкторів Бундесверу. Але недостатній рівень володіння німецькою мовою ускладнює процес комунікації та сприйняття навчального матеріалу українськими військовими. Особливо це стосується рядового складу, який не має попередньої мовної підготовки або має лише базові знання іноземної мови. На жаль, присутність перекладача в багатьох ситуаціях є неможливою. Крім того, необхідність у «мовному посереднику» вповільнює процес навчання, пригнічує ініціативу, заважає проявам самостійності. Тому й виникає потреба у створенні доступного, функціонального мовного інструмента для рядового складу.

В якості такого мовного інструменту було обрано формат двомовного глосарію військової термінології. Глосарій – це, по суті, список термінів однією або кількома мовами. Обсяг інформації, що міститься в глосаріях, може значно варіюватися, і рівень деталізації кожного конкретного глосарія зазвичай залежить від мети, з якою його створено. Таким чином, на одному кінці спектру знаходяться найпростіші глосарії, які просто містять списки термінів та їхні відповідники однією чи кількома іноземними мовами. У такому випадку укладач глосарія припускає, що людина, яка звертається до нього, вже знайома з певною галуззю й лише потребує перекладу конкретного терміна [2, р. 137-138].

Формат глосарію в нашому випадку дозволяє обійтись лише необхідною лексикою, не ускладнюючи і без того непростий процес навчання особового складу. Разом з тим, завдяки компактності і структурованості пошук потрібного слова чи виразу стає максимально швидким та, використовуючи військову термінологію – оперативним.

1. Функціональна орієнтованість: глосарій не навчає загальній мові, а забезпечує практичну комунікацію в конкретному середовищі (військова підготовка, бойові навчання).

2. Зручність застосування у польових умовах: формат глосарію дозволяє використовувати його в ситуаціях, де недоступні повноцінні освітні ресурси або немає часу на пошук у великому обсязі текстів. Глосарій можна видрукувати великим накладом у розмірах кишені солдатського кителя.

3. Можливість мультимедійної адаптації: глосарій може бути представлений не лише як друковане видання, а й у вигляді PDF-довідника, мобільного застосунку чи інтерактивного Telegram-бота. На перших порах ми обмежимося саме друкованою та PDF-версіями. Якщо ж виникне необхідність в розширенні лексичного запасу та масштабуванні проекту, то можлива й мобільна версія у вигляді застосунку для смартфонів.

Унікальність запропонованого дослідження полягає в інтеграції мовознавчого підходу з практичними потребами підготовки військовослужбовців. Особливу увагу буде приділено частотності вживання термінів, їх контекстуальному значенню та реаліям військової практики. Глосарій має враховувати специфіку навчальних програм Бундесверу, включаючи реальні приклади з інструкцій, команд, польових занять, медичної та тактичної підготовки. Разом з тим, крім військових термінів, в глосарій увійдуть і загальноуживані слова, які можуть знадобитися в бойовій та навчальній обстановці, наприклад кольори та прийменники напрямку.

Серед перспективних джерел інформації – в першу чергу досвід самих українських військових, які вже проходили навчання в Німеччині. Залучення практичного досвіду дозволить уникнути формалізму і зробити ресурс максимально функціональним. Таким чином, дослідження має міждисциплінарний характер і охоплює лексикографію, прикладну лінгвістику, військову педагогіку та перекладознавство.

Основні завдання дослідження:

1. Проаналізувати сучасний стан німецько-українських військових лексикографічних ресурсів.
2. Зібрати й систематизувати найуживаніші терміни, команди та мовні конструкції, що використовуються у підготовці Бундесверу.
3. Розробити структуру глосарія за тематичними блоками (тактика, медицина, техніка, стройова підготовка тощо).
4. Забезпечити кожен термін українським перекладом, транскрипцією та прикладом вживання.
5. Провести апробацію глосарія серед військовослужбовців у реальних умовах тренувань.
6. Оцінити ефективність використання глосарія на практиці та внести рекомендації щодо його подальшого удосконалення.

У процесі дослідження було використано такі підходи:

1. Контрастивно-лінгвістичний аналіз – для виявлення відмінностей у структурі військової термінології української та німецької мов.
2. Контент-аналіз автентичних документів Бундесверу (настанов, інструкцій, польових керівництв) для виявлення актуальної лексики.
3. Опитування військовослужбовців ЗСУ, які проходили навчання в Німеччині, з метою визначення найуживаніших і проблемних термінів.

Таким чином, реалізація поставленої мети та завдань не лише закриває важливу практичну потребу, а й робить внесок у розвиток військової термінографії, прикладної лінгвістики та мовної підтримки Збройних Сил України у міжнародному контексті.

Список використаних джерел

1. Atkinson E. (2002). Attention! A Military English Course for NCOs.
2. Bowker L., Pearson J. (2002). Working with Specialized Language: a practical guide to using corpora. Routledge. 257 p.
3. Yuliia Styrykina (2022). Modern military vocabulary in teaching English: linguistic and social aspects of mastering. *Естетика і етика педагогічної дії*. Вип. 25 С. 83-91. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1768779>

ПАРАДИГМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ КІБЕРБЕЗПЕКИ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Жовтяк Владислав

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)
zhovtiak.vladyslav@chnu.edu.ua

Роботу присвячено огляду наукових парадигм дослідження сучасної англomовної терміносистеми кібербезпеки.

У філософії науки поняття парадигми було запроваджено позитивістом Г. Бергманом (Bergmann, 1957) і поширено завдяки американському фізику Т. Куну, за яким парадигма об'єднує членів наукового співтовариства або ж останнє складається з людей, які визнають певну парадигму [7, с. 460].

Наукові парадигми у сучасній лінгвістиці класифікуються згідно різних підходів, які відображають генезу лінгвістичної думки та методології досліджень. Нижче наводимо основні парадигми з праць зарубіжних та українських науковців, які їх досліджували: *порівняльно-історична (генетична) парадигма*, що зосереджується на вивченні історичного розвитку мов, їх генетичних зв'язків та еволюції (А. Meillet, А. П. Загнітко), *структуралістська (таксономічна) парадигма*, яка фокусується на аналізі структури мови, систематизації мовних елементів та їх взаємозв'язків (F. de Saussure, О. О. Селіванова), *антропоцентрична парадигма* розглядає мову як діяльність людини, акцентуючи увагу на комунікативних та когнітивних аспектах (К. Л. Ревуцька), *когнітивна парадигма* фокусується на вивченні мови як відображення когнітивних процесів та структур мислення (G. Lakoff, та M. Johnson, А. Е. Левицький), *генеративна парадигма* (N. Chomsky) розглядає мову як систему правил, що генерують граматично правильні речення, *функціональна парадигма* акцентує увагу на функціях мови у комунікації та її соціальних аспектах (M. A. K. Halliday, D. Schiffrin, D. Tannen, H. E. Hamilton).

Беручи до уваги специфіку терміносистеми кібербезпеки, центральною в нашій роботі є системно-структурна парадигма. За І. О. Голубовською, «системно-структурна парадигма використовує метод безпосередніх складових, метод опозицій, трансформаційний, компонентний аналіз, які є максимально формалізованими. Вихідними ціннісними настановами є синхронія, системність і знаковість мови. Метою є встановлення внутрішньосистемних протиставлень і кореляцій» [1, с. 70].

Однак, у нашій роботі ми не обмежуємося рамками системно-структурної парадигми, оскільки частково звертаємося і до антропоцентричної, бо в основі досліджуваної терміносистеми кібербезпеки перебувають різні групи людей, які можуть як захищати, так і загрожувати цифровому середовищу саме людина. Так, позитивними учасниками системи є фахівці з кібербезпеки (*cybersecurity specialists*), які розробляють, впроваджують та контролюють заходи безпеки для захисту інформаційних систем, етичні хакери (*ethical hackers, white hat hackers*), що тестують системи на вразливості, знаходять слабкі місця та допомагають їх усунути.

ти, інженери з інформаційної безпеки (*security engineers*), які створюють та підтримують захищену ІТ-інфраструктуру, аналітики з безпеки (*security analysts*) – вони відстежують кіберзагрози, аналізують інциденти та реагують на них, оператори SOC (*security operations center analysts*), що працюють у центрах моніторингу безпеки, відстежують атаки в реальному часі, криптографи (*cryptographers*) розробляють алгоритми шифрування для захисту даних, тощо.

Серед негативних учасників (зловмисників) варто згадати чорних хакерів (*black hat hackers*), які атакують системи для крадіжки даних, фінансової вигоди чи саботажу, кіберзлочинці (*cybercriminals*) викрадають особисті дані, гроші та корпоративні секрети для незаконного збагачення, фішери (*phishers*) використовують соціальну інженерію для обману жертв та викрадення їхніх даних, шахраї (*scammers*) створюють підроблені сайти, листи або дзвінки для обману користувачів, інсайдери (*insiders*) співробітники компаній, які зливають інформацію або навмисно завдають шкоди, кібертерористи (*cyber terrorists*), що атакують державні системи, критичну інфраструктуру та банки для дестабілізації, розробники шкідливого ПЗ (*malware developers*), які створюють віруси, трояни та інші види кіберзброї, тощо.

Отже, для ефективного захисту потрібно розуміти як методи захисників, так і тактики зловмисників. А сучасне мовознавство пов'язує мовленнєву діяльність з усіма іншими видами людської діяльності, що об'єктивують її особистісно-орієнтований та антропоцентричний характер.

Мова досліджується із використанням загальнофілософських, загальнонаукових та спеціальних методів. Загальнофілософські включають «сукупність загальних принципів, що регулюють пізнавальну і практичну діяльність наукового пізнання та конкретизуються через загальнонаукову методологію» [6, с. 79].

Загальнонаукові методи репрезентують теоретичні принципи методології, в той час як спеціальні методи використовують окремі прийоми та методики, що базуються на загальних методологічних принципах [2, с. 56].

О. С. Петрина визначає, що загальнонаукова методологія охоплює: 1) методи, що використовуються на теоретичному етапі дослідження (індукція, дедукція, системний підхід та ін.); 2) методи, які використовуються як на теоретичному, так і на емпіричному рівнях дослідження (аналіз і синтез, систематизація, узагальнення, моделювання, формалізація, абстрагування та ін.); 3) методи емпіричного дослідження (спостереження, експеримент, порівняння, візуально-графічні прийоми, тощо) [5, с. 30].

Систематизацію та класифікацію спеціальних лінгвістичних методів здійснювали науковці відповідно до різних напрямків та аспектів мовознавства. Так, наприклад, Ю. О. Карпенко розділив лінгвістичні методи «за метою дослідження на описові й реконструктивні, за способом дослідження – на синхронічні та діахронічні, за шляхом досягнення мети – на індуктивні та дедуктивні» [3]. М. А. Цимбал у підручнику з методів лінгвістичних досліджень було виділено порівняльно-історичний, структурний, функціональний і конструктивний методи [4].

Отже, методологічні засади нашого дослідження англомовної термінології кібербезпеки ґрунтуються на застосуванні загальнонаукових методів у межах системно-структурної, антропоцентричної та функційної парадигм, а саме: описового методу, методу спостереження, узагальнення, індукції та дедукції, систематизації, моделювання та кількісних підрахунків, що забезпечить виділення найсуттєвіших теоретичних відомостей щодо проблематики терміносистеми кібербезпеки з метою детального аналізу та опису її термінологічних одиниць, а також подальшого встановлення закономірностей їх функціонування в кінодискурсі.

Список використаних джерел

1. Голубовська І. О. (2012). Проблема методології лінгвістичних досліджень у міждисциплінарному висвітленні. *Studia linguistica*. Вип. 6(1). С. 67–76.
2. Запоточна Л. І. (2017). Методи дослідження англійських медичних термінів фахової мови кардіології. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*. №3(15). С. 56–59. DOI: 10.24061/2411-6181.3.2017.77
3. Карпенко Ю. О. (2006). Вступ до мовознавства: Підручник. Київ: ВЦ Академія, 334 с. ISBN 966-580-208-9.
4. Методи лінгвістичних досліджень (2019). Навчальний посібник / МОН України, Уманський держ. пед. ун.-т. імені Павла Тичини/упорядник: Н. А. Цимбал. Умань: Візаві, 106 с.
5. Петрина О. С. (2016). Формування та функціонування англомовних та українських терміносистем банківської сфери: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 202 с.
6. Цехмістрова Г. С. (2004). Основи наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Видавн. дім «Слово», 240 с.
7. Kuhn T. (1974). *Second Thoughts on Paradigms. The Structure of Scientific Theories*. Urbana, P. 459–482.

МАТЕРІАЛИ «РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО СЛОВНИКА» ЗА РЕД. А. КРИМСЬКОГО ТА С. ЄФРЕМОВА ЯК ВАЖЛИВЕ ДЖЕРЕЛО ПИТОМИХ ІМЕННИКОВИХ СИНОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Сидоряк Анастасія

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)*
sydoriak.anastasija@chnu.edu.ua

Гуцуляк Тетяна

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)*
t.gutsuliak@chnu.edu.ua

Матеріали «Російсько-українського словника» за редакцією А. Кримського та С. Єфремова (1924–1933 рр.) (далі – РУС) [3] є вагомим джерелом питомої української лексики. Створюючи РУС, укладачі мали на меті «[...] дати відповідний потребам часу реєстр слів російських та вичерпати якомога глибше багаті і мало ще досліджені лексичні скарби української мови» [3, с. 2]. У РУС до російського слова запропоновано для перекладу низку українських відповідників, з-поміж яких фіксуємо чимало лексичних синонімів. В українській реєстровій частині словника упорядники на першому місці подають слово, найбільш вживане в літературній мові, а далі наводять до нього синоніми, зокрема й такі, що в сучасній мові трапляються рідко.

Після тривалої заборони й незаслуженого забуття матеріали РУС все частіше потрапляють у поле зору українських лінгвістів (праці Ірини Гнатюк, Тетяни Гуцуляк, Ніни Данилюк, Євгенії Карпіловської, Юлії Поздрань, Олександра Скопненка, Оксани Тищенко, Людмили Ткач, Оксани Федунівич-Швед та ін.).

Мета пропонованої розвідки спрямована на здійснення аналізу матеріалів «Російсько-українського словника» за редакцією А. Кримського та С. Єфремова (1924–1933 рр.) як вагомого джерела питомих іменникових синонімів української мови до слів іншомовного походження.

Синонімія – це органічна властивість будь-якої мови. Процеси синонімізації відбуваються в мові постійно, і, на думку Олександра Тараненка, відображають динамічні відношення між синонімами [4, с. 952].

Іменникові синоніми привертають особливу увагу з огляду на те, що синонімічні відношення між словами цієї частини мови належать до мало продуктивних явищ у зіставленні з синонімічними групами дієслів, прикметників та прислівників [Див.: 4, с. 950].

У пропонованому дослідженні виокремлення іменникових синонімічних відповідників здійснено методом суцільного добирання лексичних одиниць зі словникових статей РУС. Встановлення синонімічних відношень між лексемами базуємо на таких теоретичних принципах: 1) лексичні синоніми мають спільну предметно-поняттєву основу й від-

різняються семами, що передають відтінки значення; 2) лексичними синонімами є тільки слова, що належать до однієї частини мови; 3) синонімічні відношення передбачають наявність не менше двох слів [Див.: 2, с. 191].

У РУС зафіксовано різнотипні за джерелами походження іменникові синонімічні відповідники до іншомовних слів. Укладачі наводять поряд із запозиченими назвами питомі похідні слова чи термінологічні сполуки слів або ж словосполучення, що їх не фіксують словники синонімів (у цій розвідці беремо до уваги академічний «Словник синонімів української мови» у 2-х томах (1999–2000) та «Практичний словник синонімів української мови» С. Караванського). Наприклад: **абонемéнт, передплáта** (РУС, I, с. 1); **алюмі́ній, глине́ць** (РУС, I, с. 5); **амоні́як, смороде́ць** (РУС, I, с. 5); **ана́рхія, безура́ддя** (РУС, I, с. 6) тощо.

Відсутність питомих однослівних відповідників до іншомовного слова укладачі РУС намагалися компенсувати наведенням описових назв, виражених словосполученнями, як-от: **аванпо́ст, передова́ вáрта** (РУС, I, с. 1); **авансце́на, передні́й кі́н** (РУС, I, с. 1); **авто́граф, власнору́чне письмó** (РУС, I, с. 1); **адвока́т, заступник судови́й** (РУС, I, с. 2); **альфо́нс, купова́ний коха́нець** (РУС, I, с. 5); **а́рта, головна́ бойова́ жи́ла** (РУС, I, с. 7); **ана́тема, церкóвна кля́тьба** (РУС, I, с. 6), **асфа́льт, земна́ смола́** (РУС, I, с. 11).

Подекуди такі сполуки слів наведені поряд з однослівним відповідником, наприклад: **апеті́т, хіть, охóта на ї́жу, до ї́жі** (РУС, I, с. 8). Варто звернути увагу на те, що словники синонімів не виокремлюють гаслового слова *апетит* і не наслідують у цьому плані тенденції, започатковані в РУС.

До окремих груп іменникових синонімів укладачі РУС включають складні слова, що їх не наводять тлумачні словники української мови та згадані синонімічні лексикографічні праці. Наприклад: **авто́граф – власно́пис** (РУС, I, с. 1); **аліте́рація – однолі́терність** (РУС, I, с. 4); **аерона́втика – повітропла́вба** (РУС, I, с. 12); **баро́метр – тиско́мір** (РУС, I, с. 16), **басе́йн – водозбі́р** (РУС, I, с. 17).

З-поміж синонімічних відповідників – композитів натрапляємо й на такі, що належать до традиційних (постійних) і набули подальшого закріплення в лексикографічній практиці, наприклад: **авантю́рист, про́йдисві́т** (РУС, I, с. 1); **автокра́тія, самоде́ржавство** (РУС, I, с. 1); **автоно́мія, самоврядува́ння** (РУС, I, с. 1); **анна́ли, літо́пис** (РУС, I, с. 6) тощо.

Варто звернути увагу на включення до синонімічних груп таких іменникових лексем, що не засвідчені в матеріалах «Словника української мови» в 11-ти томах та у 20-титомному «Словнику української мови». Наприклад, **абера́ція, одхи́л** (РУС, I, с. 1); **абсенте́зм, відсу́тливість** (РУС, I, с. 1); **абстра́кція, абстра́кт, одво́ліклість** (РУС, I, с. 1); **аго́нія, часува́ння** (РУС, I, с. 2); **аксесуа́р, преченда́л** (РУС, I, с. 3); **алего́рія, при́повідь** (РУС, I, с. 4); Здебільшого це похідні слова, утворені за питомими моделями морфологічної деривації внаслідок афіксації чи усічення.

Вагому групу в матеріалах РУС становлять іменникові синоніми, що відображають усталені та закріплені в інших лексикографічних працях синонімічні відношення іменників. Наприклад: **абсу́рд, безглу́здя, нісе-**

ні́тниця, дурні́ця (РУС, І, с. 1); **авіа́тор, літу́н** (РУС, І, с. 1); **аго́нія, кона́ння** (РУС, І, с. 2); **аккумуляці́я, нагрома́дження, скупче́ння** (РУС, І, с. 3); **акце́нт, вимбо́ва** (РУС, І, с. 3); **ама́тор, прихі́льний** (РУС, І, с. 5); **амбі́ція, го́нор** (РУС, І, с. 5); **анахоре́т, відлюдо́к, відлю́дник, самі́тний** (РУС, І, с. 6); **афі́ша, опові́стка** (РУС, І, с. 12); **афе́кт, нестя́ма** (РУС, І, с. 12); **бандеро́ля, перéпаса́** (РУС, І, с. 15); **балко́н, га́нок, рунду́к** (РУС, І, с. 14).

У цьому аспекті привертають увагу такі групи слів, що є спільними тільки для РУС та матеріалів «Практичного словника синонімів української мови» С. Караванського. Зокрема, натрапляємо на фіксування синонімів **пах, дух** до іменника **аромáт** (РУС, І, с. 9). Порівняймо: **аромáт, па́хоші, за́пах, па́хош, пах, пахи, паху́чість, (за)паху́щість, пах(копті́ння), (погані́й) со́лұх; (поезі́ї) дух** (І, с. 8). Лексему **пах** зі значенням 'те саме, що запах' відображають тлумачні словники з покликанням на твори Лесі Українки, Л. Первомайського, Є. Гуцала, М. Дочинця.

До спільних ознак РУС і словника С. Караванського належить наведення синонімічних відповідників із західноукраїнської лексики української мови, які, за спостереженнями Людмили Ткач, «[...] мали при собі відповідне маркування: *гал.* („галицкое слово“), *зап.* („западное украинское слово“), *зах.* („західне“) [...]». Проте значна частина такої лексики виступає й без жодних позначок [...]» [5, с. 426]. Відтак привертає увагу включення до РУС синоніма **перéпаса́** до іншомовного слова **бандеро́ля** (РУС, І, с. 15). Порівняймо: **бандеро́ль(ля), о́па́ска, г. перéпаса́** (І, с. 12). Академічний словник синонімів не наводить гаслового слова **бандероль**. Укладачі РУС поряд з іменником подають прикметникові відповідники **бандеро́льний, під перéпаскою** (РУС, І, с. 15).

Отже, матеріали РУС засвідчують пошук чітких принципів лексикографування іншомовної лексики передусім у перекладних словниках, а відтак і в спеціальних. Укладачі РУС ілюструють різні шляхи можливого відтворення іншомовного слова за допомогою питомих українських відповідників. З цією метою використано спеціально утворені за прикметними для української мови моделями похідні слова, залучено лексику західноукраїнського варіанта літературної мови, подекуди рідко-живані чи застарілі лексичні одиниці. В окремих випадках наведено описові конструкції.

Список використаних джерел

1. Караванський С. (2014). Практичний словник синонімів української мови. 5-те вид., опрацьоване і доповн. Львів: БаК, 530 с.
2. Лисиченко Л. А. (2008). Багатозначність у лексико-семантичній системі: структурний, семантичний, когнітивний аспекти. Харків: Вид. група «Основа», 272 с.
3. Російсько-український словник. (2007). Ред. А. Ю. Кримський та С. О. Єфремов. Київ : Держ. вид-во України – УАН, 1924–1933. Т. 1–3. Київ : К.І.С.
4. Тараненко О. О. (1999-2000). Синоніми української мови. У Словник синонімів української мови: у 2 т. / уклад. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головашук. Київ: Наукова думка, Т. 2. С. 945–954.
5. Ткач Л. О. (2007). Українська літературна мова на Буковині в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. Частина 2: Джерела і соціокультурні чинники розвитку. Чернівці: Книги – ХХІ, 704 с.

УКРАЇНСЬКІ РЕКЛАМНІ ТЕКСТИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XX СТ. ТА ЇХ НАРАТИВНА ОРГАНІЗАЦІЯ

Закутня Анна

*Хмельницький кооперативний
торгівельно-економічний інститут (Україна)*
zakutnia.anna@gmail.com

Ткач Людмила

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)*
l.tkach@chnu.edu.ua

Розвиток сучасної української гуманітаристики передбачає комплексне дослідження культурних, мовних та соціальних процесів, що впливають на формування національної ідентичності. Одним із цінних джерел для такого аналізу є українські рекламні тексти першої половини XX ст., які відображають суспільні настрої, цінності та комунікативні стратегії досліджуваного періоду.

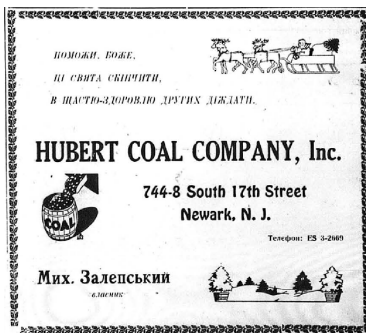
Актуальність дослідження наративної організації українських рекламних текстів першої половини XX ст. зумовлена необхідністю глибшого розуміння особливостей комунікації, культурних кодів та мовних стратегій цього періоду, оскільки у цей час реклама не лише інформувала, а й формувала культурні та суспільні цінності, мовні моделі. Аналіз наративів дає змогу виявити, як реклама використовувала фольклорні, історичні, біографічні, літературознавчі та інші елементи для залучення аудиторії, підсилення емоційного впливу та створення образу товарів і послуг. Метою дослідження є виявлення особливостей наративної організації українських рекламних текстів першої половини XX ст., що дасть змогу простежити мовні та стилістичні засоби, що впливали на адресата реклами, та виявити зв'язок тогочасної реклами з культурними й економічними реаліями. Результати такого аналізу послужать доповненням до вже наявних в українському мовознавстві праць з історії української реклами [6; 2; 3], сучасної української реклами [1], соціології реклами [7] тощо.

Під терміном «наратив» сучасні дослідники розуміють сукупність взаємопов'язаних подій, реальних чи вигаданих, що формують оповідний текст. Основною функцією наративу є репрезентація подій у вигляді структурованої розповіді [4]. Як зазначає дослідниця М. В. Родян, наратив структурує людський досвід, надаючи йому форму та зміст через впорядкування подій в часі та логіці [5, с. 2]. Так, наратив є універсальним складником культури, що передає її смисли та досвід через різні форми оповіді: від міфів і – до реклами. Він відіграє ключову роль у соціальній взаємодії, переданні знань і формуванні особистості [5, с. 3].

В українських рекламних текстах першої половини XX ст. фіксуємо використання наративу як засобу для привернення уваги та впливу на споживача, для апеляції до традиційних цінностей, особистого досвіду

чи історичних подій з метою надання продуктам чи послугам додаткового символічного значення.

Так, у газеті «Свобода» (найстарішому і найвпливовішому українському друкованому виданні в США, заснованому в 1893 р.) автори рекламних оголошень активно використовували фольклорний наратив як спосіб привернути увагу, нагадати про товар чи послугу тощо. Такі рекламні повідомлення апелювали до ментальності українського споживача. Наприклад, у передсвятковій рекламі підприємці використовували тексти різдвяних віншувань з подвійною метою: і привітати клієнтів зі святами, і водночас – нагадати про свій заклад (Мал. 1): «Поможи, Боже, ці свята скінчити, в щастя-здоров'я другим діждати» (Свобода, 1946, ч. 3, с. 3); «З Різдвом Христовим та Новим Роком вітаємо в засніжених гуцульських градах на Батьківщині наших Рідних та Знайомих, а Гуцулам у Вільному Світі, віншуємо колядою: «Дай же Вам у полі врожай, / У хаті стрійно, в пасіці рійно, / По двору збройно, в коморах повно, / Бог най же буде з Вами в дорозі, / На кождім броду, – на перевозі! / Дай Боже!» (Свобода, 1971, ч. 3, с. 4); «Віншуємо Вас з щастям, здоров'ям, щоб Ви щасливо свята провели, та других дочекались. З року на рік доки Пан Біг назначив вік. Христос Раждається!» (Свобода, 1973, ч. 3, с. 5).

г. «Свобода», 1946, ч. 3, с. 3

г. «Свобода», 1946, ч. 3, с. 3

г. «Свобода», 1973, ч. 3, с. 5

Ще один тип наративу – літературознавчий, – характерний переважно для реклами книжкових і періодичних видань. Прикладом літературознавчого наративу може бути використання в рекламному тексті думок літературних критиків з елементами аналізу та оцінки літератур-

них творів, що надає рекламному повідомленню інтелектуального забарвлення і формує довіру до товару. Так, у рекламі «Пропам'ятної книги», що була видана Українським народним домом у Вінніпезі й містила матеріали з життя українців-емігрантів від початку їх приїзду до Канади, подані цитати – думки, як зазначено в тексті, «визначних людей»: *«Ось, що говорять визначніші люди про цю книгу: <...> Проф. Я. Рудницький: управитель Українському Народному належитьсь велике признание за видання таких важних матеріалів, які є всестороннім джерелом інформації про культурний рух наших переселенців <...> Проф. Л. Білецький: Це дійсно цінний матеріал, що його відверто можна звати Літописом»* (Свобода, 1950, с. 254, с. 6).

В іншому рекламному тексті, присвяченому виходу книги про гетьмана Івана Мазепу, використано історичний наратив для створення зв'язку між минулим і сучасністю. Автори акцентують увагу на значущості постаті гетьмана та його ролі в історії України, таким чином підкреслюючи унікальність та цінність видання й зацікавлюючи потенційного покупця: *«Великий народ! Великий рік! Великий чоловік! Все це зійшлося до купи, коли Україна під проводом гетьмана Івана Мазепи виповіла Московщині боротьбу на життя й смерть. Знаменитий український історичний повістяр Федір Дудко описав по майстерськи ці часи в своїй прекрасній повісті «Великий Гетьман». Читач пізнає не лише історію українського народу в цю важливу епоху, але й життя-буття українського народу в усіх його верствах, а передовсім козацтва, що на своїх плечах переносило головну вагу боротьби за самостійність українського народу...»* (Свобода, 1939, ч. 29, с. 3).

З погляду наративної організації цікавими є тексти, опубліковані в календарі-альманаху книгарні «Сурма» на 1945 рік, що, на перший погляд, не виглядають як рекламні, проте в процесі їх прочитання стає зрозумілим, що мета цих текстів – привернути увагу читачів до самої книгарні та товарів, які тут можна придбати. Адже в кожному з текстів ідеться про товари з крамниці «Сурма».

Так, в оповіданні під назвою «Книжки» зреалізовано філософсько-дидактичний наратив, для якого характерним є оповідь про цінність знань та формування світогляду. Автор тексту – М. Хандога – пише про значення книги загалом, її роль у розвитку національної свідомості українців, а власне дидактичний наратив зреалізований через афоризми та прислів'я: *«Добра книжка – добрий розум. Нема її – нема розуму. Нема розуму – нема чоловіка; отже нема розуму, то й нема народу. Добрий розум дає добра книжка. <...> Без книжки так, як без очей, або: має чоловік очі, та сліпий, має мозок, може його розвинути, та не розвиває, то й дурний! <...> Читайте і знайте. Не читаєте, то й не знаєте, в не знаєте, то й гудза не можете розв'язати. Не читаєте, то й не знаєте, як своє право брати. Читають, то й знають, як вам це право відбирати. Книжка – людина. І можна сказати: Мама приводить на світ дитину, а книжка – чоловіка. <...> Книжка – учитель. «Шануй учителя, як родителя», каже наша пословиця. <...> «Книжка», так сказала українка, Русова, «є наша*

найкраща спадщина. Її треба мати і знати! І ширити!» <...> Книжка – світло. Не гасім його, а витаймо!» (Сурма, 1945, с. 21-22).

В іншому тексті під назвою «Пшениця» авторства Михайла Панькова зреалізовано фольклорно-етнографічний наратив, у якому зосереджено увагу на прадавніх традиціях і звичаєвих обрядах Святого вечора та символах свята, оповідається про спосіб приготування обрядової страви – куті, з поясненнями щодо її складників тощо: «Наш народ віками, за святу потраву / На наш Святий Вечір, пшеницю вживав; / Нею діливсь з ближнім, також з діточками, / По святій молитві, нею в стелю кидав. / Нащо він робив то, трудно відгадати, / Мій батько, як жив ще, каже, сину знай! / Як тая пшениця вчепиться до стелі, / То на цей рік буде гарний урожай. / Як гарно піділи всі цієї пшенички, / Ложки повстромляли у пшеничний сніп – / Бо той сніп, символом був там в часі свят, / Знаний на Україні, як різдвяний дід. / Як свята скінчились, то цей сніп спалили, / Не знати, навіщо, він ту кару мав. / Відай і за тоє, що він в кожній хаті / Через усі свята, в хаті царював. <...> Для тих, що не знають, скажу варіть так: / Помийте гарненько і ставте на піч, / На малім вогню, хай вона вариться, / Чотири години, й не мішайте нич. / Як уже звариться, потовчіть оріхи, / Натріть також маку і додайте мід, / Змішайте з пшеницею, дайте троха цукру, / Тоді її між гостей, на стіл положіть. / Тільки уважайте, щоби була свіжа, / По опихану зараз, в «Сурму» приходіть...» (Сурма, 1945, с. 20).

Особистісно-біографічний наратив фіксуємо в тексті-спогаді відомого українського артиста-танцівника Василя Авраменка – «Перша стріча Авраменка в Базарі Сурма». Оповідь про крамницю «Сурма» подана як враження від особистої зустрічі з її засновником і власником Мироном Сурмачем: «Я мав щастя прибути в Америку за допомогою приятеля, сердечнішого ніж брата, небіжчика Юрія Гасана... <...> До таких моїх добродіїв зараховую теж громадянина Мирона Сурмача, про якого я чув ще в краю, в Європі. <...> Я прибув до базару «Сурма» тоді, коли він містився при евеню А в Нью Йорку, але побачив, що це не крамниця, а ціла духовна й мистецька Україна. Коли я входив, саме тоді фонограф грав «Ой Дніпре, мій Дніпре, широкий та дужий» аж на двір. <...> Вступаю у крамницю, а це не крамниця, а українська вистава: По стінах образи козаків, гетьманів, поетів, народніх діячів, українського війська, українські вишивки, топірці, музичні інструменти; на столах і підставах українські книжки, ноти, сорочки, крайки, гердани з пацьорків; дальше бачу великі шафи, повні українських фонографічних рекордів і книжок; попід стіни фонографи, радіоапарати, різні прилади для домашнього вжитку; великий вибір гуцульського мистецтва; над ними образи українських хат та села, таки з керницею й журавлем і з плотом і з перелазом і з козаком та дівчиною коло перелазу... а в крамниці повно народу, говорять, торгують, жартують, дискутують, щось як на великдень в рідному краю...» (Сурма, 1945, с. 93-94).

Українські рекламні тексти першої половини ХХ ст. відображали цінності, ідеали та прагнення українського суспільства, водночас впливаючи на його світогляд і споживчу поведінку. Оголошення з наративною організацією часто апелювали до традицій, фольклорних мотивів,

особистих спогадів, авторитетних думок, історичних подій тощо, надаючи товарам додаткової символічної цінності. Завдяки такому змістовому наповненню реклама не лише інформувала, а й нагадувала, закріплюючи у свідомості споживачів потрібний образ товару, послуги, бренду. Аналіз наративних структур в українській рекламі першої половини XX ст. дає підстави трактувати її як культурний продукт з ширшими соціальними функціями, ніж суто рекламними – використовувати мовні й візуальні засоби для створення переконливих повідомлень, формування довіри та емоційного зв'язку зі споживачем. Оголошення про товари й послуги, опубліковані в газеті «Свобода», формували такий рекламний дискурс, що становив собою один з інструментів збереження та підтримки національної ідентичності в середовищі української діаспори.

Список використаних джерел

1. Дядечко Л. (2011). Функціонування рекламних слоганів в усно-розмовному дискурсі. *Мова і суспільство*. Вип. 2. С. 144–150.
2. Закутня А. Ю. (2017). Реклама в церковно-релігійному житті українців у кінці XIX – першій половині XX ст.: тематика, структура та стилістика текстів. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка : Філологія*. Вип. 44. С. 136–144.
3. Закутня А. Ю. (2018). Сфера юридично регульованих послуг у тематиці української друкованої реклами кінця XIX – першої половини XX століття. *Українська мова в юриспруденції : стан, проблеми, перспективи : матеріали XIV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29 листопада 2018 р.)*. Київ. Ч. 1. С. 205–213.
4. Наратив URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2> (дата звернення 02.2025).
5. Родян М. В. (2020). Соціально-філософський аналіз історичного наративу сучасного суспільства : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. Одеса, 206 с.
6. Ткач Л. О. (2007). Українська літературна мова на Буковині в кінці XIX – на початку XX ст. Ч. 2 : Джерела і соціокультурні чинники розвитку. Чернівці : Книги–XXI, 702 с.
7. Чудовська-Кандиба І. А. (2010). Соціокультурні виміри рекламних практик : монографія. Київ: КІС, 445 с.

ЛІНГВОФІЛОСОФСЬКІ ПЕРЕДУМОВИ ЛЕКСИЧНОЇ ВАРІАТИВНОСТІ

Казимір Ірина

*Кам'янець-Поільський національний університет
імені Івана Огієнка (Україна)
kazymir.iryina@kpmu.edu.ua*

З позиції філософських традицій проблема варіативності бере свій початок від загальнофілософської категорії руху. Усе тече та змінюється. Немає в світі такої матерії, яка б не зазнала фізичного чи механічного переміщення і перебувала в стані абсолютного спокою.

Світ, в якому ми живемо завжди перебуває в русі, так як рух є способом існування матерії та її узагальненим атрибутом. Рух – це будь-яка зміна у природі та суспільстві. Матерії без руху не існує, оскільки не існує й руху без матерії. А розвиток – це найвищий тип руху, завдяки якому проходить незворотна, спрямована зміна матеріальних та ідейних об'єктів від одного якісного стану до іншого, від старого до нового [1, с. 12]. Розрізнять механічну, фізичну, соціальну, біологічну та хімічну форми. Утім, у нашому дослідженні релевантно при вивченні варіативності звертатись до механічної форми руху, де переміщення (зміна, розвиток) відбувається під дією певних факторів згідно законів механіки.

Таким чином, більшість філософських концепцій трактують рух в межах варіативності як атрибут будь-якої матерії та можливість збереження тотожності, яка є однією з його фундаментальних характеристик.

Кореляція поняття руху з категорією ідентичності або тотожності надає руху характеру відносності. Ідентичність/тотожність визначається у філософській літературі як однаковість чи повний збіг чогось із чимось. Так, річ вважається ідентичною, якщо вона при всіх різних ситуаціях і обставинах завжди залишається одним і тим же, так що вона може ідентифікуватися як те ж саме. Ідентичність є чимось подібним, рівнозначним чи тотожним щодо предметів, явищ і понять [2, с. 91].

Варіативність – це прояв однієї і тієї ж сутності, наприклад, видозміни однієї і тієї ж одиниці, яка при всіх змінах залишається сама собою. Під варіативністю в лінгвістиці ми розуміємо мовне явище, яке характеризується повторюваністю ключових понять та обумовлене необхідністю повторної номінації повністю або почасти ідентичних об'єктів у межах однієї референтної ситуації. Категорія тотожності є найважливішою характеристикою варіативності. Так, тотожність визначає межі варіативності: «варіативність» – це певна зміна чи модифікація, яка не веде до появи нової одиниці.

Сучасні мислителі традиційної німецької школи абсолютизують «рух», приписуючи варіативність як одну із фундаментальних характеристик, будь-якого явища, зокрема, сенсу. Як зазначає Жиль Делез, «...сучасна думка породжується втратою тотожності, де сучасний світ – це світ симулякрів. Інакше кажучи, це образи-копії, які позбавлені оригіналу. Усі тотожності лише симульовані, виникаючи як оптичний “ефект глибшої гри” – відмінності та повторення. ... повторення є маскуванням та

усуненням диференційного» [3]. Явище варіативності слід визначати через поняття руху та спокою, тотожності та відмінності. Така діалектика є сутнісною характеристикою категорії варіантності, що дозволяє їй, не змінюючи свого змісту, залишаючись тотожною, отримувати різні варіанти свого втілення.

«Ідентичність» та «рух як онтологічні елементи явища варіативності подання одного й того ж значення знаходять обґрунтування у філософській концепції Платона, який розробив поняття “ідеї” та “речі”. Взаємодія цих філософських категорій відображає діалектичну здатність одного і того ж змісту отримувати безліч форм свого вираження. Так, “ідея”, згідно з давньогрецьким мислителем, залишаючись незмінною самій собі, є взірцем для “речі”, яка прагне стати “ідеєю” у всьому різноманітті свого втілення» [5].

У семіотиці категорії відмінності та повторення зумовлюють діалектичну єдність номінативного варіювання як явища лексичної рівнозначності та одночасно значеннєвої диференціації слів. Так, у лінгвістичній літературі мовним елементам нерідко приписується єдність стійкості та мінливості. Специфічною ознакою мовного знака є асиметрія плану вираження і плану змісту, яка полягає в тому, що: а) план вираження (позначувальне) є лінійним і дискретним, а план змісту має кумулятивну властивість, тобто характеризується структурною глобальністю і часовою безперервністю. Позначувальне може мати декілька позначуваних, тобто тут існують відношення одне – декілька і декілька – одне (явища полісемії, омонімії, синонімії. План вираження може змінюватися при незмінності плану змісту і навпаки [4]. Та чи та референтна ситуація потенційно визначає нескінченні можливості варіювання щодо неоднозначного відображення одного і того ж фрагменту дійсності.

Список використаних джерел

1. Бойко О. П. (2009). Філософія. Ч. 2. Філософські системи: навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / за ред. О.П. Бойко. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 113 с. URL: https://biem.sumdu.edu.ua/images/stories/docs/K_SGD/Boiko_3.pdf (дата звернення 10.05.2025).
2. Велика Українська Енциклопедія з напрямку «Філософські науки» (Філософія, логіка, етика, естетика). (2019). Укладачі: Арістова А. В., Шліхта І. В.; за заг. ред. д. і. н., проф. Киридон А. М. Київ : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 256 с. URL: <https://ev.vvue.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/Philisofy.pdf> (дата звернення 01.03.2025).
3. Жиль Делез і перспектива онтології однозначності. URL: http://8ref.com/12/referat_1267.html (дата звернення 12.02.2025).
4. Природа мовного знаку URL: https://vuzlit.com/873222/priroda_movnogo_znaka (дата звернення 01.03.2025).
5. Plato theory of Ideas. URL: <https://www.tutorhunt.com/resource/10969/> (дата звернення 10.05.2025).

СИСТЕМНО-СТРУКТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ БІБЛІЙНИХ ОДИНИЦЬ (СИНОНІМІЯ, АНТОНІМІЯ, ПОЛІСЕМІЯ) У ТВОРЧОСТІ В. ШКЛЯРА

Кифорак Ангеліна-Іванка

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)

kyforak.anhelina-ivanka@chnu.edu.ua

У сучасних лінгвістичних дослідженнях дедалі більшу увагу приділяють вивченню мовних одиниць, які мають тісний зв'язок із релігійним дискурсом. Адже вислови біблійного походження, безумовно, великою мірою впливають на становлення мовної практики. А. П. Коваль зазначала: «Протягом століть, починаючи з часів хрещення Київської Русі, окремі слова, словосполучення й речення переходили з Біблії в розмовну мову народу. Спочатку це були, мабуть, більш або менш точні цитати, якими мовці підтверджували слушність своїх думок або заперечували чийсь – у разі потреби. Поступово такі цитати все далі відходили від того тексту, з якого були взяті, набували розширеного, переносного, образного значення» [2, с. 9]. Саме тому бібліїзми належать до лексико-фразеологічної підсистеми мови і формують окремий клас одиниць, що має певні структурні характеристики.

Як і будь-якому мовному знакові, бібліїзму властива системність, за допомогою якої він може вступати у парадигматичні (синонімічні, антонімічні, полісемічні тощо) відношення і формувати семантичні поля. Тобто одиниці біблійного походження перебувають між собою у різних опозиціях схожості або протиставлення, об'єднуються у парадигми.

Проаналізуємо особливості вияву системних зв'язків у біблійних висловах.

У мовознавчій науці існує чимало розбіжностей щодо поняття синонімії бібліїзмів. Адже будь-яка видозміна урізноманітнює зміст і форму, трансформуючи вислів повністю або частково. Тому можемо виокремити два типи мовних явищ, яких зазнають біблійні одиниці:

1. Варіативність, за якої бібліїзми мають однакову структуру і лексичний склад, але відрізняються окремим компонентом. Це явище властиве бібліїзмам, до складу яких входять компоненти, які є семантично подібними, належать до однієї і тієї ж частини мови. Можемо виокремити такі типи варіантів: а) лексичні, у яких можлива заміна одного компонента на інший; б) морфологічні, які зазнають змін у межах форми компонентів; в) синтаксичні, які передбачають внутрішньоструктурні зміни (трансформований спосіб зв'язку між словами).

Порівняємо: «Обидві цілі були недосяжні, принаймні в найближчі роки, але я відповідав Юркові, що **на все воля Господня** й іноді в житті стається таке, чого не сягає людська уява» [6, с. 99] і «*Ви покладаєте на мене непомірну відповідальність, отче, – сказав Станімір. – Я розумію, але **на все воля Бога***» [4, с. 213]. У наведених прикладах спостерігаємо лексичні варіанти. Заміна компонентів не порушує цілісності семантики і не призводить до зміни внутрішньої форми слова.

2. Синонімія, за якої біблійні вислови повністю відрізняються лексичним складом компонентів (змінюється внутрішня форма слова), мають семантичні та стилістичні відмінності, але однотипне категоріальне значення. У цьому випадку біблізми можуть утворювати синонімічні ряди, напр.: *Явдоха й **на смертному одрі** лежала випростана й рівно тримала голову на подушці, дивлячись крізь стелю у небеса* [4, с. 7]; – *Хай напише розписку, я поручуся, що Гелевей свого слова додержить. Мати у нього справді **на ладан дихає*** [4, с. 30]; *Та потім Мирон згадався, що це не тато прийшов з того світу, а навпаки, він, Мирон, **одійшов у засвіти**, де вони не могли розминутися* [4, с. 269]; *Позаминулої ночі, вловивши момент, коли нікого не було в передсінку, Мирон непомітно вибрався з обителі смерті, щоб справдити давній намір – або дістатися до свого куреня, або **віддати Богові душу** під голим небом* [4, с. 279]. Біблійні вислови вживаються у значенні «бути близьким до смерті, помирати».

Поділ між варіантами та синонімами можна проводити за наявності семантичної та формальної ознак. Проте через їхній зв'язок у межах парадигматичних угруповань існує певна зона перехідності (інколи варіанти трансформуються у синоніми) [3, с. 51]. Тому варто враховувати декілька критеріїв розмежування: значення, валентність (здатність вступати у синтаксичні зв'язки), лексичний склад (тотожність слів-компонентів), динаміку розвитку та сферу функціонування.

Відношення семантичної протилежності (явище антонімії) полягають у полярному протиставленні значень біблізмів за їхньої семантичної спільності. Виокремлюємо кілька чинників для визначення антонімічних пар:

1. Протиставляються біблійні вислови, що позначають однорідні явища.

2. Належність біблізмів до однієї частини мови (категоріально-граматичний компонент).

Погоджуємося з думкою М. Демського, який стверджує: «У зв'язку з тим, що фраземи-антоніми характеризують предмети і явища навколишньої дійсності та їх динамічні і статичні ознаки з різних, але суміжних сторін, можна визначити ці одиниці як одно- і різноструктурні фраземи, що мають протилежне конкретне значення, виражене відмінним повністю або частково компонентним складом, і належать до одного й того самого семантико-граматичного класу» [1, с. 40].

Корелятивні антонімічні пари *рай – пекло*, *ангел – демон* доволі часто є смисловим центром, що вербалізує дихотомію у складі біблійних одиниць. Вони є своєрідними сигніфікатами, які увиразнюють сакральну семантику. Лексема *рай* в уявленні людей позначає досконалий світ, створений Богом, у якому панує мир і злагода, де немає болю та страждань; це символ вічного блаженства, світла. Натомість поняття *пекло* є місцем вічних мук, покарань за гріхи, неправедний спосіб життя.

Наведемо уривки з роману Василя Шкляра «Троща». *Улітку вона [троща. – А.-І. К.] скидалася на **рай Божий**, де цілий день замість ангелів співали пташки, крумкали дикі качки, плюскалася риба, кулики переривчастими голосочками хвалили своє болото: кі-кі, кав-кав, і тільки пізніми вечорами налітали рої ненажерливих комарів-кровопивць, яких у **раю**, мабуть, немає* [6, с. 11–12]; *Виявилось, що йдеться про цех*

ремонт металоплавильних печей, і вже через день я почав працювати на металургійному заводі чи, можна сказати, влаштувався чортом **у пеклі** [6, с. 22]. Спостерігаємо уявлення індивідумів про певні місця, що об'єднані позитивною чи негативною оцінкою існування, асоціативними зв'язками за схожістю до двох паралельних вимірів – раю та пекла – в ракурсі християнського вірування.

Окрему групу бібліїзмів становить концептуальна опозиція *ангел – демон* на позначення сутностей, які в релігійній традиції пов'язані з добром і злом, гармонією та хаосом, напр.: *Злий демон і того, і цього разу привів його на Харківське шосе* [5, с. 80]; *Вода тхнула кров'ю. Мирона охопив розпач, але невдовзі до нього підплив ковчег. На веслах сидів білий ангел* [4, с. 261].

Явище полісемії – результат накопичення значень у лексичній одиниці – теж властиве бібліїзмам, адже трансформація семантичної структури (розширення / звуження змісту, метафоричний або метонімічний зсув цілісного значення) призводить до переосмислення вислову, виникає нове – вторинно-метафоричне – значення. Проте багатозначність бібліїзмів обмежена, у більшості випадків вони моносемантичні, а полісемантичні мають два-три значення.

Наприклад, лексема *причаститися* вживається у таких значеннях: 1) «прийняти дари Святої Євхаристії (причастя)»; 2) «бути причетним до чогось». Натомість є ще одне вторинно-образне значення – «пригощатися, випивати» – *А ми його теплого вам і знайдемо. Тільки ж і ви, товаришу, не погордуйте нашою паскою і ковбаскою. Та й солдатики нехай **причастяться** крашанками* [4, с. 40]. Лексема *амінь* («істинно», «правдиво») вживається у кінці молитов як знак підтвердження сказаного. Проте після переосмислення виникли додаткові змістові відтінки – остаточність, завершеність, кінець, напр.: *Вперше в житті за такого моменту відчув хвилювання до сліз, хоч ніколи не був марнославним. **Амінь!*** [5, с. 217]; – *Маруся... Маруся... – зашелестіли голоси у висушених горлянках. – Звідки вона взялася? – Бог послав. – Ще б трохи – і нам **амінь*** [4, с. 58].

Отже, аналіз системно-структурних зв'язків (синонімії, антонімії, полісемії) засвідчує системність бібліїзмів. Адже парадигматичні відношення відіграють важливу роль у закономірності їхнього творення. Зокрема, синонімія передає багатство змісту, антонімія формує концептуальні опозиції, полісемія сприяє утворенню різних значень залежно від контексту.

Список використаних джерел

1. Демський М. Т. (1991). Системні зв'язки в сфері фраземики. Мовознавство. №2. С. 36–43.
2. Коваль А. П. (2001). Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. Київ : Либідь, 312 с.
3. Редін П. О. (1994). Типи системних зв'язків фразеологічних одиниць у мові. Мовознавство. № 4–7. С. 50–52.
4. Шкляр В. (2014)/ Маруся : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 315 с.
5. Шкляр В. (2020). Спів Божої пташки : роман. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 288 с.
6. Шкляр В. (2017). Троща : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 417 с.

ВИКОРИСТАННЯ ДІАЛЕКТНИХ СЛІВ ТА ФОРМ У ПРАКТИЦІ УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ ВОЛОДИМИРА КМІЦИКЕВИЧА)

Логош Ангеліна

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)*

lohosh.anhelina@chnu.edu.ua

Ткач Людмила

*ирбюкЧернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)*

ltkach@chnu.edu.ua

В історії української перекладацької культури спадщина другої половини XIX – початку XX ст. – доволі різноманітна: як щодо тематично-жанрових характеристик перекладних текстів, так і щодо особистих творчих підходів перекладачів до роботи з текстами оригіналів. У гроні видатних перекладачів того часу – вихідці з різних соціальних верств, з різних територіально-культурних осередків, проте всі вони були поєднані спільним духом – піднести українську мову на вищі стилістичні регістри, довести її високу функційну та естетичну спроможність завдяки здатності бути інструментом перекладу творів світового рівня. Українські письменники, літературознавці, мовознавці та громадські діячі – як із Наддніпрянщини, так і з Галичини й Буковини – розглядали переклад як справу великої культурної ваги. До визнаних і відомих українських перекладачів належать: Пантелеймон Куліш, Іван Франко, Іван Пулюй, Борис Грінченко, Петро Ніщинський, Степан Руданський, Олександр Потебня, Михайло Старицький, Агатангел Кримський, Леся Українка. Перекладаючи античну класику, книги Біблії, ключові твори англійської, німецької, французької, польської літератур, українські письменники реалізовували передусім свою особисту просвітницьку місію, свою індивідуальну програму розвитку й реформування української літературної мови. Та при цьому їхні досягнення мали загальнокультурний ефект: поступово зростало число української інтелігенції, що читала українською мовою, а далі – й ширші верстви суспільства знайомилися із загальнознаними творами світової літератури (докладніше про внесок П. Ніщинського, О. Потебні у мову перекладів див. у нашій публікації [7]).

Серед вагомих досягнень названого періоду варто згадати: **1)** перший повний переклад «Іліади» Гомера, що його під назвою «Омирова Ільйонянка» здійснив **С. Руданський**, відомий український поет-сатирик, у 1863 р.; у місячнику «Правда» у Львові цей переклад видано в роках 1872, 1875–1877, а окремою книгою, із супровідною статтею і за редакцією Івана Франка, надруковано в 1903 р., у Львові; **2)** перший повний переклад поеми Гомера «Одіссея» (1889, 1892), що завдячуємо **П. Ніщинському**, композиторові, педагогу, поетові; він переклав українською мовою ще й

«Антігону» Софокла (1883), 6 пісень з «Іліади» Гомера (1903–1905); і хоч академічними тепер вважають перекладні версії **Бориса Тена** (М. Хомичевського) – «Одіссея» (1963), «Іліада» (1977) – та все ж і ті давніші, перші переклади цих монументальних творів заслуговують на глибоку увагу; **3)** перший повний текст Біблії у перекладі П. Куліша та І. Пулюя (Відень, 1903 р.); **4)** Кулішеві переклади драм В. Шекспіра; **5)** переклади І. Франка, серед яких значна частина припадає саме на античну літературу; ще учнем Дрогобицької гімназії І. Франко переклав трагедії Софокла «Антігона», «Електра» й «Едіп цар», а також дві пісні з «Одіссеї» Гомера; наприкінці життя, у період 1913–1916 рр., над перекладами з античної літератури І. Франко працював з особливою інтенсивністю: Гомерові гімни й епіграми; «Війна жаб і мишей»; твори Гесіода – «Діла і дні», «Теогонія», «Щит Геракла»; антологія поетичних творів, укладена грецьким ученим і поетом Мелеагром Гадаренцем, – усе це видано з рукописів І. Франка в другому томі «Літературної спадщини» під заголовком «Переклади і переспіви із старогрецьких поетів» (1962 р.); з рукописної спадщини видано також римські балади й оповіді – як третій том «Літературної спадщини», під назвою «Поетичні твори за мотивами Стародавнього Риму» (1963 р.).

На жаль, поки що з кола українських перекладачів залишається маловідомою постать **Володимира Кміцикевича** (1884–1942) – педагога, лексикографа, перекладача, культурно-освітнього діяча Буковини (за народженням походив із Західної Галичини, навчався у Львові). Значення філологічної та педагогічної діяльності В. Кміцикевича визнане на рівні статей-персоналії в енциклопедичних виданнях, проте актуалізація його культурної спадщини та її різнобічне дослідження припадає на значно пізніший період – від кінця 1990-х рр. і до нашого часу (ідеться про публікації Надії Бабиш, Дарії Пенішкевич, Федора Погребенника; мовознавчі дослідження Альони Грималовської, Ольги Кацімон та ін. (див. докладніше [2;3; 4]).

У культурному житті українців Буковини першої половини ХХ ст. В. Кміцикевич був дуже помітною постаттю: викладав в одній з чернівецьких гімназій, був автором навчальних посібників і словників, перекладав з німецької і класичних мов, публікував статті на культурно-історичні теми. Біографічні відомості про В. Кміцикевича та оцінку його діяльності вперше подав В. Сімович у некролозі про товариша своєї просвітницької на науковій праці [8]. Серед найважливіших праць названі: «Німецько-український словар», з присвятою О. Кобилянській та І. Франкові (Чернівці, 1912 р.) [5], укладений у *Стілці* з неформальним гуртком буковинських лексикографів, до якого входив і В. Сімович, а також «Грецько-український словник» (1922-1923 рр.). Зі спогадів В. Сімовича постає цілісний образ Кміцикевича-лексикографа в його щоденній праці: «Міг цілими годинами дискутувати над добором такого чи іншого слова, і завертати до тієї самої теми після кількох днів, коли щось відповідного придумав. Тут був він неоціненним дорадником проф. Юліяна Кобилянського, автора латинсько-українського словника, людини дуже сумлінної в справах лексики, людини, що надідала всім знавцям мови своїми запитами так, що не раз доводилося від нього тікати. Кміцикевич ніколи не тікав:

поважно вислухувати усіх аргументів свого товариша „за і проти” якогось вислову – і все знав дати якусь влучну заввагу. <...> Він не раз цілими днями міг продумувати над тим, як віддати по-українському якийсь вислів, якусь фразу. Бо вухо для народности в мові він мав надзвичайне» [8, с.744-745].

Особливої уваги заслуговує досі не вивчена перекладацька творчість В. Кміцикевича. **Мету** нашого дослідження вбачаємо в тому, щоб актуалізувати внесок В. Кміцикевича в історію українського перекладу в контексті тенденцій розвитку української літературної мови та перекладацької стилістики кінця ХІХ – початку ХХ ст.

В. Кміцикевич виступив як перший перекладач українською мовою твору Платона «Оборона Сократа», що вийшов друком понад 100 років тому. До наших днів дійшло і друге, вдосконалене видання цього перекладу, що побачило світ у 1922 р. в «Українській Накладні» Якова Оренштайна в Берліні, у серії «Загальна бібліотека» (докладніше про це див. [6]). Вступна стаття В. Кміцикевича до «Оборони Сократа» під назвою «Основні риси грецької філософії від перших початків до Платона» є важливим надбанням українського перекладознавства, адже це перша спроба перекладу на українську мову філософського діалогу, написаного давньогрецькою мовою.

У наш час з'явилася ще одна версія перекладу цього твору Платона – Йосипа Кобова (ймовірно, 1995 р., а видана друком – 1999 р.). Уже в перекладі самої назви твору бачимо розбіжності: у В. Кміцикевича – це «**Оборона** Сократа», а в Й. Кобова – «**Апологія** Сократа» (у назві збережений грецизм).

У перекладацькому доробку В. Кміцикевича, як і в перекладній літературі свого часу важливе місце посідає драма класика німецької літератури Ф. Шіллера «Вільгельм Телль» (вийшла друком 1887 р. у Львові з передмовою І. Франка). Удосконалений переклад В. Кміцикевич підготував для нового видання (1920 р.), проте друком воно так і не вийшло.

У мовних засобах перекладу «**Вільгельма Телля**» звертають на себе увагу передусім слова й форми, що становлять особливості діалектів південно-західного наріччя української мови. У сучасному прочитанні цього тексту вони сприймаються як своєрідні «мовні родзинки».

Передусім виділяємо лексичні одиниці, що своєю семантикою відображають гірський побут і рельєф, напр.:

марга, маржина – худоба ([Верні] *Та й ладну маргу — чи своя, краєне?* (І, с. 17); ([Гертруда] *Чим можеш ти журити ся, скажи! Благословив Бог труд твій, є достаток, Набиті стодоли, — турму маржини Та гладкі коні, хову доброго, Пригнали щасливенько з полонин На зимівлю до стаєн вигідненьких* (І, с. 24); **полонина** – безліса ділянка верхнього поясу Українських Карпат, яка використовується для пасовиська та сінокошу ([Пастух] *Мої полонини! Ми йдемо в долини, Вже літо пройшло* (І, с. 16); **барда** – сокира, тесак ([Баумгартен] *Що не сповнив лихої своїй волі, Подякувати Богу й мойй барді* (І, с. 18); **газдиня** – господиня ([Штауфахер] *Заждіть же, аж прийде моя газдиня — Ви гостем мойім в Швіц, я в Люцерн вашим* (І, с. 23); **плай** – стежка в горах ([Мельхталь]

Ширіє **плай**, гай, живо лиш за мною! Скалу по хрестику я пізнаю; Ми при меті вже, осьде Рітлі (Виходять з ліхтарнями) (І, 56); **трембіта** – гуцульський народний духовий музичний інструмент ([Атінґгаузен] *Ще гірко будеш плакати колись З тугі за тими рідними верхами, І тая піснь вівчарської **трембіти**, Котрою ти з переситу так гордиш, Гірку тугу на тебе ще навіє, Коли тобі на чужині озвесья* (І, с. 51-52); **джуркало** – джерело ([Пастух] *Бувайте здорові, Мої полонини. Ми йдемо в долини, Вже літо пройшло. Ми виженем знов, не забавим ся дуже, Як квіти на ново земельнюк вквітчають, Зазуля озвесья, трембіта затуже, Як **джуркала** любо на ярі заграють* (І, с. 16); **цара** – долина ([Стрілець] *В ногах єму морем тумани встелились, Що людські оселі від него закрили; І тільки взрить світа, Що кризь шпару в хмарі, Під водами глибоко Зеленую **цару*** (І, с. 16); **ватра** – вогнище, багаття ([Мельхталь] *Най скільки йдуть та **ватру** розкладуть, Щоб було видко, скоро прийдуть наші* (І, с. 57); **розгаздуватися** – розгосподарюватися, тут – показати свою силу, свій вплив (Ви дикі сили **розгаздуйте ся!** Верніть медведі й ви старі вовки Вертепні! До вас сей край належить. Хто схоче жити тутки та без волі?... (І, с. 106); **затрембітати** – заграти, подати звістку звуками трембіти ([Руді] *На шпиль тра вилізли й **затрембітати**, Щоб' гомоніло широко верхами Та щоб луною по усіх печерах Пійшло і верховинців швидко-хутко Скликало* (І, с. 137).

У тексті перекладу В. Кміцикевич нерідко вдається до діалектних граматичних форм, як-от: 1) Орудн. відм. одн. іменників: **бард-ов** – бард-ою (сокир-ою) ([Баумґартен] *Она втекла за мною пошукати У мить прибіг я, так як єм стояв, І **бардов** купіль освятив єму* (І, с. 18-19); **будк-ов** – будк-ою ([Другий челядник] *Сев **будков** хоче пригнести Урі?* (І, с. 31); **крисан-ев** – крисан-ею ([Старий каменярь] *Нам угинати ся перед **крисанев?** Жартує він собі з людей поважних!* (І, с. 32); **громад-ов** – громад-ою ([Штауфахер] *Богато годни-бим цілов **громадов*** (І, с. 33); **лапк-ов** – лапк-ою ([Старий каменярь] *Крисак австрійський! Стережіте ся! Сев **лапков** нас хочать під Австри взяти!* (І, с. 33); **рад-ов** – рад-ою ([Мельхталь] *Но хоч я молодий та небувалий, Не гудьте моєв **радов** й мойім словом! Не молодеца кров горяча — пре мя Пекуча міць нескazanого болю, Що навіть і скалу тронуті мусить* (І, с. 44); 2) Орудн. відм. одн. прикметників та дієприкметників: **слаб-ов** – слаб-ою ([Тель] *Так в Божий час! Давай сюда човен! Спробую я своєв **слабов** рукою* (І, с. 21); **відкрит-ов** – відкрит-ою ([Окличник] *Указ такий ось видав староста: Крисак той поважати, як його самого, І клінне та з **відкритов** головою во честь его коліна тра пригнути, Честь віддавать єму* (І, с. 32); 3) Діалектні форми osobowych займенників: **ми** (Д. відм.) – мені ([Баумґартен] *Пускайте! Ратуйте **ми** житє, перевозіть мя!* (І, с. 18); **ід мині** (Р. відм.) – до мене ([Баумґартен] *Рубав я в лісі дерево, аж ту Летить **ід мині** жінка гей та смерть* (І, 18-19); **мя** (Зн. відм.) – мене (*Не молодеца кров горяча — пре **мя** Пекуча міць нескazanого болю, Що навіть і скалу тронуті мусить* (І, с. 44); **зо мнов** (Ор. відм.) – зі мною (*Сли-ж не піде **зо мнов** ніхто, сли всі ви За своїй хати боючись та стада В ярмо даєте шию...* (І, с. 42-43); **тя** (Зн. відм.) – тебе ([Берта] *О ти злочасна кріпосте, клинучи **тя** клали, й жити в тобі муть клинучи !* (І, с. 35); **д'нему** (Р. відм.) – до нього (*Чи він по справедливості судив І*

заступав покривджену невинність? Чи хтів хоч вислухати послів наших, Котрих в трівозі ми післали **д'нему**? (І, с. 147); **го** (Р. = Зн. відм.) – його ([Мельхталь] Мені лиш жаль вітця. Він потребує Так дуже заходу, а син далеко. Староста не терпить **'го**, він бо все За правду й волю чесно обставав. Для того будуть над старцем знущатись, — Ніхто **го** не заступить від зневаги. Нехай буде що хоче, йду на той бік (І, с. 36); **му** (Д. відм.) – йому ([Старий каменярь] Ой пане, щоб побачили пивниці Під вежами! Но, хто ме там сидіти, То вже му певно можна подзвонити (І, с. 31); 4) діалектні форми займенників інших розрядів (вказівних, означальних, заперечних): **сеґо (сей)** – цього (цей) ([Гертруда] Послідна стежка — й найслабшому вільна. Зісчочу з **сеґо** моста — і свободна (І, с. 28); **тамтїї (тамтой)** – ті (той) (Ніхто бо з ружем в замок не іде. В найблизшій лісі стане добра горстка І скоро тим удасть ся ворота Заняти, то тогди затрембітають, І виражуть із засідки **тамтїї** (І, с. 74); **кождий** – кожний ([Мельхталь] Численних в Унтервальді маю другів, Положить **кождий** радо душу з тілом, сли має в другім захист-охорону (І, с. 44); **нич** (Р. відм.) – нічого (ніщо) (Пустою бесідою **нич** не вдієш; Послідний час, спасати тра людину. Кажи, везеш, кермаче? (І, с. 21).

Серед діалектних граматичних форм у тексті аналізованого переказу знаходимо дієслівні форми минулого часу (дійсного способу) та умовного способу, як-от: **єм стояв** – я стояв (Летить ід міні жінка гей та смерть. «Старосту — каже — нанесло до хати І» Казав собі прилагодити купіль, Потім жадав від неї нечести. Она втекла за мною пошукати У мить прибіг я, так як **єм стояв**, і бардов купіль освятив єму (І, с. 18–19); **поратував би-м** – я порятував би ([Руді] Що? мені також миле є житє І в мене жінка й діти є — Дивіть, Як ту кіпить, реве, як ту вертить І воду аж до дна перевертає. — **поратував би-м** радо чоловіка, Але не спосіб, видите самі (І, с. 20); **годні-бим** – ми годні б ([Штауфахер] Богато **годні-бим** цілов громадів (І, с. 33); **би-сьмо дещо були годні** – були б ми дещо годні ([Вальтер-Фіршт] Слиб ті три землі, як ми три гадали, То може **бисьмо дещо були годні** (І, с. 43); **присягли-м** – ми присягли ([Мельхталь] Так славно стойімо на звалищах Деспотизму і славно довершилось, Союзники, що **присягли-м** на Рітлі! (І, с. 141); **ступили-сьте** – ви ступили ([Вальтер-Фіршт] Но скажіть, Чи йдете просто ви від Фліелен, Чи не заглянули де по дорозі, Заким на сей поріг **ступили-сьте**? (І, с. 37–38), а також дієслівні форми теперішнього часу (дійсного способу) з часткою ся в препозиції: **ся бойіть** – боїться ([Куні] То є Альцельський чоловік; він чести Своєї боронив і Вольфеншіса, Старосту того з Росбергу, убив. Кінноти старости що лиш не видко, Він молить кермача, щоб перевіз го Той бурі **ся бойіть**, не хоче везти (І, с. 20); **як ся має** – як мається (як себе почуває) ([Вальтер-Фіршт] Коби лиш ви здорові! Вірте ми, Душа ми радуєсь як вас побачу. — Сідайте пане Вернер! **Як ся має** Жена Гертруда, милая хозяйка, Іберґа мудрого дочка розумна? (І, с. 37–38); **ся крає** – крається ([Штауфахер] Ваш зять його за озеро провіз, У себе в Штайнен я його ховаю. І ще страшнійше той сам чоловік Розказував мені, що в Сарнен сталось, Аж серце чоловікови **ся крає** (І, с. 39).

В. Кміцикевич використовує також дієслівні форм майбутнього часу, що їх у сучасній українській літературній мові кваліфікують як складні, а в тексті перекладу вони виступають ще як складені, оскільки зберігають вільну позицію допоміжного дієслова (имати) – як у пре-позиції, так і в постпозиції до основного дієслова (як це характерне для покутсько-буковинських говірок південно-західного наріччя), напр.: **ме сидіти** – сидітиме ([Старий каменярь] Ой пане, щоб побачили пивниці Під вежами! Но, хто **ме** там **сидіти**, то вже му певно можна подзвонити (І, с. 31); **жити в тобі муть** – в тобі житимуть ([Берта] (до вертаючого наставника) **Жиє?** (наставник дає знак, що ні) О ти злочасна кріпосте, клинучи **тя** **клали**, **й жити в тобі муть** клинучи! (відходить) (І, с. 35); **не мем лякатись** – не лякатимемось (Нам радше вмерти чим в неволі жити! На бога надіятись хочем ми, І сили людської **не мем лякатись** (І, с. 83).

Варто звернути увагу ще й на ряд інших діалектних слів та форм: 1) діалектні прислівники (лексеми та морфологічні форми): **борше** – швидше ([Баумгартен] (до рибака) Лиш **борше**, вже они ту недалеко! Кіннота старости летить за мною; Ту смерть моя, коли мене дістануть (І, с. 18); **тра** – треба (потрібно, слід) ([Куні] (до рибака) Гай в Божий час! **Тра** ратувати ближніх, **Таж** нас усіх таке спіткати може (І, с. 19); **тутки** – тут (саме в цьому місці) ([Руді] Ось **тутки** Тель, і він також керманить, Скажіть, чи хто відважиться ту везти? (І, с. 20); **днесь** – сьогодні, нині ([Пфайфер] Спасибі! Мушу **днесь** ще в Герзау бути. — Аби як гірко вам прийшлось терпіти Від ваших старостів бутних, неситих — Зносить! (І, с. 23); **тогди** – тоді ([Тель] Сильний **тогди** найдужший, скоро сам. (І, с. 34); **дурно** – даремно, марно ([Мельхталь] Нічо ми не несете з Унтервальден, Нічо від батька мого? Не знесу вже Гей арештант сидіти тутки **дурно**. Абож я що такого провинив, Аби мене скривали гей опришка? (І, с. 35); **теперки** – тепер ([Штауфахер] Панів не тисне так біда як нас; Той бистрень, що долинами лютує, Ще до **теперки** не досяг горбів – Они ж нам не залишуть помагати, Як лиш побачуть край в ополченню (І, с. 45); 2) діалектні сполучники: **гей**; **гей би** у знач. «ніби, як» ([Наставник] (з буком, наганяє робітників) Ану, не гайтесь ! живо лиш! каміня Сюда, вапна цементу подавати! Пан староста гнеть прийде, то най бачить Роботу вашу! Лізуть, гей каліки (І, с. 30); **скоро** у знач. «коли, як тільки, якщо» ([Тель] (подає єму руку) Тель з пропасти бере ягня пропавше, А відлучив би ся від своїх другів? Но я не пійду з вами нараджатись. Довго гадати-думати не можу, Но **скоро** потребуєте ділати, Тогди-то Теля звить, а я поможу (І, с. 34); **сли** (давня форма **єсли**) у знач. «якщо, як тільки» ([Гертруда] **Сли** б се добро мене вязати мало, Спалила б радше власною рукою (І, с. 28); **заким** – поки ([Вальтер-Фіршт] Но скажіть, Чи йдете просто ви від Фліелен, Чи не заглянули де по дорозі, **Заким** на сей поріг ступили-сьте? (І, с. 37–38); 3) діалектні частки, вигукі: **відав** (відай, видеј) – мабуть (**Відав**, Як дома барда, то не тра і майстра (І, с. 86); **май** – трохи (підсилювальна означальна частка) (Так обзріли Той край **май** близше, дерева богатство, Найшли й відкрили джуркала хороші (І, с. 73); **най** – нехай ([Тель] **Най** кождий дома тихо лиш сидить, Спокійного лишають в

супокою (І, с. 33); **бігме** – їй-богу (підтвердження чого-небудь або запевнення в чомусь) ([Куні] **Бігме, они!** *Поратував в сам час* (І, с. 22).

Отже, Володимир Кміцикевич, український педагог, лексикограф і перекладач, зумів перенести драму Ф. Шиллера з німецького ґрунту на український, відтворивши при цьому зміст та стилістику оригінального тексту завдяки широкому використанню народнорозмовних засобів, діалектних слів та форм, властивих для гуцульських та інших говірок південно-західного наріччя. Переклад В. Кміцикевича є першим українським перекладом німецької драми Ф. Шиллера «Вільгельм Телль», проте його вивчення залишається актуальним, оскільки в цьому творі оспівана волелюбність, патріотичний дух і боротьба вільних горян в Альпах з чужоземними поневолювачами, що й наприкінці XIX ст., і в інші часи має перегук з боротьбою українського народу за національну гідність та незалежність. **Перспективу** нашого дослідження вбачаємо в зіставному аналізі пізніших версій перекладу драми Ф. Шиллера «Вільгельм Телль» (Б. Грінченка, Бориса Тена та ін.), що дасть змогу розкрити особливості стилю різних перекладачів та виявити при цьому синонімічні спроможності української мови у новому періоді її розвитку в XX ст.

Список використаних джерел

1. Вільгельм Тель. Фрідріх Шіллер / переклав Володимир Кміцикевич. Львів: Академічне Братство, 1887. 158 с.
2. Грималовська А. Мовознавча та загальнокультурна діяльність Володимира Кміцикевича у контексті взаємин із Василем Сімовичем. *Науковий вісник Чернівецького національного університету*: зб. наук. пр. Чернівці: Рута, 2008. Вип. 312–313: Слов'янська філологія. С. 124–128.
3. Грималовська А. Українська лексикографія Буковини кінця XIX – початку XX ст. і розвиток лексики літературної мови (на матеріалі «Німецько-українського словника» В. Кміцикевича і Спілки): Дипломна робота. Чернівці, 2000. 77 с.
4. Кацімон О. А. Теоретичні і практичні аспекти діяльності українських мовознавців на Буковині в кінці XIX – на початку XX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. / Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2010. 20 с.
5. Кміцикевич В. і Спілка. Німецько-український словар || *Deutsch-Ukrainisches Wörterbuch*. Чернівці, 1912. 672 с.
6. Логош А. Здобутки української філології на Буковині на початках XX ст. у сучасній рецепції: *матеріали XI Міжнародної наукової конференції. Студентські наукові дискусії поза форматом*. Івано-Франківськ, 11 квітня 2024 р. С. 285–287.
7. Логош А. Переклад Петра Ніщинського Гомерової «Одіссеї» в контексті української перекладацької практики другої половини XIX – початку XX ст. *Збірник наукових праць студентів та магістрів навчально-наукового інституту української філології та журналістики Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський, 2023. Вип. 13 С. 76–79. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7680>
8. Сімович В. Володимир Кміцикевич. *Василь Сімович. Праці у двох томах. Том 2: Літературознавство. Культура* / Упорядк. Л. Ткач, О. Івасюк, за участю Р. Пилипчука, Я. Погребенника; передмова Ф. Погребенника. Чернівці: Книги – XXI, с. 744–748 [Перша публікація: *Краківські вісті*. 1942. 9 вересня, с. 3–4].

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ОБРАЗУ «ЗДОРОВЕ ХАРЧУВАННЯ» У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

Колесник Юлія

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)*
kolesnyk.yuliia.a@chnu.edu.ua

Лексика є не від'ємною частиною будь-якого дискурсу. У випадку дискурсу про здорове харчування, підбір лексики та контекст її вживання є вирішальним. Це має суттєвий вплив на сприйняття читачем тексту та його наступних думок. У дискурсі про здорове харчування справедливо велика увага приділяється саме підбору коректної та доречної лексики. Таким чином автори досягають поставленої мети у донесенні своєї ідеї та концепції.

Блог шеф-кухара Джеймса Олівера став відмінним предметом для аналізу лексики. Додатково було виділено яким чином лексика допомогла авторові висвітлити потрібні моменти та звернути увагу читача. Було проаналізовано яку роль відіграють такі засоби як синоніми та антоніми.

Відомо, що найбільшу частину всіх лексичних інструментів становлять саме синоніми (50%). Це є достатньо справедливим результатом, адже їх основною функцією є забарвлення тексту та уникнення одноманітності. Цей лексико-семантичний засіб демонструє якою гнучкою та різноманітною може бути мова. Синоніми поділяють на декілька основних видів, які по-різному відіграють свою роль у контексті. До прикладу, результати кількісного аналізу всіх видів синонімів у кулінарному блозі демонструють, що найбільший показник мають саме відносні синоніми, а саме 36,6%. Приклад: to grill – to griddle. Для кращого розуміння варто навести контекст вживання даних синонімів з блогу: Grill the vegetables over medium heat until they soften. Griddle meat until it becomes golden. Цей результат є абсолютно очевидним, адже автор заміняв повторювальну лексику на слова, які цілковито та коректно відображають зміст сказаного [2]. У контексті здорового харчування, підбір доцільної лексики відіграє важливу роль. Автор використовував синоніми не лише для позначення процесів або описів структур, які стали фундаментом всіх рецептів, проте також звернув увагу на слова, які підкреслили важливість здорового харчування.

Проаналізовані антоніми зайняли друге місце по частоті вживання після синонімів (50%). Цей лексичний засіб доводить свою концепцію на базі контрастності та протилежності понять. У свою чергу, за допомогою антонімів автор висвітлював потрібні йому ідеї та акцентував увагу на потрібному. Він використовував протилежність понять для того, щоб створити ефект контрастності. У результаті чого, читач підсвідомо звертав на це увагу, що провокувало його на думки. Найчастіше такі техніки проявлялися у статтях, які несли в собі ідеї про основні правила здорового харчування. У блозі були використані різні типи антонімів, що

мали різні функції та відображали притаманні їм характеристики. Як показує кількісний аналіз, найбільшу частину всіх типів становлять саме градуальні. Відсотково – це 57,2%. Результат є цілком зрозумілим, адже цей вид антонімів допомагає розкрити ознаку потрібною мірою [3]. При використанні ступенів порівняння можна применшити або збільшити ступінь вираженості. До прикладу: soft – firm. Варіант вживання у контексті: Place directly on the shelves of the oven and bake for 1 hour, or until crispy on the outside and soft in the middle. Choose firm tomatoes for slicing [1]. Саме цей вид дозволяє не зупинятися на крайнощах, проте повною мірою висловити свої думки. Блог продемонстрував умовне поділення цього лексичного засобу на дві групи, перша, що вказує на смак, інша – опис способу або процесу приготування. Це демонструє різносторонність вживання, також гнучкість.

Отже, роблячи висновок, варто зазначити, що лексика є основним інструментом у викладенні своїх думок, доведення ідей. Використовуючи її правильно, цілком легко та можливо досягти такої мети як переконання читача або ж заохочення. Лексика має несе в собі великий вплив, адже це спосіб сприйняття сказаного. Вживання синонімів та антонімів демонструють гнучкість та різнобарвність мови. Блог Джеймса Олівера виразно висвітлює цю ознаку.

Список використаних джерел

1. Блог Jamie Oliver. URL: <https://www.jamieoliver.com/>
2. Carter R., Nash W. (1997). Seeing Through Language: A Guide to Styles of English Writing. Oxford: Blackwell Publishers, 267 p.
3. Fernald J. C. (1896). English Synonyms and Antonyms. New York: Funk & Wagnalls Company, 564 p.

REPRESENTATION OF FOOD IMAGERY: AN ANALYSIS OF NOUNS IN JAMIE OLIVER'S COOKING BLOG

Viktoriia Linnikova

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Ukraine)

y.linnikova@chnu.edu.ua

Food refers to many areas of our lives: health, economy, social relations, cultural sphere. Food and communication are an integral part of the universal life of a person, both support human relationships.

Food and communication are used to build social hierarchies, and how we speak and what we consume depends not only on individual choice, but also on the environment in which we are. Food is not only a means of storage, and language is not only a means of transmitting information. With the help of these two components, people have created a unique communication that communicates in the international arena.

Language and food are processes that are constantly evolving. According to the Merriam Webster dictionary, in 2022 alone, 9 terms appeared (pumpkin spice, omakase, ras el hanout, mojo, birria, oat milk, sessionable, plant-based, banh-mi), which are somehow intertwined with the topic of «Food». As a result, the concept of «culinary linguistics» arose due to such close relationships [1, p. 207].

In modern English-language discourse on «Food», nouns play an important role in conveying specific images related to cooking. Analyzing James Oliver's blog, we examined 164 nouns that are semantically divided into ingredients and equipment. Ingredients make up the majority of terms in the entire sample.

Semantically, morphemes are divided into root and non-root. The root is the main and final component of the element. The root word is unsegmented and morphologically unmotivated [2 p. 5]. As can be seen from Table 1.1. most of the nouns in the sample are root, namely 110 lexical items, which is 67.1%. All other words are segmented and consist of at least 2 different morphemes. They are divided into affixal, compound and derivational, which is 54 nouns or 32.9%.

Table 1.1

Types of noun morphemes in J. Oliver's blog

Nº	Types of morphemes	Exemples	Number	Percentage
1	Root	Pork, spatula, pan	110	67,1
2	Non-root	Masher, microplane, peanut	54	32,9

Non-root words consisting of at least 2 expressive morphemes are divided into separate categories, determined by the type of word formation. Thus, we classified non-root morphemes into those formed by affixal, derivational methods and word formation. The affixal method is the addition of

suffixes at the end and prefixes at the beginning of a word. Word formation is the process of combining two or more morphemes. Derivation is a combination of word formation and affixation. An example is the word rolling pin, where the suffix *ing* is determined and the combination of two morphemes *roll* + *pin*.

From table 1.2. we see that the most common among non-root morphemes are nouns formed by the word-composition method. The number is 46 lexical units and, accordingly, 85.2%. Affixal and derivational methods each make up 4 words with a quantitative index of 7.4%.

Table 1.2

Types of noun formation in J. Oliver's blog

Nº	Types	Examples	Number	Percentage
1	Word formation	Microplane, drumstick, rosemary, saucepan	46	85,2
2	Affixation	Colander, masher, platter, grater	4	7,4
3	Derivation	Wire rack, rolling pin, baking tray,	4	7,4
Total			54	100

The most common nouns in James Oliver's culinary blog are non-root words. Among non-root words, the most quantitatively distinguished type of word formation is the affixal and derivational ways of word formation of nouns turned out to be the least common.

References

1. Karpova K.S. (2019). Structural and semantic characteristics of food-related neologisms in modern English. Kyiv: Advanced Education, P. 206-211.
2. Schmid H.-J. (2011). English morphology and word-formation: an introduction. 2nd ed. Berlin : Schmidt, 255 p.
3. Jamie Oliver | Official website for recipes, books, tv shows and restaurants. Jamie Oliver. URL: <https://www.jamieoliver.com/> (date of access: 10.02.2025).

ЛЕКСИКА БУДІВНИЦТВА У ГОВІРЦІ СЕЛА ВАСИЛІВ ЗАСТАВНІВСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Радик Валентина

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)
radyk.valentyna@chnu.edu.ua

Одним із ремесел, яке й нині поширене у селі Василів, є будівництво. Особливістю цього ремесла є й те, що воно супроводжується обрядами. До прикладу, у василівчан є такий звичай: перед тим як майстри розпочинають ставити стіни у будинку, господарі в кожен кут дому кидають освячений мак, шматочки калача, а всю територію будинку кроплять свяченою водою, щоб у хаті був завжди добробут і щастя.

У нашому дослідженні лексика будівництва говірки с. Василів Заставнівського р-ну Чернівецької обл. представлена такими угрупованнями слів: 1) назви сільського будинку; 2) назви приміщень у будинку; 3) назви місця під будівництво хати і прилеглої території; 4) назви стін будинку, їх частин та елементів конструкції; 5) назви нижнього покриття будинку; 6) назви частин стелі будинку; 7) назви верхнього покриття будинку; 8) назви елементів вікон і дверей будинку; 9) назви приміщень для утримання свійських тварин і птахів; 10) назви приміщень для зберігання продуктів сільського господарства й реманенту; 11) назви малих архітектурних форм; 12) назви процесів будівництва; 13) назви виконавців будівництва; 14) назви інструментів для будівництва; 15) назви будівельних матеріалів; 16) назви покрівельних матеріалів; 17) назви свят, пов'язаних із закінченням будівництва і людей, що супроводжують ці свята.

Лексеми на позначення будівництва проаналізовано за *Етимологічним словником української мови*, *Словником української мови* та *Словником буковинських говірок*.

Тематичне угруповання «назви приміщень для утримання свійських тварин і птахів» репрезентують мовні одиниці: *стАйні*, *карНИк*, *бАнти*.

стАйні – хлів для худоби. *У Василє така хата файна і стАйні велика, може і корів тримати і овец порозводити*.

Слово *стАйні* походить з праслов'янської мови. Ймовірно, псл. [*staj-nja*] «конюшня, хлів», пов'язане з [*staja*] «тс.; курінь пастуха», первісно «стоянка; стійло». Менш переконливе виведення безпосередньо з польської *stajnia* [ЕСУМ V, с. 392]. Лексема *стайня* зафіксована в *Словнику української мови* [СУМ IX, с. 637]. У говірці слово *стайні* – граматичний діалектизм.

КарНИк – приміщення для свиней. *У нас свині у карнику уже віросли, маюť аж два корці*.

Лексема *карНИк* – запозичення з польської мови; п. *karmnik* «тс.; відгодований кабан», похідне від *karmić* «відгодовувати», *karm* «корм», є прямим відповідником чеської *krmník* «хлів, саж, відгодований кабан», укр. [кормнік] «хлів, саж» [ЕСУМ II, с. 394]. У *Словнику буковинських говірок* слово *карНИк* має таке саме значення, що і в говірці села Василів Заставнівського району Чернівецької області [СБГ, с. 191].

БАНти – жердина у курнику, на яку сідають кури. *Уже траба лігати спати, бо кури у курнику порозсідалися на БАНтах.*

Слово *БАНти* запозичене з німецької мови через посередництво польської мови; пор. н. *Bándrute* «бантина» (з *Band* «тс.» і *Rúte* «прут»), видозмінене в нл. *bandrug, bandruga, bandtrugi* «тс.»; н. *Band* «зв'язок» є похідним від дієслова *binden* «в'язати»; н. *Banta, [bant]* «тс.» [ЕСУМ I, с. 135]. У буковинських говірках лексема має два значення: 1) бантина, перекладина; жердина, сідало для курей [СБГ, с. 23].

Назви приміщень для зберігання продуктів сільського господарства й реманенту: *кладОвка, півНИЦі, стріха.*

КладОвка – приміщення для зберігання господарського реманенту. *У кладОвці у нас можна найти і багато сокирів, кливце, гралі і ще багато чого інтересного.*

Назва *кладОвка* утворена від дієслова *класти*, яке також походить з праслов'янської мови; псл. *klasti* (**kladti*) «класти» споріднене з лит. *klóti* «слати, розстилати», лтс. *klāt* «покривати; тяти, рубати», гот. (*af*)*hlapan* «накладати», двн. *hladen*, нвн. *laden* «тс.» [ЕСУМ II, с. 455]. За *Словником буковинських говірок, кладовка* – комора [СБГ, с. 206].

ПівНИЦі – погріб для зберігання овочів, фруктів та консервації. *Піди у півНИцу, тий візьми помідори закручені.*

Номінація *півНИЦі* (у говірці – граматичний варіант) походить, ймовірно, від назви напою *пиво* (адже у погребі раніше зберігали різні види напоїв), має праслов'янське походження; псл. *pivo*, пов'язане з дієсловом *piti* «пити»; пов'язання з дінд. *pī`vaḥ* «жир», ав. *pīva-*, гр. *πίαρ* «тс.» безпідставне [ЕСУМ IV, с. 366]. У *Словнику буковинських говірок* зафіксована назва у граматичних варіантах *півница, півниці* з двома значеннями: 1) підвал, льох для зберігання овочів та фруктів; 2) погріб [СБГ, с. 414].

Стріха – горище для зберігання сіна. *Такої луцарні нам привезли додому, що Николай цілий день її носив на стріху.*

Слово *стріха* походить з праслов'янської мови; псл. *strěxa*, очевидно, з давнішого **strojsa* (можливо, **stroigsa*), пов'язаного з *stroj* «порядок, розпорядок, стрій» споріднене з лит. *strajá* «солома, підстилка», *strejá* «тс.», *strīegti* «крити соломною», *striēgti* «тс.» [ЕСУМ V, с. 447]. За *Словником української мови*, *стріха* – 1) нижній край солом'яної покрівлі, який звисає над стіною; 2) приміщення для проживання: житло, оселя [СУМ IX, с. 781]. У *Словнику буковинських говірок* лексема *стріха* має інше значення: *стріха* – пропуск при косінні [СБГ, с. 528].

Назви малих архітектурних форм: *оборіг, буджАрні, кірНИЦі.*

Оборіг – окреме приміщення для зберігання сіна. *Николай на стріху луцарню поносив, а в оборОзі сіно поскладав.*

Лексема *оборіг* має праслов'янське походження; псл. **borgъ, *oborgъ*, пов'язані чергуванням голосних з **(o)bergti* «(о)берегти» [ЕСУМ IV, с. 141]. У *Словнику української мови* та *Словнику буковинських говірок* *оборіг* – повітка на чотирьох стовпах для сіна, збіжжя, соломи [СУМ V, с. 550; СБГ, с. 353].

КірНИЦі – криниця. *Такої води, як у нашій кірНИЦі, нігде не покушаєш.*

Слово *кірниці* походить з праслов'янської мови; псл. **krъnica / krinica* «джерело; (виритий) колодязь», похідне від *krъpъ* «викопаний» [ЕСУМ II, с. 93]. У говірці *кирниці* – фонетичний і граматичний діалектизм, давній *ри* реалізується як *ір*.

БуджАрні – коптільня для м'яса. *Сигодни зарубали ми свиню, а завтра будем каптити мнєсо у буджАрні*.

Ймовірно, назва *буджАрня* походить від дієслова *будити*, яке виникло, очевидно, з **ob-vṛditi* (пор. п. *obwędzić* «обкоптити»), префіксального утворення від псл. **vṛditi* «коптити» (пор. укр. *[вудіти]* «тс.»), в результаті перерозподілу на *о-будити* (**o-bṛditi*) з дальшим відпадінням *о-* як префіксального; припущення про спорідненість із лит. *budyti* «коптити» безпідставне, бо саме литовське слово походить від східнослов'янського **обудити* **обвлждити* [ЕСУМ I, с. 279]. Назва *буджарні* не зафіксована у *Словнику буковинських говірок*, проте наявна лексема *будити, бужити* – коптити, готувати буженину [СБГ, с. 41].

Назви свят, пов'язаних із закінченням будівництва, і людей, що супроводжують ці свята: *газда, газдИня, сабантУй, перехОдини*.

Газда – господар. *Який газда, таке і газдівство*.

Слово *газда* – запозичення з угорської мови; уг. *gazda* «господар», у свою чергу, походить зі слов'янських мов (слов. *gospoda*) [ЕСУМ I, с. 450]. Це слово зареєстровано у *Словнику української мови* із позначкою *діалектне* [СУМ II, с. 12]. У *буковинських говірках* лексема має два значення: 1) дбайливий працьовитий господар; 2) місце зборів громади у селі [СБГ, с. 79].

ГаздИня – господиня. *На переходини наготувала газдИня доброї їди, що ми погуляли, так погуляли*.

Слово *газдИня* – фемінітив від *газда*. У *Словнику буковинських говірок* слово має три значення: дбайлива, працьовита господиня; 2) дружина; 3) із ремаркою *іронічне* – ледарка, нероба [СБГ, с. 79].

СабантУй – святкове гуляння із випивкою, здебільшого з нагоди завершення будівництва. *Такий зробили сабантУй вдома, що чули всі сусіди*.

Етимологи виводять лексему *сабантУй* з татарської і башкирської мов через російське посередництво; тат. *сабан туе* (народне свято) складається з основ *сабан* «плуг» і *туе* (*туй*) «бенкет, свято» [ЕСУМ V, с. 158]. У *Словнику буковинських говірок* зафіксоване слово з тим самим значенням [СБГ, с. 472]. За *Словником української мови* *сабантуй* – народне свято з нагоди закінчення весняних польових робіт (у башкирів і татар) [СУМ IX, с. 7].

ПерехОдини – новосілля. *Василь з Ганев уже роблять перехОдини*.

Назва свята *перехОдини* утворена від дієслова *переходити*, яке має праслов'янське походження; псл. *xoditi*, яке зводиться до іє. **sed-/sod-* «іхати; сидіти», що згодом розщепилося на омонімічні **sed-¹* «сидіти» і **sed-²* «ходити, іхати» з наступним слов'янським переходом *s-* у *x-* у **sed-²* після префіксів на *-i, -u, -r-*: *pri-xoditi, *per-xoditi, u-xoditi*, внаслідок чого оформився самостійний корінь *ход-*, пор. дінд. *āsad* «ступити, піти, досягнути». Слово утворене за допомогою суфікса *-ин-* [ЕСУМ XI, с.192]. У

Словнику *буковинських говірок* лексема *перехОдини* – новосілля, святковий перехід зі старого житла в нове [СБГ, с. 405].

Отож лексика будівництва у говірці с. Василів Заставнівського р-ну Чернівецької обл. становить розгалужену мікросистему. Проаналізовані тематичні угруповання слів дозволяють проєктувати висновки на всю мікросистему. Джерела більшості номінацій губляться в праслов'янській мові. Проте побутують запозичення, здебільшого з німецької і польської мов. Спостерігаємо активність граматичних діалектизмів та їх варіантів, продуктивність іменників з омонімічними суфіксами *-ин-*.

Список використаних джерел

1. Етимологічний словник української мови. У 7 т. / [ред. О. С. Мельничук та ін.]. К.: Наук. думка, 1982 – 2012. [ЕСУМ].
2. Словник *буковинських говірок*. (2005). [Заг. ред. Н. В. Гуйванюк]. Чернівці: Рута, 688 с. [СБГ].
3. Словник української мови. В 11 т. / [ред. І. К. Білодід]. К.: Наук. думка, 1970-1980. [СУМ].

ПЕРСОНОСФЕРА ТЕМНОГО ФЕНТЕЗІ: ПЕРСОНОСФЕРА РОМАНУ ГОЛЛІ БЛЕК «ЖОРСТОКИЙ ПРИНЦ»

Чунтул Олександра, Нагорна Аліна

*Чернівецький багатопрофільний ліцей №11 «Пrestиж»
Буковинська Мала академія наук учнівської молоді*

Альона Тичініна

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Україна)
a.tychinina@chnu.edu.ua

Фентезі – це один із метажанрів фікційної літератури, дія якого відбувається в ефемерному світі, де чудеса і вигадки постають художньою реальністю: тут «використовуються ірраціональні мотиви чарівництва, магії, рицарського епосу, поєднані з реалістичною нарацією, змальовуються віртуальні світи із середньовічними реаліями, нетехнічною психологією» [3, с. 693]. Жанрова специфіка фентезі тісно пов'язана з міфологією та фольклором: «Поряд із людьми співіснують різні міфічні персонажі, такі як янгол, відьма, мавка, домовик тощо» [2, с. 95].

Виокремлюють такі жанрові різновиди фентезі, як-от: героїчне, високе (епічне), ігрове, історичне, гумористичне, темне, ліричне, дитяче, міське, технофентезі та ін. Ми фокусуємося на поетиці «темного фентезі», зокрема на романі Голлі Блек «Жорстокий принц». «Темне фентезі», на думку Н. Логвіненко, знаходиться «на межі між готикою і фентезі». Зло в такому творі уже є при владі, а сама дія відбувається у фантастичному світі, що нагадує Середньовіччя [4, с. 38]. Найсуттєвішою ознакою темного фентезі постає його персоносфера: «У темному фентезі герой – не представник сил добра, він просто переслідує свої інтереси» [3]. У такому разі межа між добром та злом видається розмитою, бо сконструйовано світ, де зло уже перемогло. На відміну від горагорів, історія темного фентезі утримує горизонт очікування в напрузі, але не прагне налякати сприймача: книгам цього жанру притаманна мораль, тобто читач навчається на прикладі негативних учинків персонажів. Варто виокремити такі ознаки «dark fantasy»: художній світ максимально наближений до Середньовіччя; автор апелює до фольклору та міфології; насиченість сюжетної канви готикою та містикою; зло уже при владі або воно достатньо могутнє; вчинки героїв мають свою мотивацію; персонажі – антигерої, які не завжди лиходії, але іноді повинні робити неприємні речі; мораль виражена «сірим кольором», тобто розкривається зі сторони зла; світу, у якому відбуваються події, притаманна атмосфера гнітючості та безнадії.

«Жорстокий принц» – це підлітковий роман-фентезі, де головна героїня Джуд намагається вижити в світі фейрі, королівстві Ельфгейм. Край Фейрі, куди потрапила головна героїня Джуд, ретельно змальовується американською письменницею і повністю відповідає ознакам темного фентезі. Він вигадливий, похмурий, середньовічний, сповнений химерності та загадковості: «У палаці короля Ельфгейму є чимало таємних ніш і коридорів, які ідеально підходять для побачень, найманих убивць...» [1, с. 28]. Із самого початку, майбутній прийомний батько Джуд та її сестри-близнючки Терін, а також біологічний батько Бів'єн – Мадок вривається до їхнього будинку і творить самосуд. Спочатку Мадок убиває мечем «як із книжки казок» [1, с. 13] батька Джуд та Терін, а потім ударом

клинку в спину знищує й матір. Далі Мадок забирає трьох дівчат із собою до Ельфгейму, де знайомить їх із непізнаним світом фейрі та мачухою Оріаною. Із цього моменту й починається фантастична історія непереможної та сильною майбутньої королеви фейрі – Джуд.

Голлі Блек описує її темноволосою дівчиною з каштановими, немов бурштин, очима. Вії в головної героїні довгі та природно чорні, шкіра трохи засмагла. Розум гострий та кмітливий, розвинені спритність, сила та здібність виходити сухою із води, що вселяє захоплення. Її майбутній супутник в житті – Кардан: високий, дужий та вродливий, характер і тон шкіри можна описати двома словами, які є назвою виду гриба – білда поганка. Хлопець такий же блідий і отруйний словами та діями. Очі має темні мов ніч, із золотими кільцями, які виконують роль райдужки, а «вилиці такі гострі, що здатні врізатися в дівчини серце» [1, с. 40].

У свою чергу Мадок позиціонує себе ненаситним убивцею, носить червону шапку, наскрізь просякнуту кров'ю, має зелений колір шкіри і котячі очі. Його дружина Оріана вишукана, її шкіра «має синюватий колір збираного молока, а волосся біле, як новий сніг. Вона гарна, проте дивитися на неї неприємно, як на привида» [1, с. 22]. Принцеса Підмор'я, Нікасія має «довгі бездоганні руки й ноги, коралово-рожеві вуста й волосся кольору найглибших, найхолодніших морських вод» [1, с. 40].

Письменниця покроково знайомить читачів із незвичними міфологічними істотами, що населяють край Фейрі. Зокрема, відомо, що ельфоподібні фейрі, мають видовжені вуха, ніби в тих самих ельфів – істот в міфології германців. Фейрі можуть мати хвости, тоненькі крила, ратиці та роги. У країні фейрі Джуд «звикла до допомоги слуг. Імпів і говів, гоблінів і григів. Прозорих крилець і зелених нігтів, рогів та ікл» [1, с. 19]. Голлі Блек надає пояснення кожному фентезійному герою. Гоба, що нагадує волохатого маленького чоловічка, взято письменницею з північно-англійського фольклору. Гоблін – істота мала й потворна, а також дуже лиха (відкусив Джуд шматочок мизинчика). Григ – маленький веселий фейрі, який приносить радість: «Нездатність брехати фейрі компенсують багатим арсеналом обманів і жорстокостей» [1, с. 34].

Специфікою світу фейрі постає присутність у ньому також звичайних людей: «Смертні можуть ставати постійними підданими Двору у два способи: або ввійшовши туди завдяки шлюбу, або набувши великої майстерності в чомусь – металургії, грі на лютні абощо» [1, с. 18]. У такому разі Голлі Блек стирає межу між світом смертних і фейрі, адже перемішуватися між фікційними світами не так уже й складно: «Фейрі існує поряд із поселенням смертних і під ними, в затінку міст смертних і в їхніх прогнилих, занепалих, поїдених червами центрах» [1, с. 68]. Отже, Голлі Блек створила фентезійний світ, у якому не можна чітко визначити, де закінчується добро і починається зло. Мадок, попри жагу до кровопролиття, любить своїх рідних та прийомних дітей, захищаючи їх від усього лихого. Разом із тим головна героїня Джуд, на перший погляд милий і позитивний персонаж, згодом також стає на шлях обману та вбивства.

Список використаних джерел

1. Блек Г. (2024). Жорстокий принц. Пер. з англ. М. Пухлій. Харків: Біват, 400 с.
2. Кобилко Н. Сучасна українська химерна проза та жанрові різновиди «темної літератури». URL : <http://filol.dspu.in.ua/index.php/filol/article/view/111/107>
3. Літературознавчий словник-довідник. (2006). Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, та ін. Київ: ВЦ «Академія», 752 с.
4. Логвіненко Н. (2014). Фентезі як вид фантастичної прози. Українська література в загальноосвітній школі №5, С. 38-40.

АВТОРСЬКА НЕОЛОГІЗАЦІЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ У НАСЛІДОК ПОВНОМАШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Стефурак Олена

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Україна)*
o.stefurak@chnu.edu.ua

Пропоноване дослідження має на меті розглянути авторські неологізми, які виникли у французькій мові в наслідок війни в Україні. Матеріалом послуговували переклади творів С. Жадана «Інтернат» та «Воришиловград» І. Дмитришин. Описано способи творення неологізмів та їх появу в мові. У роботі використовуються загальнотеоретичні та специфічні теоретичні й емпіричні методи дослідження. Запропонована система містить опис неологізмів, що з'явилися в французькій мові в умовах широкомасштабної військової агресії, у контексті загальних питань мовної неології. Теоретична значущість дослідження полягає в аналізі авторських неологізмів крізь призму постмодерністського сприйняття.

Оскільки війна в Україні набула глобального значення для всього цивілізованого світу, формуються нові лексеми, що об'єктивують сучасну реальність і стають трендовими в суспільстві [2]. У роботі аналізуються не лише причини виникнення неологізмів у так званому воєнному літературному наративі, а й досліджується їхній семантично-емоційний компонент і пейоративні конотації.

Можна стверджувати, що морфологічні неологізми в перекладах І. Дмитришин стають поширеними через катастрофічний та глобальний характер війни в Україні. Такого типу неологізми потребують термінологічної уніфікації, але швидкий розвиток подій в Україні ускладнює кодифікацію цих змін і вимагає постійної роботи та досліджень.

Поява неологізмів у мові відображає особливості певного історичного періоду. Історія людства завжди пов'язана з війнами. Військові дії мають не лише катастрофічні наслідки, а й виступають каталізатором потужних мовних трансформацій. Разом із новими реаліями змінюється лексичний склад мови, з'являються нові слова.

Досконале володіння мовою передбачає свідомий підхід до лінгвістичних ресурсів і принаймні часткове розуміння «внутрішнього механізму», який постійно змінює складну мовну систему. Сучасна лінгвістика розглядає словотворення як систему динамічних і креативних дій. Структурно словотворення – це процес створення неологізмів з наявного матеріалу в мові відповідно до певних структурно-семантичних формул і шаблонів [1]. Розгляд авторських неологізмів, що виникли внаслідок війни в Україні, проводився відповідно до існуючих моделей словотворення в сучасній французькій мові.

У дослідженні виокремлено наступні морфологічні та семантичні (семантичні) неологізми: *ruchisme* (*rachisme*), *ruchiste* (*rachiste*), *orques*, *gauleiter*, *être ukrainisé*, *tchernobaytes*, *troupes de tracteurs*, *macronite*, *putincompréhensif*, *shoiguisation*, *screps*, *oukry*, *khuilo*, *khuilostan*, *putiniste*.

В роботі виділено морфологічні неологізми з різними способами та засобами їх утворення. Афіксальний метод є одним з основних способів збагачення словникового запасу. Він полягає в додаванні афікса до кореня певної частини мови. Не викликає сумнівів, що існують легко описувані шаблони, які пояснюють закономірності нових слів і дають уявлення про те, чому певні утворення є більш імовірними, ніж інші. Процеси деривації, як правило, забезпечують бажаний семантичний ефект у більшості випадків. Відомо, що дериваційні слова є розповсюдженим явищем у французькій мові. Афіксальні неологізми зазвичай будуються відповідно до існуючих моделей у мові, тому вони не належать до групи сильних неологізмів, до якої зазвичай належать фонологічні неологізми [3]. Вони формуються за допомогою моделей афіксації, коренево-афіксації та складно-афіксації морфологічного та синтаксичного типів.

Пропоноване дослідження розкриває інноваційність і високопродуктивний характер мовлення в часи великих трагедій і потрясінь, потенціал мови відображати масові зміни в суспільстві. Виникнення лексичної деривації підкреслює зв'язок соціального з мовним. В утворенні неологізмів першочерговим є емоційний компонент.

Війна в Україні торкнулася всіх сфер життя. Досі проведено дуже мало досліджень щодо типів мовної поведінки та багатства нових слів, які виникли на тлі війни в Україні, породженої подіями страшних подій, що вразили Україну, зануривши у скорботу багато тисяч людей.

У цій роботі авторські неологізми які формуються у французькій мові через події в Україні досліджено з точки зору логіки лексикології, звертаючись до двох вимірів: семантики та морфології. Отже, перший підхід продемонстрував контакт з контекстним значенням, другий дозволив виявити правила творення. Очевидно, що неологізми відхиляються від логіки автентичного значення, віддаючи перевагу контекстно-залежному значенню.

Список використаних джерел

1. Brothers T., Zeitlin M., Perrachione A. C., Choi C., Kuperberg G. (2022). Domain-general conflict monitoring predicts neural and behavioral indices of linguistic error processing during reading comprehension. *Journal of Experimental Psychology: General*/ Vol. 151. №7. P. 1502. <https://doi.org/10.1037/xge0001130>
2. Chouliaraki L., Fairclough N. (2022). Discourse in late modernity. In *Discourse in Late Modernity*. Edinburgh university press. <https://doi.org/10.1515/9780748610839>
3. Tsybal I. V. (2024). Neologismes ukrainiens en contexte de guerre: enjeux et stratégies de traduction en français. *ВЧЕНІ ЗАПИСКИ* Vol. 10. P. 158. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.11/27>

CODE SWITCHING: TO- BE- OR- NOT- TO- BE A MEMORY GAME IN DAILY DISCOURSE

Dumbravanu Catalina

«Stefan cel Mare» University of Suceava (Romania)

catalinadumbravanu@yahoo.com

Code-switching, «the ability on the part of bilinguals to alternate effortlessly between their two languages» is a quite frequent phenomenon related to language use in daily conversations and has several functions which are relevant in both socio- and psycholinguistic contexts. Therefore, a thorough discourse analysis related to the types of code-switching is necessary in order to establish those functions and to understand their implications in daily conversations. Memory also plays an essential role in language use as it enables individuals to recover words, phrases, and concepts stored in either language. From this perspective, code-switching interacts with memory in several ways. Bilinguals store information in their memory based on the language context in which it is acquired. When recalling information, they find themselves in the position of code-switching to the language that best facilitates recovery. This process strengthens working memory, as bilinguals are supposed to manage multiple language representations simultaneously. Moreover, when a word or phrase in one language is temporarily inaccessible, bilinguals may switch to another language to bypass retrieval difficulties. For example, if someone learned about the concept of «mindfulness» in English first, their memory might always activate the word in English and not in their native language. This adaptive strategy minimizes cognitive load and prevents communication deficiencies, demonstrating a functional advantage in bilingual memory processing.

In psycholinguistics, code-switching is classified based on cognitive and linguistic processing mechanisms, and it is reflected in the following types: *the inter-sentential code-switching* consists of alternation between languages at sentence boundaries, often requiring high cognitive control; *the intra-sentential code-switching* means switching within a sentence or clause, necessitating advanced bilingual proficiency and syntactic alignment; *the tag-switching* is the insertion of discourse markers or fillers from another language (e.g., «you know», «eh»); *the compensatory code-switching* is a strategic switch used when speakers experience lexical retrieval difficulties in one language and substitute words or phrases from the other language; *the triggered code-switching* is an automatic language alternation due to phonological or semantic priming effects.

In sociolinguistics, code-switching is categorized based on social functions, conversational strategies, and discourse dynamics. The main types include: *the situational code-switching* which occurs when speakers switch languages based on changes in the social setting, audience, or formality of the conversation. (For example, a bilingual speaker may use their native language at home but switch to a second language in a professional or formal environment. The switch is influenced by social norms and expectations rather than linguistic constraints); *the metaphorical code-switching* occurs

within the same conversation and serves to convey different social meanings or identities. Speakers may switch languages to emphasize a point, express emotions, or shift between formal and informal discourse. (For instance, a speaker may use one language for humor or solidarity and another for authority or distance); *the conversational code-switching (discourse-related switching)* is used as a rhetorical or communicative strategy within a conversation. It includes turn-taking cues, topic changes, quoting, or emphasizing specific information. It often serves pragmatic functions, such as reinforcing a statement, including or excluding certain interlocutors, or adjusting to the listener's language preference; the *external vs. internal code-switching*, introduced by researchers like Gumperz (1976), external switching refers to shifting between unrelated languages (e.g., English and Romanian), whereas internal switching occurs between dialects or varieties of the same language (e.g., Moldavian Romanian and Transylvanian Romanian).

According to Penelope Gardner-Chloros¹, there has been a very timid approach to code-switching for a long time until Gumperz and his associates in the 1960s and the 1970s provided a more thorough analysis and consequently for the last fifty years there has been an abundance of studies based on the phenomenon of code-switching and its implications on everyday discourse. Of all the forms of code-switching, this paper proposes a particular focus on the concept of *compensatory code-switching* as a distinct category that has been explored in later psycholinguistic research mainly in studies on lexical retrieval and bilingual memory processes. Researchers such as François Grosjean (*Bilingual: Life and Reality*, 2010) and Judith Kroll & Annette de Groot (*Handbook of Bilingualism: Psycholinguistic Approaches*, 2005) have contributed significantly to understanding how bilingual speakers manage lexical access and use code-switching as a compensatory strategy. In order to understand how this concept is related to memory, a further analysis of this concept is required. It occurs when bilingual speakers momentarily experience difficulty retrieving a word or phrase in one language and resort to the other language to maintain fluency and coherence, in other words, a TOT (tip-of-the-tongue) experience, like in the example: «I'm trying to remember but I can't. The word keeps coming to me in English (instead of the native language)».

Such a TOT experience as the one described above is a common phenomenon where a speaker knows that they know a word but cannot immediately remember it. They feel as if it is «on the tip of their tongue», they can almost access it, but not quite. This usually happens when trying to pick a specific word from memory, and the individual experiences a sense of «long-term memory loss», often accompanied by a temporary feeling of annoyance. This phenomenon is driven by lexical access constraints, where the speaker's mental lexicon fails to produce the needed term in the target language, prompting an immediate switch to the available equivalent in the secondary language. Psycholinguistic studies suggest that this type of switching is influenced by working memory limitations, cognitive load, and

¹ *Code-switching*, 2009, 2011

the frequency of language activation in a bilingual's linguistic repertoire. For instance, a bilingual speaker discussing a topic in their native language may momentarily struggle to retrieve a specific term and unconsciously switch to the more accessible term in their second language. The following example is quite significant to how code-switching works in a TOT experience:

«Imi place idea de *self-care* dar am uitat cum se zice la asta in romana. Imi sta cuvantul pe limba». (English translation: «I like the idea of *self-care* but I can't remember how to say that in Romanian. It's on the tip of my tongue»). This switch is not necessarily voluntary but serves as an adaptive linguistic mechanism to prevent retrieval failures and sustain conversational flow. Furthermore, compensatory code-switching highlights the dynamic nature of bilingual cognition, illustrating how linguistic competence in two languages interacts with memory retrieval processes. This form of switching particularly prevails in multilingual environments where speakers frequently engage themselves in cross-linguistic interactions, reinforcing the role of bilingualism as an adaptive strategy in daily discourse.

References

1. Auer, Peter (2002). Code-switching in Conversation. *Language, Interaction and Identity*, Routledge.
2. Bullock E. Barbara, and Toribio Almeida Jacqueline. (2012). *Linguistic Code-Switching*, Cambridge University Press.
3. Gardner-Chloros Penelope (2011). *Code-Switching*, Cambridge University Press.
4. Grosjean, Francois (2010). *Bilingual: Life and Reality*, Harvard University Press.
5. Gumperz, John J (1976). *The Sociolinguistic Significance of Conversational Code-Switching*, Berkeley University of California
6. Kroll, Judith, and DeGroot, Annette M.B. (2005). *Handbook of Bilingualism: Psycholinguistic Approaches*, OUP USA.
7. Hutchby Ian, Wooffitt, Robin (2008). *Conversation Analysis*, Polity Press, UK.

CULTURAL MEMORY AT THE BORDER DRAWN BY MEDIA DISCOURSE

Carmen Claudia Pavel

«Stefan cel Mare» University of Suceava (Romania)

catalinadumbravanu@yahoo.com

Cultural memory is a fundamental concept in understanding the identity of a people. It encompasses the collective memories, traditions, customs, and values that define a community. In a globalized world, protecting and promoting cultural memory becomes essential to maintaining the uniqueness of a nation and contributing to global cultural diversity. Hobsbawm and Ranger (1983) state that traditions are often created in modern contexts to strengthen collective identities, thus highlighting the importance of cultural memory in consolidating a sense of belonging to a group.

One of the main tools for defending this memory is media discourse, which plays a crucial role in shaping and preserving the image of a people in the face of the new challenges of the contemporary world. The media has the power to influence perceptions and construct social realities. In the case of cultural memory, the role of the press and media, in general, is particularly important. Television, radio, print media, and especially online platforms are the primary channels through which messages about a nation's traditions and history are transmitted. As Lowenthal (1996) emphasizes, the media plays a central role in the fabrication of «heritage», turning historical events and places into symbols that gain value through public interpretation.

Media discourse, in the contemporary context, represents a vehicle through which values, information, and ideas are conveyed to a wide audience. Smith (2006) argues that mass media plays a fundamental role in building and maintaining cultural memory, as it is responsible for representing symbols, history, and traditions. In Romania, for example, the media can contribute to revitalizing interest in national cultural heritage through programs dedicated to history, folk traditions, spiritual values, and civic education.

Furthermore, by analyzing and reflecting the socio-political and economic realities of the country, media discourse can contribute to understanding and protecting cultural heritage, highlighting its importance for the development of society. Bourdieu (1984) emphasizes that cultural symbols are often linked to power, and through the media, these symbols are perpetuated or altered, thus influencing collective perceptions and, consequently, social development.

Currently, Romania faces a series of challenges that impact both its social development and the preservation of cultural memory. The country's socio-political and economic problems are linked to political instability, corruption, and the lack of an adequate education system, as well as the migration of young talent abroad. These issues can affect not only economic stability but also the unity and cultural identity of the nation.

Regarding cultural heritage, there is a lack of clear public policies to protect it. Halbwachs (1992) emphasizes that collective memory is not a passive process, but an active one, built through the institutions and media

that transmit information. In this context, media discourse should play an active role in raising public awareness about the importance of preserving national heritage and history.

Romanian society faces, on one hand, political instability, corruption, and inefficient management of national resources. These issues create a climate of distrust in state institutions and severely affect national progress. Economically, Romania is in a continuous attempt to improve the living standards of its citizens, and regional disparities in terms of development are evident. Some regions of the country are much more developed than others, and this can lead to the risk of losing cultural identity in areas heavily influenced by globalization and external consumption models.

Smith (2006) asserts that public policies must encourage not only economic development but also the protection of cultural identity, with the media playing an essential role in raising public awareness of these issues.

In terms of defending cultural heritage, this aspect is not limited to protecting monuments and folk traditions but also includes ensuring equal rights and obligations for citizens. Giddens (1990) stresses that in the context of globalization, national identity must be built not on a closed vision but on a flexible and open understanding of the past that encourages harmonious coexistence of different cultures. Protecting cultural memory involves, among other things, creating mechanisms through which all social groups, regardless of their status, have equal access to national culture and education.

Moreover, in an interconnected world, the European framework plays an important role in protecting national cultural heritage. Romania, as a member state of the European Union, benefits from numerous programs and initiatives aimed at protecting cultural heritage and promoting cultural diversity. As Anderson (1983) states, the concept of «nation» is built through common symbolic representations, and the European Union supports these representations through cultural and educational integration policies.

Beyond European borders, the intercontinental framework is also important for protecting global cultural heritage. International organizations, such as UNESCO, play a crucial role in supporting and promoting global standards regarding the protection of heritage and the promotion of cultural diversity.

A significant example of protecting cultural memory can be observed in the United States, where cultural diversity is a central pillar of national identity. Anderson (1983) emphasizes that modern nations are formed through collective images and discourses that establish historical and cultural continuity, and the USA has successfully integrated cultural diversity, having a model that encourages pluralism.

At the beginning of 2025, Romania and the entire world are in a moment of reflection and reevaluation. Geopolitical, economic, and social changes require rapid adaptation and a deep understanding of each nation's place in the global landscape. Romania must reaffirm its cultural values in the face of the challenges posed by globalization while also finding ways to protect and transmit these values to new generations.

Young people in Romania, as well as around the world, represent the key to the future of cultural memory. It is essential for them to understand the value of traditions and heritage, to actively engage in protecting them, and to promote them further. Education plays a key role in this process. In this regard, Halbwachs (1992) asserts that collective memory is perpetuated through education and social institutions that guarantee its continuity.

In conclusion, defending cultural memory is a continuous process that must be supported by the entire social body, from state authorities to each individual. Media discourse plays a crucial role in this process, having the power to influence perceptions and mobilize public opinion. Protecting cultural heritage, ensuring equality of rights and obligations, and integrating within the European and global context are essential factors in this endeavor. Ultimately, to ensure a balanced and evolving future, we must learn to value and preserve what we have in order to pass it on to future generations.

References

1. Hobsbawm, Eric J., & Ranger, Terence (1983). *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press.
2. Halbwachs, Maurice (1992). *On Collective Memory*. University of Chicago Press.
3. Assmann, Jan (2011). *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*. Cambridge University Press.
4. Lowenthal, David (1996). *The Heritage Crusade and the Spoils of History*. Cambridge University Press.
5. Smith, Laurajane (2006). *Uses of Heritage*. Routledge.
6. Bourdieu, Pierre (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Harvard University Press.
7. Van Dyke, R. M. & Alcock, S. E. (2003). *Archaeologies of Memory*. Blackwell Publishing.
8. Giddens, Anthony. (1990). *The Consequences of Modernity*. Stanford University Press.
9. Anderson, Benedict (1983). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso.
10. Poulot, Dominique (2008). *Le Patrimoine culturel: Une histoire*. La Découverte.

LE POIDS DE LA VÉRITÉ DANS LES MAXIMES CONVERSATIONNELLES

Buburuzan Colțuneac Raluca Elena

«Stefan cel Mare» University of Suceava (Romania)

raluca.coltuneac@yahoo.com

Les locuteurs doivent adopter un comportement verbal coopératif pour la réussite de la communication. La théorie de Paul Herbert Grice est définie généralement par le principe de signification naturelle, le principe de coopération et les maximes conversationnelles.

Le principe de signification naturelle suppose que l'interlocuteur reconnaît l'intention du locuteur et ainsi il comprend la signification d'un énoncé. Pour cela il faut savoir comment l'interlocuteur récupérera cette intention.

Grice introduit le terme de principe de coopération qui est à la base de tout échange conversationnel: «Que votre contribution à la conversation soit, au moment où elle intervient, telle que le requiert l'objectif ou la direction acceptée de l'échange verbal dans lequel vous êtes engagé» (Grice : 1979). Ce principe de coopération est le produit d'un comportement rationnel parce que pour le succès d'un échange conversationnel les interlocuteurs doivent savoir collaborer. En fait, si le locuteur coopère, il participe à l'échange conversationnel d'une manière raisonnable, efficace et coopérative.

À ce principe de coopération, il ajoute quatre maximes conversationnelles qui font référence explicite aux catégories de quantité, de qualité, de relation et de manière proposées par Immanuel Kant dans «Critique de la raison pure».

La maxime de la quantité exige que tout énoncé contienne autant d'information qu'il est requis, ni plus ni moins d'information, étant une condition essentielle pour la finalité de l'échange conversationnel. Un manque d'information peut préjudicier l'acte de communication et si on fournit trop d'informations, il ne s'agit pas d'une transgression du principe de coopération, mais simplement d'une perte de temps. Cependant, on pourrait affirmer que surinformer peut produire une confusion parce que l'un des interlocuteurs peut croire que l'échange conversationnel n'a pas fini ou il peut y avoir un effet indirect, dans la mesure où l'interlocuteur peut supposer qu'il existe un point particulier dans l'excès d'information.

La maxime de la qualité exige que chaque interlocuteur affirme uniquement ce qu'il considère vrai. L'interlocuteur ne doit pas affirmer ce qu'il croit être faux ou ce pour quoi il n'a pas de preuves. Tout acte communicatif doit être sincère et fondé sur de bonnes raisons ou preuves pour soutenir ce qu'il affirme. Chaque échange conversationnel doit répondre aux conditions de sincérité et de véracité.

En ce qui concerne la maxime de qualité qui suppose la vérité dans l'échange conversationnel, celle-ci peut être transgressée s'il y a une contradiction entre deux maximes conversationnelles. Il y a des situations où pour respecter une maxime, il faut transgresser une autre maxime.

Exemple:

– Où y a-t-il la mairie?

– *Quelque part par là.*

On peut dire que l'interlocuteur ne sait pas exactement où se trouve la mairie, mais il respecte le principe de coopération et la maxime de qualité, même s'il transgresse la maxime de quantité. L'interlocuteur n'affirme pas ce qu'il ne sait pas ou ce dont il n'est pas sûr. Il choisit de fournir une information qui est insuffisante de point de vue quantitatif pour éviter de fournir une information fausse qui pourrait préjudicier la conversation. Dans d'autres situations l'interlocuteur peut transgresser volontairement ou involontairement une maxime.

Exemples :

(1) – *Où est parti Pierre?*

– *Je ne sais pas, répond Marie qui vient de voir Pierre partir avec son camarade.*

Marie transgresse volontairement la maxime de qualité, elle fait preuve de mauvaise foi pour induire son interlocuteur en erreur ou elle a l'intention de mentir. Donc, elle ne dit pas la vérité et le principe de coopération n'est pas respecté.

(2) – *Quelle heure est-il?*

– *Il est midi, répond Paul, même s'il ne se rend pas compte que sa montre est arrêtée.*

Paul n'a pas l'intention délibérée de transgresser la maxime de qualité, mais il fournit involontairement une information fausse, ce qui peut produire des problèmes pour le locuteur; celui-ci peut arriver en retard à un rendez-vous ou même rater un train/bus/avion.

Cette maxime de qualité apparaît également dans les travaux de John Searle sous le nom de condition de sincérité. Il affirme que «parler une langue, c'est accomplir des règles conformément à des règles» (1969/1972 :76) et il précise les conditions nécessaires et suffisantes à la réalisation des actes de langages. La règle de sincérité fait référence à l'état mental des interlocuteurs et précise qu'ils doivent être sincères.

La maxime de la relation ou de pertinence exige que tout énoncé soit pertinent. Grice ajoute la règle fondamentale pour tout échange conversationnel, celle de parler à propos, émettre des énoncés en relation avec ses propres énoncés précédents et avec ceux des autres interlocuteurs.

La règle de la manière concerne la modalité ou la manière dont on doit dire ce que l'on dit, la forme du message. On ne se rapporte pas à ce qui est dit mais plutôt à «comment» on doit formuler le message. Chaque interlocuteur doit s'exprimer clairement, sans obscurité, ni ambiguïté, avec concision et en respectant l'ordre propice à la compréhension des informations.

Ces quatre maximes concernent l'efficacité de l'échange conversationnel, la capacité des interlocuteurs de produire un discours. Les maximes conversationnelles doivent être respectées pour la réussite de la conversation.

Références bibliographiques

1. Grice, H.P. (1979). Logique et conversation. Communications, 30, 57-72.
2. Searle, J. R. (1969/1972). Les actes de langage, Paris, Hermann, 76.

TRADUCEREA DISCURSULUI SPECIALIZAT MEDICAL: PROVOCĂRI ȘI DIFICULTĂȚI

Mădălina Roxana Smochină (căs. Bulai)

«Stefan cel Mare» University of Suceava (Romania)

bulaimadalinaroxana@yahoo.com

Traducerea specializată reprezintă cel mai frecvent tip de traducere realizat în prezent în lume, traducerea specializată presupune traducerea de texte produse în cadrul unui domeniu de activitate. Menționăm că acest tip de traducere este mult mai puțin creativă și plină de farmec comparativ cu traducerea literară, traducerea specializată a fost asociată cu caracteristici destul de negative, fiind descrisă direct sau indirect ca un proces automat, restrâns și adesea neatractiv.

Atenția noastră se îndreaptă spre textele medicale care constituie un obiect de interes pentru fiecare dintre noi. Terminologia medicală reprezintă un obiect de studiu pentru cercetători, aceasta luând amploare în ultimii ani. Din acest motiv o analiză eficientă a limbajului medical trece de la studiul cuvântului, spre studiul enunțului, paragrafului, textului sau discursului deoarece fiecare termen funcționează în cadrul sistemului limbii prin raporturile pe care le stabilește cu celelalte semne lingvistice, iar lucrarea de față urmărește acest traseu.

Constatăm că limbajul medical este unul dintre cele mai dezvoltate limbi, complexitatea fiindu-i dovedită de numărul impresionant de termeni care îl compun. Vorbitorii se arată foarte interesați de acest domeniu, iar comunicarea dintre medic și pacient a dus la o îmbinare a cuvintelor uzuale cu terminologia medicală, dar și o intrare a termenilor specializați în limbajul comun cu mențiunea că această asimilare nu afectează omogenitatea limbajului specializat.

Acest articol discută unele dintre provocările cu care se pot confrunta traducătorii care lucrează cu texte specializate, evidențiind faptul că traducerea specializată implică mai mult decât se vede și poate fi la fel de solicitantă precum traducerea literară.

Cuvinte-cheie: *specializat, discurs, medical, termen, terminologie, specialist, limbaj.*

Limbaj specializat. Traducerea textelor medicale

Progresul a dus la apariția unor termeni noi sau la reinterpretarea semantică a unor termeni din limbajul specializat. Ținând cont de faptul că împrumuturile lexicale au luat amploare în ultimii ani, trebuie să avem în vedere analiza acestui procedeu, dar la fel de importantă este și analiza mijloacelor interne de îmbogățire a vocabularului.

Vorbim de o comunicare eficientă atât timp cât se utilizează un lexic variat și corect. Așadar, îmbogățirea și perfecționarea vocabularului reprezintă un proces amplu și dificil în care achiziționarea de noi cuvinte și folosirea lor corectă presupune o constată în viața fiecărui individ.

Constatăm că în ultima perioadă, terminologia reprezintă o ramură din ce în ce mai studiată, impunându-se, treptat, ca disciplină lingvistică. În țara noastră analiza terminologiei a luat amploare, existând studii teoretice și

practice dedicate limbajelor profesionale din domeniul lingvistic, sportiv, juridic, economic, militar, medical etc.

Având în vedere caracteristicile limbajului științific, admitem că textul medical reprezintă o ramură de analiză complexă care, pe lângă caracterul obiectiv, dat de existența unei terminologii speciale, trebuie abordată atât dintr-o perspectivă pragmatică, cât și dintr-o perspectivă lingvistică.

Terminologia medicală este folosită în mod constant atât de specialiști, dar și de persoane nespecializate, observându-se uneori anumite confuzii în utilizarea termenilor: inclusiv în lucrările de specialitate (manuale, articole științifice, monografii). Se atestă informații contradictorii cu privire la semnificația anumitor termeni și nu se face o distincție clară între domeniile de aplicare a diferitelor concepte. Toate acestea creează o serie de dificultăți în utilizarea și înțelegerea corectă a termenilor.

Dezvoltarea și schimbările permanente care se produc în sistemul de sănătate implică o evoluție a terminologiei: apar termeni noi sau sunt actualizate semnificațiile termenilor existenți. Aceste unități reprezintă o sursă activă de îmbogățirea a vocabularului literar general. Analiza textelor medicale se adresează publicului țintă și permite delimitarea modalităților de popularizare folosind figuri de stil, reformulări, metalimbaj și substituiți sinonimici.

Menționăm că există o evoluție continuă în cazul comunicării specializate, iar pentru o bună analiză a textului medical este foarte important să se clarifice și să se definească în mod corect noțiunile subordonate acestuia cum ar fi: limba de specialitate, discursul și textul de specialitate și raportul dintre cele două.

Noțiunea de *limbă de specialitate* [1, p. 45] se referă la limba utilizată în domeniul medical. Principalul reper pentru a identifica elementele definitorii reprezentative textului medical constă în prezența unui lexic terminologic specific.

D. Jacobi utilizează noțiunea de *discurs științific* [2, p. 47] alături de *discursul didactic* și *discursul de vulgarizare* [2, p. 54]. Cu toate acestea discursul științific este descris de autor ca fiind «pur și ideal», el constituind principalul conținut pentru discursul de informare destinat pacienților.

Pornind de la clasificarea discursului științific făcută de către D. Jacobi [2] avem în vedere: textele științifice scrise de către cercetători, de specialiști în domeniul dat pentru alți specialiști. Textele didactice, manualele sau cursurile universitare, au o vocație pur pedagogică fiind scrise de către profesori/cercetători, textele de vulgarizare: sunt scrise de către cercetători care joacă rol de mediatori între domeniul științific și publicul obișnuit care are nevoie de o informație decodificată, dar cu anumite argumente științifice. Acest tip de text suferă unele schimbări la nivel lexical, predominant de anumite generalizări și afirmații, dar care păstrează o parte din conținut pentru a fi destinată publicului.

Dezvoltarea dinamică a medicinei și științelor naturii, precum și natura globală a comunității internaționale, au determinat o cerere de traducere medicală semnificativă. Se admite faptul că ideal ar fi ca această activitate să fie întreprinsă de către profesioniști care au un nivel formal de limbă nativ sau

aproape nativ, competență, capacități analitice și cunoștințe culturale profunde în sursă și limbi țintă.

Un traducător medical trebuie să dețină aptitudinea de a transfera informațiile medicale către pacienți prin evitarea jargonului inutil, a sintaxei complicate sau a vocabularului de specialitate cu termeni complecși și greu de receptat de către personalul nespecializat [3].

În urma cercetărilor efectuate am identificat o serie de elemente pe care ar trebui să le avem în vedere în timpul traducerilor din domeniul medical, mai ales în momentul în care acestea sunt accesate de publicul larg.

În primul rând, traducătorul trebuie să înțeleagă contextul, care trebuie analizat cu atenție. Prin urmare, un traducător trebuie să fie capabil să înțeleagă diferențele culturale și barierele lingvistice existente. Expertul în traducerea rapoartelor medicale recunoaște și înțelege rolul pe care îl joacă o traducere exactă într-un cadru medical, motiv pentru care trebuie să aibă, de asemenea, o viziune de ansamblu a pieței locale căreia îi este destinat articolul.

În al doilea rând, este necesar să se facă cercetare medicală adecvată deoarece traducerea articolelor medicale este una dintre cele mai complexe sarcini din industria traducerilor. În timpul traducerii, traducătorul trebuie să adopte aceeași gândire ca persoanele care au efectuat cercetarea medicală [3]. Acest lucru este posibil numai atunci când se efectuează cercetări adecvate împreună cu o analiză pentru a înțelege scopul și concluzia cercetării medicale. Pentru a reuși traducerea articolelor medicale, un traducător trebuie să fie dotat cu trei instrumente esențiale: cărți și reviste care oferă informații de bază despre articolul publicat, fișiere electronice și baza umană a articolului medical.

Nu în ultimul rând, traducerea articolelor medicale este un proces care necesită timp. Este nevoie de o abordare metodică, precum și de un proces standardizat pentru a asigura controlul calității și precizia la fiecare pas al activității. Metoda fluxului de lucru pentru traducerea articolelor medicale trebuie să fie suficient de eficientă pentru a lua în considerare toți factorii aferenți. Aceasta presupune extragerea textului din articolul medical original. În continuare, este vital să fie analizat tonul și vocea textului. Al treilea pas implică traducerea propriu-zisă și păstrarea aceleiași format ca documentul original. Etapa finală constă în implementarea strategiilor de control al calității pentru a asigura că traducerea este executată cu precizie [4].

În timpul pandemiei, traducerile medicale au devenit foarte importante. În scenariul privind evoluția rapidă a virusului de Covid, traducerea a ținut populația permanent actualizată cu privire la transmiterea virusului și la măsurile preventive, permițând circulația în timp util a informațiilor în mai multe limbi. Termenii și conceptele, care odată erau folosite exclusiv în domeniul medical, s-au răspândit pe rețelele sociale și acest lucru a determinat compilarea glosarelor furnizate de traducerea corectă a terminologiei de specialitate [5].

Admitem faptul că în acea perioadă planurile de siguranță erau aceleași în întreaga lume, iar traducerea la scară internațională era o activitate prioritară pentru controlul și prevenirea infecțiilor. Dezvoltarea unor opțiuni

de tratament a determinat diseminarea rezultatelor cercetării și a studiilor clinice în timp util în exteriorul granițelor [5]. Având în vedere această pandemie traducerea textelor medicale a reprezentat elementul esențial pentru răspândirea progreselor terapeutice a modalităților de combatere a bolii. Mai mult, într-un moment al crizei globale în domeniul sanitar, a fost necesară cooperarea internațională pentru a răspunde cererii tot mai mare de echipamente sanitare. În consecință, importul și exportul de bunuri și dispozitive medicale realizate a determinat traducerea manualelor și instrucțiunilor tehnice într-un mod cât mai fidel.

În istoria omenirii există etape când noutățile dintr-o limbă sunt asimilate rapid. Prin intermediul inteligenței artificiale și al progresului tehnologic, domeniul traducerilor medicale va crește exponențial în sistemele globalizate de asistență medicală. Cu toate acestea, chiar și cu instrumente din ce în ce de mai înaltă tehnologie, traducătorii umani calificați axați pe competența culturală rămân de neînlocuit. Ei vor continua să depășească barierele lingvistice și culturale pentru a îmbunătăți comunicațiile pacient-medic, pentru a crește accesul la informație și pentru a reduce riscurile la care s-ar supune numeroasele populații din întreaga lume.

Înțelegând factorii cheie care modelează traducerea astăzi, traducătorii medicali pot dobândi specializarea necesară pentru îngrijirea interculturală. Pe măsură ce evoluăm constatăm că traducerea medicală necesită o combinație simbiotică de expertiză umană și progres tehnologic pentru a asigura o asistență medicală incluzivă și echitabilă la nivel global.

References

1. Bidu-Vrinceanu, A. (2007). Lexicul specializat în mișcare. De la dicționare la texte. *Editura Universității din București*, 266 p.
2. Jacobi, D. (1986). Diffusion et vulgarisation-itineraire du texte scientifique, Paris: Annales litteraires de L'Universite de Besancon, p. 182.
3. Medical translation, Wioleta Karwacka, University of Gdańsk [Accesat 01. 10.2024].
4. Medical Translations for Equitable and Inclusive Healthcare System: Current Trends and Future Expectations, 2024 [Accesat 07. 10.2024] <https://lifesciences.enago.com/blogs/medical-translations-current-trends-future-expectations>
5. Translations of medical articles: a short guide, 2023 [Accesat 07. 10.2024] <https://www.marstranslation.com/blog/translation-of-medical-articles>
6. Busuioc, I. (2003). Introducere în terminologie, Universitatea din București.
7. Bidu-Vrinceanu, A. (2000). Lexic comun, lexic specializat, Editura Universității din București.
8. Cabré, Maria Teresa. (1998). La terminologie R théorie, méthode et applications, Ottawa, Presses Universitaires d'Ottawa.
9. MOTTERAM, Gary (2013), Innovations in learning technologies for English language teaching. London: British Council, p. 4.

Наукове видання

«Платон мені друг, але істина дорожча»:
між вірністю пам'яті та пошуком істини

Матеріали III Міжнародної молодіжної конференції

За загальною редакцією:

Тичініної Альони Романівни
Горохолінської Ірини Володимирівної
Калинич Катерини Федорівни
Бешлей Ольги Василівни
Христана Назарія Михайловича
Луцана Ігоря Васильовича

Дизайн та верстка

Юліанна Віщак

Підписано до друку 27.05.2025. Формат 60х84/16
Папір офсетний. Електронне видання.
Умов.-друк. арк. 19,6. Обл.-вид. арк. 20,0. Зам. 3-007.
Видавництво Чернівецького національного університету
58012, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2
e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №891 від 08.04.2002

2025

ISBN 978-966-423-966-7

Дизайн:
Юліанна Віщак